

**Analýza obsahu potenciálně extremistických textů – metodologický postup
(TL03000583)**

Technologická agentura ČR (TAČR)

Rozpoznávání potenciálně extremistických textů – metodologický postup

SOUHRNNÁ VÝZKUMNÁ ZPRÁVA K PROJEKTU

Autorský kolektiv

Ondřej Stulík (hlavní řešitel)

Prokop Dvořák (další řešitel)

Petr Jurek (člen řešitelského týmu)

Karel Bárta (člen řešitelského týmu)

Kateřina Hušková (členka řešitelského týmu)

Radek Schuster (konzultant)

Ad informandum

Text neprošel jazykovou korekturou.

Text je možné volně šířit, avšak mělo by na něj být řádně odkázáno – možné vzory odkazů:

- odkazování v textu: „Stulík, Dvořák, Jurek, Bárta, Hušková, Schuster 2022: *číslo strany*)“

- zkrácený odkaz v textu: „Stulík a kol. 2022: *číslo strany*)“

- při referenci na obsah metodiky při zdůvodňování analytického postupu při psaní konkrétního oficiálního dokumentu, např. úředního záznamu: „Text byl analyzován dle metodiky *Rozpoznávání potenciálně extremistických textů – metodologický postup* (Stulík a kol.) vydané v roce 2022 v rámci projektu TL03000583 pro aplikačního garanta NCOZ SKPV. Výsledky předložené analýzy byly realizovány dle doporučených postupů v metodice uvedených a s ohledem na vědecké i praktické závěry této metodiky.“

Obsah

PŘEDMLUVA AUTORSKÉHO KOLEKTIVU	7
1 NA ZAČÁTKU BYLY NEJASNOSTI	11
2 TEORETICKÁ VYMEZENÍ	16
2.1 T+Z: Vztah analytika k sociální realitě: „ta voda není na vytírání“ a „pojďme si zahrát fotbal“	16
2.2 T+Z: Teorie významu a obsahová analýza: „holohlavý s Braníkem v ruce“	20
2.2.1 „Hodnoty na uzdě“ díky výzkumnému designu	21
2.2.2 Trnitá cesta k významu prostřednictvím slov a vět	24
2.2.3 Význam slov: „pivo a kohoutek“	25
2.2.4 Věta jako nositelka významu: „zase fotbal; strom není keř“ ..	27
2.2.5 Shrnutí teorie významu a k čemu ji lze použít při identifikaci extremismu	32
2.3 T+Z: Kvalitativní obsahová analýza šitá na extremismus	34
2.3.1 Co je obsahová analýza?	35
2.3.2 Ke komparačním kritériím: „PEX vs. LEX“	36
2.3.3 Implikace, aneb jak co nejlépe použít kvalitativní obsahovou analýzu?	38
3 EXTREMISMUS JAKO POJEM A FENOMÉN	42
3.1 T+Z: Extremismus nelze definovat kvůli samotné povaze sociálních věd	42
3.2 T+Z: Extremismus nelze definovat, protože není možné nalézt jednoznačné a nutné společné znaky	44

3.3 T+Z+P: Extremismus nelze definovat, protože je jinak používán v teorii a praxi	45
3.4 T+Z+P: Extrém jako nedostačující pojem	48
3.5 T+Z+P: Charakteristiky extrémistů	50
3.6 T+Z+P: Pokus českých teoretiků o definici extremismu	53
3.6.1 Etymologie slova extremismus	53
3.6.2 Původ významu termínu extremismus v české teorii.....	53
3.6.3 První krůčky k definici extremismu.....	54
3.6.4 Extremismus jako „antisystémovost?“	56
3.6.5 Typologie extremismu	57
3.6.6 Extremistické projevy	58
3.6.7 PEX a LEX: fakticky nedůležité kategorie.....	60
4 EXTREMISMUS MEZI TEORIÍ A PRAXÍ	64
4.1 T+Z+P: Extremismus v pojetí českých orgánů činných v trestním řízení – kritická reflexe a judikatura	64
4.2 T+Z+P: Hate crime: problém násilí, nenávisti a porušování lidských práv	77
4.3 Z+P: Vztah dalších klíčových pojmů, se kterými pracujeme	81
4.3.1 Liberální demokracie v kontextu lidských práv a identit	82
4.3.2 Motiv, pohnutka, motivace, důvod, účel – ekvivalentní, ale zároveň problematické pojmy	85
4.3.3 Společenská škodlivost útoku na lidská práva (sociální identity) – znalec je slepý, policista ale řeší.....	88
4.3.4 Tradiční extremismus a hate crime si nepřekáží.....	92
4.3.5 Kriminalizace je jen domnělý problém, aneb bez kontextu není extrémista.....	95

4.4 T+Z+P: Hotová definice extremismu středního rozsahu a „co s ní“ 97

5	PRAKTICKÁ ČINNOST.....	99
5.1	Z+P: Základní aplikace analýzy obsahu, modelový příklad výroku „slimáci do plynu“.....	99
5.2	Z+P: Když je dat hodně, tak co s tím.....	107
5.3	Z (+ částečně P): Aplikace obsahové analýzy ve dvou typech textových jednotek.....	112
5.3.1	Příklad obsahové analýzy věty – „popírání genocidy pomocí pseudovědy“	113
5.3.2	Příklad obsahové analýzy odstavce – „politické úvahy o nadřazenosti národa“	119
6	PRAKTICKÁ DOPLNĚNÍ.....	133
6.1	Z+P: Legální a praktické možnosti znalce.....	133
6.1.1	Předpisy vymezující možnosti a limity pozice a role znalce	133
6.1.2	Smysl znalecké činnosti v trestním řízení a její formy.....	133
6.1.3	Znalecké obory, odvětví a specializace	136
6.1.4	Znalecký posudek jako stěžejní výsledek činnosti znalce	138
6.1.5	Zadání znaleckého posudku a znalecké otázky	139
6.2	Z+P: Seznam pojmů z provedených posudků	143
6.2.1	Vědecká publikace (vědecké dílo)	144
6.2.2	Objektivita a objektivní skutečnosti (objektivní výrok a objektivní postupy).....	145
6.2.3	Objektivní pramen (výzkumu)	146
6.2.4	Standard vědecké práce.....	147
6.2.5	Historický fakt.....	147
6.2.6	Politický směr a politická ideologie	148
6.2.7	Názorový proud.....	149

6.2.8	Politický aktér	149
6.2.9	Nacionalismus	150
6.2.10	Šovinistický nacionalismus (nacionální šovinismus)	151
6.2.11	Nacionální socialismus (nacismus)	151
6.2.12	Neonacismus	151
6.2.13	Autoritářský vůdcovský (pro-elitní) princip	151
6.2.14	Panslavismus	152
6.2.15	Kosmopolitismus	152
6.2.16	Etnocentrismus	153
6.2.17	Rasismus (rasová diskriminace)	153
6.2.18	Antisemitismus	154
6.2.19	Holocaust (a zločin genocidy)	154
6.2.20	Antikapitalismus	155
6.2.21	Antipacifismus	155
6.2.22	Antidemokratismus (a antiparlamentarismus)	155
6.2.23	Antikomunismus (a antimarxismus)	156
6.2.24	Iredentismus	156
6.2.25	Antiliberalismus	157
6.2.26	Antiglobalismus	157
6.2.27	Antimultikulturalismus	157
6.3	Z+P: Chráněné identity/charakteristiky v kontextu lidských a dalších práv	158
7	REŠERŠE ZDROJŮ	161
7.1	Rešerše zdrojů z oblasti lingvistiky a teorie vědy	161
7.1.1	Rešerše zdrojů pro téma: pozice výzkumníka vůči vědeckému objektu a realitě	161
7.1.2	Rešerše zdrojů pro teorii jazyka	164
7.2	Rešerše zdrojů z oblasti extremismu	171
7.2.1	Rešerše zdrojů k teorii extremismu	171
7.2.2	Rešerše zdrojů vytvořených bezpečnostními orgány	185

7.2.3	Rešerše zdrojů: legislativní veřejně-politické dokumenty v ČR	186
7.2.4	Rešerše zdrojů: legislativní veřejně-politické dokumenty, oblast mezinárodních smluv a evropského práva	187
7.2.5	Rešerše zdrojů: judikatura v ČR a EU	188
7.3	Rešerše zdrojů z oblasti obsahové analýzy.....	189
8	SEZNAM V TEXTU ODKÁZANÝCH ZDROJŮ	192
9	PŘÍLOHY	206
9.1	Příloha č. 1: Problém hodnocení kontextu pomocí obecně formulovaných kritérií	206
9.2	Příloha č. 2: Příklad lemmatizace textu	207
9.3	Příloha č. 3: Příklad výsledků vyhledávání v programu AntConc dle jednoho slova	208
9.4	Příloha č. 4: Příklad výsledků vyhledávání v programu MaxQda dle spolu-výskytu	210

PŘEDMLUVA AUTORSKÉHO KOLEKTIVU

Vážené a milé policistky, vážení a milí policisté,

vážené kolegyně a kolegové soudní znalci a znalkyně oboru „Sociální vědy s rozsahem znaleckého oprávnění pro politologii k posuzování problematiky extremismu a terorismu“ (a oborů příbuzných),

analytičky a analytici z různých odvětví,

milé členky a členové odborné i široké veřejnosti,

za autorský kolektiv bych vám všem chtěl poděkovat, že jste si našli čas a projevíli zájem o tuto publikaci, souhrnnou výzkumnou zprávu z projektu „*Analýza obsahu potenciálně extremistických textů – metodologický postup*“ (TL03000583), který byl financován Technologickou agenturou ČR (TAČR) v rámci třetí výzvy programu ÉTA.

Na následujících stránkách vás seznámíme s jedním z možných způsobů, jak provádět (nejen) znaleckou činnost v širokém oboru sociálních věd a jak přistupovat k textu jako zdroji dat pro analýzu. Mimo těchto základních teoreticko-metodologických přístupů a postupů vás seznámíme také s tím, jak lze definovat extremismus, jak je možné k tomuto fenoménu přistupovat a především: jaké nástroje z oborů politologie a lingvistiky můžeme využít pro co nejpřesnější identifikaci potenciálně extremistických výroků v textech rozličné povahy.

Pro zmíněné účely se snažíme spojit klasické chápání primárně politologického termínu extremismus (a pojmů navázaných) s jeho (post)moderní podobou. Extremismus ale není jen akademický termín, je to termín značně rozšířený ve veřejné debatě a policejní praxi.

S čím se však musíme vyrovnat: mezi teoretickým vymezením a praktickým užitím jakéhokoliv termínu z oboru sociálních věd je obvykle propast. Ale tato propast má svůj účel. Výzkumník se snaží jít „za“ pojem samotný a představit jej mj. v jeho základní podobě (tzv. minimální definice) a v jejích variantách (včetně dílčích charakteristik), které vyjadřují obvyklý a méně obvyklý souhrn (tzv. teoretický model či koncept) charakteristik zaznamenaných v praxi. Samozřejmě, teorie bez

praxe je nesmyslná a praxe bez teorie by byla neuchopitelná/slepá (Bourdieu 1988: 775), a tak vzájemná závislost je patrná a propast mezi teorií a praxí se nezdá být bezedná.

Na druhou stranu, i přes jasnou souvislost teorie a praxe, zde příslovečná propast stále je, protože ne každé teoretické zjednodušení (jakási modelace obvyklé reality) je platné ve všech případech, a tudíž jej není možné aplikovat paušálně a nekriticky jako přebraz pravdivé reality. To je dle našeho názoru fakt (vycházející z post-positivistického paradigmatu), se kterým se musí srovnat teoretici a analytici při své práci s pojmy. Zmíněný problematický fakt nelze překonat, ale jeho hrany obrousit výběrem paradigmatu, přístupu, metodologie a metod (souhrnně tvorbou výzkumného designu) a vysvětlením, proč zrovna na tento konkrétní přístup, metodologii atp. padla naše volba. Takto si lze představit teoretickou pozici (byť se svými vlastními problémy), kterou můžeme přirovnat k pevnému podloží před onou propastí – a bude-li vědec na tomto podloží balancovat netransparentně či neeticky, hrozí, že do propasti spadne.

Na druhé straně propasti je také pevné podloží, ale kvalitativně jiné: je to ona praxe. To, co se děje v praxi, se neustále proměňuje a „praxi“ je tak obtížné zachytit: sama o sobě se nijak nedefinuje a *nutně* nekotví v pojmech, definicích a dokonce ani v paragrafech, které jsou vždy nějak vyloženy různými aktéry a jejich interpretace se také může proměňovat.

Propast mezi teorií a praxí má svůj účel tedy v tom, že nás upozorňuje na specifika a nezaměnitelnost obojího. Praxe není teorie a naopak. Mostem mezi teorií a praxí, mezi oněmi naznačenými pevnými podložími, mezi kterými zeje propast, jsou data (jednání aktérů, jejich promluvy, motivy, reflexe druhotných promluv, textů apod.). Data jsou nutná a teorie a praxe je musí reflektovat. Data získáme ale jen z praxe, nicméně rozumět obsahu sdělení, účelu a cíli je možné (když opíšeme výkladový kruh) díky teorii.

Jsme si vědomi toho, že pokud máme překlenout propast mezi akademickým teoretickým hloubáním (s důrazem na znaleckou činnost) a policejní praxí v otázce extremismu, musíme most mezi teorií a praxí tvořit společně na základě zmíněných dat. A jsme přesvědčeni, že nelze vnucovat policistům naši „teoretickou pravdu“ bez vazby na praxi, a naopak policisté patrně nepohrdnou teoreticko-metodologickými nástroji, kterými by mohli lépe uchopit data, která ve své praktické činnosti sbírají

a vyhodnocují. Jde nám o to ulehčit práci oběma táborům bez toho, abychom rezignovali na přesnost a replikovatelnost.

Z toho důvodu jsme vytvořili tým složený z teoretiků (analytiků a soudních znalců) a policistů, a začali jsme spolupracovat. Výsledkem naší spolupráce je právě tato publikace, která, jak doufáme, pomůže v efektivnější identifikaci extremistických výroků a pomůže překlenout někdy nevyslovenou, byť pocíťovanou, propast mezi teorií a praxí. Naše úsilí navazuje na snahu jiných autorů, jejichž dílo doplňujeme či některé pasáže z jejich děl upřesňujeme pomocí vlastní perspektivy. Jedná se především o knihy *Extremismus. Příručka pro policejní specialisty* (Dvořák, Janda, Motyka, Fiedler, Janků 2017) a *Práce se znalcem v oblasti extremismu* (Výborný, Mareš 2014).

Závěrem předmluvy bychom chtěli poděkovat všem pracovníkům TAČR za svěřené prostředky a administrativní podporu. Rádi bychom poděkovali také policistům, kteří byli ochotni ukrojit část ze svého času (především ve složité pandemické době, kdy měli práce nad hlavu) a věnovat ho nám na pořádaných fokusních skupinách. Bez jejich reflexe bychom celkovou šíři fenoménu extremismu v ČR nikdy nepodchytili a naše metodika by byla zcela zbytečná.

Na úplný závěr uvádíme složení našeho výzkumného týmu a dílčí náznak toho, jak byla tato publikace tvořena. Ondřej Stulík byl odpovědný za vedení týmu a zpracování většiny textu této publikace.¹ Petr Jurek zpracoval veřejně-politické legislativní dokumenty z oblasti extremismu, judikaturu a definici některých pojmů, a také svými poznámkami kriticky reflektoval některé pasáže této souhrnné výzkumné zprávy. Prokop Dvořák a Karel Bárta domlouvali účast svých kolegů z řad Policie ČR na našich fokusních skupinách, sami průběžně přinášeli praktické poznatky, formulovali konstruktivní výtky k teoretickým pasážím této zprávy a sháněli další zdroje dat, které nám pomohly pochopit složitou procesní stránku vyšetřování. Jejich práce se tak výrazně projevila ve sběru dat nutných pro samotnou konceptualizaci extremismu, včetně jejich obsahu. Kateřina Hušková vedla fokusní skupiny, konceptualizovala otázky pro informanty a reflektovala teoretické i prakticky laděné pasáže této zprávy, podobně jako kolegové z Policie ČR.

¹ Z některých dat, která díky projektu získal, pak napsal vědecký článek (viz Stulík 2022).

Konečně Radek Schuster v pozici odborného konzultanta reflektoval výběr relevantních zdrojů pro teorie jazyka a obsahovou analýzu a pomáhal upřesňovat interpretaci mnohdy komplikovaných lingvistických teorií.

Za autorský kolektiv,

Ondřej Stulík

1 NA ZAČÁTKU BYLY NEJASNOSTI

Jako analytici (ať už ve smyslu teoretiků, soudních znalců či policistů) jsme se v oblasti extremismu a terorismu řadu let setkávali s několika problémy, které se nutně do naší činnosti otiskovaly, a s těmito problémy se potýkáme dodnes. Všechny zakoušené problémy můžeme shrnout pod jeden výraz, a tím je: nejasnost. Nejasnost okolo extremismu jako fenoménu různě zasahovala do naší činnosti a v této kapitole takové zásahy naznačujeme spolu s upřesněním, jak jsme se s nimi v této publikaci pokusili vyrovnat.

Pohledem soudních znalců (Z): při analyzování textů (ale i jiných projevů spadajících do posuzovatelské znalecké činnosti oboru politologie a oborů příbuzných) se musí znalec opírat o jasné definice pojmů, se kterými pracuje. Pojmů je celá řada: extremismus, genocida, antisemitismus, nacionální socialismus, komunismus aj. Kromě definice pojmů je ale podstatné jak k nim soudní znalec přistoupí a jak jejich obsah v datech vysvětlí. A charakter dat může být problematický, protože jej také musí vysvětlit a pojmenovat. Díky tomu mezi *základní* pojmy, o které se soudní znalec musí opřít, tak – poněkud paradoxně – nepatří extremismus jako takový, ale: (1.) ne/vědecká publikace, (2.) objektivita či objektivní skutečnost,² (3.) politický směr a politická ideologie aj. Nutno dodat, že doposud jsme posuzovali³ desítky knih a jiných textů a nutně určené pojmy (viz kapitolu *Seznam pojmů z provedených posudků*), které jsme výše uvedli, vyplývají jak z povahy těchto textů, tak i z naší praxe.

Kromě nejasnosti pojmů (tedy za předpokladu, že je znalec nedostatečně vysvětlí a definuje) se soudní znalec někdy potýká i s nejasností zadání otázek v opatření. Tomuto problému se budeme věnovat podrobněji dále v textu (viz kapitolu *Zadání znaleckého posudku a znalecké otázky*), nicméně alespoň takto úvodem je třeba konstatovat, že nejasnost otázek v opatření je nejčastěji dána: (1.) nesrozuměním mezi policistou a znalcem, co je a není možné zodpovědět v rovině *na co znalec ještě svými znalostmi stačí*; (2.) nesrozuměním mezi policistou a znalcem, co je a není

² Hodnocení takových pojmů je problematické zejm. při určování zdánlivé pravdivosti nějakých výroků/faktů či dat obsažených ve zkoumaných textech, popř. postupů ve zmíněných textech označovaných za „objektivní“; viz také kapitolu *Seznam pojmů z provedených posudků*.

³ V rámci znaleckého ústavu konkrétně z autorského kolektivu pracovali či pracují Petr Jurek a Ondřej Stulík.

možné zodpovědět v rovině *znalec sám sebe nechápe a nesmí chápat jako vyšetřovatele a nemůže předjímat např. motivy jednání vyšetřovaného*; (3.) zavádějícími formulacemi v opatření, kdy není zřejmé, na co je znalec vlastně tázán; (4.) nejasnost, co má znalec hodnotit, když je například otázka příliš obecná a nelze ztotožnit samu posuzovanou věc, popř. není jasné, které věci z opatření se daná otázka týká. Uvedené nejasnosti jsou dalším důvodem, proč by měli znalci a policisté vědět, co je jedna či druhá strana schopna a ochotna posoudit.

Pohledem policistů (P): policisté se potýkají s mnoha obtížemi při svém výkonu činnosti. Společným jmenovatelem všech těchto problémů je opět nejasnost – to je patrné z fokusních skupin,⁴ které jsme provedli. Některé z nejasností jsou dány povahou právního systému či dlouhodobými strukturálními potížemi, které nelze řešit snadno a rychle. Některé z nejasností ale řešitelné jsou, i když ne dokonale a definitivně – my se o jejich objasnění přirozeně pokoušíme. Mezi těžko řešitelné problémy patří (1.) špatná právní předvídatelnost, kdy není jasné, jak by byl vyšetřovaný čin posouzen orgány soudní moci (to se týká i v praxi – nikoliv legislativně/formálně – nejasné hranice mezi trestným činem a přestupkem⁵). Tento problém opravdu zcela vyřešit nelze, avšak při řešení může alespoň částečně pomoci judikatura ve smyslu ustálené a/nebo etabloující se praxe (APX).⁶

⁴ Za dobu trvání projektu, tj. od 1. 5. 2020 do 31. 12. 2022, jsme provedli tři fokusní skupiny. Na všech fokusních skupinách participovalo celkem 45 informantů. Data pro tento odstavec jsme získali z fokusní skupiny č. 2, které se účastnilo (ve dvou oddělených skupinách) celkem 22 informantů, a to z krajských ředitelství policie a útvaru NCOZ. Technicky nebylo možné ztotožnit všechny účastníky se záznamem jejich výroků a představit je pod zástupnými čísly v anonymizované formě tak, jak jsme to provedli u první fokusní skupiny (viz dále odkazy v textu). Proto výrok každého účastníka z druhé fokusní skupiny je odkázán jako „APX“ (anonymní participant „X“). I když odkaz není konkrétní, poslouží pro referenci na originální výrok policistky či policisty tak, aby bylo zřejmé, že se nejedná o názor či interpretaci autorů této zprávy. Pro doplnění uvádíme, že jsme podobně postupovali při odkazování na třetí fokusní skupinu – v tomto případě jsme použili zkratku odkazu „APZ“. V každém případě: záznamy ze všech fokusních skupin máme k dispozici včetně přepisů a můžeme je vždy – v anonymní verzi – poskytnout k případné kontrole interpretace dat. Anonymizovat výroky participantů jsme se rozhodli z důvodu snahy o vyšší míru otevřenosti participantů a jejich (s tím související) sociální ochrany před možným neformálním postihem, pokud by uvedli nějakou skutečnost, která by mohla být vedoucími pracovníky ex post chápána jako nevhodná či jinak kontroverzní.

⁵ Soubor jednání obsahující trestné činy nebo přestupky budeme souhrnně nazývat protiprávní činy a budeme se primárně soustředit na ty s tzv. extremistickým podtextem.

⁶ Viz kapitolu *Extremismus v pojetí českých orgánů činných v trestním řízení – kritická reflexe a judikatura*.

Právní nepředvídatelnost úzce souvisí s diskuzí nad (2.) škodlivostí daného skutku. Posouzení škodlivosti je značně individuální a záleží na osobním nastavení každého aktéra (např. soudce a jeho hodnot, předsudků, stereotypů apod.).⁷ Přesto se však lze opřít o veřejně-politické dokumenty, kde je míra škodlivosti zpravidla implicitně vyjádřena, a také o ustálenou policejní praxi, do *jakých paragrafů čin napasovat*. Doplňujeme, že základní shoda aktérů (policistů a státních zástupců) na míře škodlivosti toho kterého činu je zde žádoucí, což potvrzují samotní policisté, a ti si jsou i vědomi toho, že posuzování protiprávních činů s extremistickým podtextem je složitější (díky hodnotám, stereotypům, předsudkům apod.) než např. majetková trestná činnost (APX).

Jiným problémem je (3.) relativně velký počet protiprávních činů s extremistickým podtextem odehrávajících se v online veřejném prostředí. Toto prostředí je specifické tím, že jsou textová data velmi rozsáhlá a není např. jasné, zda je nutné řešit potenciálně extremistické vyjádření na sociální síti jako takové a/nebo i další komentáře pod takovým vyjádřením, kterých mohou být stovky či dokonce tisíce (APX). Takový objem logicky nafukuje již relativně velký počet protiprávních činů samotných. Problém lze jednoduše odstranit tak, že policista nebude řešit všech kupříkladu tisíc komentářů, a vybere jen ty nejzávažnější (APX) nebo si pomůže kvantitativní filtrací dat dle jím zadaných parametrů (viz kapitolu *Když je dat hodně, tak co s tím...*). Určení závažnosti nebo výběru parametrů ale naráží na individuální posouzení, což je samostatný „problém“, jak jsme už výše naznačili.

Jiným typem problému z policejní praxe je (4.) nejasnost v tom, která metodika pro lepší řešení protiprávních činů je „ta správná“ nebo aktuální (APX). Zde se policejní praxe prolíná s činností teoretiků v otázce nutnosti určení kritérií relevance.

Posledním identifikovaným problémem (díky fokusním skupinám) je nejasnost v tom, (5.) co znalec tzv. přinese na stůl.⁸ Jinými slovy: policista má při zadání

⁷ Podobně jako diskuze nad šíří lidských práv, jejich (ne)slučitelnosti v konkrétních případech apod.; viz také kapitolu *Společenská škodlivost útoku na lidská práva (sociální identity) – znalec je slepý, policista ale řeší*.

⁸ Nutno poznamenat, že služeb soudního znalce využívají policisté obvykle sporadicky, byť záleží na zvyku každého policisty a zvyklostech útvaru, u kterého policista pracuje (APX). U některých útvarů může být znalec využíván častěji než u jiných. V současnosti jsou znalci využíváni především pro analýzu materie, se kterou policista nemá zkušenost – a takové materie není mnoho. Příkladem může být interpretace nějaké historické události popisované v zajištěných (a znalcem posuzovaných) knihách, která nemusí být všem zřejmá. Posudek takového charakteru slouží především jako „berlička“ pro policistu (APX), aby mohl jasněji argumentovat před státním zástupcem či soudcem a měl oporu v „autoritě“ znalce.

posudku určitá očekávání, která se nemusí tzv. potkat s očekáváním soudního znalce (APX). Jádro nejasnosti je zpravidla ve znění otázek v opatření, což je problém i pro soudního znalce, jak jsme již výše uvedli. Otázky by neměly být příliš obecné (APX), ale zároveň by neměly být položeny tak, že již předjímají odpověď nebo na ně nemůže být relevantně odpovězeno. I tomuto poslednímu problému se věnujeme v této metodice⁹ a pokoušíme se jej vyřešit ve stylu jedna rána/dvě mouchy, protože nejasnost opatření trápí policisty i soudní znalce.

Pohledem teoretiků (T): když teoretik přistupuje k fenoménu extremismu, musí jej nějak definovat. O definici se snaží i přes to, že definice nemůže být nikdy absolutní a nezpochybnitelná. To teoretik ví a je s tím smířen. Než se však na definici zaměří, musí zkoumat sám sebe, protože jeho předporozumění problému a volba vědecké perspektivy nutně ovlivní i jeho přístup k výzkumnému předmětu, a tak i výzkum samotný. Tedy: prvním krokem teoretika je volba paradigmatu a vědeckého přístupu. Když určí své paradigma a přístup, mj. i prostřednictvím kritické reflexe vlastního předporozumění, je pro teoretika nutností rozhodnout, jakou formu a rozsah má mít samotná definice, se kterou následně potřebuje pracovat. A volbu má v zásadě trojí: může zvolit (1.) minimální definici, (2.) definici středního rozsahu či (3.) širokou (maximalistickou) definici. Každý druh definice má své výhody a nevýhody. Pokud je volba druhu definice vyřešena, nastává další dilema: jaké informace hledat, aby byl teoretik schopný konceptualizovat definici, tj. v rámci její formy vytvořit pracovní verzi (tzv. operacionalizovaný pojem), která bude odpovídat předchozí volbě paradigmatu a přístupu. V této fázi uvažování má teoretik opět několik možností: (1.) formulovat vlastní definici na základě empirických dat (to je ale obtížné a často neefektivní); (2.) formulovat vlastní definici vzhledem k jiným relevantním definicím jiných autorů;¹⁰ (3.) převzít nějakou ze stávajících relevantních definic od některého z autorů.¹¹ Pokud už má teoretik pracovní verzi definice, může ji aplikovat na empirická data z praxe pomocí komparace (srovnání dle kritérií). Taková aplikace následně může přinést analytická zjištění, zda nějaká empirická data odpovídají nebo neodpovídají oné pracovní definici – jinými slovy – jestli je v datech obsažen například prvek

⁹ Viz kapitolu *Zadání znaleckého posudku a znalecké otázky*.

¹⁰ To se týká především minimální definice, kdy teoretik sesbírá všechny možné definice a určí jejich společné tzv. nutné charakteristiky; popř. formuluje vlastní definici jen z části vybraných charakteristik, ale takovou volbu musí velmi dobře odůvodnit.

¹¹ Zde je opět nutné dobře odůvodnit, proč padla volba právě na vybranou definici, a ne na jinou.

extremismu, který teoretik/analytik dokáže na základě charakteristik pracovní definice ztotožnit s podstatou tohoto definovaného pojmu. Pokud to dokáže a svou analytickou práci dotáhne do zdárného konce, pak zpravidla své původní předporozumění přetaví v nové rozumění zkoumaného fenoménu, což by mělo vést k pochopení významu daného prostřednictvím srozumění kontextu tvořeného daty (všechny zmíněné pojmy rozebereme podrobně dále v jednotlivých kapitolách) a kýžené interpretaci (zda se data „podobají“ teoreticky definovanému extremismu nebo nikoliv). Teoretik se však nezabývá jen definicemi, ale je to první a nutný krok, který nepřináší příliš mnoho nejasností při správné práci s daty. Kde se tedy objevuje ona avizovaná nejasnost v práci teoretika? Zkrátka definic jiných autorů, kteří fenomén zkoumali již před ním, je velké množství a teoretik musí určit (mimo jiné!), které z definic jsou více či méně relevantní. Jak ale zodpovědně určit, které definice jsou více a které méně relevantní? To je vcelku nejasné, protože nejsou zřejmá obecná kritéria relevance. Avšak: kritéria relevance (pro každý případ) může, a vlastně i musí, teoretik najít. Podmínkou hledání je, že se teoretik bude opírat o uznávané a jím transparentně představené přístupy a teorie, tj. zjednodušeně bude stavět na znalostech a předchozí praxi se zpracováním (a vyhodnocováním) dat. Takové momenty budou komentovány¹² a jsou samozřejmým obsahem souhrnné zprávy ve snaze otupit hrany nalézání – slovní hříčkou – relevantních kritérií pro kritéria relevance.

Toliko k problému nejasnosti v jeho různých podobách a percepcích všech zájmových aktérů: soudních znalců, policistů a teoretiků. V této souhrnné výzkumné zprávě se pokusíme všechny nejasnosti maximálně vyřešit. K tomu nám bude sloužit mj. snad přístupný jazyk a transparentní struktura textu. Uvědomujeme si, že akademický jazyk je často komplikovaný a nečitelný, což je dáno obecnou snahou vědců o maximální přesnost ve vyjádřeních a co největší potlačení těžko udržitelných zjednodušení. To je ale problém teorie, nikoliv praxe. *Znalci, policisté a teoretici nemusí číst celou tuto souhrnnou výzkumnou zprávu.* Pokud chtějí přeskakovat pro ně méně relevantní pasáže, mohou se věnovat jen konkrétním označeným kapitolám druhé úrovně. *Kapitoly jim primárně určené poznají pomocí zkratek na začátku názvu kapitoly: „T“ pro teoretiky; „Z“ pro znalce; „P“ pro policisty (případně kombinace zkratek, pokud kapitoly budou relevantní pro více aktérů).*

¹² Viz kapitolu *Teoretická vymezení*.

2 TEORETICKÁ VYMEZENÍ

2.1 T+Z: Vztah analytika k sociální realitě: „ta voda není na vytírání“ a „pojďme si zahrát fotbal“

Výzkumník/analytik není zcela objektivní a nikdy zcela objektivní nebude už z toho důvodu, že je člověkem se svým vlastním předporozuměním, ve kterém jsou obsaženy stereotypy a předsudky, které se nutně promítají do jeho analytické práce např. při zkoumání obsahu textu. V následujícím popisu se budeme do oněch výzkumníků/analytiků stylizovat a nemožnost naší absolutní objektivity budeme vykládat pomocí dvou příkladů: (1.) návštěva u kamaráda a jeho oznámení, že nám přinese vodu; a (2.) chceme si zahrát fotbal s kamarády na prostranství za domem a potřebujeme se domluvit, na jak velké ploše budeme hrát a co bude symbolizovat branky. Oba příklady doplníme naším předporozuměním extremismu (nicméně až v kapitole *Kvalitativní obsahová analýza šitá na extremismus*), aby bylo možné pochopit často problematické pojetí termínů, které budeme užívat. Zároveň se krátce zmíníme o nutnosti volby paradigmatu a přístupu, což jsou důležité kompas, které následně vedou naši analytickou činnost.

Fenomény, které se snažíme zkoumat, již vždy nějak chápeme, protože předpokládáme jejich obsah a význam, který je obvyklý (tedy ten, který jsme čekali díky vlastním zkušenostem). Když to zjednodušíme: pronese-li někdo větu „přinesu ti vodu“, zpravidla se dá očekávat dle našich vlastních měřítek a zkušeností (srov. Wittgenstein 2006: 46), že dotyčný přinese vodu určenou k pití a voda bude ve sklenici, jak je obvyklé, a ne třeba v konvi na zalévání. Sdělený obsah pronesené věty a význam popsání situace jako celku dokážeme pochopit předtím, než se stane – již ve fázi, kdy někdo deklaruje, že se tak stane.¹³ Dokážeme to mj. díky tomu, že známe význam slov užitých ve větě, a tedy větě rozumíme.¹⁴ Rozumíme, co je „voda“, co znamená „přinesu ti“ apod. Toto porozumění platí ale jen tehdy, pokud tomu odpovídá kontext situace: v tomto případě, dejme tomu, jsme u někoho na návštěvě. Výchozí situační bod pro srozumění je tady již „před“ tou konkrétní situací – a proto předporozumění (srov. Heidegger 2018; srov. s výrazem „kopie“ u Wittgensteina

¹³ Resp. při tom, kdy někdo říká onu větu a rozejde se směrem ke kuchyni, kde má sklenice a může do nich natočit vodu z kohoutku.

¹⁴ Trochu předbíháme, ale zde máme za podstatné upozornit na Wittgensteinův (2006: 25) výrok: „Znak (věta) získává svou významnost ze systému znaků, z jazyka, k němuž náleží. Zhruba řečeno: rozumět větě znamená rozumět jazyku“.

2006: 59). Logika porozumění (ne tedy pouhého pochopení) dvou lidí v situaci s vodou může platit pouze v případě, že zmínění lidé (případně ti, co je pozorují) dokážou situaci dekodovat na úrovni rozumění, pochopení významu sděleného a srozumění s kontextem situace.¹⁵ Zmíněné pojmy jsou pro další výklad klíčové, ale všechny je nutné vysvětlit v kontextu předporozumění.

Pojďme souvislost všech pojmů uvést na příkladu pouličního fotbalu. Chceme si zahrát s kamarády z ulice fotbal. Za činžovními domy je zelené prostranství, které chápeme jako potenciální hřiště pro fotbal.¹⁶ Takové prostranství ale nemá jasně stanovené rozměry ani branky (ty jsou možná jen naznačeny) – co je ještě hřiště a co je či není branka, do které se máme strefit, to si hráči stanoví až před samotnou hrou, byť každý z nich má rámcovou představu, na jak velkém hřišti by se mělo hrát a co by mělo představovat brány.

Nyní přesáhneme předporozumění do fáze *rozumění* těch konkrétních hráčů v té konkrétní situaci: hráči se sešli a domlouvají se na velikosti hřiště a podobě branek. Jejich rozumění vychází z toho, že se na základě debaty jsou schopni (a jsou k tomu též ochotni, protože na hřiště přišli a chtějí hrát) domlouvat kam až bude sahat při hře hřiště, co bude symbolizovat branky apod. Rozumí si díky tomu, že rozumí slovům a větám, kterými na sebe mluví.¹⁷ *Pochopení významu sděleného* je pak při příkladu pouličního fotbalu možné přirovnat k tomu, že hráči na sebe při debatě reagují a jen na sebe nekoukají, protože nechápou, co ten druhý říká. *Srozumění* je pak celkové pochopení představ aktérů – každý chápe, co ten druhý sdělil, jaké jsou jeho představy o velikosti hřiště, tvaru branek, vzdálenosti od jedné tyče k druhé apod. Při srozumění nemusí být pravidlem, aby se každý z hráčů zapojil do debaty. Postačí, aby chápal (pochopení na základě srozumění), co ten druhý sdělil, jaké jsou jeho představy o velikosti hřiště, tvaru branek, vzdálenosti od jedné tyče k druhé apod. Při srozumění nemusí být zároveň výsledkem, že se hráči dohodnou na velikosti hřiště (atd.), ale srozumění je podmínkou takové případné dohody (nicméně při snaze zahrát si skutečně fotbal je taková dohoda nutná; to ale ponechme stranou). Kontext situace (jsme na prostranství a domlouváme se,

¹⁵ Necháváme stranou situace, které neobsahují žádné verbální sdělení, i když si je lze samozřejmě snadno představit.

¹⁶ Naše předporozumění totiž říká, že zelené prostranství je plocha vhodná pro hraní fotbalu.

¹⁷ Nicméně toto není jediný typ promluvy, který bychom mohli zaznamenat. K ostatním typům, které však nejsou podstatné pro potřeby naší souhrnné výzkumné zprávy viz Grice (1969: 149).

protože chceme hrát fotbal) je pak nutným ohledem, který ovlivňuje rozumění, pochopení a srozumění.

A jaká je role výzkumníka/analytika? Výzkumníka/analytika si můžeme představit jako rozhodčího, který celou debatu sleduje, snaží se jí rozumět a pak popsat pravidla hry, která byla hráči stanovena. Jinými slovy: výzkumník/analytik debatu a její výsledky dekóduje a *představí klíč k takovému dekódování*. Výzkumník, a to je důležité podtrhnout, je součástí hry (je sociální aktér a není od naší malé fotbalové společnosti oddělen), ale není hráčem. Pokud je součástí hry, pak na základě výše uvedeného platí: vztah výzkumníka k realitě a vědeckému objektu je determinován předporozuměním (ví, co je to fotbal a na jakém hřišti se hraje) a zároveň předporozumění je závislé na schopnosti dekódování rozumění (při popisu fotbalu hráči používají rozhodčímu známá slova, resp. srozumitelná slova a věty), významu (ostatní popisují fotbal podobnými slovy [...]) a jsou schopni komunikace, stejně tak, jako rozhodčí), srozumění s kontextem (rozhodčí chápe, co je fotbal, kde se hraje [...], a také chápe, že ostatní chápou, jak to chápe a zároveň on chápe jejich chápání fotbalu, kde se hraje [...]), protože stojí s hráči z okolí u zeleného prostranství a ti se domlouvají na tom, jak na tom prostranství budou hrát fotbal – debata je soustředěna na velikost hřiště a co je a není branka). Všechny uvedené pojmy mají nutně sociální rozměr a jsou odvozeny ze sociální reality, která je (obecně řečeno) vytvářena sociálními interakcemi.

Prozatím jsme neřekli nic k tomu „jak dekódovat“, ale k tomu se dostaneme. Předtím je nutné vyřešit jeden z mnoha problémů, který je patrně evidentní už jen díky „individuální povaze“ předporozumění. Jednotlivý výzkumník/analytik může mít jiný *postoj* k tomu, jak dekódovat sociální realitu. Můžeme to přirovnat k tomu, že každý rozhodčí také nesoudcuje stejně (například nějaký je přísnější, jiný méně). Problém s jiným *postojem k dekódování* skutečně existuje, protože každý člověk je jedinečný, a tak i každý výzkumník je jedinečný mj. díky svému předporozumění. Přesto se lze něčeho chytit: existují totiž kategorie, do kterých výzkumníky můžeme zařadit podle toho, jak podobné nebo rozdílné mají postoje ke zmíněnému dekódování sociální reality. Krátké představení takových kategorií nám pomůže i vysvětlit, jaký máme postoj k dekódování sociální reality my, autoři této výzkumné zprávy.

První nutnou volbou je paradigma.¹⁸ Výzkumníci se přesně neshodují, co to paradigmata jsou a jaká všechna můžeme rozlišovat (viz Kuhn 1997), nicméně my (a jiní teoretici, na které průběžně odkazujeme) budeme rozlišovat mezi pozitivistickým a post-pozitivistickým paradigmatem. Pozitivismus je (velmi zjednodušeně) paradigma, jehož zastánci tvrdí, že společenské vědy mohou být stejně přesné jako vědy přírodní a používat i stejně přesné metody. Za touto myšlenkou stojí přesvědčení, že sociální realita se mění jen nepatrně a v lidském společenském jednání lze najít stále se opakující vzory, které jsou dané, absolutně odhalitelné a jasně popsatelné. Taková pozitivistická představa v sobě obsahuje i prvek specifické víry, totiž, že společenské vědy jsou absolutně objektivní podobně jako přírodní vědy (díky nim popisujeme objektivní realitu nezávislou na výzkumníkově subjektivitě).¹⁹

Odpůrci tohoto pojetí tvrdí (a můžeme je opět dost zjednodušeně označit jako stoupence post-pozitivismu), že takový pohled je zastaralý, odtržený od sociální reality (Steiner 1997: 187-188), a že zkrátka nelze „snadno a rychle“ dávat naroveň objektivitu přírodních a společenských věd (Gadamer 1994: 27). Důvod? Sociální realita se neustále proměňuje a nelze najít či dokonce popsat nějaké stálé a opakující se sociální vzorce. I pokud by takové vzorce existovaly, výzkumník je jen omezený člověk neschopný objevit absolutní objektivní pravdu, protože by musel být schopen popsat vše ze všech úhlů, a to zcela nezaujatě. To nejde a je to jako chození okolo kulatého stolu – ať stojíme kdekoliv, nikdy nevidíme všechny věci na stole ze všech stran, vždy je vidíme jen z nějakého úhlu, do kterého jsme se ke stolu postavili na základě subjektivního rozhodnutí se právě *tam* postavit (Schmidt 2006: 121). Zastánci paradigmatu post-pozitivismu tak zjednodušeně tvrdí: sociální realita se mění dle *kontextu* sociální situace; analytik není absolutně objektivní a musí si pomáhat volbou výzkumného přístupu a metody; sociální situace, kterou zkoumá, vždy podléhá kontextu a tomu, co o ní říkají zkoumaní aktéři v té dané situaci.²⁰

¹⁸ Následující části o paradigmatu a přístupu byly inspirovány částmi disertační práce jednoho ze spoluautorů této souhrnné výzkumné zprávy (Stulík 2014).

¹⁹ Ještě jinak bychom to mohli popsat s využitím našeho příkladu: výzkumník není rozhodčí, neúčastní se hry, ale jen hru pozoruje z dálky a je mu vše jasné, vše je podle něj poznatelné a hra jako taková je dle jeho názoru stejná jako jiné podobné hry. Omyl je fakticky vyloučen, pokud má výzkumník dostatek dat a data potvrzují jeho hodnocení hry. Tento postup je podobný tzv. verifikaci, která byla ve vědě překonána (Popper 1997, 2000).

²⁰ Zkoumaní aktéři vytváří tzv. kontextuální objektivitu. Např. pokud se shodnou, že $1+1=11$, pak je to kontextuálně objektivní realita, i když by analytik zarytě tvrdil, že je $1+1=2$. Pokud analytik nezkoumá pravdivostní podmínky výroku, ale jen to, jakou realitu a s jakými sociálními pravidly jím zkoumaní vytváří, pak je $1+1=11$ platný obraz analyzované reality.

První volbu ohledně paradigmatu máme za sebou: jak bylo asi patrné, přikláníme se k post-pozitivismu.

Nyní máme před sebou volbu druhou, tj. volbu přístupu. Přístupů je velké množství (viz Hájek 2014; Cabada, Charvát, Stulík 2015: 34) a nebudeme je zde všechny představovat. Omezíme se pouze na krátký komentář k naší vlastní volbě, která padla na hermeneutický přístup.²¹ Hermeneutiku můžeme (při jistém zjednodušení) chápat jako *interpretaci*. Hermeneutický přístup pak přibližujeme jako snahu o komplexní popis toho, jak rozumíme (Chenari 2009: 21) významu promluvy (např. psanému textu) v daném kontextu. Hermeneutický přístup nás zároveň může přivést k nástrojům, díky kterým určujeme *na základě čeho* tvrdíme, že promluva nějakého aktéra má právě ten a ten význam (Gadamer 2000: 14). Z uvedeného vyplývá, že hermeneutický přístup je především kvalitativní a točí se v kruhu okolo problému *významu*, který není předem dán (proto si současný²² hermeneutický přístup neodporuje s post-pozitivistickým paradigmatem). Navíc je třeba pamatovat na to, že může být pouze kontextuálně objektivní (srov. s obsahem kapitoly/pojmů *Objektivita a objektivní skutečnosti*) a pomocí tohoto přístupu tak výzkumník/analytik zkoumá to, co říkají zkoumaní aktéři v nějaké situaci, která nás zajímá z nějakého relevantního důvodu. Tuto situaci pak může porovnat s nějakým teoretickým modelem a sdělit závěry. Hermeneutický přístup se v každém případě odvíjí od konkrétního kulturního a sociálního kontextu (Hájek 2014: 16). Zmínili jsme nástroje a teoretický model. To je důležité, protože abychom určili onen výše zmíněný klíč k dekódování, na to nám samotná hermeneutika nestačí. Musíme tak zapojit vhodnou *teorii významu*, tedy teorii v nejlepším případě z oblasti lingvistiky, teorie vědy (viz také Bielskis 2005: 98), filozofie, logiky apod. Představit nástroje této teorie a teorii samotnou, to je naším úkolem v následující kapitole.

2.2 T+Z: Teorie významu a obsahová analýza: „holohlavý s Braníkem v ruce“

Jak jsme doposud ukázali, předporozumění je klíčem k pochopení vztahu výzkumníka k realitě a vědeckému objektu a na to navázané volby ohledně paradigmatu a přístupu, kterou jsme v předchozí kapitole učinili. Vztah k

²¹ Jiným přístupem ke zkoumání textu, který vedle hermeneutického přístupu počítáme k těm základním, je přístup analytický, který spadá spíše do pozitivistického paradigmatu (podrobně Hájek 2014: 16).

²² Současný hermeneutický přístup odlišujeme především od jeho dřívější romantizující formy (více Gadamer 2000: 33).

vědeckému objektu (atd.)²³ by analytik měl řešit jako první věc před definicemi pojmů, které hodlá používat, sběrem dat a jejich následnou analýzou vůči teoretickým předpokladům. My tento úzus následujeme a v představování konceptu *předporozumění* tedy pokračujeme, nyní ve vztahu předporozumění k teorii. Prozatím stále budeme využívat příklad fotbalu, v dalších částech naší souhrnné výzkumné zprávy fotbal samozřejmě již opustíme a budeme se věnovat extremismu.

Krátké představení teorie významu začneme úvahou o jednotkách jazyka: slov a vět. Slova a věty mají *nějaký* význam, ke kterému máme předporozumění. Naše předporozumění k těmto slovům a větám obsahuje naše zkušenosti, a protože nejsme stroje, slovům a větám rozumíme prostřednictvím (do jisté míry) subjektivních *hodnot*, které naše rozumění provází.

2.2.1 „Hodnoty na uzdě“ díky výzkumnému designu

Z poslední výše uvedené věty je zřejmé, že se s hodnotami musíme nějak vypořádat. Tato podkapitola je tak nutnou odbočkou od slov a vět, ke kterým se vzápětí vrátíme.

Naší hodnotou může být u příkladu s fotbalem to, že fotbal je jako takový zábavný (a to je pro nás dobré samo o sobě) a my ho hrajeme proto, že se chceme bavit, je to naším cílem. Cílem je se bavit a prostředkem je fotbalová hra. Naší hodnotou ale také může být, že chceme vyhrávat (a to je pro nás dobré samo o sobě) nebo přispívat k fairplay a jasnosti pravidel (příklad rozhodčího) a je jedno, jestli hrajeme fotbal nebo hokej. Fotbal/hokej je jen prostředkem k možnému vítězství/dohlížení na fairplay, které jsou cílem. Ať už je cílem vítězství, zábava nebo něco jiného: to, k čemu se vztahujeme jako k dobrému, může být různé. Tak i hodnoty jsou různé. Nyní se nechceme hodnotám věnovat jako celku, postačí prosté konstatování, že jsou různé. Dále se budeme soustředit pouze na ty relativní hodnoty, které mají vliv na vztah výzkumníka k sociální realitě a potenciálnímu (prozatím neurčenému, i

²³ „Víme, co je to fotbal a na jakém hřišti se hraje“ – to je výše uvedený příklad toho, jak v kontextu, srozumění (...) chápat předporozumění. Skutečně to ale víme? Jak víme, že to víme? A co když si jen myslíme, že to víme, ale nevíme to? A kdo rozhoduje o tom, jestli to, co si myslíme, si myslíme správně/špatně? Abychom se vyhnuli těmto otázkám, které se věnují podstatě epistemologie a ontologie člověka (a představit náš pohled na tyto fenomény není naším záměrem v této výzkumné zprávě), bude lepší, když původní větu nahradíme větou: „nějak rozumíme tomu, co je fotbal a na jakém hřišti se hraje“. Tento úkrok stranou však neznamená, že bychom podstatu uvedených otázek ignorovali. Jen nemusíme případné odpovědi na ně rozebírat do detailu: ona podstata je totiž vyjádřena volbou paradigmatu a přístupu.

když víme, že to bude extremismus; viz dále) vědeckému objektu, tj. objektu našeho primárního zájmu. Těmi částmi hodnot jsou stereotypy a předsudky.

Díky *stereotypům* kalkulujeme s očekáváním: např. jsme u někoho na návštěvě a prohlášení „přinesu ti vodu“ (asi) znamená, že dostaneme sklenici s (pitnou) vodou. Pokud bychom na návštěvě dostali vodu v kbelíku, byli bychom zaražení, protože jsme to neočekávali. Pokud bychom ale na návštěvě nebyli, ale byli bychom doma s rodinou v čas, kdy je obvyklá doba úklidu, klidně by „přinesu ti vodu“ mohlo znamenat pokyn od manželky, abych začal vytírat podlahu (po přinesení vody v kbelíku se saponátem). Kontext tedy hraje velkou roli, protože jednou jsem u kamaráda na návštěvě a jednou jsem doma v čase úklidu (i když si lze představit situaci, že by mi i kamarád přinesl vodu v kbelíku se saponátem a chtěl by, abych mu vytřel podlahu – taková situace ale není zrovna obvyklá a je mimo očekávané předporozumění dané zakoušeným kontextem).

Stereotypy nejsou ale vždy takto nevinné a mohou nabývat formy *předsudků* (pro potřeby výkladu je budeme chápat jako stereotypy s negativním obsahem vůči někomu či něčemu). A předsudky se mohou negativně propat i do role soudního znalce, resp. výzkumníka/analytika v obecné rovině. Můžeme mít předsudek k inteligenci pisatele, jehož potenciálně extremistický text analyzujeme. Můžeme mít předsudek např. k popíračům holocaustu, jako holohlavým týpkům z posilovny, jejichž největším kulturním zážitkem je, že sledují fotbal, pijí Braník a někdo jim vkládá do hlavy předsudky o neexistenci plynových komor, když zrovna ten Braník nepijí u televize, ale v místní nálevně. To je problém, se kterým se musíme vypořádat, a to hned ze dvou důvodů.

(1.) Nemůžeme analyzovat text s předsudky a takovými očekáváním, že hned víme, jaký má text význam. Například autorem analyzovaného textu je podle našeho předsudku hlupák s Braníkem v ruce, u něhož je snadné najít kontext, který potřebujeme (či jej chceme najít), abychom ho označili (dle významu textu) za extremistu. Protože stejně tak, jako když někdo přinese vodu ve sklenici, když jsme u něj na návštěvě, očekáváme, že např. popírač holocaustu bude v textu argumentovat hloupě, text bude snůškou nesmyslů a pseudoargumentů nevalné a snadno identifikovatelné úrovně. Máme o textu jasno už předem, ale může se velmi snadno stát, že místo pomyslné sklenice bude voda v jiné nádobě a my to budeme *ignorovat*, protože text již čteme s očekáváním toho, *co* v něm bude. Budeme mít tedy

tendenci odchýlit se od obvyklé podrobné teoretické a metodologické práce, protože je to vše *přece jasné*.

(2.) Nesmíme soudit člověka, zde jako autora analyzovaného textu, jehož text posuzujeme. Naše možná představa (neříkáme, že taková skutečně je, jen se jedná o příklad) o hlupákovi popíjejícím Braník je mimo jiné *namyšlená*, a tudíž i neobjektivní. Aplikujeme totiž měřítko dobra a zla, která jsme si osobně vytvořili na jiné osoby, což nám v analytické práci nepřísluší, protože by nemělo být praxí, že vlastní hodnoty (které nejsou pravdivé nebo nepravdivé, ale zkrátka různé) promítáme do hodnot jiných aktérů a určujeme, zda jsou zlí nebo dobří sami o sobě (bez jakéhokoliv kontextu).

Problém se stereotypy a předsudky, který jsme naznačili, nemá snadné řešení. Možností je ale usilovat o maximální možnou sebereflexi tím, že si uvědomíme své limity poznání, a tím i limity toho, co a proč si myslíme (co je tedy *obsahem* našich stereotypů a předsudků). Jde o to uvědomit si, že se naše vědomí řídí mj. předsudky a stereotypy, které jsou v kontextu dané a měli bychom je „držet na uzdě“.

Hledání a provedení maximálně možné sebereflexe není psychologický úkol analytika, ale analytik se může (ba musí) opřít o reflektivně stanovený výzkumný design, který jej vede ke kontextuální objektivitě a vždy prozatímní platnosti jeho závěrů (dokud je někdo jednoznačně nezpochybní),²⁴ tj. objektivitě vůči výzkumnému *předmětu v kontextu*. Součástí výzkumného designu je volba paradigmatu, přístupu, teorie, metodologie a metody.

Výzkumný design této souhrnné výzkumné zprávy je tedy nutně tvořen: (1.) post-pozitivistickým paradigmatem s důrazem na postmoderní proměnlivost sociální reality, resp. sociálního kontextu (viz např. Kurtz 2001; Lyotard 1993 aj.); (2.) hermeneutickým přístupem (viz Baert 2003; Bielskis 2005; Creswell 2007; Fisher 2004; Gadamer 1998, 2000, 2009, 2010; Hájek 2014; Husserl 2001; Ricoeur 2000, 2004; Schmidt 2006 aj.); (3.) teorií významu inspirovanou řečovými hrami Ludwiga Wittgensteina (1998, 2006) a teorií intencí Paula H. Griceho (1968, 1969, 1989 aj.),

²⁴ Prozatímní platnost vědeckých/analytických závěrů je obvyklým územ v současné vědě. Pokud bychom to měli uvést na příkladu, pak gravitační zákon je popis jevu gravitace, který lze chápat jako prozatímně platný (dokud někdo neudělá vědecky validní pokus, ve kterém gravitace jako jev selže). Prozatímní platnost a její podoba má ale své nutné podmínky jako je možnost formulovat falsifikační hypotézu apod. (podrobně Popper 1997, 2000).

i když ta nám poslouží spíše jako doplnění některých bílých míst (Grice používá některé nástroje psychologismu, ke kterému máme výhrady; viz dále, srov. např. Grice 1989: 285); (4.) kvalitativní obsahovou analýzou. Paradigma a přístup jsme krátce představili výše. Dále se budeme soustředit především na *teorii významu*, protože krátkou – avšak nutnou – odbočkou o problematičnosti předsudků (vycházejících z předporozumění) jsme opsali kruh a vrátili jsme se právě k teorii významu v jednotkách jazyka: slov a vět.

2.2.2 Trnitá cesta k významu prostřednictvím slov a vět

Vztah slov, vět, předporozumění a hodnot jsme vysvětlili a onen vztah (a postoj k němu) by měl analytik vždy vyjádřit prostřednictvím výzkumného designu, resp. obsahu takového designu (viz čtyři uvedené body v předchozí kapitole). Když to celé zjednodušíme: prožitek nějaké situace, kterou jako analytici pozorujeme a máme na něm účast (třeba jako fotbalový rozhodčí), a naše reakce na něj, jsou individuální díky předporozumění.

A v tomto bodě výkladu se můžeme vrátit ke slovům (a později i k větám), protože prožitky a reakce můžeme vyjádřit mj.²⁵ slovem. Prožitky jsou sice individuální, nicméně slova se používají intersubjektivně v řečových hrách, v nichž se řídíme veřejně sdílenými pravidly. Pokud to ještě trochu zjednodušíme: slova se používají tak, aby jim druhý rozuměl (je to nutný úmysl použití slova). Slova tak musí mít nějaký rozpoznatelný význam, který je dán použitím slova/výrazu v dané řečové hře/situaci podle sdílených pravidel (ergo: pravidlem se nelze řídit soukromě). Pro potřeby analýzy textu by nás tedy mělo zajímat, jak „... *srovnáváme* navzájem tyto prožitky; co *stanovíme* jako kritérium totožnosti [významu situací – doplněno autory] ...“ (Wittgenstein 1998: 132) a kritérium totožnosti (resp. přesněji ekvivalence) prožitků je dáno v rámci sdílené (nikoliv soukromé) řečové hry.

Kritérium ekvivalence je tak důležité pro námi určené *na základě čeho* tvrdíme, že promluva nějakého aktéra má právě ten *význam*, který stanovíme a dekódujeme např. v rozsáhlém textu. Co je kritériem ekvivalence není ale snadné vysvětlit,

²⁵ Prožitky a reakce jsou vyjádřitelné gesty, vizáží, konkrétním „fyzickým“ jednáním apod. a musíme na ně brát ohled, protože dotváří kontext celé posuzované situace, např. kontext toho, jak se stal nějaký protiprávní čin.

nicméně se o to samozřejmě pokusíme. Avšak: pokud chceme vědět, co je to kritérium ekvivalence, musíme *nejdříve* vědět, jaký význam mají slova použitá v kontextu řečové hry,²⁶ který se ukazuje ve větě. Věta je tak klíčem k významu.²⁷

Cesta k pochopení a následné identifikaci významu je trnitá a musíme jí projít postupně. I když už sice víme, že věta je klíčem k významu, bez slov se věta zkrátka neobejde. Zaměříme se tedy na slova a začněme u variací jejich významů.

2.2.3 Význam slov: „pivo a kohoutek“

Budeme nyní předpokládat, že slova mají význam, ale nebudeme se ptát, kde se význam vzal, ale jak jej lze naučit. To je pro nás totiž jako pro pozorovatele důležité (viz příklad rozhodčího jak poslouchá hráče fotbalu, kteří domlouvají pravidla hry). Zároveň na chvíli zapomeneme, že význam slov se dobře určuje dle jejich použití ve větě, abychom záhy tuto poučku připomněli, až se dostaneme do úzkých při neurčitosti či mnohoznačnosti významu tzv. izolovaných slov.

Prozatím ale: dejme tomu, že můžeme význam slov chápat izolovaně a určit jej dle *reprezentace nějaké věci*. Wittgenstein uvádí možnost učení se významu ukázáním na předmět a jeho pojmenováním – např. ukázáním na desku a pronesením slova „deska“ (Wittgenstein 1998: 15–16). Nebo jiný příklad: řekneme slovo „strom“ a ukážeme na strom před námi. Takto izolovaná možnost učení je zřejmá,²⁸ ale pokud bychom použili slovo „demokracie“ nebo „extremismus“, tak kam ukážeme? Nikam, protože zmíněná slova jsou příklady značně abstraktních pojmů. Na předměty, na které slovo odkazuje, si v těchto případech zkrátka nemůžeme sáhnout, ukázat na ně apod.²⁹ Můžeme si jen představit (abstrahovat) co se za nimi asi skrývá. Když jsme výše avizovali, že záhy poučku o důležitosti věty pro význam slova

²⁶ Vysvětlení samotného termínu „řečová hra“ viz kapitolu *Věta jako nositelka významu*.

²⁷ Jen pro doplnění: nalézt kritérium ekvivalence je obzvláště obtížné v případech, kdy pracujeme s významem abstraktních pojmů (slov) a problematizujeme je pomocí filozofie. Na druhou stranu Wittgenstein rozlišuje mezi hmatatelným a nehmatatelným (my jsme použili lépe pochopitelný výraz abstraktní) a nevidí v tom větší problém, pokud jsou slova použita ve větě a větu chápeme jako nástroj a její smysl jako způsob jejího použití s nějakým srozumitelným a očekávaným účelem (srov. Wittgenstein 1998: 157). Příklad věty, kde jsou použity abstraktní pojmy: „na tomto hřišti budeme hrát fotbal podle pravidel fair play“. Abstraktní jsou v této větě všechna slova – snad nejméně abstraktní je *hřiště*. Abstraktní pojmy ve větě nám ale nedělají problém – větě rozumíme bez problémů, protože pravidla pro rozumění jaksi přirozeně používáme.

²⁸ I to ale může být snadno zpochybnitelné, protože ukazování jako takové je samostatný jev; člověk, který se dívá na to jak ukazujeme, se může zaměřit na náš prst, a ne na strom apod. Samotná pochopitelnost *ukázání na* závisí na společenské konvenci.

²⁹ Doplnujeme: i kdyby to bylo možné, tak navíc např. u stromu fakticky nesaháme na onen strom, ale „pouze“ na soubor atomů.

připomeneme, tak teď je právě ten okamžik – poměrně rychle jsme se dostali do úzkých. Jazyk jako symbolický systém není zkrátka tak primitivní a slova nejsou tak izolovaná, že by stačil princip učení „ukaz a řekni“. A i kdyby slova byla takto izolovaná a princip „ukaz a řekni“ stačil, stejně bychom brzy narazili. Pokud bychom totiž například řekli slovo „kohoutek“ a ukázali na malého nelétavého opeřence, naučili bychom se sice, co je „kohoutek“, nicméně v jiné situaci bychom mohli stát u vodovodu a ukázali na mechanismus, kterým se pouští a zastavuje voda – řekli bychom také „kohoutek“. V tu chvíli by učený měl v hlavě zmatek: jedno slovo „kohoutek“ označuje dvě věci – neboli: slovo „kohoutek“ je polysémické a může být v důsledku zmatečné, i když použijeme metodu učení „ukaz a řekni“.

V obecnější rovině tak můžeme konstatovat, že slovo může být polysémické, protože systém řeči vzhledem k významu není jeden, ale je jich fakticky nekonečné množství (pokud nyní budeme ignorovat rozumění jako techniku ovládnutí návyků). Například námi již zmíněné slovo „kohoutek“ může znamenat malého příslušníka hrabavé drůbeže, prostředek pro zavření/otevření vodovodu, ale i kohoutek u střelné zbraně, který je nutné natáhnout, pokud má zbraň vystřelit. Problém s polysémií je teoreticky možné vyřešit tím, že definujeme všechny obvyklé (navyklé) významy podobně jako je tomu ve slovníku, nebo u pojmu „extremismus“ v této výzkumné zprávě (viz kapitolu *Pokus českých teoretiků o definici extremismu*). To je jistá cesta, ale stejně narazíme na problém možných dalších a dalších významů, které nemusí odpovídat nějakému slovníkovému určení, resp. můžeme narazit na významy, které nejsou až tak obvyklé, a tak by se význam slova dále řetězil, protože bude závislý na jeho specifickém použití v nějakém ojedinělém kontextu.

Příkladem nečekaného výrazu, který může být tzv. mimo slovník je „papír“. Toto slovo – izolované od kontextu – může znamenat něco, na co lze psát. Může ale také při specifickém použití ve specifické situaci (kontextu) znamenat „pivo“, protože obchodní název jedné značky piva (zde odkazujeme na vlastní zkušenost s jedním plzeňským podnikem, kde pivo tohoto názvu čepují) je „Papír“ (velká a malá písmena jako nápovědy o co se jedná nyní neřešme). Když nám tedy někdo řekne: „jdeme na Papír“, tak bez vlastní zkušenosti nevíme, že dekodování této věty je: „jdeme na pivo“. Pokud již máme zkušenost s takovou větou, a především kontextem, kdy nás někdo zavedl do hospody, objednal nám „Papír“ a před nás postavili pivo (viz techniku „ukaz a řekni“), pak víme, že Papír je pivo a věta „jdeme na Papír“ znamená „jdeme na ten a ten druh piva, konkrétně tam a tam, kde ho

čepují“. Je tedy s polysémií, speciálním použitím slova a slovníkovým uchopením jazyka problém? Bohužel ano: můžeme totiž dát do slovníku k výrazu „papír“ vysvětlivku specifického významu, např. „(p)apír = obchodní značka piva, které se čepuje v Plzni v podniku XY a je vyráběno tam a tam“, ale to nám v určování významu nepomůže, protože bychom museli každý takový nový výraz plynoucí z kontextu do slovníku přidat, a – jak jsme výše uvedli – význam slov by se řetězil a slovník by neustále bobtnal bez konce.

Nechceme příliš předbíhat (podrobně viz kapitolu *Charakteristiky extrémistů*), ale podobně by to bylo s extremismem, kde bychom pořád dokola připisovali vnější charakteristiky např. extrémistů – jeden se pohybuje v Praze, jeden v Plzni, jeden nosí černé tričko s nápisem XY, druhý červené s nápisem ZZ apod. Takový popis všech extrémistů by nikdy neskončil.

Z uvedeného plyne již několikrát naznačené: význam slova se projevuje až ve větě, tj. v určení/definici (viz výše; srov. Wittgenstein 2006: 83), ve které popisujeme *charakteristiky* jevu ve srozumitelném kontextu, v kontextu navyklé řečové hry *obvyklých* (ne zcela individuálních) *významů*. Záleží totiž na užití slov a pro užití slov existuje nějaký systém obvyklých pravidel a společenských (nikoliv individuálních) návyků (viz výše; srov. Wittgenstein 1998: 101). Dokonce lze rozlišit několik subsystémů, které spojují obraz (případně popisované) reality: systém gramatický, situační systém, který determinuje kontext apod. Ještě jinými „slovy“: význam slov se projevuje až ve větě (podrobně viz Stulík 2019), která je sestavena podle gramatických pravidel (gramatický systém jako subsystém „obrazu reality“). „Rozumět nějaké větě znamená rozumět určité řeči. Rozumět nějaké řeči znamená ovládat určitou techniku“ (Wittgenstein 1998: 102) a dodáváme: ovládat techniku systému řeči a významy slov chápat jako samozřejmé (srov. Wittgenstein 1998: 110), samozřejmě obvyklé.

2.2.4 Věta jako nositelka významu: „zase fotbal; strom není keř“

Abychom mohli různá slova zařadit do různých významů, a tak i označit jejich případný ekvivalentní význam (jakožto jevů na základě kritéria ekvivalence³⁰ situace/prožitku, jinými slovy určit, co reprezentují v rámci kontextu typicky věty),

³⁰ Stále jsme ale neuvedli co ekvivalence je a tedy ani co je kritérium ekvivalence. Na konci této kapitoly ale ekvivalenci „konečně“ představujeme. Právě na konci kapitoly bude i vztah všech pojmů a příkladů, které do konce kapitoly uvádíme, jasný.

je nutné tato slova určit (či zjednodušeně definovat) v systému řeči. Pokud budeme umět slova určit (v systému řeči), dokážeme popsat i jejich případný společný (či ekvivalentní) význam. Zkusme pro nás již známý příklad.

Chceme hrát fotbal s kamarády na zeleném prostranství. Kontext situace si můžeme ještě zjednodušit. Baví se Pepa a Karel. Pepa se ptá: „Co bude brána?“; Karel na to: „No tyčky mohou být z bot – jedna bota, jedna tyčka“. Pepa souhlasí a přichází Tomáš. Karel vezme své náhradní boty a řekne mu: „Na, tohle jsou tyčky, postav je támhle a stoupni si do brány“. Jak to, že si všichni rozumí? Vždyť brána může být fotbalová brána, brána od domu, očím se někdy říká, že jsou „branou do duše“ apod. Rozumí si, protože kontextem je, že chtějí hrát fotbal čili při slově brána si všichni představí právě tu fotbalovou. Tento jev by nebylo možné vysvětlit metodou „ukaz a řekni“. Pokračujme: Karel přece říká Pepovi, že tyčky mohou být z bot. Ptal se ale Pepa na tyčky? Ne, ptal se na bránu. Jak to, že Pepa neprotestuje a Karlovi „něco o botách a tyčkách“ odkývá? Je to samozřejmě tím, že Pepa i Karel ví, že brána má tyčky – jsou to *nutné charakteristiky* fotbalové brány jako jevu. Fotbalová brána je bez tyček nepředstavitelná. Pojdme dál: už víme, že přišel Tomáš. Tomáš se ani na chvíli nepodivil, že dostal od Karla do ruky boty a říká jim tyčky, a dokonce ho nerozhodí ani to, že mu Karel řekne „stoupni si do brány“, když žádná brána nikde zatím není. Je to opět tím, že Tomáš „ví“, že boty symbolizují tyčky a tyčky jsou nutnou charakteristikou brány. Před fotbalovou hrou tak proběhla mezi Pepou, Karlem a Tomášem *řečová hra v určitém kontextu*. Taková hra mohla proběhnout jen díky tomu, že každý z nich ovládá techniku nakládání se systémem pravidel a návyků, kde brána = minimálně dvě tyčky; tyčka = bota; dvě boty = brána.

Zkusme ještě příklad upravit tak, abychom ověřili, jestli přeci jen izolovaná slova nemohou udělat stejnou službu jako věty z našeho příkladu. Co kdyby Karel – bez všeho dalšího – hodil Tomášovi boty a řekl jen: „brána“. Tomáš by mu patrně rozuměl. Pochopil by, že Karel myslí boty jako tyčky od brány. Takové použití slova však *není izolované* a nutně závisí na kontextu, který si hráči vytvořili. Závisí na předchozí zkušenosti, stejně jako by to bylo s *papírem*. Kdyby kolega přišel do kanceláři a druhému řekl jen: „(p)apír?“ – díky předchozí zkušenosti by kolega pochopil, že ten, co vstoupil do jeho kanceláře by chtěl jít na pivo a ne, že si přišel půjčit papír na psaní. Je to trochu paradoxní: slova pronesená v určitém kontextu jsou vlastně věty, byť jednoslovné. Tento paradox bychom mohli dále rozebírat, ale takto povrchně se lze s reprezentací významu slov/vět pro potřeby této souhrnné

výzkumné zprávy vypořádat. Chtěli jsme pouze vysvětlit jak je možné, že *ne-polysémická slova* mohou reprezentovat ekvivalentní význam v rámci kontextu (situace, resp. prožitku). U příkladu s botou symbolizující tyčku se nám to snad povedlo, avšak upozorňujeme, že velmi závisí na společenských konvencích při *čtení* takovýchto symbolů. Pokračujme: uvedli jsme, že brána má tyčky a že jsou to *nutné charakteristiky* fotbalové brány jako jevu. Jinými slovy použili jsme slova k popisu jevu, resp. popisu charakteristik takového jevu. Kamarádi Pepa, Karel a Tomáš se pochopili, a tak byl popis dostatečný.

Zkusme ale jiný příklad, spíše malou hádanku. Představujeme si věc a zkoušíme ji popsat: ta věc roste, má listy a plody (...). Tyto vnější charakteristiky by měly být dostatečné k tomu, abyste uhádli: představovali jsme si *strom*. Vážně? Je to pravděpodobné, ale mohli jsme si také představovat například trnkový *keř*. A to není strom. Samozřejmě bychom mohli přidat další vnější charakteristiky, které by následně byly k uhádnutí dostatečné. Hrozí ale jedna nepříjemnost, se kterou se výzkumník/analytik (představme si ho nyní jako takového hádankáře) obtížně vypořádává. Je to tendence vytvářet *maximalistické definice*, které by zahrnovaly mnoho dílčích vnějších popisů jevu, které mohou být ve vzájemném nesouladu.

Abychom tuto nepříjemnou tendenci vysvětlili, vraťme se k příkladu se stromem (pokud nyní budeme ignorovat původně zamýšlený keř) a přidávejme další charakteristiky: je to hnědé, může to být ale i bílé, může to mít listy, ale nemusí, může to být zelené, plodit hrušky, třešně (...). Jen obtížně bychom ukončili tento řetěz. Všechno jsou to dílčí popisy různých stromů. Dejme tomu, že by to hádající nevydržel a řekl: „to, co popisujete a pořád přidáváte charakteristiky, to může být strom“. A my řekneme: „ano, výborně – pár charakteristik asi bylo určujících – například, že to může plodit hrušky. To keř neumí, a proto to musí být částečně vylučovací metodou strom a ne keř“. Ten, kdo hádal, uhodl – tak kde je avizovaný problém? Problém je v onom neukončeném a fakticky neukončitelném procesu další a další charakterizace vnějšího popisu hádaného předmětu. Je to podobné tomu, kdybychom definovali extremismus a přidávali charakteristiky typu: extrémisté chodí na specifické koncerty, extrémisté hajlují, někteří extrémisté nehajlují, někteří extrémisté jsou násilní, někteří ne, někteří nosí červené tričko s nápisem XY (viz výše) atp. Jak se nekonečnému regresu pokusit vyhnout? Máme možnost soustředit se nejen na vnější charakteristiky jevu (je to zelené, má to listy atp.), ale i na charakteristiky *vnitřní*, a to především jednu: *účel*.

Vezměme si opět příklad se stromem. Jaký má strom účel? To je těžší otázka, než by se mohlo zdát, protože účel něčeho je dán *někým* (viz kapitolu *Vztah analytika k sociální realitě*). Pro někoho tedy může mít strom účel, že z něj lze získat dřevo, to následně může použít na výrobu židle apod. Účelem stromu je „dávat dřevo“. Pro jiného může být účelem stromu, že „poskytuje stín“. Takto bychom mohli pokračovat opět do nekonečného regresu.

Zkusme ale jiný příklad jevu (zde věci), která je stvořená člověkem již s *nějakým záměrem*, jehož cílem je účel použití dané věci.³¹ Takovým příkladem může být židle. Účelem židle je, že slouží k sezení. Je to účel obvyklý či navyklý, protože na židli můžeme i stát, používat ji jako zarážku apod., ale to jsou již méně obvyklé možnosti jejího použití. Podobně je tomu se stolem: i na stole můžeme sedět, ale není to jeho obvyklý účel. Zkrátka: židle má nějaký účel a je poněkud podružné, jestli je bílá, červená, má čtyři nohy nebo je to „monolit“ apod.

Tedy: *význam nějakého jevu je dán primárně (ne však automaticky) jeho obvyklým účelem vyjádřeným ve větě (či nadvětném celku)*, jako je např. věta „na židli se obvykle sedí“. Takový účel lze *definovat*, byť definice nikdy nebude kompletní, protože bychom museli stále dál a dál přidávat charakteristiky různých speciálních účelů (zde připomeňme, že jsme něco podobného zavrhnuli při možné tvorbě slovníku se všemi významy slov ve všech možných kontextech). Snahu o maximální definici, která by zahrnovala všechny vnější charakteristiky a obvyklé i neobvyklé účely, musíme odmítnout jako nerelevantní, protože jí nikdy nelze dosáhnout. Musíme ale také odmítnout minimální definice, protože ty nám řeknou zase „moc málo“ nebo vůbec nic. U příkladu s židlí by minimální definicí bylo: *je to věc určená k sezení*. To však nevyklučuje, že v nějakém kontextu najdeme jinou věc určenou k sezení, ať už se jedná o stůl nebo něco jiného – například je možné si představit situaci, kdy primárním účelem nějakých starých schodů bude sezení, protože lidé už je nepoužívají jakožto shody, ale jako židle a je to pro ně zcela obvyklé. Nedostatečnost minimální definice si lze představit až tak, že bychom se pokusili minimalisticky definovat červenou barvu: „Červená znamená barvu, která se mi vybaví při slyšení slova ‘červená’ - to by byla definice“ (Wittgenstein 1998: 111), která ale, doplňme, není vysvětlením toho, co je účelem „červené“. Lze ale nalézt účel „červené“? Asi bychom se na něm neshodli, je to příliš abstraktní výraz – tedy: nejen, že je

³¹ Pro širší kontext doporučujeme ikonické dílo Martina Heideggera *Bytí a čas* (2018).

minimalistická definice v praktické aplikaci použitelná jen omezeně, ale nemusí ani vystihnout podstatu definovaného (díky nemožnosti stanovit účel – viz příklady s červenou barvou a stromem).

Co nám zbývá, pokud chceme určit význam a ten přetavit v definici „vyjádřenou větami“? A co s definicí dále dělat, abychom ji mohli používat např. pro porovnání s hodnocenými jevy – tj. v našem případě porovnávat definici extremismu s potenciálně extremistickými činy a na základě toho potvrdit/vyvrátit, že ne/jsou extremistické, protože o to nám primárně jde?

Zbývá nám vydat se střední cestou a soustředit se jen na takové definice,³² které *reflektují obvyklé ekvivalentní (či totožné)³³ účely v různých kontextuálních významech, tj. tzv. „rodové podobnosti“* (srov. Wittgenstein 1998: 45–46). Jak takovým definicím, které mohou být únikem z problémů minimalistických a maximalistických definic, budeme říkat? Pro naše potřeby: definice středního rozsahu.

A co je tedy (konečně) ekvivalence³⁴ a jak souvisí s definicemi středního rozsahu? Ekvivalenci chápeme jako totožnost významu jednotlivých jevů díky totožným účelům, dle kterých lze jevy i solidně definovat. Takovou ekvivalenci hledáme ve větách objevujících se v určitém kontextu a které samotný kontext mj. vytváří díky významu (ono hledání probíhá i díky porovnávání – viz výše a kapitolu *Ke komparačním kritériím: „PEX vs. LEX“*).

Příkladem (poměrně naivním, ale pro demonstraci postačí) může být série vět:³⁵ „na židli se sedí“. Právě jsme vyjádřili obvyklý účel židle obsažený v oné větě. „Po

³² Wittgenstein (2006: 47; srov. 67, 69) se explicitně vymezuje vůči možnosti stanovit stabilní/skutečnou definici: „Nedokážeme jasně vymezit pojmy, které používáme; ne protože bychom neznali jejich skutečné definice, ale protože pro ně žádné skutečné „definice“ nejsou. Předpokládat, že musí, by bylo jako předpokládat, že vždy, když si děti hrají s míčem, hrají hru podle přesných pravidel.“

³³ Za rámec naší souhrnné výzkumné zprávy pak jde rozdíl mezi ekvivalencí, totožností (či stejností) a analogičností. Přesto jen krátce, abychom nezadili možnosti kritiky našeho textu: když řekneme „toto je židle, kterou jsem viděl před hodinou“ – židle před hodinou a nyní je totožná – pokud tedy výrok takto přeložíme. Nicméně odpovědí někoho jiného, kdo je v daný čas s námi a stojí u židle, by mohlo být: „to není ta židle, jen je jí nachlup podobná.“ Není to ta židle, je jí zkrátka jen podobná (srov. Wittgenstein 2006: 80). Pro nás to, že to není (nebo je?) ta úplně stejná židle ale není podstatné.

³⁴ Stranou nyní ponechme lingvistický výraz synonymie a jeho srovnání s ekvivalencí.

³⁵ Věty si můžeme představit jako data, která posuzujeme pomocí nějaké analýzy – k tomu se ale dostaneme záhy (viz kapitolu *Kvalitativní obsahová analýza šitá na extremismus*).

schodech se chodí nahoru a dolů“. Tím jsme vyjádřili obvyklý účel schodů. „Co je židle? Věc, na které se sedí“ – takto lze definovat židli, kdy jsme definici odvodili z předtím uvedeného účelu. „Co jsou schody? Věci, po kterých se chodí nahoru a dolů“ – a máme definici schodů. Identifikovali jsme účely a definovali oba pojmy.

V našem příkladu zajdeme ale ještě dále a připojíme kontext. Představme si situaci (situační kontext), kdy dva lidé sedí na schodech a třetí přichází. Jeden ze sedících přicházejícímu řekne (když vynecháme všechny možné ostatní konverzační scénáře): „Čau, musíme něco probrat, sedni si *tady* k nám“. A ten přicházející si sedne. Sedí na schodech? Ano i ne, protože dle definice to, na čem sedí, právě sedí na židli. Ale čerstvě sedící (stejně jako ti dva co už na schodech seděli) přece „ví“, že sedí na schodech, nebo ne? Ano, ale jen je nyní nepoužívá k obvyklému účelu „chodit po nich nahoru a dolů“. Ono „*tady*“ z příkladu výše uvedené konverzační věty znamená schody a židli v jeden okamžik, protože mají v daném kontextu stejný význam. Víme to, protože jsme schody v kontextu a židli – co do významů – porovnali. Závěrem pak je, že schody a židle jsou v uvedeném příkladu *ekvivalentní*.

2.2.5 Shrnutí teorie významu a k čemu ji lze použít při identifikaci extremismu

Co vše tedy již víme? V obecné rovině:

- Význam nějakého sdělení se dobře ukazuje ve větách;
- Ve větách je význam určen pomocí charakteristik předmětu (pojmu) v kontextu (příp. tzv. situačním kontextu);
- Určující charakteristika významu je tzv. vnitřní, protože díky té víme, k čemu je předmět (pojem) určen – např. židle je židli proto, že jejím obvyklým účelem (za kterým byla vytvořena) je, že se na ní sedí, a tak je také obvykle používána;
- Určující charakteristika je vnitřní charakteristikou a vnitřní charakteristikou je účel;
- Významy různých pojmů tak, jak je mluvčí v přirozeném jazyce vnímá (schematicky: „co tím myslí“), můžeme srovnávat mezi sebou díky identifikaci účelů a ověřovat, jestli jsou anebo nejsou dle významů ekvivalentní.

Co z toho plyne ve vztahu k extremismu?

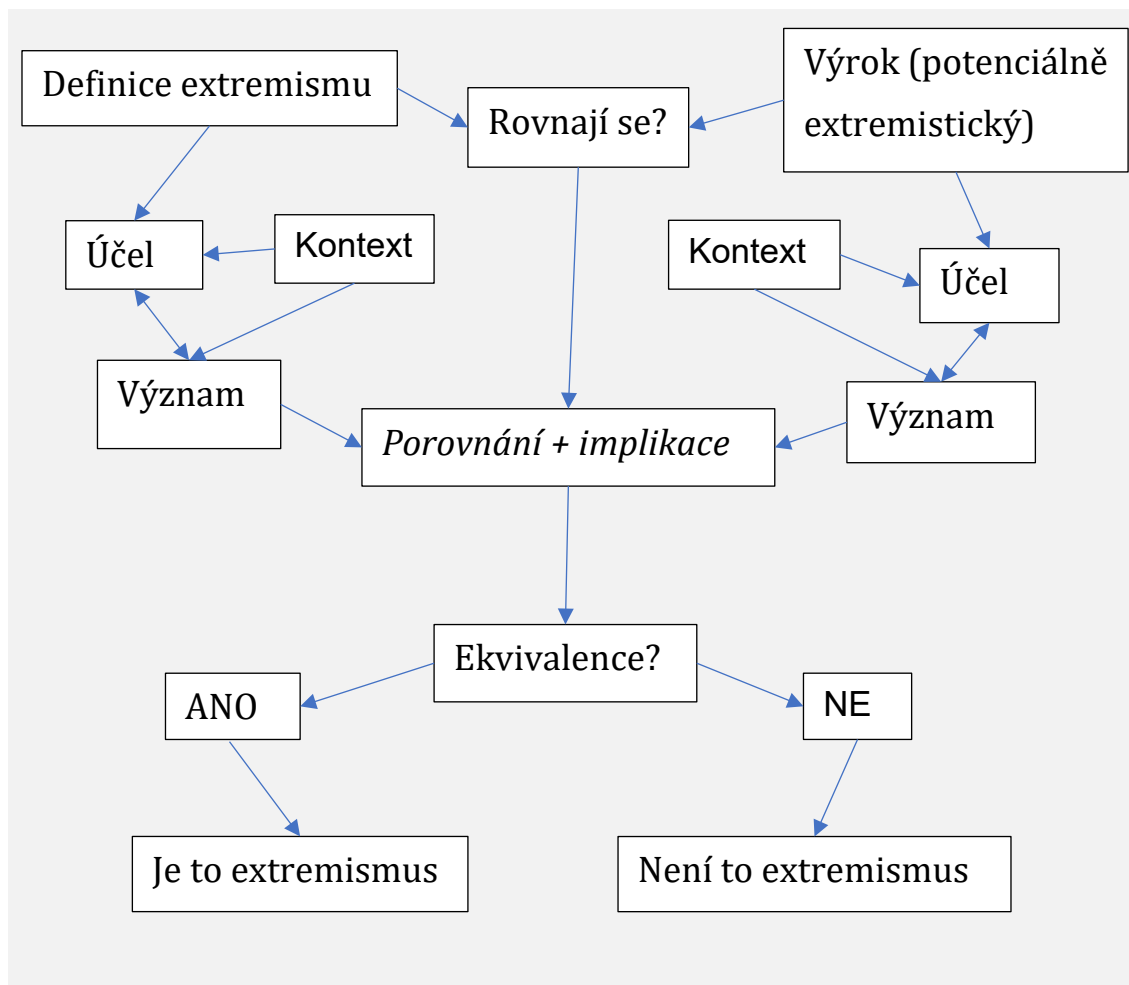
- Pokud odhalíme obvyklý účel extremismu, pak určíme i jeho nejdůležitější charakteristiku;
- Pokud určíme jeho nejdůležitější charakteristiku, tak de facto extremismus definujeme (pomocí středního rozsahu definice s přispěním vnějších charakteristik);
- Pokud extremismus definujeme, můžeme s ním nakládat podobně jako s příkladem se židli z předešlé kapitoly – tj. pomocí ekvivalence účelů porovnávat definici extremismu s potenciálně extremistickými činy (v kontextu textu a situačním kontextu) a na základě toho potvrdit/vyvrátit, že ne/jsou extremistické.

Ale co je obvyklým účelem extremismu? To zatím nevíme, ale už si dokážeme představit použití takové definice a kritéria ekvivalence. Zkusme tedy vytvořit teoretický model určující nyní pouze to, k čemu nám taková definice může být. Je to jen pokus analogický příkladu se židli a schody z předchozí kapitoly.

Dejme tomu, že extremismus je XY. XY symbolizuje prozatím námi nevytvořenou definici. V definici XY je účel ZŽ, který je určující pro význam extremismu jako pojmu. Máme výchozí bod. Nyní zadání: představme si, že nám na stůl přistane úkol „tady máte text a zjistěte, jestli má extremistický význam“. Text je tvořen slovy a větami a už víme, že jsou pro nás klíčové věty (mj. kvůli tomu, že vytváří kontext ukrytý v pro nás zájmovém textu). Podíváme se tedy na slova a věty a *implikujeme*, co chtěl autor textu říct – tj. zkusíme „odhadnout“ význam (AB) pro nás důležitých slov díky tomu, že předpokládáme jejich účel (CD).

A teď to hlavní: *porovnáme* význam AB s významem XY (a tak i účelem ZŽ). Je to jako vzít formu (extremismus) a pokusit se jí přiložit k hmotě (text, který prověřujeme, zda je/není extremistický). „Zapadne“ hmota tvořená AB (a CD) do formy XY (ZŽ)? Pokud ano, text, který jsme dostali na stůl je pravděpodobně extremistický. Pokud ne, pravděpodobně není extremistický. Celý problém s postupem jeho řešení si můžeme i vizualizovat (viz graf č. 1).

Graf č. 1: vizualizace použití teorie významu

Doplňujeme, že kromě samotné definice extremismu se v grafu č. 1 vznášejí ještě otazník nad procesy „porovnání a implikace“. To jsou dva komponenty tzv. *obsahové analýzy*, důležitého nástroje, které vysvětlíme v následující kapitole.

2.3 T+Z: Kvalitativní obsahová analýza šitá na extremismus

V této kapitole máme jeden úkol: popsat, jak postupovat při aplikaci kvalitativní obsahové analýzy pomocí *porovnání a implikace* s definicí (středního rozsahu). Než se pustíme do vymezení a popisu postupu kvalitativní obsahové analýzy je vhodné připomenout, že náš výzkumný design má čtyři komponenty: (1.) post-positivistické paradigma; (2.) hermeneutický přístup; (3.) teorii významu, kterou můžeme pracovníčně pojmenovat jako rodové podobnosti dle ekvivalencí (ekvivalentních významů); a (4.) kvalitativní obsahovou analýzu. Právě poslední jmenovaný komponent nám nyní z výzkumného designu zbývá vysvětlit.

2.3.1 Co je obsahová analýza?

Obsahová analýza³⁶ je výzkumná technika pro vytváření replikovatelných (validních) *úsudků o významu textů, na základě jejich obsahu a kontextu, které se vzájemně dotváří* (srov. Hájek 2014: 61). Obsahová analýza může být kvantitativní a kvalitativní, ale můžeme též rozlišovat mnoho jejích podruhů (viz Hájek 2014), které zde nicméně nebudeme popisovat. Je možné i oba základní druhy kombinovat, vždy záleží na tom, jaká data zkoumáme (dle jejich charakteru) a zda využíváme metodu pro sběr dat, jejich analýzu nebo pro obojí v postupných krocích.

Kvantitativní obsahová analýza se využívá především pro sběr a analýzu dat, která jsou snadno převoditelná na čísla, či jsou již číselně vyjádřena. Příkladem použití takové metody může být měření frekvence výskytu nějakého pojmu v určitém kontextu, který hledáme prostřednictvím algoritmu (k praktickému použití algoritmu při filtrování dat viz kapitolu *Když je dat hodně, tak co s tím...*), popř. vyjádření a porovnání nějaké hodnoty rozptylu mezi frekvencí sledovaných pojmů apod. (viz např. Naxera, Stulík 2021). Povaha dat je však někdy mnohem komplikovanější a některá nemohou být převedena na číselné či jiné podobně zjednodušující hodnoty (např. slovy vyjádřená škála). V takovém případě bychom měli použít kvalitativní obsahovou analýzu.

Kvalitativní obsahová analýza více reflektuje unikátní kontext každého sledovaného předmětu a dokáže pracovat s nuancemi určení a až nekonečnou škálou různého hodnocení a hodnot. Pomocí této metody můžeme například zjistit, jaký vztah má aktér k nějakému výrazu/pojmu/předmětu, jaká pro něj používá synonyma, proč používá zrovna tato synonyma či ekvivalentní výrazy, čím je to specifické, co tím „asi“ myslí, jaký to může mít účel či důsledek apod. (podrobněji viz např. Stulík 2019). Protože nám jde primárně o srovnávání významů a hledání významových ekvivalencí, je pro nás kvalitativní obsahová analýza zcela jistě vhodnější. Musíme myslet na to, že *extrémisté používají podobná slova jako my (ne-extrémisté), ale při jejich užití používají jiná pravidla tvorby, určení a opakování významu*. Jinými slovy si vytváří vlastní jazyk s vlastními pravidly, i když používají nám známá slova (podobně jako hráči na hřišti, když chtějí hrát fotbal; nebo jako kolegové z kanceláře, kteří si chtějí zajít na „papír“ – viz kapitolu *Věta jako nositelka významu: „zase fotbal;*

³⁶ Pro další kontext k obsahové analýze jako takové jsme provedli rešerši literatury (viz kapitolu *Rešerše zdrojů z oblasti obsahové analýzy*) a doporučujeme do ní zájemcům nahlédnout.

strom není keř“). My musíme tato pravidla vyjasnit tak, aby naše úsudky o konkrétních textech byly znovupoužitelné (replikovatelné) podle stanoveného klíče oněch pravidel.

Je také nutné podtrhnout, že ani jeden z jmenovaných druhů obsahových analýz nemá kodifikovaný postup. Proto je nutné před aplikací obsahové analýzy stanovit *kritéria hodnocení* a případně modus sběru dat (kde jsme data vzali, proč zrovna tato data apod.). Kritéria hodnocení slouží pro porovnání (viz graf č. 1) a takovým kritériím obvykle říkáme *komparační kritéria*.³⁷

2.3.2 Ke komparačním kritériím: „PEX vs. LEX“

Použití a tvorbu komparačních kritérií v rámci kvalitativní obsahové analýzy nyní ukážeme na několika příkladech.³⁸ Příklad první se týká (předpokládaného) pravicového extremisty. Pravicový extremistu například někde veřejně prohlásí: „*v týchle republice by neměli mít černý stejný práva jako bílí Češi*“. Abychom výrok modelově zhodnotili (je schválně jednoduchý, ale pro příklad nám stačí) tak začneme našimi předpoklady formulovanými díky zkušenostem (předporozumění), tj. tím, že víme, co „asi“ pravicový extremismus je. Dejme tomu, že pravicový extremismus (zde bez ambice na jeho definici, jedná se jen o příklad) je jev, který vytváří pravicový extrémista (jehož *status* určíme díky nějakým znakům pravicového extremismu) tím, že obsah jeho vyjádření uvedeného výše popírá například společensky uznávaný princip rovnosti občanů bez ohledu na jejich barvu kůže (*kontext*). To jsme *nějak implikovali* a implikujeme dále: pokud popírá zmíněný princip rovnosti, tak tím: popírá rovnost všech lidí ve společnosti; demokratické hodnoty a demokracii jako takovou, protože ta je významově závislá na rovnosti všech lidí ve společnosti; popírá nutnost demokratického zřízení (*účel*); (*v důsledku*) popírá ústavu (...) a může porušovat zákon.

Pro porovnání zvolme jiný příklad, tentokrát smyšleného levicového extremisty, kterého vymodelujeme v podobném duchu. Levicový extremistu někde veřejně prohlásí: „*všem, co mají na účtu více jak 1 milion, tak všechno nad ten milion vezmeme*“.

³⁷ Komparační kritéria lze i chápat jako nutnou součást obsáhlejšího přístupu či metody komparace (viz Morlino 2018). My je budeme používat zjednodušeně jako kritéria, která určují nějakou povahu jevu, který je srovnatelný s jevem podobné povahy, byť v originálních/jiných datech (srov. Hopkin 2010: 291).

³⁸ Pro srovnání viz Wittgenstein (1998: 45–46), který používá příklady různých her (míčových, deskových apod.).

a rozdáme. Všichni musí mít stejně peněz. Znárodníme to, kapitalismus selhal a majetková rovnost je jediná revoluční cesta jak lidi vyvézt z chudoby, protože kapitalistická buržoazní demokracie lidi jen oškubává“. Hodnocení by mohlo znít: levicový extremismus (zde bez ambice na jeho definici, jedná se jen o příklad) je jev, který vytváří levicový extrémista (jehož *status* určíme díky nějakým znakům levicového extremismu) tím, že se vyjadřuje k demokratickému systému v České republice a obsah jeho vyjádření (*to „víme“ díky implikaci*) popírá například společensky uznávaný princip soukromého vlastnictví tím, že chce vyvlastnit majetek lidem, kteří mají na účtu více jak 1 milion korun atd. (*kontext*). Tím usiluje o materiální rovnost všech lidí ve společnosti, tím popírá demokratické hodnoty a demokracii jako takovou, protože ta je významově závislá na rovnosti všech lidí ve společnosti, a tím popírá nutnost demokratického zřízení, resp. na demokracii postavený ústavní pořádek (*účel*) atd., a může porušovat zákon (*důsledek*).

Při srovnání obou příkladů můžeme sledovat několik proměnných, které můžeme označit jako *komparační kritéria*. Ona kritéria jsme naznačili při vlastním popisu obou příkladů a uvedli jsme je v závorkách. Konkrétně jde o: (1.) kontext, (2.) účel, (3.) důsledek a (4.) status. Srovnejme nyní oba příklady prostřednictvím komparačních kritérií. Kontext je v každém z případů jiný, účel je stejný či *ekvivalentní*, stejně tak jako důsledek a status, pokud status zobecníme na „extrémista“ a nebudeme jej dále (prozatím) upřesňovat jako pravicový extrémista a/nebo levicový extrémista. Nejen tedy, že jsme komparační kritéria vytvořili, ale pomocí nich jsme i oba příklady porovnali.

Z porovnání nám vychází, že specifické informace (obsah obou modelových výroků) jsme označili stejným kritériem, které jsme nazvali kontext³⁹ (ad. 1). Kontext je tak základním výchozím bodem, ale bez dalšího komparačního kritéria se neobejdeme. Tím je (ad. 2) účel. Díky aplikaci rodových podobností víme, že účel je v námi formulovaných případech stejný a při porovnání účelů tak můžeme jednoduše konstatovat, že jsou účely ekvivalentní. Díky stanovení účelů jsme *implikovali* (ad. 3) i důsledek a finálně (ad. 4) status. Pozoruhodné je, že účel je ekvivalentní v obou

³⁹ Kontext je vysoce proměnlivý a subjektivní. Je tedy otázkou, zda jej můžeme hodnotit pomocí nějak obecně formulovaných kritérií. Jednoduchou odpovědí je: můžeme. Odůvodnění takové odpovědi nabízíme jako doplnění v *přífloze č. 1*.

Kromě proměnlivosti kontextu musíme upozornit i na to, že je rozdíl mezi situačním kontextem a kontextem vytvořeným textem. Při tvorbě komparačních kritérií se řídíme kontextem vytvořeným textem.

případech a zároveň každý z příkladů má *jiny konkrétní obsah*. V každém případě: takto jsme vytvořili komparační kritéria, aplikovali je a došli k závěru, tedy: *aplikovali jsme kvalitativní obsahovou analýzu* a došli k právě představenému výsledku. Jedna nejasnost zde ale stále je: *jak* jsme implikovali? Je to na to nějaký kodifikovaný postup? Bohužel, není, ale v další kapitole formulujeme alespoň několik doporučení/kroků jak implikaci podchytit a alespoň omezeně použít.

Závěrem této kapitoly podtrhněme, že účel vyjádření možných extremistů v našich modelových příkladech je dát na vědomí vlastní antidemokratické hodnoty. Tento účel je „asi“ pro extremismus účelem obvyklým⁴⁰ tak, jako je obvyklé na židli sedět – a ne na ní stát. Pravidlo rozpoznání extremismu samozřejmě nutně závisí na obvyklém obsahu extremistického jednání, které můžeme zachytit v praxi, a na jeho definici, kterou stále nemáme. Jinými slovy: nemůžeme bez definice nyní *jasně* rozhodnout, jestli námi analyzovaný obsah vyjádření dvou modelových aktérů je nebo není extremistický a zda je tedy ne/můžeme považovat za extremisty. To nám ale prozatím nemusí vadit, protože jsme v rovině předpokladů a o obvyklém obsahu extremistického jednání se rozepíšeme až později (viz kapitolu *Hotová definice extremismu středního rozsahu a „co s ní“*). Nyní nám šlo pouze o demonstraci toho, jak a k čemu vytvořit komparační kritéria a proč se bez nich neobejdeme, když se snažíme aplikovat obsahovou analýzu.

2.3.3 Implikace, aneb jak co nejlépe použít kvalitativní obsahovou analýzu?

Díky komparačním kritériím víme, že především dvě z nich jsou enormně důležitá a vzájemně podmíněná: kontext a účel. Kontext je výchozím bodem pro hodnocení, a tak i stanovení významu, a účel, jako určující vnitřní znak pojmu, je významem dán. Tato dvě komparační kritéria jsou tedy solidní a souzní jak s naším výzkumným designem, tak i teorií významu. Kontext a účel si tedy „ponecháme“ a budeme je aplikovat na konkrétní příklady textů, resp. konkrétní použití kvalitativní obsahové analýzy. K tomu ale až později (viz kapitolu *Základní aplikace analýzy obsahu, modelový příklad výroku „slimáci do plynu“*).

Komparační kritéria v rámci „porovnání“ jsme představili a zbývá nám formulace doporučení a jednotlivých kroků *jak implikovat*, které jsou na porovnávání závislé.

⁴⁰ Srov. s Wittgensteinovým (2006: 166) výrokem: „Říci, že slovo „modrá“ používáme jako „to, co mají všechny tyto odstíny barvy společné“, samo o sobě neříká nic víc než to, že slovo „modrá“ používáme ve všech těchto případech“.

Tak bude naše teoretické pojednání o kvalitativní obsahové analýze kompletní. K praktickému použití se vrátíme v kapitole *Základní aplikace analýzy obsahu, modelový příklad výroku „slimáci do plynu“*, protože ještě potřebujeme definici extremismu.

Implikace (ve smyslu odvozování) nemá pevně ukotvená pravidla a ani je mít nemůže, protože se jedná o *individuální akt „čtení“ textu a (schematicky) vyvozování smyslu sdělení a jeho obvyklého významu (právě) z textu*.⁴¹ V každém případě, když nemáme pevná pravidla, tak alespoň uvádíme několik příkladů jak implikovat. Příklady jsou řazeny od jednodušších po složitější ve smyslu obtížnosti čtení/rozpoznání kontextu a měly by být dostatečné k osvojení si techniky implikace.

Důležitá poznámka: čím lépe ten, kdo implikuje (čtenář), vysvětlí jeho postup implikace (i když je intuitivní), tím lépe budou jeho závěry (vyvozený smysl a význam sdělení) obhajitelné a navíc se může čtenář vždy ke svému postupu vrátit a zkontrolovat, zda postupoval nejlépe jak mohl. Ověřitelnost postupu je důležitá i pro kontrolu těch, kteří se závěry implikace pracují.⁴²

Příklad první – rozcestí. Dejme tomu, že jsme na rozcestí, kde jeden ukazatel ukazuje směrem „doprava“ a druhý směrem „doleva“. Dokážeme rozpoznat význam sdělení ukazatelů (symboly reprezentující *text* „jdi doprava/doleva“), protože jim rozumíme na základě zkušenosti (včetně předporozumění): jeden říká „jdi doprava“ a druhý říká „jdi doleva“. Nemusíme se ptát, co znamená „jít doleva“ nebo co je „ukazovat doleva“ samo o sobě – přirozeně to víme. A díky tomu i víme, že účelem ukazatelů je, aby nám řekly, kam máme jít – je to jejich smysl a význam jejich sdělení.

Jiným příkladem, kde implikace už není tak jednoduchá, může být mučení. Když mučitel na mučeného použije palečnici, tak se mučený může ptát (tím vytváří *text*), co palečnice je (pokud ji předtím neznal). Brzy ale díky své neblahé zkušenosti pochopí i bez ptaní, že palečnice je nástroj mučení, ale hlavně, že je to nástroj, který „říká“ (je to jeho implikací vyvozený smysl a význam sdělení), že mučitel chce znát

⁴¹ Pro širší kontext viz kapitolu *Vztah analytika k sociální realitě: „ta voda není na vytírání“ a „pojďme si zahrát fotbal“*.

⁴² Pro širší kontext viz kapitolu *Objektivita a objektivní skutečnosti (objektivní výrok a objektivní postupy)*.

odpověď na to, na co se mučeného ptá (Grice 1969: 152–153). Palečnice k nám „reálně nemluví“, ale stejně jako ukazatele z předchozího případu nám sděluje „jsem tu od toho, abys pravdivě odpověděl na to, na co jsi tázán – je to můj účel použití učitelem, je to můj smysl použití“. Implikaci sdělení, smyslu, a tak i účelu palečnice dokážeme pochopit, i když nikdo v situačním kontextu neřekne ani slovo. Přesto ony symboly a situace „jakoby mluví“, protože vytváří jednoduchý představitelný text.⁴³

Ještě jeden příklad s takovým textem. Grice (1969: 153) uvádí modelovou situaci, kterou trochu zjednodušíme. Představme si, že každý den ráno v 8:15 chodíme do tabáku a kupujeme si jednu značku cigaret. Obchodník s námi má dlouhodobou *zkušenost* a ví, co chceme. Pokud bychom přišli jako obvykle do tabáku a jen položili na stůl peníze v přesné ceně cigaret, obchodník si peníze vezme a dá nám tu naši oblíbenou značku cigaret. Nepadlo a nemuselo padnout ani slovo, protože obchodník ví, že položení přesné částky peněz (což je situační kontext) *implikuje* náš záměr koupit si cigarety té naší oblíbené značky. Kdyby v popsané situaci oba aktéři mluvili, tak vše dopadne stejně. Jednou je text verbalizovaný, jednou ne – ale v obou případech *de facto* text existuje a je možné z něj implikovat smysl a význam – v tomto případě „chci cigarety značky XY“.

Další příklad, na kterém si ukážeme rozumění pomocí implikace. Čteme si kamarádův deník, tedy specifický text, ve kterém popisuje den, kdy u něj někdo byl na návštěvě. V deníku bude například napsáno: „ten den, kdy ke mně AB přišel, jsem ho usadil na gauč a přinesl mu vodu. Vypadal žíznivě“. Co jsme se z textu dozvěděli? Že poté, co AB přišel, chtěl jej pan domácí posadit na gauč a přinést mu vodu. Oboje realizoval, to druhé proto, aby AB neměl žízeň. Dá se tak *implikovat*, že vodu AB nese pan domácí z důvodu, aby AB nežíznil a *je to pitná voda ve vhodné nádobě*. S jistotou to ale nevíme. V každém případě vše vyvozujeme z toho, co nějaký mluvčí řekl, musí nám to dávat smysl, protože pracujeme s obvyklými významy v obvyklých kontextech (textových i situačních). Když mluvíme o obvyklých významech sdělení, tak je třeba vždy myslet na to, že existuje rozdíl mezi významem toho, co mluvčí řekl a co tím myslí, a významem toho, co jeho výrok obvykle znamená (podrobně viz Grice 1968: 225–227). Rozdíl může být dokonce přímo opačný a naše implikace falešná, neodpovídající realitě. Na druhou stranu: nejedná se o obvyklý smysl

⁴³ Toto je zejm. důležité si uvědomit ve chvíli, kdy hodnotíme extremistické symboly.

takového jednání a záleží i mj. na motivacích aktérů, jejich tendenci ke lhaní apod. (viz také Grice 1969: 154).

Příkladem, který nám s vysvětlením principu implikování může ještě pomoci, je tento: Dítě se naučí počítat do deseti a zná tedy čísla 0–10. Poté se naučí *pravidlo* (které si osvojí jako návyk), že nad číslo má přičítat vždy číslo jedna. Z toho vyplývá, že dítě se nemusí učit počítat od nuly do nekonečna tím, že by se učilo nazpaměť všechna čísla od 0 do nekonečna (taková výuka by nemohla nikdy skončit), ale stačí, když si osvojí pravidlo přičítání „+1“. Díky osvojení tohoto pravidla pak dítě *implikuje*, že má přičítat 1, a tím prokazuje pochopení obvyklého významu a smyslu pravidla přičítání i čísel, které používá (srov. s podobnými omezenými a neomezenými řečovými hrami, viz Wittgenstein 2006: 121, 123–124, 127, 136, 165).

Můžeme uvést ještě jeden příklad implikace, který je závislý pouze na situačním kontextu. Grice (1989: 285–286) popisuje pozorování myši v kuchyni a na základě toho představuje obvyklý význam, který může být implikován. Situace se má takto: vidíme v kuchyni zvíře, zvíře vidí blízko sebe sýr a my implikujeme, že zvíře má hlad a sýr chce sníst (což je „jen“ důsledek hladu). „Víme to“ na základě předchozí zkušenosti, že zvíře (zde myš) sní sýr, když ho má poblíž, protože myš má obvykle pořád hlad.

Uvedené příklady se samozřejmě netýkají extremismu. Extremismus je jako pojem velmi tvárný a je obtížné odlišit jeho vnější a vnitřní charakteristiky (viz kapitolu *Extremismus mezi teorií a praxí*). Navíc samotný styl vyjádření některých autorů a situační kontext mohou identifikaci problematizovat. Pokud ale prozatím od těchto těžkostí odhlédneme, tak konstatujeme, že porovnání a implikaci jsme si jako neznámé obecně vysvětlili. Zbývá vysvětlit (srov. graf č. 1) to patrně nejdůležitější, tj. co vlastně extremismus je, resp. jak jej definovat a co je jeho vnitřní účel, se kterým musíme v kvalitativní obsahové analýze pracovat. Definici extremismu věnujeme hned dvě následující kapitoly. Po nich již budeme aplikovat obsahovou analýzu na potenciálně extremistické výroky a tím se mj. pokusíme vyrovnat s naznačenými těžkostmi (viz kapitolu *Základní aplikace analýzy obsahu, modelový příklad výroku „slimáci do plynu“* a kapitolu *Když je dat hodně, tak co s tím*).

3 EXTREMISMUS JAKO POJEM A FENOMÉN

Extremismus⁴⁴ není možné absolutně definovat, protože je to pojem proměnlivý (závislý na sociálním kontextu ve kterém je používán). Nemožnosti absolutní definice si jsou vědomi de facto všichni čeští teoretici, kteří se pokoušeli a pokoušejí extremismus definovat. Důvody, které uvádí, jsou rozličné – pojďme začít s popisem těchto důvodů.

Důvody nemožnosti definovat extremismus absolutně můžeme rozdělit do tří skupin. Zaprvé (1.) důvody vyplývající ze samotné povahy sociálních věd, resp. politologie; zadruhé (2.) důvody vyplývající z nemožnosti najít jednoznačné společné vnější znaky a z lavírování nad tím, jaké z těchto znaků jsou pro definici jevu extremismu dostatečné (či nutné); za třetí (3.) jsou to důvody plynoucí z variabilního praktického použití termínu extremismus a termínů návazných, jako je terorismus či radikalismus, a to především v policejní praxi (i proto je efektivní nahlížet na extremismus jako na pojem v síti rodových podobností).

3.1 T+Z: Extremismus nelze definovat kvůli samotné povaze sociálních věd

V politologii nelze absolutně definovat extremismus (Charvát 2007: 9), protože se jedná o pluralitní a nepozitivistickou vědeckou disciplínu (Fiala 1998: 9). Politologie jednoduše není rigorózní vědecká disciplína, která míří přímo do černého, ale jen reflektuje možnosti referování o extremismu „zvnějšku“. Aby bylo takové tvrzení jasnější, zkusme jeden příklad z přírodních věd, které jsou chápány jako nástroje objektivního popisu podstaty fenoménu. Příkladem z přírodních věd může být gravitace. Představme si, že držíme v ruce sklenici, a když ji pustíme, spadne na zem. Víme, že spadne, protože empirická evidence a zvyk („rozpomenutí se“ na empirickou evidenci) nám říká, že sklenice nezůstane ve vzduchu nebo že dokonce nezačne stoupat. Jev, kterého jsme svědky – sklenice padá k zemi – mohou

⁴⁴ Extremismus bývá obvykle popisován v souvislosti s demokracií a tzv. radikalismem. Demokracii se níže věnujeme, nicméně radikalismus nechápeme jako podstatný pojem, byť je prezentován jako mezistupeň mezi demokracií a extremismem, který neusiluje o výměnu celého demokratického systému, ale jen o jeho „podstatné změny“ (Chmelík 2001: 10; Chmelík a kol. 2012: 26; Danics 2003: 16–17; Danics, Tejchmanová 2017: 10, 81, 83; Danics, Kamín 2008: 11–12; Fiala 1998: 11; Mareš 2003: 32–34; Černý 2005: 18; Chmelík 2001: 12; Kalamár a kol. 2011a: 13; Danics 2002: 10; srov. Danics 2003: 16–17; srov. Danics, Tejchmanová 2017: 79 srov. Charvát 2007: 10, 13; srov. Černý 2005: 18; srov. Nociar 2016: 65) zpravidla nenásilnou cestou (Holzer, Laryš, Mareš 2019: 18; srov. Danics, Tejchmanová 2017: 91), nemá vysvětlující váhu vůči extremismu, protože je stejně jako extremismus a demokracie velmi abstraktním pojmem, který je tak de facto vymezován proti dalším dvěma velmi abstraktním pojmům (srov. Mareš 2003: 34).

přírodní vědy popsat jednoduše a objektivně jako působení gravitační síly. Dokonce lze pád sklenice vyjádřit jednoduchým vzorcem a formulovat gravitační zákon, jakožto působení gravitační síly na předměty (to je podstatou jevu gravitace). Pokud případ pádu sklenice (nebo jiných předmětů) budeme opakovat, vždy se stane to samé: sklenice spadne. Bereme to jako konstantu, jako objektivní pravdu o existenci (která se projevuje jevem pádu sklenice) gravitace, která je vyjádřena gravitačním zákonem (jehož účelem je popsat gravitaci).

U extremismu nic takového dokázat/vytvořit/pozorovat nemůžeme, protože má jiné projevy, a navíc se tyto projevy mění v čase (jev tak nelze tzv. fixovat) – zároveň, a to nesmíme opomenout, každý analytik zdůrazňuje jiný aspekt extremismu (srov. Nociar 2015: 54).⁴⁵ Na definici takového pojmu zkrátka nemůže panovat jednoznačná shoda (Charvát 2017: 91). Extremismus nemůžeme snadno popsat, ale můžeme analyzovat způsoby jeho „použití“ a popsat jeho domnělé projevy v datech (různých textech, situačních kontextech aj.), která máme k dispozici – to je ono námi zmíněné referování o extremismu zvnějšku.

Jiným problémem je, že extremismus je normativně negativní pojem (Fiala 1998: 7, 10; srov. Danics, Kamín 2008: 29; srov. Charvát 2007: 10)⁴⁶ a obsahuje nějaké společensky vytvořené hodnoty, které se „projevují v jeho projevech“ a způsobech použití tohoto slova jakožto pojmu. Pád sklenice z našeho příkladu je na takových hodnotách nezávislý, protože sklenice spadne bez ohledu na to, jestli k ní vyjadřujeme nějaké sympatie či antipatie (když to hodně zjednodušíme). Naproti tomu, použijeme-li jiný příklad, pokud někoho označíme za „extremistu“, vyjadřujeme tím nějaký názor v zásadě s negativním nádechem⁴⁷ a vymezujeme se proti normám daného extremisty. Avšak: pokud vyjádřené negativní hodnoty chápeme jen jako empirická data (a budeme nyní ignorovat problém předporozumění), tj. zkoumáme je u subjektů našeho zájmu, pak jen de facto zmíněné zpravidla negativní hodnoty implikujeme z toho, co říkají subjekty našeho zájmu.

⁴⁵ Chmelík (2001: 11) na užití termínu extremismus ve společnosti (nikoliv tedy u analytiků) referuje poměrně analogicky jako Nociar (2015: 54), tj. upozorňuje na různou „toleranční mez“ vůči extremismu u jednotlivců, kteří se setkávají s jeho projevy.

⁴⁶ Srov. s důsledkem takového pojetí extremismu, jímž je dle Neugebauera (v interpretaci Mareše 2003: 28) nemožnost analyticky rozlišovat mezi pravíci a levíci.

⁴⁷ Jak můžeme vědět, že to je negativní vyjádření? Vycházíme ze základního obvyklého předporozumění v rámci řečové hry (viz kapitolu *Věta jako nositelka významu*).

Negativní hodnoty, které okolo extremismu jako pojmu cirkulují, je možné jako empirická data odvozovat různě. Např. Mareš (2003: 29), když interpretuje Kowalskyho a Schroedera (a s jejich závěry rámcově souhlasí), uvádí, že musíme zahrnovat (specificky v případě pravicového extremismu) „... ekonomické, sociální, politické a kulturní rámcové podmínky ..., generační a pohlavní zvláštnosti, strukturu ... ideologie, programatiku ... extremistických organizací a [jejich vztah – pozn. autorů výzkumné zprávy] k rozhodujícím politickým silám na národní i mezinárodní úrovni“. My se touto velmi širokou cestou nevydáme, ale v duchu pravidel formulace definice středního rozsahu zvolíme cestu jinou, lemovanou kritérii ekvivalence a implikacemi (viz kapitolu *Kvalitativní obsahová analýza šitá na extremismus*).⁴⁸

3.2 T+Z: Extremismus nelze definovat, protože není možné nalézt jednoznačné a nutné společné znaky

Extremismus jako jev nevykazuje jednoznačné společné vnější znaky, rodové podobnosti či dokonce zákonitosti (antagonicky viz Danics 2003: 20). Pokud tyto znaky/podobnosti/zákonitosti nevykazuje, nelze jej podle nich definovat.⁴⁹ Trochu paradoxně se „absolutních jednoznačností“ nabízí na první pohled hned několik, ale nejsou vždy v jevu přítomny, a tak nemohou být absolutní, i když se nám takové bez delšího přemýšlení mohly zdát. Jen pro příklad – dle Kellera (1998: 77) bývají mezi extremisty řazeni ti, jež překračují zákon, ale i ti, kteří pouze využívají prostor zákonem neregulovaný. Společnou zákonitostí extremistů a extremismu tak není nutně překračování zákona (srov. Chmelík 2001: 13; srov. Danics 2003: 16; Kalamár a kol. 2011a: 18 či Lebeda 2013: 8), i když by nás to mohlo napadnout vzhledem k tomu, že extrémisté jsou policií vyšetřováni (a tak „asi“ zákon porušují). Navíc je třeba dodat, protože tuto souhrnnou výzkumnou zprávu píšeme i pro znalce, že na znalci (ani na jiném výzkumníkovi/analytikovi) není, aby jasně a jednoznačně stanovil, zda někdo porušuje nebo neporušuje zákon.

⁴⁸ I přes právě řečené můžeme u některých autorů zaznamenat snahu o stanovení použití termínu extremismus pro „potřeby“ společenských věd. Například Danics a Tejchmanová (2017: 17) jej chápou jako souhrnný pojem pro označení antidemokratických sil na okrajích pravo-levé osy. Zmíněný autor a autorka fakticky popisují již charakteristiky extremismu – a musíme konstatovat, že nejsou dostatečné (viz dále).

⁴⁹ Nyní hovoříme o absolutních jednoznačných kategoriích, prozatím se nevyjadřujeme o rodových podobnostech v kontextu tak, jak jsme je představili výše v teorii, a jejichž existenci, byť ne per se, předpokládáme.

Přes právě odmítnutou jednoznačnost znaků extremismu například Mareš (2003: 29) připouští možnost definice extremismu, a to pomocí nalezení souboru znaků/komponentů, „... které se v něm více či méně vyskytují a bez jejichž existence by se klíčový či mantinelový pojem extremismus rozložil“. Možnost definice je tedy (minimálně dle Mareše) otevřena, ale my dodáváme, že problém je ve vyjádření „více či méně“ – definice by se totiž mohla měnit podle ad hoc určení, čeho je třeba „více“ nebo co je „ještě“ dostatečné, a to by v důsledku vedlo k neustálému nafukování/stlačování takové definice, a tak by se neustále měnila (srov. s pojmem „natahování konceptu“, resp. *conceptual stretching*; blíže např. Carlsson 2017: 155).

3.3 T+Z+P: Extremismus nelze definovat, protože je jinak používán v teorii a praxi

Důvody nemožnosti absolutní definice extremismu plynoucí z rozdílnosti praktického a teoretického použití tohoto pojmu (a termínů návazných, jako je terorismus či radikalismus) můžeme uvodit tezí Walacha a Kupky (2015): „Extremismus není primárně věcí „extremistů“, ale těch, kdo toto označení používají k identifikaci (potenciálních) narušitelů statutu quo“. Extremismus je tak mj. termínem vytvořeným (a reprodukováným) soudními znalci, akademiky a orgány činnými v trestním řízení (Walach, Kupka 2015; srov. Danics 2002: 5), protože ti termín používají, zatímco domnělí extrémisté termín nepoužívají, protože sami sebe za extremisty zpravidla nepovažují (Charvát 2007: 13; srov. se sebeidentifikací viz Strmiska 1998: 29). Extremismus může jinými slovy fungovat jako „beranidlo“ (ve smyslu sociální nálepky; viz např. Becker 1997), které má odrazit/prorazit veškeré pokusy narušit status quo, tj. liberálně-demokratický politický řád (viz např. Chmelík 2001: 5). Liberálně-demokratický řád je chápán – v této kritické reflexi Walacha a Kupky (2015) – jako vrchol systému lidského společenství. Proč liberálně-demokratický řád měnit, když je vrcholem, nebo lépe řečeno nejlepším možným systémem? Důvod k tomu není dle stoupců této ideje, a tak je třeba naopak systém chránit, pokud je v ohrožení.

Dle tvůrců a uživatelů onoho beranidla extrémisté liberálně-demokratický systém ohrožují, přináší do veřejné (paradoxně demokratické) debaty konkurenční nelidské hodnoty, a proto je proti nim třeba vytvořit ono beranidlo, a také ho použít (sekuritizací a případně následnou kriminalizací extremismu). Pokud jde o obranu liberální demokracie, je potírání extremismu politickým, hodnotovým a hodnotícím

legitimačním jednáním proti nepřátelům (podrobně Krčál 2012: 90).⁵⁰ Jak uvádí v kritickém duchu Walach s Kupkou (2015), jedná se o souboj mezi Dobrem a Zlem. Pro legitimační jednání mohou, ale neměly by (více viz Strmiska 1998: 28), být využity principy akademické práce a label „expertního vědění“ (Krčál 2012: 77, 90, 112–113; viz také Nociar 2015: 73). Na druhou stranu: pro „extremistické experty“ je pojem extremismus lákavý, protože vyvolává alespoň zdání objektivitu (Fiala 1998: 7) jejich práce.

Pro zmírnění právě popsané kritiky Mareš (2003: 32) implicitně uvádí, že typy či směry extremismu jsou definovány různě dle potřeby státních orgánů a tyto definice nejsou nutně v souladu s definicemi politologickými (pokud je tedy uznáváme jako smysluplné a potřebné). Dodejme, že s těmito definicemi musíme nutně pracovat (byť je nebudeme pouze nekriticky přebírat), protože jinak nedokážeme pochopit kontext extremismu v ČR.

Ale zpět ke kritice: beranidlo může sloužit těm, kteří ho mohou a chtějí použít ke kriminalizaci nějakého jednání (srov. Strmiska 1998: 39; srov. Keller 1998: 75), nebo jen zkrátka pro dehonestaci politického protivníka ve snaze vyřadit ho jako konkurenta v boji o politickou moc – zde se prosazuje označení „politický extremismus“ (srov. Charvát 2017: 100; více viz Nociar 2015: 54 a dále). Danics (2003: 12–13; viz také Danics, Kamín 2008: 26) pojem extremismus v této souvislosti chápe jako „bojový pojem“, který je zneužitelný díky značné míře jeho subjektivního použití. Politický extremismus ale nemusí být jen label využívaný politiky. Má přesah i do politické teorie, tedy do hájemství zmíněných expertů, zde primárně konzervativního stříhu (Nociar 2015: 55–56).

Aby nedošlo ke zmatení: politický extremismus a extremismus jsou v kritické perspektivě používány ekvivalentně jako ono zmíněné beranidlo. Někteří (převážně) kriticky ladění autoři pak používají přídomek „politický“, někteří však nikoliv. Z toho plyne, že i pokud by bylo možné termín extremismus definovat kontextuálně, mohl by sloužit jako beranidlo pro praxi, ne jako analytický termín.⁵¹ Na to bez ohledu na kontextuální definici musíme vždy myslet.

⁵⁰ Viz také koncept „militantní demokracie“ (více Nociar 2015: 66) či „bránící se demokracie“ (Černý 2005: 12).

⁵¹ Charvát (2007: 11) uvádí, že pojem extremismus není vhodný pro jeho užití v sociálních vědách (oproti „běžné komunikaci“), ale zároveň uvádí, že se jedná o „... střechový pojem pro všechny ideologie, které vystupují proti stávajícímu režimu, bez ohledu na to, z jakých pozic režim kritizují“

V souvislosti s tímto tématem bychom měli ještě ztratit pár slov o tzv. teorii extremismu, která je dle právě uvedené kritické argumentace neudržitelná. Teorie extremismu je jakousi vědeckou platformou, „výčtem znaků“ (Charvát 2017: 102), který „... se zaměřuje na zkoumání konkrétních politických subjektů (jak stranického, tak nestranického charakteru), ideologií a doktrín a snaží se je určitým způsobem kategorizovat z pohledu korelace s liberální demokracií a identifikovat ty, které mají nedemokratický charakter“ (Charvát 2017: 99; srov. Mareš 2003: 27; kriticky viz Nociar 2015: 58). Je ale problematické s tímto konceptem, který staví extremismus jako antitezi demokracie (Charvát 2017: 96), pracovat, jak uvádí sami tvůrci této teorie (Charvát 2017: 103; kriticky viz Walach, Kupka 2015). My dodáváme, že deklarovaná korelace (ve smyslu *implikace* pravidla vzájemné závislosti) je při nejasnosti komparačních kritérií (viz kapitolu *Ke komparačním kritériím: „PEX vs. LEX“*) neudržitelná. Pro úplnost ještě poznamenejme, že Danics a Tejchmanová (2017: 17) nabízí jinou definici, která je explicitně zaměřena na antidemokratické subjekty a jejich projevy: „... teorie extremismu se snaží zkoumat všechny antidemokratické subjekty a jejich projevy, které se objevují v současných etablovaných demokraciích, přičemž mohou vycházet nejenom z výše uvedených ideologií, ale i z náboženského fundamentalismu, environmentalismu apod.“

Kritiku extremismu jako pojmu můžeme shrnout takto: termín extremismus nelze akademicky zcela definovat zkrátka proto, že to není čistý a nezpochybnitelný akademický termín (srov. Strmiska 1998: 27–28), je to termín hodnotový (s negativním nádechem) a hodnotící s potenciálem jeho zneužití k omezení politické debaty, a tím i – paradoxně – liberálně-demokratického pluralismu.⁵²

Co z extremismu zbývá? Odpověď je možná až příliš jednoduchá a rozhodně se nekryje s definicí: *extremismus je předmět/objekt našeho výzkumu, kdy jej popisujeme*

(Charvát 2007: 11). Jiný důvod, proč extremismus není analytický termín, uvádí Chmelík (2001: 11), když interpretuje Stankiewiczze, a sice, že tento pojem nemá vlastní historii a není možné poznat jeho podstatu. Zcela jiný přístup mají Kalamár a kol. (2011b: 32), kteří v přímé návaznosti na politický extremismus tvrdí, že „... politologii přísluší definovat, co je to politický extremismus a označit existující konkrétní politické organizace a hnutí jako extremistické“.

⁵² Pluralismus je zde ve významu státního či systémového nepreferování jednoho souboru myšlenek. Můžeme jej také chápat jako volnou soutěž myšlenek ve veřejné či jednoduše společenské debatě.

zvnějšku, tj. popisujeme způsoby jeho použití a jeho domnělé projevy v perspektivě společenských aktérů (expertů, policistů a částečně i extremistů) a používáme při tom analytické termíny společenských věd (a v našem případě, dodejme, i jazykovědy).

Závěrem této kapitoly se sluší poznamenat, že podle některých autorů (Lebeda 2013: 8) bychom neměli pojem/termín extremismus vůbec používat. Proti takové, obecněji pojaté, tezi se ohrazuje Mareš (2003: 29), který tvrdí: „... není třeba ... výzkum extremismu a používání souvisejícího pojmového aparátu odmítat. Je nutné jej spíše precizovat, aby mohla politologie prezentovat dostatečně fundované závěry týkající se jak obecných kritérií, tak jejich aplikace na konkrétní subjekty ...“ (Mareš 2003: 29, srov. 21). Mareš toto tvrzení uvádí v souvislosti s tím, že taková představa by měla zabránit zneužívání pojmu. I přes toto upřesnění pro nás není Marešova obrana dostatečná. Důvod leží v problematické a jím zmíněné precizaci: viz výše nafukování/stlačování definice.

Tolik k důvodům nemožnosti extremismus zcela/absolutně definovat a další perspektivě, co s tímto objektem našeho zájmu dále dělat. V následující části se zaměříme na tradici používání extremismu v České republice, jeho uváděné etymologické podhoubí, prisuzované významy slovům extrém a extrémní, typologii extremismu atd. a samozřejmě popisné znaky a charakteristiky extremismu. Budeme se tedy věnovat již dříve avizovanému způsobu jeho použití a jeho domnělým projevům v perspektivě expertů.

3.4 T+Z+P: Extrém jako nedostačující pojem

Začněme patrně s tím nejjednodušším vzhledem k dekodování jazyka, čímž je etymologie fenoménu extrému (a následně extrémního jednání). Podle Charváta (2017: 92, srov. 100; srov. Charvát 2007: 9) „[s]lovo „extrém“ pochází z latiny, resp. jde o kombinaci latinského slova „extremus“ (nejzazší) a řeckého „trema“ (zlom, štěpení) a jeho význam je „nejvzdálenější“ [podrobněji Mareš 2003: 20 – poznámka autorů výzkumné zprávy] nebo „nejkrajnější“. Lze předpokládat, že v politické teorii označuje tento pojem takovou pozici na pomyslné politické škále, která je nejvíce vzdálená od politického středu“. Alternativní výklad nabízí Danics a Tejchmanová (2017: 16), kdy vychází z anglického „extreme“ a tvrdí, že se toto přídavné jméno začalo používat k popisu něčeho široce či důkladně rozvinutého, něčeho, co se dotýká podstaty věcí. Ještě jiné pojetí nabízí Mareš (2003: 20), který zmiňuje

významy z italštiny (*extremo supplizio*) pro trest smrti nebo pro poslední pomazání (v angličtině: *extreme unction*).

I když je etymologický exkurz zajímavý, pro popis našeho předmětu výzkumu není podstatný. Důvody pro takové tvrzení spatřujeme v obecnosti významu – prostorový kraj a „zlom“ jsou nicneříkající, protože by bylo nutné určit čeho se zlom týká a co je „politický střed“, od kterého se extrém má vzdalovat. Ani určení „něčeho důkladně rozvinutého, co se týká podstaty věcí“, nám příliš nepomáhá, protože takový popis můžeme aplikovat na ideologii různého typu, stejně tak na etickou či naivní, byť systematizovanou, metafyzickou představu.

Zkusme se přiblížit extrému prostřednictvím vnějších *znaků jednání*. Podle Chmelíka a kol. (2012: 9) jsou extrémní aktivity ve společnosti bezprostřední reakcí na vzrůstající společenské rozpory. Samotný extrém pak autoři přibližují jako výraznou či krajní, resp. radikální⁵³ (viz Danics 2003: 11; Danics 2002: 12; srov. Danics, Tejchmanová 2017: 18; srov. Strmiska 1998: 29) odchylku či výstřednost⁵⁴ (viz Danics 2002: 12) od zavedených norem, resp. od společenského a politického uvažování a jednání (Chmelík a kol. 2012: 26), které se pak proponuje ve společenský zájem. Kalamár a kol. (2011a: 10) odchylku či výstřednost ještě dále explicitně pojmenovávají jako netolerantní, nenormální či nebezpečnou činnost. Autoři sami ale dodávají, že „... za určitých okolností by mohl být „extremistou“ kdokoliv“ (Kalamár a kol. 2011a: 10). Mareš (2003: 20) extrémní jednání „extremisty“ spojuje s ideologií, resp. „proti-ideologií“ vůči ideologii zavedené. Vymezení kontra „zavedeným normám“ (či dokonce ideologii) je ale problematické, protože „... samo vymezení univerzálního je předmětem permanentních sporů, které jsou v otevřené pluralitní společnosti z principu neukončitelné“ (Danics 2002: 35). Danics (2002: 35) tak upozorňuje na to, na co jsme upozorňovali již výše: se sociálním jevem nelze pracovat jako s daným a neproměnlivým, protože sama společenská realita hodnot je proměnlivá.

⁵³ Nutno poznamenat, že vágní představení prvotních významových rozdílů mezi pojmy nám výrazně komplikuje jakýkoliv výklad.

⁵⁴ Z pohledu psychologie (spíše psychologismu) Marešová (1999: 14) hovoří o svérázném poruše charakteru.

Dodáváme, že z tohoto důvodu se nám jeví poznámka Marešové (poznámka pod čarou č. 49) jako neudržitelná z důvodu přílišné vyhrocenosti a používání až medicinského labelu (srov. také Nociar 2015), což sociální vědám nepřísluší (díky neznalosti konsekvencí a aplikaci již překonaného psychologismu⁵⁵ ve společenských vědách).

Z představeného určení je relevantní pouze to, že extrémní jednání je jednání proti zavedené ideologii či normám.⁵⁶ To není příliš uspokojivé, protože zavedené normy bychom museli analyzovat ad hoc v situačním kontextu (kontextu místa a času), a je také otázkou, zda je to vůbec možné, pokud je norma tak významově nejasný termín. Ani „zavedená ideologie“ nám příliš nepomůže, protože není jasné, co tím autoři myslí a jak takovou ideologii určit (je zavedenou ideologií demokracie? Nebo kapitalismus? Nebo pluralismus? Popř. liberalismus? A je možné vůbec tyto koncepty chápat jako ideologie? Otázky plynoucí z nejasnosti určení se jen řetězí; srov. Danics, Kamín 2008: 31). Z výše uvedeného vyplývá, že *extrémní jednání je přisouzeno nějaké osobě či skupině osob* – pracovníě tyto osoby můžeme pojmenovat jako „extremisty“. Pojďme se tedy zaměřit na to, jaké mají extrémisté domnělé charakteristické znaky.

3.5 T+Z+P: Charakteristiky extrémistů

Extrémisté (extrémistické skupiny) mají dle české politologické obce následující charakteristiky: (1.) řada z nich je ochotna uchýlovat se k násilí, příp. jej alespoň akceptovat (Charvát 2007: 11, srov. 10; srov. Chmelík a kol. 2012: 22; Mareš 2003: 25),⁵⁷ nicméně násilí není jedinou formou jejich činnosti a kombinují jej

⁵⁵ Psychologismus (nikoliv psychologii, to zdůrazňujeme) vnímáme jako zastaralý směr (odnož pozitivistického behaviorismu), který stojí na *odhadování* sociálního jednání aktéra, které má vyplývat z jeho psychologického profilu, psychického stavu či dokonce psychiatrické diagnózy. Vnímáme jej tedy jako prostředek pro pseudovědecké odhadování, co si aktér myslí bez toho, abychom potřebovali analyzovat jeho jednání. Fakticky tak psychologismus nemá žádnou oporu v empirické praxi a není možné jej označit za vědecký směr, a to ani v kontextu postmoderních společenských věd. Pro širší kontext viz Foucault (2009, 2010, 2019).

⁵⁶ Toto ve vědecké obci většinové chápání poněkud naleptávají Danics s Kamínem (2008: 42), když hovoří o „antipolitickém extremismu“, tedy extremismu, který není a priori motivován ideologickou nebo náboženskou nesnášenlivostí. Příklady takové formy extremismu jsou pak spojovány se subkulturami squattingu, diváckého násilí, sprejerství apod.

⁵⁷ Charvát (2007: 10) také uvádí, že „[o]značení „extremista“ se tak redukuje na pouličního výtržníka, asociála či rasistu. Pokud se tedy dotyčný „extremista“ převlékne do obleku, násilí se zřekne (alespoň verbálně) a místo o rasismu začne hovořit o „zhoubné politické korektnosti“, stane se v médiích někdy „radikálem“ a jindy „politickou alternativou“, ačkoliv se jeho názory nezměnily.“ To je podle našeho výkladu značně arbitrární tvrzení, a bohužel Charvát neuvádí žádná sociologická data, pomocí kterých by své tvrzení podpořil. Analogicky chybí data v případě tvrzení Chmelíka a kol.

s legálními praktikami (Danics 2003: 11);⁵⁸ (2.) nesouhlasí s kompromisy (Chmelík 2001: 8; Chmelík a kol. 2012: 22); (3.) jejich politické názory by měly být neakceptovatelné (Charvát 2017: 92; kriticky viz Nociar 2015: 67)⁵⁹; (4.) věří v jiné (dobově a vládnoucím systémem podmíněné) uspořádání společnosti (Charvát 2007: 12; Danics 2003: 11; Mareš 2003: 20) a militantně jej manifestují (Chmelík a kol. 2012: 22) a směřují mimo demokracii (Chmelík a kol. 2012: 22; Danics, Tejchmanová 2017: 10, srov. 16, 64; srov. Černý 2005: 11); (5.) jsou to osoby tvořící strukturovanou skupinu s obecně stejnou extrémní ideologií (Chmelík a kol. 2012: 22; implicitně též Danics, Tejchmanová 2017: 9; a také Danics, Kamín 2008: 10); (6.) jejich názory nesou prvky výrazné nesnášenlivosti (Chmelík a kol. 2012: 22).

Reflektujme bod po bodu přestavené charakteristiky. Extrémisté se mají uchýlovat k násilí (ad. 1), ale volí i nenásilné – ve smyslu legální – jednání. V takto vytvořené charakteristice bohužel není určeno, jak oddělit násilí s extremistickým podtextem (pokud už bychom jej dokázali určit) od běžného násilí (ale takové oddělení je možné, viz kapitolu *Hate crime: problém násilí, nenávisti a porušování lidských práv*). Stejný problém se projevuje v nesnášenlivosti (ad. 6). Zkusme příklad: dejme tomu, že by se dva aktéři poprali jednou kvůli tomu, že jeden pomlouval manželku druhého a podruhé kvůli tomu, že jeden nesouhlasí s politickými názory druhého (je nesnášenlivý k jeho názorům) a není ochoten (ad. 2) ke kompromisu. V obou případech se projevuje násilí/nenávist, byť druhý případ má politické důvody. Stačí ale takové politické důvody k charakteristice aktéra jako extremisty? Nikoliv, protože není v tomto případě oddělena běžná reference o politice od té extrémní. Co však můžeme určit, je, že se jednání extremisty nějak týká politiky (*vnější znak*), byť zatím nevíme jak (ale nevzdávejme se, níže se to pokusíme upřesnit).

Bod třetí (ad. 3) se týká neakceptace politických názorů extremistů. Je již pro náš výklad přirozené, že extremismus, a tak i extrémní jednání, chápeme jako negativní label, nicméně výše určená neakceptovatelnost je velice obecná a může sklouzávat k již několikrát zdůrazňovanému zneužití označení extrémista v tom duchu, že

(2012: 14), kteří tvrdí, že naprostá většina občanů věří, že se extrémisté snaží nelidskými a protizákonnými způsoby naplnit své cíle.

⁵⁸ Rozporně však působí tvrzení stejného autora, byť citované dílo bylo napsáno ve spoluautorství (viz Danics, Kamín 2008: 10): „Extrémisté ... neváhají použít k realizaci svých záměrů i násilí, kdežto radikálové užívají všechny dostupné legální prostředky, přestože některé se nacházejí na samém okraji ústavního rámce.“

⁵⁹ S takovým označením se dle právě parafrázované části díla Charváta pracuje v médiích. V jiném díle Charvát (2007: 9) takové označení připisuje „běžné mluvě“.

pokud je někdo označen jako extrémista, pak jeho názory nemáme (či dokonce nesmíme) přijímat. To by mohlo svádět k aplikaci předsudků výzkumníka/analytika vůči domnělému extremistovi (podrobněji viz kapitolu „*Hodnoty na uzdě*“ díky *výzkumnému designu*).

U čtvrtého bodu (ad. 4) je problém ten, že vládnoucí systém je příliš obecná kategorie, a militantní manifestace je zcela nesrozumitelná kategorie, a opět bychom ji museli analyzovat ad hoc v situačním kontextu (i pokud bychom to provedli, pak bychom jen popsali vnější charakteristiku, která není dostatečná; viz kapitolu *Význam slov: „pivo a kohoutek“*). Přesto je třeba dodat, že je to již blíže určující termín, který můžeme pojmut například vzhledem k literě ústavy, kde je uvedeno, že vládnoucím systémem je demokracie. Aby to ale nebylo tak prosté: je třeba myslet na to, že to, co je systém, určuje (pro nás vnějškově pomocí kontextu⁶⁰) i sám extrémista (když se proti němu vymezuje) a jeho vyjádření nemusí být v souladu s percepcí ústavy. Jako systém tak může extrémista opět chápat např. kapitalismus, pluralismus, korupci apod. Na druhou stranu vzpomínání autoři jako systém určují přímo demokracii (kterou by ale bylo nutné také definovat, protože má různé typy a různá pojetí, jako je liberální demokracie, rovnostářská demokracie apod.; dílčí snaha viz Danics 2003: 15–16; Danics, Tejchmanová 2017: 46–47, 54; Čermák 1998: 23–24; Mareš 2003: 26).

K pátému bodu (ad. 5) poznamenáváme, že je nejasná kategorie „strukturované skupiny“. Takové vyjádření by mohlo znamenat, že „osamělý“ extrémista de facto neexistuje, což je neudržitelné. Jiná reference, zde myšleno na extrémní ideologii, nás vrací zpět k výkladu výše. Snad jen tedy připomeňme, že extrémní ideologie je neuchopitelná, pokud nedefinujeme pojmy extrémní a ideologii.

Z poměrně obtížně srozumitelné řečové hry okolo extremistů dokážeme pouze určit, že jednají extrémně a jejich jednání se *nějak týká politiky, protože se vymezují vůči demokracii*. To však není málo, protože jsme určili jeden znak (týká se politiky), a také implicitně vyjádřený účel (vnitřní znak), kterým je vymezování se proti

⁶⁰ To může být problém sám o sobě, viz *Přílohu č. 1: Problém hodnocení kontextu pomocí obecně formulovaných kritérií*.

demokracii. Problémem nicméně je, že prozatím nelze určit vysoce abstraktní významy slov politika a demokracie.

V každém případě „extrémní“ nemá v českém prostředí mnoho výkladových rovin. Důvodem, proč má tento pojem, resp. adjektivum tak skromnou popisnou základnu, je podle nás pravděpodobně i ten, že se v rámci zastupitelnosti⁶¹ pojmů autoři věnují více extremismu jako takovému, který zkrátka lépe zní. Pojdme se tedy na tento termín zaměřit.

3.6 T+Z+P: Pokus českých teoretiků o definici extremismu

3.6.1 Etymologie slova extremismus

Význam slova extremismus je v českém akademickém prostředí uváděn zpravidla etymologicky (srov. podobné pojetí u slova extrém), jako pojem vycházející „... z latinského termínu „extremus“,⁶² označujícího nejdále ležící pozici“ (Danics 2003: 10; srov. Danics, Tejchmanová 2017: 16), „nejzazší“ (Kalamár a kol. 2011a: 11; Černý 2005: 13), nebo také „být na vnější straně“ (Danics, Tejchmanová 2017: 15), či jako podstatné jméno „krajnost“ (Danics, Tejchmanová 2017: 16). Například Danics (2003: 10) však takové vymezení nepovažuje za dostatečné, protože je příliš široké a aplikovatelné velmi volně dle podmínek, které lze ad hoc stanovit. S tímto konstatováním souhlasíme i v duchu našich předchozích vyjádření k etymologii extrému. V jiné publikaci Danics a Tejchmanová (2017: 15) dodávají, že význam slova extremismus je dobově podmíněný, a tedy užíval se v různých dobách a myšlenkových směrech různě, což (dodáváme) nicméně platí pro širokou paletu pojmů ze sociálních věd. Kalamár a kol. (2011b: 14) uvádí, že dnešní pojetí extremismu vychází z významu podpory či obhajoby externích názorů a kroků.

3.6.2 Původ významu termínu extremismus v české teorii

Zajímavější než etymologie je původ významu termínu extremismus používaného v české akademické obci. Jak konstatují Walach s Kupkou (2015): „Ve svém současném středoevropském pojetí se koncept extremismu zrodil po druhé

⁶¹ Podle Danice a Tejchmanové (2017: 17; srov. Danics 2003: 12) nepanuje shoda na tom, kdy používat adjektivum extrémní a kdy extremistický. Určitý klíč nabízí dle zmiňovaných autorů (2017: 18; viz také Danics, Kamín 2008: 12) Sartori, nicméně jeho výklad rozdílů mezi extrémní a extremistický nás nikam příliš neposouvá, protože i kdyby byl rozdíl brán v potaz, nemá to dopad na představované typologie českých autorů (kriticky vůči Sartori též Strmiska 1998: 32, 34–35).

⁶² Případně z řeckého slova *trema*, které znamená štěpení či zlom (Kalamár a kol. 2011a: 11).

světové válce v Západním Německu a dospěl v kontextu studené války. V jistém smyslu znamená politologicko-právní odpověď na široce sdílené trauma, jehož smysl vyjadřuje krédo: „Nikdy více!“ Nikdy více totalitarismus, nikdy více genocidu, nikdy více válku.“ Západoněmecká tradice se uplatňuje i v českém prostředí (srov. Chmelík 2001: 11; Mareš 2003: 21; Charvát 2007: 12; viz Vejvodová 2012) a je patrná mj. opakovanými referencemi na německé sociální vědce Backese a Jesseho (viz Charvát 2017: 22; Danics, Tejchmanová 2017: 17, 59, 62, 68; srov. Danics, Kamín 2008: 10; Mareš 2003: 21; Walach, Kupka 2015). Důvodů takového rozšíření jedné specifické tradice může být několik, např.: zaprvé (1.) německá politologie silně inspirovala obsah české politologie (včetně témat a přístupů) po jejím znovuzrození v devadesátých letech mj. i díky přístupnosti literatury a geografické blízkosti; zadruhé (2.) se tato tradice uchytila proto, že byla replikována v epistemologickém společenství okolo extremismu i za přispění orgánů státní správy (domníváme se, byť se jedná o spekulaci, že právě k replikaci přispěla autorita a citovanost Mareše, a také projekt Petra Fialy;⁶³ srov. Walach, Kupka 2019).

Bez toho, abychom rozebírali teorie Backese a Jesseho (níže řešíme jejich interpretace českými teoretiky), musíme konstatovat, že takové zatížení jednou tradicí může mít důsledky ignorování jiných přístupů (což je v současnosti oslabováno např. hojnějšími referencemi na Muddeho) a popírání faktu, že ústavní pořádek České republiky a její tzv. hluboká politická kultura jsou přeci jen odlišné od německých (byť výčet podobností by byl dlouhý). Potvrzení nebo vyvrácení takových tendencí by si však zasloužilo vlastní analýzu do které se pouštět nebudeme – jen jsme na tyto možné problémy chtěli upozornit.

3.6.3 První krůčky k definici extremismu

Nyní se pokusíme přiblížit extremismus pomocí definicí za využití *efektu sněhové koule*, tj. vezmeme jednu definici a postupně ji nabalíme dalšími charakteristikami, z nichž se následně pokusíme extrahovat obvyklý ekvivalentní účel v různých kontextech (uváděných českými teoretiky). Cílem je definice středního rozsahu, kterou jsme v předchozích částech naší souhrnné zprávy slibovali a bez které by nebylo možné aplikovat kvalitativní obsahovou analýzu,

⁶³ Projekt s názvem „Politický extrémismus v České republice“ realizovaný v letech 1996 a 1997, financovaný TAČR (2022).

kteřou jsme připravili (viz kapitolu *Kvalitativní obsahová analýza šitá na extremismus*).

Extremismus může být definován primárně z pohledu obsahu ideologie či aktivity, která směřuje proti politickému systému demokratického typu nebo (dle Chmelík 2001: 7; Chmelík a kol. 2012: 20) proti aktuálně přijímaným normám (či se od obecně uznávaných norem a základních hodnot výrazně odchyluje /Marešová 1999: 9/), a cílem je zničení takového systému a nahrazení jiným (preferovaným) systémem (Danics 2003: 16), který bude diktátorský, bude porušovat lidská práva (viz Charvát 2017: 92; Charvát 2007: 9–10; Danics 2002: 5) a narušovat fungování státu (Danics 2002: 5). Zcela alternativní definici, která je nicméně vytržena z kontextu, byt' se jedná o autorovo deklarované zjednodušení, nabízí Danics (2002: 5): „V podstatě se jedná o nesmlouvavou politickou orientaci bez pevnějšího konceptu.“ Další přístup k definici nabízí Danics a Kamín (2008: 31), když interpretují názor Canuové – podle ní by neměl být extremismus definován negativně vůči demokracii, ale pozitivně vzhledem k obsahu jako dogmatický či utopický systém, zkrátka jako idealistická pozice (srov. Danics, Tejchmanová 2017: 64; srov. Čermák 1998: 24).

Pokud interpretujeme doposud uvedené, pak oproti charakteristikám extrému, extrémního jednání a extremisty přibýly charakteristiky: (1.) diktátorský způsob vedení systému, který však není definovaný a tedy neurčitý; (2.) porušování lidských práv, které již určité je, protože lze odvodit výčet těchto práv z ústavního pořádku a určit mezi nimi (případně) ekvivalenci⁶⁴; (3.) fungování státu – zde jsme ve stejné výkladové nouzi jako v bodě prvním u diktátorského způsobu; a (4.) idealistická pozice extremismu vůči demokracii, jejíž bližší popis nutně selhává na nejednoznačnosti ideálu demokracie, jejímž protipólem by měl extremismus být (podobná debata se v politologii vede již dlouho v případě pólů totalitarismus–demokracie). Příliš záchytných bodů nám nezbylo, ale průběžně můžeme konstatovat, že u extremismu dokážeme pouze určit, že se *nějak týká politiky a vymezuje se vůči lidským právům a demokracii*.

⁶⁴ Zde narážíme na stejný problém jako výše u pojmu demokracie, protože je třeba myslet na to, že to, co jsou lidská práva, resp. co mezi ně počítat, určuje i sám extrémista, když se vůči nim vymezuje a jeho vyjádření nemusí být ani trochu v souladu s percepcí ústavy. Tento problém je ale zdánlivý, pokud se nám podaří nalézt rodové podobnosti lidských práv.

Navzdory hubenosti takového vymezení můžeme dodat, že pokud budeme chápat lidská práva jako konstitutivní prvek demokracie, pak můžeme demokracii zúžit na její liberální pojetí, jehož charakteristikami jsou: politický pluralismus, širší společenský konsenzus, konstitucionalismus a vláda práva v souvislosti s ochranou menšiny před většinou (viz Havlík 2019; Sartori 1987; Dahl 2001; Mudde, Rovira Kaltwasser 2012: 11–13). Hovořili bychom pak o liberální demokracii, která se reálně uplatňuje i v České republice a nejde tak o ideál, resp. ideálně teoretický/utopický protipól totalitarismu. Taková reálná forma demokracie nás opravňuje k úpravě výše uvedeného konstatování, že se extremismus⁶⁵ *nějak týká politiky, mj. porušování lidských práv v kontextu liberální demokracie.*

Na tomto místě dodejme, že kromě extremismu je v českém akademickém prostředí definován i tzv. politický extremismus. Jeho kritice jsme se již věnovali výše, ale pro jasnější kontext uvádíme, že extremismus v této výzkumné zprávě chápeme jako politický fenomén – týká se zkrátka politiky. Nebudeme tedy dále rozlišovat mezi politickým extremismem a extremismem – z našeho pohledu mají oba pojmy identické charakteristiky.⁶⁶

3.6.4 Extremismus jako „antisystémovost?“

Někteří autoři upozorňují i na to, že extremismus je možné, a dokonce vhodné, nahradit jiným termínem, sice „antisystémovost“ (Charvát 2017: 13 a 101; srov. Strmiska 1998). Další autoři nejsou ve svém vyjádření tak explicitní, ale připouští, že extrémní pozice je pozice antisystémová (Danics 2003: 16; srov. Danics, Kamín 2008: 9) a antisystémové strany se snaží hájit zájmy vyloučených skupin obyvatel (Danics, Kamín 2008: 13). Jiným termínem, který by mohl být

⁶⁵ Dodejme, že dále nemá smysl rozlišovat mezi extremistou, extrémním jednáním a extremismem. Dle zachycené logiky extrémista jedná extrémně v rámci vymezeného extremismu. Klíčem je tedy – zdálo by se – pochopení extremismu, ale ten není uchopitelný bez extrému projevovaného extremistou atp. Dále tedy budeme užívat pojem extremismus jako pojem „zastřešující“ – je to i náš hlavní předmět výzkumu.

⁶⁶ Tento náš pohled můžeme částečně opřít i o tvrzení některých teoretiků. Např. dle Chmelíka je politický extremismus extremismem, „... jehož odchýlení od obecně zavedených a v aktuální době přijímaných norem má podobu politického programu s výraznými prvky názorové nesnášenlivosti a odmítání kompromisních řešení. Je manifestován jako radikální až militantní odmítání politiky státu anebo ústavního pořádku, a to i za použití násilí“ (Chmelík 2001: 8; Chmelík a kol. 2012: 26). Danicova (2003: 14) představa o politickém extremismu není s Chmelíkovou v rozporu, když autor tvrdí, že politický extremismus „... představuje největší nebezpečí, protože popírá a narušuje základní pilíře demokratického řádu a zároveň může být potenciální příčinou politické krize ve společnosti“. Kalamár a kol. (2011a: 19) k tomu dodávají, že „... bývá někdy dělen na pravicový a levicový, přičemž o zařazení konkrétnějších hnutí do těchto skupin napanuje úplná shoda“. Pravicovému a levicovému extremismu se budeme ještě věnovat později.

subsidiární, je hate crime (Lebeda 2013: 8), který je nicméně užším termínem, protože předjímá jen zákon překračující jednání (ne všechny protiprávní činy) jako specifický důsledek jednání.

Obecný problém spjatý s těmito alternativními termíny je ten, že jsou podobně neurčité jako extremismus a jeho doposud námi komentované znaky (srov. Kolektiv autorů 2010). Přesto je užití termínu hate crime opodstatněné, pokud jej dáme do souvislosti s doposud určeným extremismem (připomínáme: nějak týká politiky, mj. porušování lidských práv v kontextu liberální demokracie), protože mj. porušování lidských práv implikuje zákon překračující jednání. Takové konstatování považujeme za dokonce logické, protože je vztaženo k praxi policejního vyšetřování a znalecké činnosti (pro potřeby Policie ČR). Na druhou stranu se nedomníváme, že by koncept hate crime měl pojem extremismus plně nahradit, nebo, že by takové určení hate crime bylo dostatečné. Spíše jej chápeme jako specifické rozšíření pojetí extremismu (viz kapitolu *Hate crime: problém násilí, nenávisti a porušování lidských práv*; viz také Danics, Tejchmanová 2017: 38) a pamatujeme zároveň na problematičnost předjímání překročení zákona znalcem.

3.6.5 Typologie extremismu

Autoři v českém prostředí rozdělují extremismus na několik typů, což by nám mohlo pomoci při další specifikaci charakteristik, tj. dalšímu nabalování kontextu na námi sledovaný pojem. Jedná se o typy: (1.) pravicový extremismus (Chmelík a kol. 2012: 21; Danics, Kamín 2008: 29; Mareš 2003: 33⁶⁷ aj.) jako je neonacismus, nacionalismus, neofašismus, autonomní nacionalismus, národně socialistický Black metal (Lebeda 2013: 9), nebo na neonacismus a český nacionalismus (Mareš 2009: 138), případně nemá (přesněji Mareš hovoří o krajní pravici) jednotnou ideologii, která by byla podobně konzistentní jako fašismus a nacismus (Mareš 2003: 55); (2.) levicový extremismus (Chmelík a kol. 2012: 21; Danics, Kamín 2008: 29; Mareš 2003: 33), který se dále dělí na anarchismus, trockismus, komunismus (Charvát 2007: 18), autonomní hnutí a extremistické ekologické aktivity (Lebeda 2013: 9) nebo na dogmatický komunismus a anarchismus (Mareš 2009: 138); (3.) náboženský fundamentalismus a sekty (Chmelík a kol. 2012: 21; Danics, Kamín

⁶⁷ Mareš (2003: 49) dodává, že pro podrobnější a více vysvětlující typologii je třeba zohledňovat, co pravicový extrémisté zastávají a prosazují, a také kým jsou tyto ideje zastávány a jak jsou prosazovány. Tím se však Mareš metaforicky vrací k určení jednání a charakteristice extremisty/ů.

2008: 29; Lebeda 2013: 9; Charvát 2017: 99; Kalamár a kol. 2011b: 27); (4.) náboženský extremismus projevující se psychickou manipulací, psychologickým násilím a dalšími sociálně-patologickými jevy vedoucími až k případnému porušování právního řádu a jiným formám násilí (Chmelík 2001: 8); (5.) politický extremismus (Chmelík a kol. 2012: 21); (6.) hnutí Skinheads (Chmelík a kol. 2012: 21); (7.) islámský (islamistický) extremismus (Chmelík a kol. 2012: 21); (8.) environmentální či ekologický⁶⁸ (Danics, Kamín 2008: 29; Kalamár a kol. 2011b: 13); (9.) etnický (Danics, Kamín 2008: 29; Charvát 2017: 99; Mareš 2003: 30); (10.) regionální (Danics, Kamín 2008: 29); (11.) extremismus cizinců (Danics, Kamín 2008: 29); (12.) divácké násilí a další výtržnosti (Lebeda 2013: 9); (13.) nové extrémy jako antiglobalizační aktivismus, militantní obránci zvířat aj. (Mareš 2003: 31); (14.) terorismus, který je charakteristický uplatňováním teroru a násilí (Chmelík 2001: 10, 27; Chmelík a kol. 2012: 9).⁶⁹

Mohlo by se zdát, že nám ani tento výčet příliš nepomohl, protože se jen opakují některá potenciální vymezení vůči lidským právům jako rasismus, a jsou uváděny různé formy násilí. Na druhou stranu je to jen zdání, protože jsme naopak přišli na něco podstatného, tj. na to, že se opakují jakési varianty *vymezení se vůči lidským právům*, což je samo o sobě vnitřním společným znakem ekvivalentního významu v rámci různých kontextů. Pojdme ale dále a o další specifikaci se pokusíme prostřednictvím popisu projevů, které jsou v českém akademickém prostředí extremismu přisuzovány.

3.6.6 Extremistické projevy

Mezi možné projevy extremismu patří:⁷⁰ (1.) přítomnost nedemokratické ideologie nebo ne(anti)demokratické aktivity (Charvát 2017: 92–93, 101;

⁶⁸ Lebeda (2013: 34) tento směr řadí do levicového extremismu (v jeho pojetí „krajní levice“), Mareš (2003: 31) pak nalézá určité podobnosti s náboženským extremismem, jako např. iracionalitu, víru v „Matku Zemi“, rituálnost a apokalyptičnost.

⁶⁹ Terorismus od extremismu odděluje v typologii např. Danics (2002: 10; srov. Keller 1998: 75) nebo Mareš (2003: 24). Na jiném místě Danics (2002: 85; srov. Strmiska 1998: 36) nicméně tvrdí, že „... extrémisté upřednostňující násilí při realizaci svých politických cílů jsou vlastně teroristé“. V každém případě mezi extremismem a terorismem podle Mareše (2003: 25) existuje určitá propojenost, která je však jednostranná: „[z]atímco každý politický terorista, útočící z ideových důvodů proti demokratickému zřízení a jeho hodnotám, je extremistou, neplatí tento vztah obráceně, byť extrémista může (nikoliv musí!) vytvářet podhoubí pro vznik terorismu.“ Uvedené kategorie jsou matoucí a na další definici terorismu rezignujeme z podobného důvodu, jako jsme rezignovali na definici radikalismu (viz poznámku pod čarou č. 39).

⁷⁰ Charvát (2017: 93) u charakteristik uvádí, že jsou „většinově předpokládané“. Mareš (2003: 48–49) u výčtu charakteristik (přesněji pravicového extremismu), které přebírá od Stösseho, přidává

konkrétněji, byť v souladu s kategorií Danics 2003: 19–20 nebo Danics, Kamín 2008: 32; Danics 2002: 9; Kalamár a kol. 2001a: 14; Černý 2005: 14; Danics, Tejchmanová 2017: 64); (2.) zničení⁷¹ či omezení (Mareš 2009) demokratického typu politického systému⁷² (Charvát 2017: 92–93; srov. Fiala 1998: 11; srov. Černý 2005: 7; Chmelík 2001: 13; Danics 2002: 11); (3.) porušování lidských práv a neúcta k nim (Charvát 2017: 92–93; Černý 2005: 13) a porušování etických standardů (Kalamár a kol. 2011a: 18; srov. Chmelík 2001: 12; srov. Chmelík a kol. 2012: 15); (4.) politická krajnost (ta jako taková ale nemusí být „politická“ – Charvát 2017: 101); (5.) charakteristický průvodní jev, kterým „... je narůstající násilná trestná činnost a radikálnější postoj některých skupin obyvatelstva k určitým sociálním skupinám, speciálně pak k občanům s rozdílnou barvou pleti“ (Chmelík 2001: 5; Chmelík a kol. 2012: 13; srov. Marešová 1999: 14) či obecně násilná aktivita (Danics, Tejchmanová 2017: 62 dle Mareš), a to i pomocí paramilitárních struktur (Mareš 2009); (6.) souhrn sociálně patologických jevů vytvářených více či méně organizovanými skupinami a jejich příznivci (Chmelík 2001: 8; Chmelík a kol. 2012: 20; Marešová 1999: 9; Danics, Tejchmanová 2017: 25) či projevy sociální deviace (Kalamár a kol. 2011a: 11; Danics 2002: 12) zejména spojené s dogmatismem (Danics, Tejchmanová 2017: 64), mesianismem (Černý 2005: 14), agresivitou, násilím a historickým revizionismem (Kalamár a kol. 2011a: 18); (7.) radikalita, výstřednost (Chmelík 2001: 8; Černý 2005: 7), nezvyklý, netolerantní, nepřiměřený (Danics,

výkladovou poznámku, sice, že: „... je smysluplné chápat určité postoje rozšířené ve veřejnosti spíše jako jeden z „vnějších předpokladů“ pro působení a vliv ultrapravice, avšak v žádném případě nelze automaticky ztotožňovat jejich nositele s přívrženci pravicově extremistických či radikálních sil, resp. je pojmát jakou součást pravicově-extremistické scény.“ Na téže straně (tj. 49) ale dodává, že „[p]ravicovní extremisté a radikálové však tyto postoje či koncepce v „kumulované“ podobě vnášejí do společensko-politického prostředí, a to tak, že jsou naplněna obecná kritéria extremismu či radikalismu a odpovídacím způsobem jsou zavrhovány či ... alespoň dílčím způsobem zpochybňovány principy demokratického ústavního státu.“ Jinde (Mareš 2003: 58) tvrdí, že „... současné pravicově-extremistické koncepce a jejich ideové zdroje jsou velmi rozdílné.“ Tak či tak není jasné, kde je hranice dostatečné „kumulace“, aby mohl být nějaký aktér označen za extremistu. Tuto hranici či způsob její identifikace Mareš neuvádí a my dodáváme, že tato hranice nemůže být absolutně jasně stanovena (viz omezenost společenských věd).

⁷¹ Danics (2002: 10) kromě odstranění demokratického systému připouští jako charakteristiku extremismu i „modifikaci“ demokratického zřízení, případně „neuznávání“ stávajícího politického systému (Danics, Tejchmanová 2017: 18; Danics, Kamín 2008: 12) či aktivitu proti demokratickému státu (Danics, Tejchmanová 2017: 62), případně je extremismus „antitezí“ vůči demokracii (Danics, Tejchmanová 2017: 63), nebo také fundamentální opozicí vůči demokratickému režimu (Danics, Kamín 2008: 10). Tomuto jsme se věnovali již u „extrému“, což jen dokládá, jak je tento pojem s extremismem logicky propojen a často se mezi nimi nedělá žádný rozdíl.

⁷² Poněkud paradoxně jsou projevy extremismu dle Chmelíka a kol. (2012: 10; též Chmelík 2001: 5) průvodním jevem demokracie. Je to zajímavá teze, nicméně pro její potvrzení bychom museli stanovit typ demokracie a vyloučit všechny případy – na základě definice extremismu – projevů extremismu v nedemokratických systémech (které bychom opět předtím museli nějak definovat).

Tejchmanová 2017: 62; Kalamár a kol. 2011a: 7; srov. Vejvodová 2012), vybočující (Lebeda 2013: 8) postoj nebo sociálně demagogický postoj obsahujícím zejména rasovou, národnostní, náboženskou, třídní nebo jinou sociální nenávist (Kalamár a kol. 2011a: 18; Mareš 2001); (8.) „... obvykle neumí (extremismus jako takový – pozn. autorů této zprávy) reálně hodnotit politickou situaci“ (Chmelík 2001: 8; srov. Černý 2005: 13);⁷³ (9.) „... radikalizuje (extremismus jako takový – pozn. autorů této zprávy) řešení vztahu občan a stát“ (Chmelík 2001: 8; srov. Danics 2003: 9; srov. Danics 2002: 9; srov. Mareš 2009).

Citovaní teoretici popisem projevů extremismu obohatili naši referenci o extremismu tím, že přidali různé vnější charakteristiky, které však nejsou rozhodné pro definici (protože se soustředíme jen na vnitřní účel). Definici extremismu můžeme nyní formulovat takto: *extremismus se nějak týká politiky a vymezuje se díky různým formám sociální nenávisti (jednotlivé prostředky či nástroje jakožto vnější znaky) vůči lidským právům (či je přímo porušuje) a obecně etickým a sociálním standardům v kontextu liberální demokracie.*

3.6.7 PEX a LEX: fakticky nedůležité kategorie

Díky všem shromážděným informacím jsme si nemohli nevšimnout, jak dominantně čeští teoretici pracují s pravicovým a levicovým extremismem. Zkusme se tedy k těmto dvou typům vrátit a zmiňované pojmy pravicového a levicového extremismu ještě více rozebrat.⁷⁴ Walach s Kupkou (2015) vysvětlují rozdíl obou křídel extremismu pomocí rovnosti. Pravice dle jejich výkladu chápe nerovnost jako přirozenou, stálou a žádoucí. Ti, co preferují levice, rámcově chápou nerovnost jako umělou a nespravedlivou, a jako taková by měla být odstraněna. Nutno konstatovat, že zaměření autorů pouze na koncept rovnosti ponechává prostor pro tendenční výklad, který je patrnější, než kdyby autoři pracovali i s konceptem svobody v rámci pravice a levice. Prostřednictvím konceptu rovnosti přistupuje k charakteristice pravicového a levicového extremismu i Charvát (2017: 99). Stoupenci extrémní pravice dle něj odmítají společenskou rovnost, a naopak upřednostňují teorie

⁷³ Kalamár a kol. (2011a: 13) uvádí, že, zdá se proto či přesto, extrémisté nabízí rychlá a jednoduchá řešení.

⁷⁴ Nyní odhlédněme od toho, že jako autoři této souhrnné výzkumné zprávy máme za to, že pravice a levice jsou v dnešní postmoderní (resp. post-faktické) době jen prázdnými schránkami (srov. Mareš 2003: 21–22; srov. historické „příbuznosti“ dle Vejvodová 2012), byť podle Fialy (1998: 10) konkretizují ideologické pozice v rámci extremismu, což implicitně chápe pozitivně.

nadřazenosti, jako je nadřazenost rasová⁷⁵ (podobně Danics, Kamín 2008: 32). Stoupenci extrémní levice pak upřednostňují rovnost (vč. majetkové), jejíž dosažení jde nad rámec státu. Jako alternativa se nabízí anarchie nebo komunismus – pokud jej chápeme z pozic tzv. mladého Marxe (viz signifikantně Marx, Engels 1932) – a extrémní levice není slučitelná s kapitalismem (viz také Charvát 2007: 14–16). Chmelík (2001: 13) taktéž používá pro rozdělení pravicového a levicového extremismu kritérium hodnocení rovnosti a jejího uplatnění, nicméně oproti předchozím autorům tvrdí, že základní ideologie je u obou směrů podobná, když oba směry jsou proti demokracii právního státu (srov. Danics 2003: 10–11, 14–15; srov. Danics 2002: 6; srov. Mareš 2003: 28 dle Neugebauer, kdy pravici chápe jako antidemokratickou a levici jako antikapitalistickou) a vyznávají ideologii nerovnosti (antagonicky viz Chmelík a kol. 2012: 17).

Pravicoví extrémisté požadují autoritářský stát vedený vůdcem, institucionalizaci nerovností/nadřazenosti (viz Danics 2003: 21; Danics 2002: 14; Kalamár a kol. 2011a: 61; srov. Černý 2005: 16), mytologizují či glorifikují rasu a národ (nacionalismus je považován za základní, byť ne charakteristický, definiční rámec /viz Nociar 2016: 61/) a krajní pravice⁷⁶ se snaží vytvářet alternativní mocenské (myšleno spíše represivní) struktury vůči státu, vymezují se vůči liberalismu, demokracii, toleranci a pluralismu (Danics 2002: 15; Mareš 2003: 21; Černý 2005: 14) jako falešnému společenskému konceptu (preferují tak korporativistické či personalizované mechanismy reprezentace /Nociar 2016: 63/), jsou proti Židům, Romům, obecně cizincům (viz Mareš 2001), menšinám, etnikům (Štěchová 2001: 11), mohou specificky vykládat dějiny (Mareš 2003: 52), zdůrazňují válečné akty Spojenců (viz také Chmelík a kol. 2012: 16, 35) atp. Danics (2002: 15) k řečenému dodává, kromě již výše doplněného, že pravicoví extrémisté neodmítají použití násilí při dosahování svých cílů.

Do levicového extremismu můžeme počítat anarchismus, který usiluje o odstranění státu a jím hájeného utlačování mj. prostřednictvím náboženství (Chmelík a kol. 2012: 36–37). Podobně, byť ne stejně v otázce zrušení státu, charakterizuje levicový

⁷⁵ Charvát (2017: 99) do této kategorie implicitně počítá i antisemitismus.

⁷⁶ Je patrné pojmové zmatení, kterého si všimá i Nociar (2016: 52) – lze totiž používat pojmy extrémní pravice, pravicový extremismus, radikální pravice, pravicový radikalismus apod. Každý autor užívá termín, který je podle něj vhodnější a většinou i autoři svoji volbu ospravedlňují. My se o to pokoušet nebudeme, protože jsme přesvědčeni, že v charakteristikách, které teoretici uvádí, nejsou propastné rozdíly.

extremismus Danics (2003: 27; srov. Mareš 2003: 22): „[l]evicoví extrémisté vycházejí z ucelených ideologií jako je anarchismus nebo komunismus. Ve zdůrazňování fundamentální lidské rovnosti se sice tyto levicové ideologie shodují s demokratickým ústavním státem, ale vyvozují z tohoto duchovního státního základu důsledky, které jsou extrémní. Zasazují se totiž o totální osvobození člověka od všech společenských ... vlivů, odmítají dosavadní jednání lidstva a předpovídají zrození „nového člověka“, který se rozejde se všemi dosud známými formami společenského uspořádání a přivedí stav úplné spokojenosti a harmonie na zemi.“ Analogicky se vyjadřují Danics s Kamínem (2008: 39) i v jiném díle, avšak přidávají, že levicoví extrémisté se jasně hlásí k revolučnímu násilí. Jinde Danics (2002: 23) mj. tvrdí, že levicový extremismus pracuje s radikálním demokratismem předpokládajícím dominantní roli státu. Faktem nicméně je, že tento předpoklad vztahuje přímo ke komunistickým stranám, nikoliv k anarchismu, který zmiňuje v citované pasáži výše. Fiala a Mareš (1998: 96) u levicového extremismu zdůrazňují radikálně-demokratické a egalitářské chápání politiky, Kalamár a kol. (2011a: 60) pak specificky vyzdvihují internacionalismus a důraz na třídy (nicméně obě kategorie jen jmenují, neuvádí k nim další kontext).

Vložené reference na české (a slovenské – viz Nociar) teoretiky poněkud tříští výklad. Mj. z tohoto důvodu nyní shrneme charakteristiku pravicového a levicového extremismu jako výsledku nabalování metaforické sněhové koule.

Pravicový extremismus vychází z nerovnosti lidí ve společnosti (glorifikace národa a/nebo rasy), kterou se snaží institucionalizovat, preferuje korporativistický autoritářský/totalitní stát vedený vůdcem, který bude vymezen vůči liberalismu a/nebo demokracii a/nebo pluralismu a společenské integraci Židů a/nebo Romů a/nebo cizinců a/nebo menšin a/nebo etnik a/nebo homosexuálů. Pravicoví extrémisté, jejichž ideovou bází je nepřekvapivě pravicový extremismus, pak vychází z klamných představ velikášství a stihomamu, mohou specificky vykládat dějiny (včetně relativizace nacistických zločinů a/nebo zdůraznění válečných aktů Spojenců) a mohou používat násilí.

Levicový extremismus vychází z ideálu rovnosti lidí ve společnosti s cílem jejich úplné radikálně-demokratické (potenciálně internacionální) emancipace (spokojenosti či harmonizace), která je uskutečnitelná mimo stát nebo v rámci silného státu a/nebo

mimo kapitalistický systém a/nebo mimo blíže specifikovanou demokracii právního státu, resp. aktuální demokratický řád.

Námi extrahované vnější charakteristiky extremismu se po tomto exkurzu rozšířily takto: *nějak se týká politiky a vymezuje se díky různým formám sociální nenávisti (jednotlivé prostředky či nástroje jakožto vnější znaky) vůči lidským právům (jako je rovnost lidí, včetně respektu k menšinám, a implicitně soukromému vlastnictví⁷⁷), či je přímo porušuje, a obecně etickým a sociálním standardům v kontextu liberální demokracie.*

K uvedenému bychom ještě mohli přidat rozdíl mezi pravicovým a levicovým extremismem, který je dán odmítnutím kapitalismu ze strany levicového extremismu, zatímco tomu pravicovému kapitalismus „nevadí“. Nicméně ani na tomto rozdílu by se neshodli všichni uvádění autoři (viz např. Walach, Kupka 2019) a s konceptem levicové a pravicového extremismu nebudeme dále pracovat: zaprvé proto, že jsme rozšířením získali „jen“ další vnější znaky (viz jmenování jednotlivých lidských práv), a také proto, že pro policisty není rozlišení rozhodující (což potvrdíme níže).

⁷⁷ Srov. s výkladem „demokratizace vlastnictví“ dle Walacha a Kupky (2019).

4 EXTREMISMUS MEZI TEORIÍ A PRAXÍ

4.1 T+Z+P: Extremismus v pojetí českých orgánů činných v trestním řízení – kritická reflexe a judikatura

V této části na otázku vymezení extremismu nahlédneme z perspektivy orgánů, které se extremismem zabývají v praktické rovině, konkrétně v oblasti aplikace trestněprávního zákonodárství. V návaznosti na předchozí část budeme kriticky reflektovat pojetí extremismu uplatňované v rámci činnosti orgánů činných v trestním řízení. Informace uvedené v této kapitole a kapitole předchozí nicméně podrobíme další kritické reflexi, založené na vyjádření policistů – účastníků fokusní skupiny (viz následující podkapitoly). Jen tak bude možné představit definici středního rozsahu, která je naším dílčím cílem.

Výše jsme uvedli, že v akademické sféře neexistuje všeobecná shoda ohledně vymezení extremismu. Pro výzkum fenoménu extremismu to přináší určitá úskalí, nicméně nejedná se o fatální problém. I bez shody ohledně jednoznačné (či jednoznačnosti se blížící) definice se může bádání v oblasti extremismu rozvíjet díky aplikaci rodových podobností, resp. ekvivalencí v rámci kvalitativní obsahové analýzy.

V případě orgánů činných v trestním řízení je absentující shoda ohledně významu základních kategorií a pojmů potenciálně výraznějším problémem. Rozdílný výklad podstatných pojmů orgány vyšetřujícími, dozorujícími a rozhodujícími (policejní složky, státní zastupitelství, soudy) může mít velký dopad nejen na efektivitu trestního řízení, ale může výrazně oslabovat princip právní jistoty, který má v oblasti trestního práva klíčový význam. Tento problém pociťují i sami policisté (viz kapitolu *Na začátku byly nejasnosti*).

V první řadě je třeba vymezit pozici pojmu extremismus v rámci ústavního a právního pořádku České republiky, který tvoří základ a rámec pro činnost všech orgánů veřejné moci. Český právní řád nenabízí explicitní definici pojmu extremismus. Nenalezneme ji v ústavním pořádku (Ústavě ČR, Listině základních práv a svobod ani dalších ústavních zákonech), trestním zákonodárství (v trestním zákoníku a dalších trestněprávních předpisech), správním právu (ve správním řádu

a dalších předpisech správního práva) ani v jiných segmentech právního řádu, kde by se dalo její uvedení předpokládat (například v oblasti úpravy shromažďování a sdružování).

Na základě komplexní rešerše⁷⁸ bylo nalezeno celkem 78 výskytů pojmu extremismus v dokumentech obsažených ve Sbírce zákonů České republiky (včetně důvodových zpráv). Dominantně se jedná o usnesení, kterými vláda České republiky bere na vědomí zprávy o extremismu a strategické dokumenty v této oblasti vypracované bezpečnostními složkami České republiky. Ve vztahu k zákonné úpravě lze nalézt pouze několik zmínek v důvodových zprávách k zákonům, konkrétně k zákonu č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, k zákonu č. 294/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 84/1990 Sb., o právu shromažďovacím, k zákonu č. 262/2011 Sb., o účastnících odboje a odporu proti komunismu a k zákonu č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti. Ve všech případech se jedná o jednotlivé zmínky vztahující se k činnosti extremistických skupin, resp. řešení důsledků s tímto působením spojených.

Jelikož součástí českého právního řádu se stávají (dle čl. 10 Ústavy ČR) i ratifikované a vyhlášené mezinárodní smlouvy, je třeba při úvahách o vymezení extremismu zohlednit i jejich obsah. V oblastech obsahově relevantních pro problematiku extremismu vyvíjí na mezinárodní scéně aktivity zejména Organizace Spojených národů, Rada Evropy, Evropská unie a do jisté míry i Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě. Ani v mezinárodních smlouvách nenalezneme legální definici pojmu extremismus, podobně jako v případě českého práva je pozornost soustředěna spíše na vymezení hodnot a principů žádoucího chování (ze kterého aktivity zařaditelné mezi extremistické vybočují), případně na deskripci jednání závadového (kterého se extrémisté mohou dopouštět). V mezinárodních dokumentech OSN (Charta OSN, Všeobecná deklarace lidských práv, Mezinárodní pakt o lidských a občanských právech, Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace, Úmluva o zabránění a trestání zločinů genocidia, Deklarace OSN o právech osob příslušejících k národnostním, etnickým, náboženským a jazykovým menšinám, Úmluva o nepromlčitelnosti válečných zločinů a zločinů proti

⁷⁸ Rešerše byla provedena v systémech ASPI a Beck Online metodou kvantitativního sběru dat, kdy byla vyhledávána lemmata pojmu „extremismus“.

lidskosti) a Rady Evropy (Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin) dominuje zaměření na roviny základních lidských práv, přičemž ve vztahu k projevům extremismu je klíčový především princip nediskriminace s ohledem na rasu, národnost, náboženství, gender, sexuální orientaci apod. Zakládající smlouvy a sekundární právní předpisy Evropské unie rovněž odkazují k lidskoprávní rovině (Listina základních práv Evropské unie, Rámcové rozhodnutí Rady 2008/913/SVV, Směrnice Rady Evropské unie č. 2000/43/EC), mimoto však šířeji rozpracovávají i další atributy, zejména právní stát a demokratické vládnutí (náležející mezi základní hodnoty Evropské unie) a antiteroristickou agendu, která je s extremismem na půdě EU spojována.

I přes absenci legální definice v právním řádu České republiky orgány činné v trestním řízení a další bezpečnostní složky s pojmem extremismus ve své operační praxi pracují. Připomínáme, že bezpečnostní složky musejí vyvíjet činnost pouze na základě zákonného rámce a v souladu s ním. Z toho logicky vyplývá, že pojem extremismus je třeba „naplnit“ obsahem, který má jasnou oporu v českém právním řádu. Tohoto úkolu se zhostilo v souladu se stanovenou působností Ministerstvo vnitra ČR (dále také jen „MVČR“).

Ministerstvo vnitra vyřešilo absenci legální definice formulací tzv. pracovní definice pojmu extremismus: „Pojmem extremismus jsou označovány vyhraněné ideologické postoje, které vybočují z ústavních, zákonných norem, vyznačují se prvky netolerance, a útočí proti základním demokratickým ústavním principům, jak jsou definovány v českém ústavním pořádku. Mezi tyto principy patří: úcta k právům a svobodám člověka a občana (čl. 1 Ústavy); svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát (čl. 1 Ústavy); nezměnitelnost podstatných náležitostí demokratického právního státu (čl. 9 odst. 2 Ústavy); svrchovanost lidu (čl. 2 Ústavy); volná soutěž politických stran respektujících základní demokratické principy a odmítajících násilí jako prostředek k prosazování svých zájmů (čl. 5 Ústavy); ochrana menšin při rozhodování většiny (čl. 6 Ústavy); svoboda a rovnost lidí v důstojnosti a právech, nezadatelnost, nezczitelnost, nepromlčitelnost a nezrušitelnost základních práv a svobod bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národního a sociálního původu, příslušnosti k národnosti

nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení (čl. 1, čl. 3 Listiny základních práv a svobod)“ (MVČR 2020a).

Definice obsahuje následující klíčové komponenty, resp. znaky extremismu: (1.) ideologicky vyhraněné postoje, (2.) porušení právních norem, (3.) netoleranci a (4.) popírání základních demokratických ústavních principů. Z formulace lze dovodit, že jednotlivé komponenty jsou propojeny souřadně, tzn. že se musí vyskytovat všechny zároveň. Extremismus je tedy dle definice spojen s postoji obsahově nerespektujícími právní řád, *zároveň* majícími určitý ideologický rozměr, *zároveň* vykazujícími netoleranci a *zároveň* směřujícími proti principům obsaženým v ústavním pořádku. Pokud porovnáme věcný rozsah jednotlivých prvků definice, lze konstatovat, že rozsah pojmu je *nejvýrazněji limitován ústavními principy*, což plně konvenuje s naším určením vnitřního znaku extremismu (viz kapitolu *Extremismus jako pojem a fenomén*). Ideologicky vyhraněný postoj je však kategorie velmi vágní (v jistém smyslu každý postoj „za hranou“ zákona, který zároveň odmítá ústavní principy, lze takto označit). Z podstaty protiprávní charakter extremismu je kritérium z akademické perspektivy kontroverzní, nicméně ve vztahu k praxi rovněž velmi obecné.

Pracovní definice MVČR se tedy vztahuje ke konkrétním ustanovením obsaženým v ústavním pořádku České republiky. Interpretace šíře pojmu extremismus je nicméně „komplikována“ tím, že výčet oněch ustanovení není taxativní. Tak je třeba chápat výroky „mezi uvedené principy patří“ a „nebo jiného postavení“ – vyplývá z nich, že existují i jiné principy (ve výčtu neuvedené). Jakkoli je taková formulace věcně adekvátní, jelikož zejm. Listina základních práv a svobod nepochybně obsahuje řadu dalších ustanovení, která se k demokratickým principům vztahují, a nebylo by žádoucí je opomenout, obsah pojmu extremismus zůstává z tohoto pohledu neurčitý. Toto však není neřešitelný problém, protože další ustanovení lze odvodit z policejní praxe a/nebo díky identifikaci účelu taxativně vyjmenovaných ustanovení, jejich porovnání s ve výčtu nejmenovaným zájmovým principem „jiného postavení“ a implikací, zda jsou nebo nejsou taxativně jmenovaný a zájmový princip ekvivalentní (viz kapitolu *Implikace, aneb jak co nejlépe použít kvalitativní obsahovou analýzu?*).

MVČR ve výkladu pojmu dále uvádí, že „vychází z jednotného pojetí extremismu jako podhoubí aktivit zaměřených proti ústavnímu zřízení a jím chráněným hodnotám“

(MVČR 2020a). Hned vzápětí je však s odkazem na světovou politologickou literaturu (bez bližšího určení) referováno na rozlišení extremismu na levicový, pravicový, náboženský, ekologický a národnostní/regionalistický. Ke třem posledně uvedeným formám je dodáno, že se v českém prostředí téměř nevyskytují, a bližší charakteristika je tak uvedena jen u extremismu pravicového a levicového. Pravicové extremisty MVČR charakterizuje jako „inspirované a používající v první řadě nacionální, rasovou, etnickou zášť, sympatizující s historickým fašismem nebo nacismem“, levicové pak jako „motivované především záští sociální, třídní, antikulturní, sympatizující s historickým komunismem nebo anarchismem“ (MVČR 2020a). V obou případech jsou tedy stěžejními atributy zdroje zášti (nenávisti) a návaznost na určitý myšlenkový směr⁷⁹ (tyto směry však nejsou blíže vymezeny).

V poslední části vymezení extremismu MVČR propojuje extremismus s trestním zákonodárstvím. Použitý pojem „extremistická trestná činnost“ je spojen s určitým typem pohnutky: „Jde o jednání, které naplňuje znaky skutkové podstaty trestného činu nebo přestupku a jeho pohnutkou je apriorní nenávist vyplývající z příslušnosti adresáta útoku k rase, národnosti, náboženství, třídě či jiné sociální skupině, přičemž specifickým typem zařaditelným do této kategorie kriminality jsou také útoky proti symbolům či představitelům existujícího společenského systému, jsou-li motivovaná apriorní nenávistí vůči němu“ (MVČR 2020a). Vymezeny jsou rovněž i trestné činy, u kterých se zmíněná pohnutka/motiv (z kontextu je možné chápat je ekvivalentně)⁸⁰ vyskytuje, byť výčet není formulován jako taxativní (tzn. že se může vyskytovat i u dalších, viz podobně „jiné postavení“).

Jedná se o (paragrafy dle TZ):

- obecné ohrožení, § 272;
- násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci, § 352;
- hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob, § 355;
- podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod, § 356;
- výtržnictví, § 358;
- vražda, § 140 (3, g);
- ublížení na zdraví a těžká újma na zdraví, § 122;

⁷⁹ Srov. s definicí podobných pojmů v kapitolách *Politický směr a politická ideologie*; a *Názorový proud*.

⁸⁰ Dovození pohnutky či motivu je teoreticky neuchopitelné a je nutné zapojit do operacionalizace těchto výrazů policisty – to také činíme níže, viz kapitolu *Motiv, pohnutka, motivace, důvod, účel – ekvivalentní a problematické pojmy*.

- omezování osobní svobody, § 171 (3, b);
- vydírání, § 175 (2, g);
- omezování svobody vyznání, § 176;
- porušování domovní svobody, § 178;
- porušování svobody sdružování a shromažďování, § 179;
- poškození cizí věci, § 228 (3, b);
- genocidium, § 400;
- založení, podpora a propagace hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod člověka, § 403;
- šíření díla k propagaci hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod člověka, § 403a;
- projev sympatií k hnutí směřujícímu k potlačení práv a svobod člověka, § 404;
- popírání, zpochybňování, schvalování a ospravedlňování genocidia, § 405;
- persekuce obyvatelstva, § 413.⁸¹

Uvedené vymezení extremismu je respektováno ve strategických dokumentech a výročních zprávách vydávaných Ministerstvem vnitra. V roce 2009 byla přijata Strategie boje proti extremismu (Odbor bezpečnostní politiky MVČR 2022c), od roku 2010 jsou každoročně zpracovávány koncepce boje proti extremismu včetně následného vyhodnocení jejich plnění (Odbor bezpečnostní politiky MVČR 2022b), které slouží jako jeden z pilířů každoročně publikovaných zpráv o extremismu na území České republiky.⁸² V roce 2021 došlo ke změně, když byla namísto dosavadní praxe zpracovávání ročních koncepcí zpracována střednědobá Koncepce boje proti projevům extremismu a předsudečné nenávisti 2021–2026 (Odbor bezpečnostní politiky 2022d), jejíž implementace by měla probíhat prostřednictvím akčních plánů (aktuálně pro roky 2021–2022). Posun směrem ke střednědobému plánování byl dán zejména snahou o naplnění standardů Metodiky přípravy veřejných strategií vydané Ministerstvem pro místní rozvoj. Jedná se o správný krok směrem k racionalizaci strategického plánování v této oblasti, které bylo doposud příliš fragmentované a administrativně náročné.

Odbor bezpečnostní politiky Ministerstva vnitra zpracovává čtvrtletní (od 2. poloviny roku 2019 pololetní) zprávy o problematice extremismu na území České

⁸¹ Podrobný výklad některých uvedených pojmů je součástí knihy *Extremismus. Příručka pro policejní specialisty* (Dvořák, Janda, Motyka, Fiedler, Janků 2017), kterou pro tyto účely doporučujeme.

⁸² Strategie a Výroční zprávy (MVČR 2020b) viz také zde <https://www.mvcr.cz/clanek/extremismus-vyrocní-zpravy-o-extremismu-a-strategie-boje-proti-extremismu.aspx>.

republiky (Odbor bezpečnostní politiky MVČR 2022a). Ze zpráv zpracovávaných od roku 2009 jsou patrné proměny chápání pojmu extremismus v průběhu času, které navazují na aktuální politicko-společenskou situaci v České republice. V letech 2009 a 2010 dominovalo zaměření na pravicový extremismus. Od roku 2011 se ve zprávách pravidelně referuje v oddělených kapitolách/částech o extremismu pravicovém a levicovém. Ve zprávě za druhé čtvrtletí 2015 se poprvé kromě levicového a krajně pravicového extremismu referuje i o islamofobní scéně, v souvislosti s ní je uváděno označení „populistické“ (viz např. zprávu za 4. čtvrtletí 2015, kde je pojem populistický uveden v názvu části 1.3 v obsahu, přičemž nadpis části 1.3 na s. 5 rozporně s obsahem pojem populismus neobsahuje). V roce 2017 islamofobní proud ze zpráv vypadá (jako samostatná kategorie), je nadále zmiňován v rámci pravicového extremismu (viz např. zprávu za 4. čtvrtletí 2017) a zároveň se objevují paramilitární a domobranecká uskupení (prvotně v návaznosti na konflikt na východě Ukrajiny). V roce 2017 je rovněž poprvé zmiňována problematika tzv. alternativních médií (viz zprávu za 4. čtvrtletí). Změnu přístupu k vnitřnímu členění extremismu přináší rok 2018 – poprvé se zde objevuje pojem „tradiční pravicový extremismus“. Ve zprávě za první čtvrtletí 2019 je poprvé výrazněji řešena předsudečná nenávisť, které byla rovněž věnována pozornost ve Zprávě o projevech extremismu a předsudečné nenávisti na území České republiky za rok 2018 (název zprávy byl v tomto roce rozšířen). Ve zprávách za rok 2020 je konstatován výrazný vliv pandemie onemocnění COVID-19 na extremistickou scénu – výrazně zesílily projevy odporu proti demokratickému zřízení (dáváno do souvislosti s neschopností vyřešit pandemickou situaci) a členové extremistické scény se výrazně zapojili do šíření desinformací souvisejících s pandemií. Obdobný trend je konstatován i ve zprávách za rok 2021. Ve zprávě za první pololetí je akcentován vliv ruské invaze na Ukrajinu a je zde konstatováno, že extremistická scéna se stala důležitou složkou mechanismu šíření ruské propagandy.

Výše uvedené lze shrnout tak, že analytická činnost promítající se do čtvrtletních/pololetních zpráv Odboru bezpečnostní politiky Ministerstva vnitra reflektuje aktuální politicko-společenskou situaci již při samotném vymezení a kategorizaci projevů extremismu, přičemž tato tendence v průběhu let výrazně posílila, přičemž tento trend v současnosti graduje pod vlivem pandemie onemocnění COVID-19 a ruské invaze na Ukrajinu. Je tak reflektována výrazná dynamika a zvyšující se různorodost aktivit v oblasti extremismu. Zároveň je ovšem

analytická činnost v dané oblasti jistým způsobem „vlečena praxí“, jelikož konkrétní aktuální informace a zjištění nejsou zasazovány do jasného rámce. Ve výsledku není vždy zřejmé, jakou roli mají některé fenomény a aktivity ve zprávách popisované ve vztahu k extremismu (srov. např. s problematikou alternativních médií).

Ministerstvo vnitra ve výkladu k pracovní definici extremismu odkazuje na činnost Bezpečnostní a informační služby (dále také jen „BIS“), mezi jejíž úkoly patří identifikace, sledování a vyhodnocování extremistických postojů (BIS 2022a). Tyto postoje jsou na základě zákona č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách České republiky, spojeny se záměry a činnostmi namířenými proti demokratickým základům, svrchovanosti a územní celistvosti České republiky (§ 5 odst. 1 písm. a). Bezpečnostní informační služba reflektuje tuto oblast své činnosti ve výročních zprávách (BIS 2022b), v období 2010–2013 vydávala rovněž čtvrtletní zprávy o vývoji na extremistické scéně (BIS 2010–2013). Problematice vývoje na extremistické scéně se věnuje v části „Ochrana ústavnosti a demokratických základů státu“. Ve zprávách je akcentováno členění na pravicový a levicový extremismus. Ve zprávě za rok 2018 se poprvé objevuje pojem „tradiční politický extremismus“. Zprávy mají poměrně obecný charakter, nicméně jsou v nich prezentovány obdobné tendence jako v případě zpráv Odboru bezpečnostní politiky MVČR. K tomuto dodejme, že dle Krčála (2016: 102), na základě jeho analýzy diskurzivních praktik, BIS chápe pravicový extremismus jako platformu ohrožující bezpečnost občanů, vymezující se proti aktuálnímu demokratickému řádu a šířící sociální napětí za využití rétoriky proti sociálně exkludovaným. Levicový extremismus se pak dle BIS vymezuje proti aktuálnímu demokratickému řádu, a navíc se jeho stoupenci snaží infiltrovat státní aparát.

S problematikou extremismu jsou v rámci své činnosti konfrontováni vedle policejních složek a zpravodajských služeb rovněž státní zástupci. Pro usnadnění orientace v předmětné problematice publikovalo v roce 2009 Nejvyšší státní zastupitelství metodický materiál s názvem Extremismus. V tomto materiálu jsou zmíněny různé definice pojmu extremismus. Příslušná pasáž dokumentu (Nejvyšší státní zastupitelství 2009: 7–9) nemá zcela jasné vyústění v otázce definice extremismu doporučené pro praxi státních zástupců, z textu nicméně vyplývá

preferenci pojetí koncipující extremismus jako souhrn názorů a aktivit vymezujících se vůči demokratickému zřízení. V dokumentu je zmíněna i klasifikace extremismu v následující podobě: „Extremismus je tedy 1. levicový a 2. pravicový a dále 3. náboženský, 4. ekologický a (v některých případech) 5. národnostní (regionalistický)“ (Nejvyšší státní zastupitelství 2009: 9). Tato klasifikace dobře ilustruje snahu autora dokumentu kombinovat taxativnost a pokrytí různorodosti fenoménu extremismu.

V posledních letech lze zaznamenat jistou snahu o rozšíření pojetí extremismu a jeho aktualizaci (zejména v souvislosti s fenoménem předsudečné nenávisti), minimálně v koncepční činnosti Nejvyššího státního zastupitelství. Trestným činům spáchaným z nenávistných pohnutek je věnována samostatná kapitola ve výroční zprávě NSZ za rok 2021 (Nejvyšší státní zastupitelství 2022: 50–51). Obdobná snaha je patrná mimo jiné ze zpráv o činnosti Nejvyššího státního zastupitelství (Nejvyšší státní zastupitelství 2020), národního korespondenta pro boj proti terorismu, extremismu a činům spáchaným z nenávisti vydávanými s roční frekvencí od roku 2016.⁸³ Zprávy jsou členěny na část věnovanou terorismu a část věnovanou extremismu a předsudečné nenávisti. Konkrétním projevem této snahy, je implementace školení OBSE o hate crimes (tzv. PAHCT) v České republice. V roce 2020 bylo plánováno proškolení státních zástupců, realizace aktivit v této oblasti byla však zkomplikována protipandemickými opatřeními. V říjnu 2021 se podařilo uspořádat první školení na téma hate crime, na rok 2022 jsou plánována další tři školení (Nejvyšší státní zastupitelství 2022: 51).

S pojmem extremismus se v rámci své činnosti musí vypořádat i soudy. Vzhledem k absenci legální definice pojmu představuje extremismus pro soudy značnou interpretační výzvu. Jelikož pojem extremismus není zmiňován v obsahu právní úpravy, nejedná se však o výzvu zásadní, která by vyústila ve snahu absentující legální definici pomyslně nahradit jednotnou interpretační praxí, např. sjednocujícím stanoviskem Nejvyššího soudu. Aktivity Nejvyššího soudu v této

⁸³ Oblast extremismu (spolu s terorismem) je jednou z deseti oblastí, v nichž byli opatřením nejvyššího státního zástupce č. 8/2016 ustaveny posty tzv. národních korespondentů. Národním korespondentem pro tuto oblast je JUDr. Jan Lata, Ph.D.

oblasti dosud směřovaly zejména ke sjednocování výkladu některých konkrétních pojmů s problematikou extremismu souvisejících (viz dále).

Provedená rešerše judikatury⁸⁴ potvrdila, že soudní praxe se k využívání pojmu extremismus staví spíše zdrženlivě, což je vzhledem k absenci pojmu v legislativě adekvátní. Pojem extremismus se v judikatuře soudů nejčastěji objevuje ve spojení s otázkou podpory, propagace či projevu sympatií vůči extremistickým hnutím a skupinám. Tento pojem slouží v zásadě jako zkratka pojmu hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod člověka uvedeného v trestním zákonodárství. Druhým typem výskytu je pojem extremismus ve spojení s ideologií, k níž určitý obžalovaný domněle tíhne (tj. objasnění pohnutky/motivu). Obě témata jsou obvykle propojena – tj. na sympatizování s ideologií se usuzuje na základě kontaktů s určitým hnutím či skupinou. K tomuto metodická poznámka: z důvodu velmi komplikované možnosti definovat ideologii a pokrýt všechny její (zejm. nedemokratické či protidemokratické) podoby (srov. kapitolu *Politický směr a politická ideologie*), se v dalších částech této zprávy soustředíme pouze na pojem hnutí či skupina.

Mezi klíčová rozhodnutí Nejvyššího soudu v této oblasti patří série rozhodnutí aspirující na sjednocení výkladu pojmu existující hnutí⁸⁵ – v nejaktuálnějším z těchto rozhodnutí se hovoří o neonacismu jakožto jedné z „forem politického extremismu, který působí proti demokratickému ústavnímu zřízení v České republice“ (Usnesení Nejvyššího soudu 8 Tdo 314/2019). Nejvyšší soud dále pojem extremismus ve svých rozsudcích používá v posuzování pohnutky k určitému jednání – např. absence „sklonů k politickému extremismu“ ve smyslu sympatií k fašismu, nacismu či neonacismu (Usnesení Nejvyššího soudu 3 Tdo 1174/2004, Usnesení Nejvyššího soudu 8 Tdo 819/2015, Usnesení Nejvyššího soudu 6 Tdo 194/2020).⁸⁶ Nejvyšší soud rovněž ve svých rozhodnutích pracuje s pojmem pravicový extremismus (Usnesení Nejvyššího soudu 9 Tdo 972/2011, 7 Tdo

⁸⁴ Důležitá poznámka: judikaturu v rámci trestního práva lze odvodit téměř výhradně ze sjednocovací judikatury Nejvyššího soudu, což jsme také provedli. K judikátům od okresních a krajských soudů nemáme přístup, rozsudky v trestních věcech nejsou až na výjimky (tj. úplatkářství, viz Hlava X, Díl 3 TZ) zveřejňovány a zveřejňovány pravděpodobně ani v dohledné době nebudou (viz Návrh vyhlášky o zveřejňování soudních rozhodnutí 2022). Tuto část naší souhrnné výzkumné zprávy doporučujeme kombinovat s pasáží *Praktická část – právní východiska zdroje Extremismus. Příručka pro policejní specialisty* (Dvořák, Janda, Motyka, Fiedler, Janků 2017: 21 a dále).

⁸⁵ Původním rozhodnutím v této věci je stanovisko Nejvyššího soudu Tpjn 302/2005.

⁸⁶ Ze zajímavých rozhodnutí nižších soudů vypořádávajících se s otázkou pohnutky ve vztahu k extremismu zmiňme například rozsudek Vrchního soudu v Olomouci (6To 19/2011) jakožto odvolacího soudu ve věci vraždy ve stadiu pokusu.

1014/2017, 8 Tdo 1449/2016, 8 Tdo 856/2020). Ve všech uvedených případech platí, že Nejvyšší soud s pojmem extremismus nakládal v podobě vycházející z podnětů a dokumentů v rámci řízení, neaspiroval tedy na autonomní (pozitivisticky obecnou) interpretaci daného pojmu.

S pojmem extremismus se lze v několika případech setkat i v rozhodovací praxi Ústavního soudu. Podobně jako Nejvyšší soud ani Ústavní soud dosud necítil potřebu v rámci svých rozhodnutí blíže interpretovat samotný pojem extremismu, či případně korigovat jeho interpretaci předkládanou účastníky řízení. Ve vztahu k problematice extremismu je nicméně dosud argumentačně nejbohatším náleží Ústavního soudu IV.ÚS 2011/10, vztahující se k ústavní stížnosti ve věci trestného činu propagace neonacismu (extremistického hnutí Národní odpor).⁸⁷

Podobně jako v případě právního rámce, i v případě judikatury je třeba přihlížet k mezinárodní úrovni, která přímo ovlivňuje interpretaci fenoménu extremismu v České republice. Nejvýraznější aktivitu v této oblasti dlouhodobě vyvíjí Evropský soud pro lidská práva (dále také jen „ESLP“). ESLP řeší případy, kdy stěžovatel namítá nedostatečnou ochranu před domněle extremistickým (v tomto smyslu většinou diskriminačním) jednáním. Zároveň se však zaobírá i kauzami, kdy se osoby odsouzené za domněle extremistické jednání dovolávají svých práv, přičemž se většinou dovolávají svobody projevu. Zásadním rozhodnutím z posledních let je rozsudek ESLP v případě Balász vs. Hungary (15529/12) z října 2015, v němž ESLP vymezil na základě porovnání a syntézy přístupu národních orgánů členských států Rady Evropy indikátory umožňující identifikovat hate crimes. Metodická poznámka: hate crimes chápeme jako integrální součást extremismu, což se projevuje i v naší definici extremismu středního rozsahu. Níže hate crimes rozebíráme pomocí rámcového odlišení útoků ve smyslu hate crime a hate speech a dáváme je do souvislosti s pojmy násilí a nenávist (viz kapitolu *Hate crime: problém násilí, nenávisti a porušování lidských práv*).

Vymezení ESLP navazuje na manuál OBSE z roku 2009 týkající se prevence a reakce na hate crimes (OBSE 2009). Judikát v tomto případě sehrál sjednocující roli

⁸⁷ Dílčí zmínky o extremismu nalezneme i v dalších nálezech Ústavního soudu, např. Nález Ústavního soudu ČR III.ÚS 2300/18 a Nález Ústavního soudu ČR I.ÚS 2832/18.

rozdílných národních přístupů a má potenciál výrazně ovlivnit i rozhodovací praxi českých orgánů činných v trestním řízení.⁸⁸

Cílem indikátorů vymezených ESLP není spolehlivě prokázat hate crime, ale určit sadu indikátorů, které napomohou identifikovat potenciální hate crime, což by mělo následně vést k podrobnému prošetření těch aspektů případu, které jsou pro prokázání hate crime směrodatné. Indikátory vymezené ESLP lze obecně parafrázovat následovně:

(1.) *Percepce poškozeného či svědka.* Jedná se o primární indikátor vycházející z vlastní zkušenosti poškozeného či svědka. Pokud poškozený či svědek explicitně upozorní na předsudečný motiv jednání útočníka nebo takový potenciální motiv vyplyne z popisu okolností události, je třeba prověřit všechny relevantní okolnosti a na základě toho potvrdit či vyvrátit, že se jedná o hate crime.

(2.) *Jednání útočníka.* Útočník obvykle před útokem, při něm či po něm manifestuje svoje předsudky vůči oběti, jelikož zpravidla chce daným útokem svoji předsudečnou nenávist explicitně vyjádřit (tj. účel takového jednání). V tomto ohledu jsou slova útočníka a jím použité/manifestované symboly důležité pro identifikaci předsudečné nenávisti.

(3.) *Charakteristiky oběti a útočníka.* V judikátu jsou uvedeny charakteristiky oběti a útočníka, které mohou ve spojení s okolnostmi útoku indikovat hate crime, např. rasa, víra, etnicita, národnost, tělesné či mentální postižení, gender, sexuální orientace. Pokud se příslušnost poškozeného k určité skupině (vymezené na základě uvedených a příp. i jiných charakteristik) odlišuje od příslušnosti pachatele/útočníka, může to indikovat potenciální hate crime. Nevystačíme přitom s jednoduchým zařazením poškozeného k menšině a útočníka k majoritě. Je třeba zohledňovat i situace, kdy k útokům dochází mezi příslušníky různých minorit, případně kdy útočník je příslušníkem minority a útočí vůči příslušníkovi majority. Významným přispívajícím faktorem je identifikovatelnost poškozeného jako „odlišného“ od útočníků (fyzickými znaky, chováním apod.) či vědomí o tom, že je poškozený reprezentant určité skupiny obyvatel. Na straně útočníka zohledňujeme rovněž jeho chování manifestující předsudečnou nenávist před činem či po něm

⁸⁸ Vliv tohoto judikátu je patrný např. v příručce pro soudce a státní zástupce s názvem *Předsudečně trestné činy* (viz Kalibová, Houžvová, Kaňovská 2017).

(včetně předchozích útoků potenciálně motivovaných předsudečnou nenávisť) či využívání symbolů náležejících k extremistickým hnutím.

(4.) *Předchozí hate crimes a incidenty.* Ve stejné oblasti se v minulosti odehrály podobné útoky směřující ke stejné skupině obyvatel. Poškozenému bylo vyhrožováno a v rámci výhrůžek byla akcentována jeho příslušnost k určité skupině obyvatel. Posuzovaný útok lze interpretovat jako odvetu za předchozí události proběhlé na daném teritoriu či mezi stejnými skupinami obyvatel.

(5.) *Smíšené motivy.* Pro identifikaci hate crime není nezbytné, aby existoval pouze jeden motiv (tj. motiv předsudečné nenávisť). Pouhá přítomnost dalšího motivu (např. osobního obohacení) nevylučuje posouzení daného útoku jakožto hate crime (např. člen určité skupiny obyvatel se stane obětí fyzického napadení a v rámci daného útoku jsou mu zároveň odcizeny cenné věci, které má u sebe). V případě smíšených motivů je třeba posuzovat, zda se poškozený stal obětí útoku kvůli své příslušnosti k určité skupině obyvatel.

Podstatou zmíněných indikátorů je změna dosavadní praxe, kdy klíčovým indikátorem hate crime byla příslušnost útočníka k určité extremistické skupině. Indikátory zmíněné v rozsudku ESLP se zaměřují na podstatně širší škálu aspektů případu (kterou mj. zohledňují ve své praxi i policisté): na osobu poškozeného a útočníka (jejich charakteristiky, profil, minulost) a okolnosti daného (historický kontext, podrobný rozbor motivů).

Souhrnně lze konstatovat, že pojem extremismus je orgány činnými v trestním řízení používán nejvýrazněji v rámci analytické činnosti. Pojem extremismus je pro tyto potřeby navázán na ústavní principy, přičemž rozsah této návaznosti není zcela jednoznačný. Ve výkladové praxi má neodmyslitelnou pozici pojem (krajně) pravicový extremismus, většinou párově doplňovaný pojmem (krajně) levicový extremismus. V posledních letech se v analytických zprávách pro tyto kategorie začal užívat souhrnný pojem tradiční extremismus, někdy vázaný pouze na krajně pravicový extremismus. Doposud nevyřešenou výzvou je klasifikace dalších forem extremismu. V tomto případě analytické zprávy na kategorizaci většinou rezignují, což nicméně nevnímáme jako problém (viz kapitolu *PEX a LEX: fakticky nedůležité kategorie*).

Užití pojmu extremismus v trestním řízení je limitováno absencí legální definice. Pokud již k užití pojmu orgány přistoupí, je to většinou ve formě synonymického označení pro určitý typ skupiny, hnutí, či ideologie, přičemž z označení samého nejsou vyvozovány žádné přímé důsledky. V souvislosti s rozvojem tzv. nových forem extremismu (nad rámec extremismu pravicového a levicového) v českém prostředí je třeba upozornit na rozcházející se percepci pojmu extremismus mezi orgány provádějícími operativní činnost (prověřování, vyšetřování), které na proměny praxe reagují pružněji v koncepcích i situačních zprávách, a státními zástupci a soudci, kteří tradičně tíhnou spíše ke konzervativní interpretaci právní úpravy v dané oblasti. Tyto tendence se propisují i do špatné právní předvídatelnosti, se kterou se policisté ve své praxi potýkají (viz kapitolu *Na začátku byly nejasnosti*).

Než se pokusíme stanovit definici středního rozsahu extremismu, je nutné upozornit na náš velký dluh: absentující vymezení násilí a nenávisti (či nesnášenlivosti; dále jen nenávisti, protože výrazy jsou ekvivalentní) v kontextu extremistických činů a nejasný význam porušování lidských práv (přesto, že jsme je v této kapitole jasně jmenovali a zasadili do právního rámce) oproti neextremistickým protiprávním činům. Absenci vymezení a nejasný význam porušování lidských práv se nyní pokusíme vyřešit.

4.2 T+Z+P: Hate crime: problém násilí, nenávisti a porušování lidských práv

Pro oddělení kategorií násilí s extremistickým podtextem od běžného násilí nám pomůže logika prozatímní a nutně nekompletní definice extremismu, kterou jsme vytvořili: *nějak se týká politiky a vymezuje se díky různým formám sociální nenávisti*⁸⁹ (jednotlivé prostředky či nástroje jakožto vnější znaky) *vůči lidským právům (jako je rovnost lidí, včetně respektu k menšinám, a implicitně soukromému vlastnictví), či je přímo porušuje, a obecně etickým a sociálním standardům v kontextu liberální demokracie.*

Násilí s extremistickým podtextem se stejně jako sociální nenávist týká lidských práv, resp. projevuje se možným porušením lidských práv. Účelem je politické vymezení se vůči (některým, dle jednotlivého činu) lidským právům. Tímto „politickým vzkazem“ se liší od „běžného násilí“, a to i když vezmeme do úvahy, že

⁸⁹ Srov. s ojedinělým výrokem policisty: „Extremismus nemusí nutně nést s sebou nenávist“ (APX).

např. zabitím někoho pro majetkový prospěch fakticky odnímáme (vymezujeme se) poškozenému lidské právo na život.

Zpět ale k násilí a nenávisti (lidská práva ještě níže zmíníme): prozatím se zdá, že lze chápat násilí s extremistickým podtextem a sociální nenávist ekvivalentně. Není to ale tak jednoduché, byť jeden svorník, mimo politické reference na lidská práva, lze nalézt. Jedná se o působení moci v tom smyslu, že aktér A (útočník, resp. ten, kdo vyjadřuje nenávist, příp. analogicky netoleranci nebo zášť) svým projevem (např. fyzický útok, hate speech apod.) ovlivňuje aktéra B (oběť/poškozený) a donutí ho dělat to, co by jinak B nedělal (více Lukes 2005). Projev mocenského působení však nelze automaticky označit za protiprávní čin, protože mocenský vliv působí uvnitř i mimo výklad zákona – záleží případ od případu.⁹⁰

Působení moci nám tedy v precizaci rozdílů mezi násilím a nenávistí (směrem k protiprávním činům) příliš nepomohlo. Nicméně jak víme z druhé fokusní skupiny, policisté mezi násilím a nenávistí⁹¹ rozlišují (APX). V tomto případě se tedy teorie s praxí nepotkává, což je vlastně dobře, protože s oběma perspektivami můžeme nyní pracovat a potenciálně je spojit v syntézu.

Policisté násilí vnímají jako větší hrozbu než (předsudečnou) nenávist (či nesnášenlivost),⁹² popř. násilí je jen vyšším stupněm nenávisti (APX). To není

⁹⁰ Jak píše kolektiv autorů v publikaci *Zapomenuté oběti* (Kol. autorů 2010: 21, dle praxe dotazované v rozhovorech viz např. str. 44 aj.): „... verbální útoky nemusejí naplňovat skutkovou podstatu trestného činu, ale přesto mohou poškozeným způsobovat významnou újmu.“ Analogickým je pak problém anticipovaného násilí, kdy se daná osoba předem vyhýbá určitým místům, protože má strach z možného násilí. Na teoretické bázi jde o případ nepřímého uplatňování moci a je k hate speech ekvivalentní, protože verbální útok ovlivňuje jednání aktéra podobně, jako „strach“ aktéra jít na určitá místa (onen strach má moc ovlivňovat jednání – aktér na to místo zkrátka nejde). Pokud na celý problém aplikujeme i výrokové „tautologické cvičení“ oněch analogických pojmů násilí a nenávist, pak: anticipované násilí je násilí; nenávist je symbolické násilí, a to je násilí. Navíc spojení násilí z nenávisti by v takovém „překladu“ znělo: „násilí z násilí“, to znamená, že akt „projevil jsem se násilně“ pramení z toho, že „se chci projevit násilně“, např. proto, že mám nějaké předsudky. Analogicky: „projevil jsem nenávist“ pramení z účelu „chci, abys věděl/a, nebo se vědělo, že tě nenávidím“. Z právě uvedeného vyplynulo, že nenávist a násilí mohou být díky konceptu moci ekvivalentní a že nelze teorií podchytit, zda projev moci překračuje nebo nepřekračuje zákon – to záleží na posouzení orgánů činných v trestním řízení.

⁹¹ Navíc nenávist je jako pojem uvedena v TZ v § 356 a existuje definice pro policejní specialisty: „Nenávistí rozumíme zvláště silný negativní emocionální vztah k některému národu, etnické skupině, rase, náboženství, třídě nebo jiné skupině osob (Dvořák, Janda, Motyka, Fiedler, Janků 2017: 32).

⁹² Viz výrok policisty: „Pokud nějaká verbální výzva nevede nebo nevyzývá k fyzickému násilí, tak to pro mě prostě není zajímavý“ (APX).

překvapivé. Pohrůžka⁹³ násilím někomu⁹⁴ nebo vyjádření nenávisti vůči někomu⁹⁵ je vždy prostředkem k dosažení nějakého cíle (kterým je v širším smyslu uplatnění moci jednoho vůči druhému). Takové konstatování není v rozporu s naší prozatímní definicí, konkrétně s „vymezením se“ jakožto prostředkem k dosažení nějakého cíle. Naopak je zde možná konkluze: pohrůžku a/nebo vyjádření nenávisti a/nebo „vymezení se“ můžeme souhrnně nahradit slovem „útok“, protože mají stejnou vnitřní charakteristiku (*účel*), tj. uplatnění moci. V intenzitě se samozřejmě každý útok může lišit, ale to je spjato spíše s otázkou míry škodlivosti útoku, kterou rozebereme dále.

Prozatím je díky ekvivalenci vyjádřené v pojmu *útok* možné zestručnit, ale zároveň upřesnit naši stávající definici: *(personifikovaný) extremismus útočí prostřednictvím různých forem sociální nenávisti/násilí a s různou intenzitou na lidská práva (či je přímo porušuje) a politické standardy liberální demokracie.*

V definici je uvedena zmínka o různých formách útoku a různé intenzitě, která je pro policisty v praxi důležitá (APX). Je totiž rozdíl mezi tím, když např. vegan řekne „nenávidím masožrouty“, a tím, kdyby řekl: „... Ti prostě uříznu koule, pokud se nestaneš veganem a nepřestaneš jíst maso ... Je tak prostě jednoznačný odkaz na násilí jako prostředek prostě toho, abych přesvědčil ostatní, aby se stali veganem“ (APX).⁹⁶ Další příkladů bychom našli nepočítaně, ale když celou debatu trochu zjednodušíme, pak můžeme konstatovat, že *útok může být různě intenzivní a/tedy různě škodlivý*. Navíc vyjádření nenávisti je chápáno jako méně závažné, než užití násilí či hrozba tímto násilím.⁹⁷ Takové rozlišení není nijak pevně stanoveno, je to spíš věc pocitu, což ale není nic, co by nám nyní mělo vadit.

⁹³ V této souvislosti upozorňujeme na rozdíl mezi výhrůžkou a urážkou, např. v případě rasově a xenofobně motivovaných činů (podrobně viz Dvořák, Janda, Motyka, Fiedler, Janků 2017: 26).

⁹⁴ Pohrůžka násilím je de facto psychické násilí o sobě, viz: „O násilí proti skupině obyvatel jsme dělali uříznutou prasečí hlavu hozenou na zahradu mešity a je to vlastně takhle vymezený ve výkladu v komentářích, že to je psychický násilí“ (APX).

⁹⁵ Sousedství *vůči někomu* je důležité, jak zmiňuje jeden z policistů: „A taky útok nemusí vůbec souviset s násilím, že jo. Nebo jako může být násilí a nemusí být útok. Protože dejme tomu, jak jsme zmiňovali ten náboženský extremismus, je nějaká skupina, která něčemu věří, spáchají na sobě hromadnou sebevraždu, ale nikdo na ně nepůsobil žádným útokem jo“ (APX).

⁹⁶ Navíc je nutné pracovat s kontextem, protože pokud by aktér pronášející nějaký výrok (jakožto text) vyznával nějakou ideologii, která se otevřeně hlásí k násilí, pak je situace ještě jasnější (APX). Kontext může být rozhodný pro objasnění činu i v jiné situaci: „Často při napadení bývá doprovodné jednání nějaké verbální sdělení toho pachatele. Takže on mu třeba řekne Cikáne zsranej, a už jsme zase někde jinde“ (APX).

⁹⁷ Srov. s výrokem: „Způsoby projevu trestné činnosti s extremistickým podtextem zahrnují širokou škálu protiprávního jednání od přestupků až po zvláště závažné trestné činy, útočící na život a zdraví

Pro rozlišení intenzity útoku se nabízí etablované pojmy: hate speech (jako „jemnější“ vyjádření nenávisti) a hate crime (jako závažnější, násilný útok⁹⁸). Tyto dva pojmy můžeme brát ekvivalentně⁹⁹ jako nástroje útoku.¹⁰⁰ Útok je, jak již víme, následně chápán různě dle intenzity a formy (a jeho identifikace pomocí příslušných paragrafů TZ¹⁰¹) a může být označen jako přestupek nebo trestný čin, právě i s využitím rozlišení intenzity díky pojmům hate crime a hate speech. To dokládá i vyjádření policisty: „... prostě řeknu, že tohleto hate speech, tohleto skončí prostě jako přestupek. Ale já už to ani nijak neargumentuju. Nechávám ten zajetý systém, protože předmětem nejdřív to jako definovat, jo, jestli je to hate speech, hate crime, nebo je to předsudečné násilí“ (APX).

Různou intenzitu útoků (a útok samotný) jsme rozlišili. Lidská práva jsme také již zasadili do kontextu politického „vzkazu“, ale je s nimi potřeba dále pracovat. Než tak učiníme, definujme konečně (alespoň pomocí teorie) termín, okolo kterého neustále kroužíme: hate crime (hate speech necháme stranou, protože jeho definice v českém prostředí není ve srovnatelném rozsahu k hate crime k dispozici).

Fenomén hate crime lze jednoduše definovat jako zločin či kriminalitu z nenávisti, popř. jako nenávistně motivované trestné činy a trestné činy z nenávisti (Lebeda 2013: 8; Danics, Tejchmanová 2017: 36), ale i jako násilí z nenávisti (Kol. autorů 2010: 20)¹⁰² či případně předsudečné násilí (Kalibová, Pawlik, Biháriová 2016). Dle Mareše (parafrázován dle Lebeda 2013: 73) je hate crime čin směřující proti lidem, majetku nebo organizaci, navíc spojený s přiřknutím kolektivní identity lidem či organizacím proti kterým je protiprávně konáno (zjednodušeně „útočeno“), a to

člověka. Primárně se tedy nejedná jen o násilné činy, ale i ostatní typy protiprávního jednání, kde je nenávistná pohnutka zpravidla znakem kvalifikované skutkové podstaty“ (Dvořák, Janda, Motyka, Fiedler, Janků 2017: 43).

⁹⁸ Srov. výklad tohoto pojmu s definicemi pojmů *psychické násilí* a *manipulace* ve zdroji *Extremismus. Příručka pro policejní specialisty* (Dvořák, Janda, Motyka, Fiedler, Janků 2017: 16-17).

⁹⁹ Poznámka k častému užívání výrazu „ekvivalentní“ – tento pojem je stěžejní pro uchopení přirozeného jazyka a pomáhá při komparativním srovnání významů (více viz kapitolu *Kvalitativní obsahová analýza šitá na extremismus*).

¹⁰⁰ Viz: „... v zahraničí se to vůbec nerozděluje, hate speech je normálně hate crime. My jsme si to tak nějak rozdělili vlastně pracovně“ (APX).

¹⁰¹ Viz vyjádření policisty: „Ono je dost složitý posouzení, protože těch paragrafů, který na to pasují v trestním zákoníku, je několik. Slovním útokem může nejenom někomu vyhrožovat přímo, ale může někoho hanobit, něco schvalovat, může někoho jiného podněcovat. Takže takhle to posuzujeme. Říkám, těch ustanovení v trestním zákoníku je několik, a my to musíme napasovat na ten správný paragraf, aby to tam sedělo všechno, ten slovní útok“ (APX).

¹⁰² Srov. s výrazem *hate violence* (In IUSTITIA 2019).

právě z důvodu nenávisti ke jmenované identitě, která je útočníkem¹⁰³ jiným lidem či organizacím (proti kterým je útočeno) přisuzována (srov. Danics, Tejchmanová 2017: 36). Mareš (parafrázován dle Lebeda 2013: 73) navíc uvádí, že „obecně“ lze mezi identity v tomto smyslu počítat: rasu, národnost, etnicitu, náboženství, sexuální orientaci, genderovou příslušnost, postižení, věk, (sociální) třídu či politickou orientaci. Danics, Tejchmanová (2017: 36) ještě k výčtu doplňují (při referenci na definici OBSE): jazyk, barvu pleti, vyznání (srov. s konkrétnějším „náboženstvím“ výše), pohlaví (srov. s genderovou příslušností výše) či jiný *podobný faktor*. Na tom místě dodejme, že upozornění na „podobný faktor“ fakticky znamená, že výčet není a nemůže být kompletní, a to zvláště v případě, kdy podobný faktor vyjádříme prostřednictvím aktéra jako jakoukoliv sociální skupinu (srov. např. Kol. autorů 2010: 21).

Hate crime tak nutně souvisí s porušováním lidských práv a takové poručování je politickým vzkazem útočníka. Kruhem jsme se tak vrátili k jednomu z našich nedodělků – lidským právům. Jednoduše: pokud přijmeme, že *sociální je politické*, pak politický vzkaz ve formě útoku na lidská práva je útokem na sociální identitu (rasu, třídu apod.) toho, proti komu je útočeno (ať už nenávistně a/nebo násilně). Lidská práva v kontextu politického útoku (eufemisticky „vzkazu“) jsme vymezili sociální identitou, která je zkrátka nutně politická. Tímto jsme i doplnili kontext k (ne)taxativnímu vyjmenování lidských práv z minulé podkapitoly a v předchozím odstavci uvedený „podobný faktor“. Není tak nutné, ani možné, vyjmenovávat všechny útoky (akty nenávisti a násilí), které by spadaly pod nějaký zkoumaný výrok, resp. podléhaly by posuzování, zda se jedná o protiprávní čin s extremistickým podtextem. Postačí, kdy použijeme implikaci ekvivalence (viz kapitolu *Implikace, aneb jak co nejlépe použít kvalitativní obsahovou analýzu?*).

4.3 Z+P: Vztah dalších klíčových pojmů, se kterými pracujeme

Díky upřesnění (pomocí ekvivalencí a dat z fokusní skupiny) násilí, nenávisti a politického rozměru lidských práv jsme upravili původní definici vyplývající z výroků českých expertů. Původní definice zněla: *extremismus se nějak se týká politiky a vymezuje se díky různým formám sociální nenávisti* (jednotlivé prostředky

¹⁰³ Útočníky či pachatele je možné i typologizovat (viz Danics, Tejchmanová 2017: 37, 39). Dle autorů této souhrnné výzkumné zprávy to nicméně postrádá analytický a praktický smysl, stejně tak jako rozlišování mezi pravicovým, levicovým a jiným extremismem (viz výše; srov. Kol. autorů 2010).

či nástroje jakožto vnější znaky) *vůči lidským právům (jako je rovnost lidí, včetně respektu k menšinám, a implicitně soukromému vlastnictví), či je přímo porušuje, a obecně etickým a sociálním standardům v kontextu liberální demokracie. Současná definice, se kterou budeme dále pracovat, zní: (personifikovaný) extremismus útočí prostřednictvím různých forem sociální nenávisti/násilí a s různou intenzitou na lidská práva a politické standardy liberální demokracie.*

Definice ale stále není dostatečně jasná, i když jsme spojili, rozložili, prozkoumali a opět významově ekvivalentně spojili dvojice nenávist/násilí a lidská práva/sociální identity. Zbývá prověřit pojetí zbývajících jevů v definici pohledem policejní praxe. V této kapitole tak postupně rozebereme fenomény liberální demokracie, motivu (který nám nutně vyplyne z modelových útoků na sociální identity) a škodlivosti útoku.

4.3.1 Liberální demokracie v kontextu lidských práv a identit

Liberální demokracie je systém vlády a vládnutí. Tento fenomén je obtížné definovat, ale charakteristiky či normativní *standardy* tohoto jevu jsme určili jako:¹⁰⁴ politický pluralismus, širší společenský konsenzus, konstitucionalismus a vláda práva v souvislosti s ochranou menšiny před většinou. Nabízí se tyto charakteristiky jednotlivě definovat tak, aby byly srozumitelné a použitelné – tím bychom se ale dostali jen k nekompletnímu „výčtu“, což není naším cílem a v dalším postupu si tak pomůžeme opět významovými ekvivalencemi.

Politický pluralismus je nutnou podmínkou existence sociálních identit, protože bez něj by teoreticky existovala jedna identita, nikoliv tedy *identity* (opakem pluralismu je v tomto smyslu monismus), což jistě není *účel* řečeného. Pokud pluralismus znamená, že v politickém systému není preferována jedna identita a existuje volná soutěž myšlenek v rámci veřejného prostoru, pak se jedinec či sociální skupina může identifikovat různě a není možné, aby mu byla identita autoritativně „přidělena“. Na tomto panuje v liberální demokracii širší společenský konsenzus a tento konsenzus je odrazem konstitucionálního nastavení, a navíc je chráněn právem – mj. ochranou (identity) menšin proti diskriminaci apod. Ona ochrana identit je vyjádřena i přirozeným jazykem v praxi policistů, konkrétně výrazem „chráněné

¹⁰⁴ Srov. s vymezením pojmů *Antidemokratismus (a antiparlamentarismus)* v kapitole *Seznam pojmů z provedených posudků*.

charakteristiky“ (AP1). Jinými slovy: identitu si člověk může zvolit a jeho volba je chráněna. Samotná volba je pak *lidským právem*, rovným pro všechny,¹⁰⁵ a působením práva je možnost této volby praktikována (zabezpečována). Toto obecné konstatování rozšiřujeme a zasazujeme do právního kontextu v kapitole *Chráněné identity/charakteristiky v kontextu lidských a dalších práv*.

Všechny jmenované komponenty liberálně-demokratického systému nutně referují k lidským právům¹⁰⁶ a konkrétní¹⁰⁷ lidská práva mají ekvivalentní účely v různých kontextech při jejich praktikování v liberálně-demokratických systémech (kontext). Liberální demokracie a lidská práva jsou významově analogické díky jejich *projevům* za stejným účelem (to je jejich vnitřní charakteristický/definiční znak).

Zkusme právě řečené vysvětlit na několika příkladech. První (1.) příklad se může týkat aktéra, který jedná ve smyslu veřejně¹⁰⁸ pronesené věty: „homosexuálové jsou normální a neměli bychom je trestat“. Je jedno, jestli je aktér sám homosexuálem nebo není, podstatné je, že vyjadřuje svou myšlenku v rámci občanského práva na svobodu projevu. Aktér určuje nějakou identitu jako normální, a tím za zastává této identity. V liberálně-demokratické společnosti nebude za tento čin potrestán, protože liberální demokracie hájí jeho právo tento názor v rámci lidských práv (resp. obrany svobodně si zvolit identitu). Jinými slovy: liberální demokracie se *projevila* tím, že netrestá tento veřejný projev (protože ho „potichu“ chrání).

Zkusme ale vzít stejnou větu, jen místo „homosexuálové“ bychom uvedli „pedofilové“. Věta by pak zněla (2.): „pedofilové jsou normální a neměli bychom je trestat“. Tento příklad je již spornější, protože je možné, že by věta byla hodnocena

¹⁰⁵ Rovné je proto, že „... staví obyvatele ... společnosti na stejnou úroveň, nebo se o to aspoň snaží“ (AP3).

¹⁰⁶ Podobnou interpretaci nabízí i jeden z policistů: „Pro mě je demokracie odraz, nebo politický odraz realizace lidských práv“ (AP1).

¹⁰⁷ Jedním z policistů byla např. konkrétně vyzdvižována svoboda a otázka konkrétního režimu vládnutí byla podružná (AP4).

¹⁰⁸ Na tomto místě jen upozorňujeme, že veřejnou sféru lze chápat jako sféru politickou, tj. nějak se „týká politiky“. Toto upřesnění již není v naší definici explicitně vyjádřeno, to však neznamená, že tam není stále obsaženo alespoň implicitně. Politiku můžeme obecně chápat, a jeden z policistů ji i tak určuje, tj. konkrétně jako prostor v rámci, kterého se aktér snaží prosadit nějaký svůj veřejný/společenský zájem, a to snahou získat nějaký vliv (AP1). Do tohoto prosazování nemá policie zasahovat tím způsobem, že by nějaký policista prosazoval svůj osobní politický názor. V tomto užším smyslu má být policie apolitická a policisté jsou hrdí na to, že jsou apolitičtí (AP2), byť ne vždy je to dle procesního uvážení snadné, viz: „Ve chvíli, kdy řešíte nenávistný trestný čin na základě motivace náboženské, politické, sexuální, jiné, tak v tu chvíli je velký problém, velký problém ukočirovat ten proces tak, aby se do toho spisu neprojektoval názor toho policisty ve smyslu, tohleto není trestný čin, já s tím přece souhlasím, já tady nechci migranty taky“ (AP1).

do jisté míry jako schvalování trestného činu ohrožování výchovy (...), což by mohlo popírat lidské právo případných obětí na zdraví, zachování jejich důstojnosti apod. Na druhou stranu je věta nekonkrétní a neschvaluje nějaký jeden čin. Tak či tak: jen jsme chtěli upozornit na možnou spornost pramenící z úzu, že jedno *projevené* lidské právo by nemělo popírat druhé a že vždy záleží na konkrétním výroku a na tom, jak je hodnocen v širším kontextu (orgány činnými v trestním řízení).

Pojďme ještě k třetímu (3.) příkladu. Analogická situace a věta tentokrát zní: „homosexuálové nejsou normální a měli bychom je trestat“. V tomto případě aktér vyjadřuje svou myšlenku v rámci občanského práva na svobodu projevu. Aktér určuje nějakou identitu jako nenormální, a tím se staví proti této identitě. Liberální demokracie hájí na jednu stranu jeho právo na tento názor v rámci lidských práv, ale na druhou stranu může *potenciálně* aktéra za projev potrestat, protože zasahuje do práv jiných aktérů. Prozatímní závěr: aktér se vymezuje (*implikované* pravidlo) vůči lidskému právu, a tím popírá liberální demokracii (*účel*).

Pokračujme: aktér vyjadřuje sociální nenávist vůči sociální identitě (tedy útočí na sociální identitu, a tak – usuzujeme s pomocí *implikace* – i na lidská práva), a v tomto případě by mohl být hodnocen jako extrémista. Identity nebere pluralitně, ale exkluzivně, protože nárok na volbu identity přisuzuje pouze někomu – v tomto případě všem kromě homosexuálů. Závěr: to, zda je takový výrok dostatečně „silný“ na stíhání aktéra orgány činnými v trestním řízení, to je mimo působnost analytika/znalce, přesto by však mohl být hodnocen jako extrémista (a to analytik/znalec říct může).

Jak ale víme, že je dotyčný „asi“ extrémista? Protože jsme spojili dvě roviny, obsažené v naší definici extremismu: lidská práva a akt nenávisti (zde nenávistný útok proti skupině osob), díky němuž se extrémista vymezuje vůči liberální demokracii (účel jako vnitřní znak). Tyto dvě roviny jsou součástí hry extremismu, zároveň definují jeho hranice a mají speciální účel pro výzkumníky/analytiku/soudní znalce/policisty, a to hodnocení extremismu.¹⁰⁹

¹⁰⁹ Připomínáme Wittgensteinův příklad se „hrou“ jako takovou: „Jak bychom někomu vysvětlovali, co je to hra? Myslím, že bychom mu popisovali různé hry, a k popisu bychom mohli připojit: „tomuhle a podobným věcem se říká hra“. A cožpak my sami víme víc? Je to snad tak, že neumíme jenom povědět přesně druhému, co je to hra? – Ale to není nevědomost. Hranice nemáme proto, že žádné stanoveny nebyly. Jak bylo řečeno, můžeme – k nějakému speciálnímu účelu – určitou hranici stanovit. Ale uděláme snad teprve tím tento pojem použitelným? Naprosto ne! Leda právě pro tento

Abychom něco neopomněli, pojďme se podívat ještě na jeden příklad – tentokrát na příklad (4.) vraždy. Vražda (zde bez ambice na její definici, jedná se jen o příklad) je jev, který vytváří vrah (kterého někdo určí jako vraha díky definici vraždy) tím, že jedná (což je způsob vyjádření) proti systému (který je demokratický) v České republice a obsah jeho vyjádření popírá například společensky uznávaný princip práva na život. Tím popírá rovnost všech lidí ve společnosti, tím popírá demokracii, protože ta je významově závislá na rovnosti všech lidí ve společnosti, a tím popírá nutnost demokratického zřízení, a tím popírá ústavu (...) a porušuje zákon.

Je vrah extrémista? Může být, ale nemusí. Byl by v případě, kdyby byl jeho *motiv*¹¹⁰ odvislý od vymezení se (tj. účelu dle prozatímní definice extremismu) vůči lidským právům založeným na sociální identitě. *Motiv ale nemůže kauzálně vyvodit soudní znalec*¹¹¹ – to je až na orgánech činných v trestním řízení a jejich shodě¹¹² v úsudcích díky implikaci pravidla, a navíc na úsudku, jestli (ne)překračuje zákon. Na to, jak policisté chápou motiv ve vztahu k extremismu, se nyní podíváme, a pokusíme se jej spojit s v teorii již představeným pojmem *účel*.

4.3.2 Motiv, pohnutka, motivace, důvod, účel – ekvivalentní, ale zároveň problematické pojmy

Motiv je problematický pojem, ale lze jej připodobnit k pohnutce, úmyslu, motivaci, důvodu útoku nebo také účelu. Výraz *účel* není policií používán, ale v teorii je frekventovaný a výše jsme jej rozebrali podrobně – dokonce jsme mu přisoudili

speciální účel“ (Wittgenstein 1998: 47). K tomu jsme uvedli: Pokud už definujeme pojem v rámci jeho speciálního (rozuměj specifického) účelu, nelze tuto definici použít jako definici obecnou – tedy pro všechny kontexty, situace atp. (srov. Wittgenstein 2006: 42). Dodáváme ale: v případě kontextuální definice se můžeme chytit rodových podobností, resp. ekvivalencí.

¹¹⁰ Motiv je důležitou komponentou, jak vyplývá i z fokusních skupin: „... jedna z povinných věcí je zjištění motivu čili pokud absentuje prostě motiv, nezjistíme, tak jako samozřejmě se to projeví v tom jako spise, že motiv nezjistíme, nebudeme psát, že to je nenávistný útok, jo. Ale to už jsou jakoby standardní věci ...“ (AP1).

¹¹¹ Soudní znalec může motiv předpokládat, ale nemůže jasně a přesně vědět, jak se skutek stal (srov. Kalibová 2017: 24). Musíme konstatovat: ani prakticky to nelze realizovat, protože soudní znalec nemá přístup k trestnímu spisu, kde je uveden – po jednotlivých dílčích informacích – skutek samotný, jak se stal, kdo u toho byl atp. Znalec může říct, že ten a ten výrok byl sociálně nenávistný nebo, že vyjadřuje násilí s extremistickým podtextem apod., ale už nemůže říct, že (ne)došlo k překročení zákona nebo že byl motiv takový a takový.

¹¹² Problém shody lze demonstrovat na části rozhovoru publikovaného kolektivem autorů (2010: 45, srov. 92): „Některé případy, které se americkým expertkám na hate crime jevily jako hate crime, tak v českém prostředí to takto není posouzeno a do statistik se to nedostane. Typický příklad je ten, kdy skupina neonacistů upálila romského narkomana v Hodoníně, ale nebyl tam stanoven rasistický motiv, protože bylo přistoupeno k tomu, že to byl narkoman, a ne proto, že je Rom. Z hlediska té americké teorie hate crime je to double motiv.“

rozhodný vliv jakožto vnitřní charakteristiky pro identifikaci extremistického jednání (viz kapitolu *Shrnutí teorie významu a k čemu ji lze použít při identifikaci extremismu*). Nechceme se nyní k teorii vracet, jen upozorňujeme, že je to jev klíčový pro další práci s výroky, které můžeme identifikovat jako pravděpodobně extremistické, a důležitý již jen z podstaty trestního řízení.¹¹³

Pojmy motiv, pohnutka,¹¹⁴ úmysl apod. jsou ekvivalentní, a tak mají něco podobného. Podobnost je složitě popsatelná, avšak, pokud celé trochu zjednodušíme, můžeme konstatovat, že všechny uvedené pojmy spojuje otázka „proč“ (APX). Proč tedy aktér útočí? Pokud je odpovědí: protože se *chce vědomě vymezit vůči lidským právům* (založeným na sociální identitě) a politickým standardům liberální demokracie, pak jej můžeme chápat jako extrémistu. Ale takovým hodnocením si zcela jistí být nemůžeme.

Dovozování toho, zda odpovědí na otázku „proč?“ je *skutečně chce se vědomě vymezit* (atd.), je značně nejisté, komplikované a jen obtížně ověřitelné. Kontext činu je totiž rozmanitý, závisí na subjektivní a objektivní stránce útoku, názoru a zkušenostech policisty,¹¹⁵ státního zástupce, soudce atp. Přesto se v praxi policisté pohybují v poměrně solidních konturách a takové dovozování není nemožné. O tom svědčí např. výrok policisty: „Protože je potřeba taky tam vždycky prokázat třeba úmysl u těch trestných činů. A těžko prokážete úmysl, třeba když to tam napíše desetiletý dítě.¹¹⁶ A to ani neví co to znamená, někde si jenom, někde vidělo něco v televizi, tak to tam prostě reprodukuje, jo. Třeba když malují, já nevím, někde hákovéj kříž, tak já mu přeci dítěti neřeknu, nebo u hákovýho kříže asi jo, ale třeba nějakou symboliku třeba 14 88, tak to dítě ani neví, co to je. Přeci sice ho stíhat ani nemůžu, ale ani to

¹¹³ Viz výrok policisty: „Tak z pohledu práva vlastně máme povinnost jako zjišťovat pohnutku, která může mít přitěžující okolnost“ (APX).

¹¹⁴ V právní rovině se pojmy motiv a pohnutka používají jako synonyma. Pohnutka/motiv patří mezi subjektivní stránky trestného činu a můžeme je chápat jako vnitřní podnět, který vedl pachatele ke spáchání trestného činu, resp. rozhodnutí, že takový čin spáchá (Jelínek a kol. 2008). Definici pojmů pohnutka/motiv jako takových trestní právo neobsahuje. Definovány jsou určité konkrétní pohnutky – pro nás je relevantní zejména pohnutka jakožto přitěžující okolnost podle § 42 písm. b) TZ: „Soud jako k přitěžující okolnosti přihlédne zejména k tomu, že pachatel [...] spáchal trestný čin [...] z národnostní, rasové, etnické, náboženské, třídní či jiné podobné nenávisti [...]“. Obecně mohou být pohnutky okolnostmi polehčujícími, přitěžujícími či podmiňujícími použití vyšší trestní sazby. Pohnutka může být také součástí samotné skutkové podstaty trestného činu, pak bez jejího prokázání není možné prokázat naplnění dané skutkové podstaty (například u loupeže dle § 173 TZ – „v úmyslu zmocnit se cizí věci“).

¹¹⁵ S tím koresponduje např. výrok policisty: „Všechno, čím vším se pachatel projevoval, tak jsme schopni si v tom udělat nějaký řetězec, který je schopen identifikovat pohnutku“ (APX).

¹¹⁶ V této souvislosti upozorňujeme na podmínky trestní odpovědnosti (podrobně Dvořák, Janda, Motyka, Fiedler, Janků 2017: 23).

nebudu prověřovat, protože tam nevyvodím ten úmysl, že by to dítě jako vědělo“ (APX). Jinými slovy: ono desítileté dítě jednalo extremisticky, ale není (vědomým) extremistou. Takový výklad je navázán na trestnost činu – pro širší kontext uvádíme příklad z pasáže zdroje Dvořák, Janda, Motyka, Fiedler, Janků (2017: 36): „Nelze (...) každé užití nacistických symbolů považovat za trestné, přičemž je třeba brát v úvahu, že např. jakékoli znázornění svastiky nemůže naplnit skutkovou podstatu trestného činu. Je nezbytné, aby tím pachatel skutečně projevoval sympatie k takovému hnutí. Vždy je nutné k případům znázorněné svastiky přistupovat individuálně. Jinak bude policejní orgán právně kvalifikovat znázorněnou svastiku např. na Židovské synagoze, hřbitově, domě obývaném převážně Romy a jinak na různých jiných místech veřejnosti přístupných nebo v uzavřeném prostoru. Také záleží na celkovém kontextu, situaci a či je užití symbolu způsobilé ohrozit chráněný zájem“.

Vědomé vymezení se vůči lidským právům založeným na sociální identitě a politickým standardům liberální demokracie souvisí i např. s příslušností k extremistické skupině (či hnutí).¹¹⁷ Pokud je někdo příslušen oné skupině, vědomý účel (a tak i motiv) lze předpokládat, jak i dokládají výroky z fokusní skupiny.

Kateřina Hušková (vedoucí fokusní skupiny): „Dále stojíme před problémem týkajícím se příslušenstvím v extremistické skupině, nebo hnutí. Chtěli jsme se zeptat, jakou roli vedle osobní historie pachatele hrají vnější znaky, kterými se podezřelý prezentuje. Třeba mikina, vesta... A jak třeba právě, vás navedu... Ehh, jak lze vyvodit motiv trestného činu s extremistickým podtextem na základě těch vnějších znaků? Například zmíněná mikina se symbolem. Jestli tu mikinu má proto, že tím chce deklarovat tu příslušnost k hnutí, nebo jestli si to jako neuvědomuje. Jestli vůbec neví jako...“.

APX: „No, to se mu musí právě prokázat, že to ví. Ale to se mu třeba prokáže na základě toho, že se monitorují třeba shromáždění a že se zjistí, že tam pravidelně chodí a má povědomí, kam chodí, že poslouchá tam ty řečníky. Zase nemůže chodit třeba na běžný shromáždění, ale, když nebo navštěvuje

¹¹⁷ Pro širší kontext doplňujeme důležitý výrok policisty z fokusní skupiny: „nicméně z pohledu dikce zákona zákon nastavuje přesně, co je vlastně hnutí v tom paragrafu 403. Propagace hnutí, což je bohužel nešťastně nastavené z toho roku 2005, kdy nejvyšší soud přesně vlastně konstatoval, kdy to hnutí je stíhatelné, co musí vlastně naplňovat. Tam jsme poměrně vázání výkladem jako Nejvyššího soudu pro vlastně aplikaci trestního řízení. Ale pro pohled jiný, netrestní, samozřejmě je to fajn, ale my vždycky budeme aplikovat judikaturu pro vlastně jakoby to trestní posouzení“ (APX).

třeba koncerty a pak se to vyvodí z toho. Že moc dobře věděl, co nosí za symboliku a tak dále“.¹¹⁸

Právě ono „věděl“ z citovaného výroku policisty je klíčové pro dovození účelu, tj. že dotyčný aktér se chtěl vědomě vymezit – *zaútočit na lidská práva/sociální identity a politické standardy liberální demokracie*. Pokud ještě naši úvahu ověříme a použijeme náš příklad výroku „homosexuálové nejsou normální a měli bychom je trestat“ je nutné zjistit: (1.) kdo výrok pronáší (dítě/dospělý/mladiství patřící do nějaké homofobní skupiny apod.); (2.) zda jeho účelem je vymezit se vůči lidským právům založeným na sociální identitě a politickým standardům liberální demokracie (to lze odvodit z kontextu a situačního kontextu, jako je příslušnost k nějaké homofobní skupině nebo je čin spáchaný na nějaké specifické demonstraci apod.); (3.) určit další kontext, jako je síla či škodlivost výroku, a především, co aktér myslí oním „trestat“. To prozatím jasné není (a policista by patrně takový výrok dál nezkoumal), ale zkusme s úvahami okolo škodlivosti (a tím modelově „síly trestu“) výroku dále pracovat.

4.3.3 Společenská škodlivost útoku na lidská práva (sociální identity) – znalec je slepý, policista ale řeší

Společenská škodlivost, „historie“ aktéra jako takového (např. příslušnost hnutí apod.; viz také indikátory ESLP), vědomé jednání apod., to vše je součástí hodnocení policie, zda je nebo není útočník extrémista. U našeho příkladu s výrokiem proti homosexuálům teoretik (a znalec) řekne, že výrok je *asi* extremistický. Ale to je vše, dál ve svých úvahách jít nemůže.

Zkusme ještě tento limit prověřit na jiném modelovém výroku. Když někdo napíše na nějaké internetové fórum „všichni cikáni by měli jít do plynu“ a když na ulici aktér A napadne pěstí aktéra B a těsně předtím zakřičí „smrt cikánům“, je to dle ekvivalence významů vlastně to samé, ergo je „podružné“, zda se jednalo v prvním případě o projevenou nenávist (zde hate speech) nebo v druhém případě o násilí (hate speech a zároveň hate crime), protože dle účelu v (prozatím provizorní) definici extremismu je to vlastně to samé. Z hlediska soudního znalce to skutečně

¹¹⁸ Nebo jiný výrok, který ale odkazuje ke stejnému významu: „... pokud se někdo nám účastnil, když to vztáhnu k tomu tradičnímu pojetí, dvaceti pravicovejch koncertů a je to známěj fotbalovej chuligán, tak to je k tomu uvážení, těžko může říct, že když psal na internet, že nenávidí všechny židy, takže to je vytrženo z kontextu a že to myslel jinak a podobně, jo. Takže ano, je to určitě záležitost, která, je to přesně ta další okolnost, kterou je potřeba vzít v úvahu.“ (AP2).

podružné je. Znalec například řekne: z těch 100 výroků, které jste mi dali k analýze, jsou tyto dva výroky *asi* extremistické. Tím znalec „filtruje“, na co se mají policisté zaměřit a následný postup je již na nich. Znalec je opravdu limitovaný, a to i u uvedených modelových explicitních útoků.

Tedy: znalec má de facto jednodušší pozici než policista. Z hlediska policisty není posouzení výroků tak snadné. Policista pracuje dále s motivem, historií aktéra, a také právě se společenskou škodlivostí.¹¹⁹ Výroky „asi extremistů“ jsou tvárné a závisí na kontextu jejich pronesení. Viz výrok policisty: „Říkám za mě, je to můj osobní názor, je těžký vytrhnout kontext, prostě, je to nenávistnej příspěvek na Facebooku, rovná se automaticky extremistický trestný čin. Je to prostě posuzování skutku tak, jako by to bylo u všech jinejch trestnejch činů. Zvažovat, jestli to je trestnej čin, jakej je pachatel, jaký byly okolnosti při spáchání trestního činu, jaký k němu vedly, jaká byla motivace toho pachatele a všechny tyhle okolnosti se musej dokázat a zadokumentovat“ (AP2).

Míra společenské škodlivosti může být ex post vyjádřena i tím, zda soud dané jednání „shodí“ jako přestupek (AP1) či nikoliv.¹²⁰ Toto svědčí o uplatňování míry škodlivosti potenciálně extremistického jednání na škále přestupek (méně závažný) – trestný čin (závažný).¹²¹ Míra škodlivosti tak zásadně promlouvá do toho, co policisté vnímají jako jednu z nejasností, se kterou se musí ve své praxi potýkat (podrobně viz kapitolu *Na začátku byly nejasnosti*) – tj. špatná právní předvídatelnost (APX).¹²²

¹¹⁹ Dodejme, že: „Obecně platí, že explicitní útoky jsou samozřejmě jednodušší pro to jako rozklíčování. Pokud máte nějaký explicitní útok na život, na zdraví, nebo máte nějakou explicitní výhrůžku zplynováním, zabitím, tak je to jednodušší, ale to je prostě obecně, tohleto platí pro všechny“ (AP1).

¹²⁰ Pro celý kontext: „... konkrétní příklad, to, že někdo bude plivat v tramvaji na osobu jiné národnosti, tak to může být posouzeno, samozřejmě já bych to už jako řešil jako výtržnictví s tou nenávistnou pohnutkou jako obecně přitěžující [nesrozumitelné]. Ale máme samozřejmě takové případy, které soudy shazovaly jako přestupky, přestože byly řešeny jako přestupky, tak je to nenávistné jednání v té množině řekněme extremistického jednání a řekněme i klíčovým prvkem je společenská škodlivost, do jaké míry je to jednání společensky škodlivé“ (AP1).

¹²¹ Viz např.: „Jen chci říct, že extremistické jednání může i být i takové jednání, které není definováno jako trestný čin, může to být řekněme jednání, které vykazuje znaky přestupku, ale je to extremistické jednání“ (AP1). Nebo také: „Je podstatný, jestli ten projev, který my zkoumáme, tak jestli naplní takovou míru společenské škodlivosti, že v tom hledáme nějaké naplnění buď to v trestním zákoníku, nebo v přestupkovém zákoníku“ (APX).

¹²² Viz také výrok: „Vlastně v 80 % případů ten pachatel je znám, a to je ten rozdíl oproti obecné kriminalitě, nebo jiné, kde se vždycky hledá pachatel, kdo to auto ukrad a není ta diskuze nad tím, jestli ta věc je společensky škodlivá. Tam jako nikdo nad tou věcí nepochybuje. Nad vraždou, krádeží, mravností, podvodem. Nikdo nepochybuje společenskou škodlivost, všichni hledají prostě pachatele,

Míra společenské škodlivosti je důležitá i z praktických důvodů a potřeby státních orgánů reagovat na závažnou kriminalitu a jako takovou ji trestat. To dokládá i výrok policisty: „... do té diskuze vstupovali soudci Ústavního soudu, státní zástupci, Nejvyšší státní zastupitelství s tím, že takto to nechtějí, že chtějí skutečně ty nejvíce křiklavé věci řešit. Ze 100 komentářů chtějí řešit 3 ty závažné a my touhleto cestou jdeme, že skutečně my nesledujeme, nefízlujeme, nevím prostě facebookový profily, není to v našich silách. Nicméně pokud už najdeme nějaký závadový komentář, pokud dostaneme nějaký oznámení, tak to samozřejmě řešíme a zkoumáme další komentáře, ale bylo by nešťastné, aby policie to měla chápat tak, že bude každý den sedět na internetu a hledat stovky, desítky nenávistných komentářů stíhat“ (AP1).¹²³

To však samozřejmě neznamená, že policie nekoná, když konat má, protože právo platí i na internetu (navíc policie nereflektuje a nemá reflektovat tlaky veřejnosti směřující k tomu, aby nějaký čin vyšetřovala prioritně),¹²⁴ nicméně priorita (či

a to je rozdíl v té naší problematice, kdy ten pachatel je prostě znám. Nikdo nezpochybňuje, jak jsme k tomu pachateli přišli, pachatel je znám, ale všichni napadají tu společenskou škodlivost“ (APX). Nebo výrok: „Naší problematiky se týká posledních 10 let, společenská škodlivost, kdy i soudy, státní zástupci, pohlížejí na tu věc jinak. A mnohdy v těch rozsudcích soudu se projektují i stereotypy toho soudce“ (APX).

¹²³ Podobný výrok viz: „Pro nás dennodenní příklad praxe je posuzování prostě jako soudu věcí, kdy my věc vyhodnocujeme, že je protiprávní, naplňuje znaky trestného činu, stíháme, státní zástupce žaluje, soudy to na různých stupních vracejí, zprošťují, takže to je dennodenní praxe pro nás. Nejdůležitější je u těch nenávistných útoků na internetu, kdy některé soudy to hodnotí, že to je společensky škodlivé pro vlastně ten vznik toho trestného činu, respektive pro tu skutkovou podstatu, odsoudí to za ten trestnej čin a pak máme soudy, které prostě říkají, hele, je to na internetu, byl to jeden ze sta komentářů, nemohla vzniknout nějaká zásadnější společenská škodlivost, nebylo to ani veřejně, nemohlo to ani ovlivnit veřejnost, vidíme v tom maximálně přestupek, jo čili tohlencto je aktuální praxe, která nás dennodenně zaměstnává, jestli to budeme řešit jako trestný čin, nebo jako přestupek, byť že tu máme tyhlelenty rozporuplné rozhodnutí soudců“ (AP1). Popř. výrok: „U nás konkrétní příklad můžeme dát ... kde se vrchní státní zastupitelství, Nejvyšší státní zastupitelství včetně nás jako policejního orgánu shodujeme na nějaký kvalifikaci, stane se, že soud první instance shoduje taky, ale další instance to absolutně shodí a potažmo tu činnost absolutně bagatelizují“ (AP3).

¹²⁴ Policisté se nicméně shodují, že tlak ze strany veřejnosti narůstá, což je dáno mj. i částečným přesunutím společenské debaty na internet (AP1; AP3). Navíc z diskuzního příspěvku jednoho z policistů vyplývá, že zhruba 80 % aktuálních trestních řízení je vedeno proti projevům na internetu (AP1). Pro úplný kontext dodáváme přímou citaci následného výroku: „Neznamená to, že násilí není, že vymizelo, že se násilí přesunulo na internet, to není pravda. Protiprávní jednání na internetu dominuje, protože je to spojeno s rozvojem sociálních sítí, máme tady nárůst protiprávního jednání v době covidu, kdy jsou lidi doma zavřený, kdy na ně působí nejrůznější frustrace, mají tendenci to ventilovat čili to jsou aspekty, které ovlivňují potom vývoj tehlelcté trestné činnosti. Je to spojeno s rozvojem sociálních sítí, neznamená to, že tím, že máme 1/3, nebo ještě méně těch in natura skutků neznamená, že ty skutky nejsou, jsou, jsou prostě nebezpečné, ale rovněž pracujeme s argumentem, že některé oběti trestných činů z nenávisti neoznamují ty věci, mají strach je oznamovat, na to upozorňují různí odborníci, různé neziskové organizace, čili to je také jeden aspekt, protože někdo [nesrozumitelné] s názorem, že násilí na ulici není a přesunulo se na internet, není to pravda. Internet je viditelný, protože to souvisí s rozvojem sociálních sítí“ (AP1).

sekvence vyšetřování) vychází mj. z „bezodkladnosti“ (AP1) či nějaké intenzivní obavy (APX), což lze chápat ekvivalentně.

Kromě praktických důvodů je při posuzování společenské škodlivosti důležitý samotný obsah a kontext činů (APX) – prioritně jsou vyšetřovány činy proti životu a zdraví (AP1),¹²⁵ což je logické, protože právo na život a zdraví jsou samozřejmými a nejdůležitějšími lidskými právy.¹²⁶ Lidská práva jsou ve vztahu ke škodlivosti pro policisty důležitým referenčním bodem, protože „... respektování lidských práv jde ruku v ruce s demokratickou společností ...“ (AP1, APX), kterou jsme představili výše. Lidská práva jako referenční bod jsou vymezena taxativně v Listině práv a svobod ČR, což je také důležitá materie pro policisty: „... v podstatě pro nás ... pilíř, ze kterého vycházíme“ (AP3, podobně AP4), ale není jediná: pro hodnocení je nutná kombinace informací z trestního zákoníku, antidiskriminačního zákona, metodik, ale i vlastních zkušeností (AP1).¹²⁷

Doplňujeme, že přes právě řečené zde vyvstává, a vždy vystávat bude, problém individuálního chápání oné škodlivosti ve vztahu k dalším právům člověka, typicky politickému právu na svobodu projevu (APX).¹²⁸ Jak dokládá dále uvedený výrok policisty – problém špatné právní předvídatelnosti je de facto neřešitelný, a to i při explicitním útoku na různá lidská práva, kdy můžeme intuitivně chápat, že např. útok na život a zdraví bude *škodlivější* než útok na soukromé vlastnictví. Problém je totiž v tom, že policista nějak vnímá onu škodlivost (viz výše), ale *společenskou škodlivost jako termín TZ posuzuje až soud* (Výborný, Mareš 2014: 13). Onen výrok: „Jsou tady i třeba případy z praxe komunálních politiků, který jsme tady stíhali, nejmenovaných, který prostě opakovaně na sítích se projevovali, že je potřeba někoho pověsit, zastřelit a tak dále. Ale ten soud to konstatoval, že to trestnej čin není, protože ten cíl, proč to tam ten pachatel psal, nebo ta prověřovaná osoba, tak nebyl jako nenávistnej, ale bylo to šokovat, pobuřovat tu veřejnost, k nějaký diskuzi vybudit a tak dále. Nebo známá věc třeba komunálního politika, kterej přímo psal,

¹²⁵ To konvenuje s názorem Dvořáka, Jandy, Motyky, Fiedlera a Janků (2017: 15), když se vyjadřují k verbálním extremistickým projevům z hlediska nebezpečí, tj. de facto riziku útoku: „Za nejnebezpečnější lze označit zejména takové projevy, které hlásají systematickou likvidaci rasově nevyhovujících méněcenných národů a etnických skupin, zejména Židů nebo Romů (...).“

¹²⁶ Bezodkladnost jako vyjádření nejvyšší priority je uplatňována i např. v případech, kdy hrozí ztráta důkazů (APX).

¹²⁷ Pro prakticko-právní doplnění tématu viz kapitolu *Chráněné identity/charakteristiky v kontextu lidských a dalších práv*.

¹²⁸ Pro další kontext doporučujeme kapitolu *Popírání holocaustu vs. svoboda projevu* dle Dvořáka, Jandy, Motyky, Fiedlera a Janků (2017: 42).

že by bylo potřeba rozřezat a hodit prasatům prezidenta. Taky to nebyl trestnej čin. Jo... (...) Takže záleží na tom kontextu a taky na tom úmyslu a co tím ten pachatel jakoby vůbec zamýšlel. Protože oni tam dokonce řekli, že tím zamýšlel dobrou věc. Když to řeknu zkráceně. No, protože on poukazoval na nepravost v tom zákonodárství, že oni přijali nějaké to ... Takže on tím chtěl jenom pobouřit k té diskusi, a aby došlo k nápravě. Ono ve finále k ní došlo, že ten zákon pak byl nějak revidovanej, takže i na to poukázal ten soud“ (APX; srov. konceptualizaci společenské škodlivosti dle Dvořáka, Jandy, Motyky, Fiedlera a Janků /2017: 34/).

4.3.4 Tradiční extremismus a hate crime si nepřekáží

Může nás napadnout otázka: pokud jsou lidská (chráněná) práva referenčním bodem vůči extremistickému jednání, lze extremismus ještě nějak dělit, a tím konkretizovat obsah a strukturu extremistického jednání? Dle jednoho z policistů můžeme rozlišovat dvě skupiny vyšetřovatelů podle jejich rozdílného pohledu na extremismus. „[J]eden tábor, který se drží toho tradičního pojetí extremismu, tradiční extremismus, tradiční terorismus čili ta vazba na ty 90. léta a všechno, co není řekněme v tom balíku tradičního extremismu, tak nevnímají jako extremismus, berou to jako nějaký jev, který pracovní skupina by neměla řešit. A potom je druhý tábor lidí, který definuje nové jevy, kde není ta tradiční vazba na ten tradiční extremismus a hodnotí to jako řekněme další balík jevů, který se schovává do té problematiky extremismu“ (AP1).¹²⁹ Dodejme, že právě u tradičního extremismu je důležitá výše zmíněná „historie aktéra“¹³⁰ a z kontextu fokusní skupiny také vyplývá, že policisté sice formálně rozlišují „tradiční“ kategorie pravicového či levicového extremismu (případně náboženského či environmentálního apod.; AP6) jako je fašismus, nacismus, neonacismus, komunismus apod. (AP2) – identifikace je možná díky některým rozdílným tématům

¹²⁹ Podobně viz: „Dochází tam právě k tomu, že když se snažíme jít nějakým novým směrem, narážíme na tu bariéru tvořenou z těch starejch, rádoby zkušenějch policajtů, jejichž jediným cílem v problematice extremismu je pravicovej koncert, nebo levičácká demoška nějaká enviro, takže ty osobní kompetence vyzvedávám jako zásadní problém“ (AP3).

¹³⁰ Viz: „... pokud to byla osoba, která byla napojena na nějaké nenávistné organizace, nebo na nějaké nenávistné ideologie, osoba, která chodila na různé pexácké nebo lexácké koncerty, osoba, kterou máme zmapovanou, u které je historie tradičního extremismu, tak to je osoba, kterou mi definujeme do toho pole tradičního extremismu“ (AP1).

pravického a levického tábora (AP2) – nicméně v praxi tyto kategorie postrádají smysl, protože mnoho případů nelze do těchto kategorií zařadit (AP3).¹³¹

„Tradiční extremismus“ je tak částí policistů vnímán jako nedostatečný, protože „... kdybychom to takto měli chápat, tak tady řešíme možná 10 věcí ročně, takže my jsme se museli rozšířit, řekněme obzor vnímání toho, co je vlastně extremismus a máme to nastaveno tak, že jakékoliv, jakékoliv nenávistné útoky na hodnoty demokratické společnosti“ (AP1).¹³² Toto pojetí zapadá do výše prioritizovaných lidských práv,¹³³ i do naší definice. „Rozšíření obzoru“, které bylo v přímé citaci uvedeno, může na druhou stranu komplikovat úsudek a odvozování kontextu: „Můžeme mít trestnej čin, kterej vykazuje znaky, který my si někde vypíšem, například, že tak je používá extremistická symbolika, že ten pachatel vykřikuje nějaký extremistický hesla, ale ve výsledku o extrém jít nemusí, může to bejt nějakej jiný trestnej čin, ať už já nevím výtržnictví, poškozování cizí věci a podobně, nebo naopak můžeme mít trestnej čin relativně sofistikovanej, například napsání složitýho textu, kterej je třeba složitě a dlouho analyzovat a ten text sám o sobě nemá žádnou jednotlivou větu, kde by bylo napsáno, že já nevím, všechny policajty by měli zabít, abych to vztáhnul na nás, abych se nedotkl žádný jiný menšiny, ale v kontextu ten obsah je, je extremistickej“ (AP2).

Určitou možností, jak je tento problém v praxi řešen, je zapojení hlediska „nenávistnosti“, které je zakomponováno i v naší definici v podobě souhrnného výrazu „útok“. Pojem „nenávistnost“ by mohl dokonce termín extremismus jako celek nahradit: „Nepoužíváme už termín extremismus, ale používáme nenávistný, který je přijatelnější i pro ty státní zástupce, soudce, aby mohla být použita ta přitěžující okolnost“ (AP1). Jak jsme nicméně psali výše (viz kapitolu *Extremismus jako „antisystémovost?“*), takové nahrazování termínu extremismus je problematické a policisté si takové kompletní nahrazení ani nepřejí (AP1).¹³⁴

¹³¹ Viz například: „... já si myslím na základě proruský a pročínský problematiky, problematiky nějakých dezinformačních kampaní a podobně se rozdíl mezi tradiční levicí a tradiční pravici smazává absolutně, dochází k situacím, kde na akci týdle komunity dorazí jak lidé, kteří adorují stalinistický režim, tak na druhé straně jsou tam zastánci běžný tradiční pravice, kteří adorují Třetí říši. A týdle dvě skupiny jsou tam spolu, popíjejí pivečko a povídají si o tom, jak pro nás je prioritní ten proslovanský, to proslovanské vlastenectví“ (AP3).

¹³² Viz také: „... teda zastáncem toho druhýho tábora, vyhledáváme ty nový jevy na poli toho extremismu“ (AP3).

¹³³ Pro širší kontext lidských práv a chráněných identit/charakteristik viz kapitolu *Chráněné identity/charakteristiky v kontextu lidských a dalších práv*.

¹³⁴ Srov. s výrokem policisty: „V situaci, že se tato osoba takto nejevila, neměla žádný profil, byl to nějaký řekněme izolovaný útok na nějaký chráněný zájem, tak v tu chvíli jsme potom váhali, jestli je

Můžeme ale navázat na snahu policistů o „rozšíření obzoru“ a integraci „hate crime“ do definice. To, že naše teoretické stanovisko „ladí“ s policejním, dokládají i výroky z fokusní skupiny:

Kateřina Hušková (vedoucí fokusní skupiny): „Dobře, já jenom když se vrátíme, vy jste zmiňovali, že jsou dva ty přístupy, ten starý a jeden nový, tak je to tak, že ten starý, to je ten klasický extremismus a ten nový, ten má spíše blíže k tomu konceptu hate crime? Násilí z nenávisti.“

AP1: „Ano, modelovej příklad, pokud hodí muslim dlažební kostku do okna katolického kostela a prokáže se, že to je z důvodu nenávisti proti jiné víře, tak ten tradiční přístup řekne, tohleto není extremismus, a ten nový přístup řekne, je to nenávistný trestný čin.“¹³⁵

Je třeba tedy konstatovat, že nenávistnost, hate crime či případně antisystémovost nenahrazují pojem extremismus. Tradiční extremismus a hate crime či nenávistnost (kam bychom mohli při troše představivosti vtěsnat i hate speech) jsou dva fenomény, které existují vedle sebe a zároveň mají společné významové vnitřní podobnosti (zde jako účely použití) ve vymezení se vůči lidským právům, jak je patrné z rekonstrukce debaty výše, resp. priorit při stanovování závažnosti či kontextu škodlivosti konkrétního činu. Tuto konkluzi dokládá i názor policisty: „... co je vlastně extremismus a máme to nastaveno tak, že jakékoliv, jakékoliv

to problematika pro nás, je to jednání pro nás, nebo vlastně kdo to bude řešit. Čili nejvíce se specialisté svazovali tím, že se snažili hledat profil té osoby a propojit jí s tou tradiční extremistickou scénou. Klasika byla, pokud osoba prochází našimi databázemi, je tam propojení na tradiční extremisty z 90. let, tak je to extremismus. Pokud k této osobě nemáme žádné záznamy, neprochází databázemi, tak je to nějaký běžný nenávistný útok, který ale nespadá do naší gesce, přestože cílem útoku jsou stejné chráněné zájmy jak na poli tradičního extremismu, tak řekněme v tom současném nějak nenávistném jednání.“ (*AP1*). Podobně viz: „Bohužel praxe soudu je taková, že i samy soudy, státní zástupci chtějí argumentaci, pokud to stíháte jako nenávistný trestný čin, protože to je obecně přitěžující okolnost, podotýkám, trestního řádu, trestního zákoníku, tak chtějí po nás propojení na nějakou, na nějaké jako tradiční věci. Sami státní zástupci se nás ptají, máte k té osobě nějaké záznamy, bude to lepší u toho soudu, aby ten soudce v té motivaci pachatele mohl zmínit, že to je nenávistný trestný čin, že to je s vazbou na extremismus, případně dát vyšší trestní sazbu. Takže my jsme si soudce i státní zástupce vychovali k tomu od těch 90. let, že jim tyhle věci dáváme a v tuto chvíli, když stíháme jednotlivce a v daném spise není k němu profil, žádný chorobopis, tak ti soudci s tím mají problém, najednou nechtějí do těch rozsudků dávat, že to je nenávistný trestný čin a jen bych chtěl zmínit, co se týče procesu“ (*AP1*).

¹³⁵ Motiv je v hodnocení takového jednání důležitý, musí být přítomen v policejní praxi, jak již bylo uvedeno, ale nyní to jen podtrhujeme s pomocí výroku policisty: „... pokud se zjistí profil pachatele takový, že to je obyčejné výtržnictví, kdy kolem šli nějakí opilí pobudové, kteří vzali dlažební kostku, zničili okno, tak to pro mě není nenávistný trestný čin. V situaci, že se podaří policii prokázat pachateli, že motivací byla nenávist vůči jiné víře, je to pro mě nenávistný trestný čin, je to hate crime“ (*AP1*).

nenávistné útoky na hodnoty demokratické společnosti, například náboženství, sexuální orientace, politické přesvědčení a další jiné věci, sociální postavení tak my bereme do té množiny radikálního jednání až extremistického ...“ (AP1).¹³⁶

4.3.5 Kriminalizace je jen domnělý problém, aneb bez kontextu není extrémista

Jazyková hra okolo extremismu vypadá jasně: policista usuzuje na základě konkrétních informací o činu, jeho škodlivosti, osobě pachatele a jeho motivu, a v úsudku mu pomáhají jednotlivé kategorie lidských (chráněných) práv a některé směrodatné kategorie vyznačující se jistými „pravidly fungování“, např. dle významově ekvivalentního účelu, jako jsou tradiční extremismus, nenávistnost (např. hate speech) či přímo hate crime.

Může se ale zde projevit problém kriminalizace, popř. labelingu, který jsme zaznamenali výše u kritických teoretických debat okolo extremismu? Může být extremismus jevem, který jsme v teoretické části naší zprávy nazvali beranidlem (viz kapitolu *Extremismus nelze definovat, protože je jinak používán v teorii a praxi*)? Může být, ale tohoto problému jsou si policisté vědomi a čelí mu s pomocí důrazu na motiv, případnou historii daného aktéra apod.: „... abychom skutečně nesledovali dnes a denně diskuze na Facebooku, nebo pod nějakým článkem, protože my jich tam můžeme během hodiny najít desítky jakoby. Jestli tohle je skutečně zájem společnosti, abychom kriminalizovali nějaký, řekněme nevhodný názory“ (AP4). Problémem by byla samotná kriminalizace bez kontextu, motivu apod.:

Kateřina Hušková (vedoucí fokusní skupiny): „A myslíte si, že je po tom společenská poptávka, abyste kriminalizovali nějaké projevy na internetu?“

AP5: „Tak ono se to dá dneska hodně zneužít tady tahle otázka, protože když někdo bude chtít, tak v podstatě vás může kriminalizovat, jo, jakékoliv dnešní příspěvek, kterež vydáte a můžete ho myslet při obyčejné naštvanosti, tak potom z toho může být, že z vás udělají extremistu jako takového.“

Dle policejní praxe je na tento problém reagováno již z uvedeného hlediska společenské škodlivosti. Prověřovány jsou především (ne výlučně) činy naplňující

¹³⁶ V praxi policisté nerozlišují mezi extremismem a radikalismem (AP1, AP3, AP5) byť s výjimkou, že radikál může být chápaný jako budoucí extrémista. Odlišné pojmy tak lze využít pro vytipování zájmových osob do budoucna (AP2).

představu o hate crime a na vedlejší koleji jsou akty typu hate speech (tj. méně škodlivé útoky). Navíc policie nerozhoduje o vině a trestu, pracuje s podezřením a hodnotí, zda z jejího pohledu už daný čin např. šel za hranice svobody slova (AP1). Nicméně, pokud budeme nahlížet kriticky, toto ale opět závisí na zkušenostech a částečně subjektivním hodnocení – jak uvedl jeden z policistů: „... doteď není ustálený a pořád hledáme odpovědi na to, kde je nějaká hranice toho nenávistného komentáře, jestli ... extremismu, nebo běžný trestný činnosti, nebo hlavně svobody nějakýho toho projevu.“ (AP3). Jakési vodítko je nicméně dáno útokem na lidská práva, je to jakési první hledisko či „primární filtr“:

Kateřina Hušková (vedoucí fokusní skupiny): „Příkladem demonstrace, může se jednat přesně ano, můžeme je tam nechat mluvit, co chtějí v rámci svobody slova, a kdy už vyhodnotíte, toto už je opravdu za tou hranicí svobody slova, jedná se o nenávistný jakoby ten projev.“

AP1: „No já myslím, že už to tady několikrát padlo, kdy vlastně je útočeno na práva, svobody druhých prostě osob, kdy vlastně, už jsem to tady zmiňoval, takže bych se jenom na to odkázal.“

V každém případě je nutná shoda v *určení pravidla posuzování* (např. pomocí porovnání a implikace) *díky odvozování z kontextu*, protože: „... osoba toho pracovníka, toho policajta, kterej tu trestnou činnost zpracovává a je strašně důležitý, strašně závisí na jeho subjektivním vnímání, na jeho zkušenostech, na tom, jestli on sám je tam schopen tu hranici toho extremismu, případně teda běžný trestný činnosti, jestli on jí sám jí tam vidí, strašně podstatnej prvek, nejde teda jenom o okolnosti toho trestného činu, o samotnej trestnej čin a o osobnost pachatele, ale i o toho policajta, respektive toho člověka, kterej tu věc zpracovává případně vyhledává ...“ (AP3). Je důležité poznamenat, že potřeba zkušenosti byla zdůrazněna i jiným participantem fokusní skupiny (AP1).

Znamená to snad, že extremismus (resp. míra jeho závažnosti v konkrétních činech) je hodnocen dle policejní libovůle? Nedomníváme se, protože, opakujeme, policista v praxi usuzuje na základě mnoha proměnných v různých kontextech (viz kapitolu *Základní aplikace analýzy obsahu, modelový příklad výroku „slimáci do plynu“*), které nemůže obejít a ani podle nás není důvod je obcházet.

4.4 T+Z+P: Hotová definice extremismu středního rozsahu a „co s ní“

Pokud upravíme definici extremismu středního rozsahu podle všech dosavadních zjištění, pak zní: *extremismus je jev vyjádřený útokem prostřednictvím různých forem sociální nenávisti a/nebo násilí a s různou intenzitou na lidská práva (mj. ve smyslu sociálních identit) a politické standardy liberální demokracie.* Taková definice je poplatná teoretickému uchopení fenoménu a koncentruje vnitřní charakteristiku extremismu jako fenoménu s tím, že zohledňuje i ekvivalentní vnější charakteristiky, ke kterým nutně referuje (a naopak).

Pokud bychom definici vztáhli k policejní praxi a zaměřili se pouze na kontext České republiky, pak by mohla znít: *extremismus je společensky škodlivý jev vyjádřený různě intenzivním nenávistným a/nebo násilným vědomým útokem (díky kontextu objektivní a subjektivní stránky) s prokazatelným motivem veřejně se vymezit vůči lidským právům mj. ve smyslu odvozených sociálních (sebe)identit a/nebo politickým hodnotám a standardům liberální demokracie. Takové jednání může být hodnoceno jako protiprávní v závislosti na kontextu činu a právní kvalifikaci.* „Policejní definice“ není v rozporu s definicí teoretickou, jen je třeba podtrhnout, že teoretická definice, se kterou pracují znalci, by neměla obsahovat hodnocení protiprávnosti činu.

Ať již jako teoretici či soudní znalci používáme první definici, nebo policisté se mohou inspirovat v definici druhé, smyslem jakékoliv definice je, že slouží jako opora pro identifikaci nějakého jevu v praxi, ne jako mantra nebo nepřekročitelná či nezpochybnitelná hráz, přes kterou tzv. nejede vlak.

Čím jsou ale naše definice charakteristické a proč by bylo dobré je používat?

(1.) *Odpověď pro teoretiky:* zohledňuje policejní praxi a všechny relevantní texty o extremismu od českých akademiků – díky tomu v sobě skrývá to, na čem se implicitně shoduje drtivá většina expertů, a to je vnitřní účel extremismu jako jedinečná charakteristika, která je ověřená daty z praxe. *Vnitřním účelem extremismu jako jevu je útok na lidská práva mj. ve smyslu sociálních identit a politické standardy liberální demokracie (primárně – ne však nutně – vztaheno ke kontextu použití extremismu v České republice).* Není to nic nového, ale tato charakteristika je

poprvé potvrzena jako v českém prostředí platná – i z praktického hlediska – a mohla by být chápána jako rozhodující při definici extremismu.

(2.) *Odpověď pro teoretiky, znalce i policisty*: v definici jsou zakomponovány pojmy, které jsou podrobně vysvětleny a definovány¹³⁷ – díky tomu je plně vědecky ověřitelná. Jinými slovy každá část definice má svůj ověřitelný význam a tyto významy byly odvozeny mj. z vhodných a vhodně odůvodněných ekvivalentních pojmů. Pro odvození významů byla použita respektovaná lingvistická analýza, jejíž postup byl podrobně (a přezkoumatelně) vysvětlen. Definice tak částečně řeší pojmový zmatek používání různých pojmů, které ale mohou mít stejné významy. Tím zároveň definice prostřednictvím jejích částí obrušuje předporozumění všech aktérů, kteří definici používají, protože ti mohou vždy (hermeneuticky) srovnat své předporozumění s výkladem pojmů v této souhrnné výzkumné zprávě a definici zde uvedené.

¹³⁷ Viz např. kapitolu *Liberální demokracie v kontextu lidských práv a identit*.

5 PRAKTICKÁ ČINNOST

Teoretickou část a vyřešení praktických problémů máme za sebou. Díky těmto částem víme:

- jak se orientovat v textu, co v něm hledat a na co si dávat pozor (viz zejm. kapitolu *Teorie významu a obsahová analýza: „holohlavý s Braníkem v ruce“*);
- jak pro analýzu textu využít definici extremismu (středního rozsahu); jak ji vůbec zodpovědně vytvořit tak, aby k něčemu byla; co vlastně extremismus může být, tj. kam až sahají jeho legální, teoretické a praxí vytvářené hranice; a jak s extremismem souvisí pojmy, které policisté a znalci v běžné praxi používají (viz kapitoly *Extremismus jako pojem a fenomén; Extremismus mezi teorií a praxí*);
- konečně – jak analyzovat obsah textu pomocí komparačních kritérií (kontextu a účelu) a implikace (viz kapitolu *Kvalitativní obsahová analýza šitá na extremismus*).

První uvedený bod vedl k třetímu a dále už jej nemusíme řešit. S druhým a třetím bodem budeme dále pracovat, abychom ukázali, *jak se analýza obsahu (obsahová analýza) potenciálně extremistických textů dělá*. Kdybychom poslepovali jednotlivé předchozí části této zprávy, tak postup analýzy dokážeme dát dohromady již teď, ale bude lepší, když celý postup (znovu) představíme krok po kroku. Postup nejprve aplikujeme na jeden banální případ textu (aby byl co nejlépe rozpoznatelný) a následně provedeme obsahovou analýzu poněkud složitějších a specifitějších dat.

5.1 Z+P: Základní aplikace analýzy obsahu, modelový příklad výroku „slimáci do plynu“

Dejme tomu, že si vezmeme „banální“ výrok „slimáci do plynu“. K tomu si představme, že tento výrok někdo napsal na Facebook a několik lidí na něj reagovalo komentářem pod tento příspěvek. Uvedený výrok bychom nemuseli v praxi nijak rozebírat, protože je poměrně jasný¹³⁸ – budeme ale na chvíli předstírat, že jasný není, abychom na jeho rozboru ukázali základní aplikaci analýzy obsahu, tj. kvalitativní obsahové analýzy šité na míru extremismu.

Při aplikaci analýzy se budeme stylizovat jednou do znalce (Z), jednou do policisty (P), případně jak do znalce, tak do policisty (Z+P). Pro koho je popis kroku určen je

¹³⁸ Srov. a více viz kapitolu *Cikáni do plynu* ve zdroji *Extremismus. Příručka pro policejní specialisty* (Dvořák, Janda, Motyka, Fiedler, Janků 2017).

vždy uvedeno na začátku popisu (Z; P; Z+P) – první, resp. základní analytické kroky jsou společné. Dodejme pro náš modelový příklad, že znalec výrok posuzuje na základě opatření a policista například proto, že někdo podal trestní oznámení na neznámého pachatele, který výrok na Facebook napsal.

Krok č. 1 (Z+P): Přečteme si pečlivě větu a identifikujeme kontext vytvořený textem (onou větou)

- Věta obsahuje subjekt¹³⁹ „slimáci“, což je patrně slovo významem označující nějakou skupinu osob;
- „Slimákům“ je určeno nějaké postavení, resp. nějaký konec – symbolizováno výrazem „do plynu“;
- Kontext: autor výroku (textu) si přeje, aby nějaká skupina osob zemřela (tím, že bude „v plynu zplynována“).

Krok č. 2 (Z+P): Identifikujeme neznámá slova ve výroku

- Nevíme, co je „slimák“ resp. „slimáci (jen nyní předstírejme, že to skutečně nevíme);
- Naopak víme, jak už jsme prokázali v prvním kroku, co znamená „do plynu“, protože to vyplývá, dejme tomu, z našich zkušeností daných předchozím posuzováním.

Krok č. 3 (Z+P): Význam neznámého slova odvodíme dle ekvivalence z námi známých pojmů¹⁴⁰

- V našem příkladu tedy musíme přijít na to (pomocí implikace), co „asi“ slimák znamená¹⁴¹ – prozatím tušíme, že označuje nějakou skupinu osob;
- Vezmeme si nějaký podobný pojem z jiného textu, který označuje nějakou skupinu osob;

¹³⁹ Identifikovat subjekt není vždy nutné, ale je to první krok, který můžeme učinit – v kontextu se pak lépe orientujeme.

¹⁴⁰ Krok samozřejmě není nutný, pokud slova známe a jsme si tím zcela jistí.

¹⁴¹ Srov. s hodnocením problematičnosti přirozeného jazyka v otázce pro znalce v příkladu č. 11, který uvádí Výborný s Marešem (2014: 17).

- Ze zkušenosti víme, že jsme např. „řešili židy“ jako skupinu, které někdo jiný určoval stejný konec – to víme, protože jsme to vyčetli z věty „do plynu“ a ten předchodí výrok o židech z jiného textu byl stejný – jen místo „slimáci“ bylo v tom výroku uvedeno „židáci“;
 - Jsou tedy „židáci“ významově ekvivalentní skupinou osob „slimáků“? Pokud ano, a zatím to předpokládáme díky předporozumění, pak bychom mohli implikovat co tedy „slimáci“ jsou;
- Nejdříve ale musíme přesně určit co byli „židáci“ v předchozích případech;
- Z kontextu předchozího případu (nebo z nějaké definice takto expresivně nazvané skupiny osob, příp. z naší zkušenosti z přirozeného jazyka) víme, že je to skupina osob s menšinovým náboženským vyznáním;¹⁴²
- Nyní srovnáme takové určení s kontextem použití slova „slimáci“ – na to ale právě potřebujeme kontext slova „slimáci“;
- Vrátime se tedy k výroku z Facebooku „slimáci do plynu“ a přečteme si kontext vytvořený dalšími texty,¹⁴³ tj. diskuzními reakcemi na příspěvek „slimáci do plynu“;
- Pokud (implikujeme) diskutující referují k „slimákům“ ve významu skupiny osob s menšinovým náboženským vyznáním (např. v příspěvcích tvrdí, že jí jen halál; že se „pořád modlí na tom koberečku“; že je jejich víra agresivní apod.) podobně jako tomu bylo u „židáků“, pak porovnáním účelu použití „židáků“ a „slimáků“, a jim přisuzovaných charakteristik, můžeme zjistit, jestli je význam *skutečně* stejný;
 - Pokud je význam stejný, pak jsme odvodili význam doposud neznámého slova „slimáci“ a máme pro tento krok hotovo – slimáci znamenají muslimové, tj. specifická skupina osob s menšinovým náboženským vyznáním;
 - Pokud by význam nebyl stejný a náš předpoklad by se tak nepotvrdil, pak si musíme vzít nějaký jiný pravděpodobně podobný pojem a začít znovu s celým krokem č. 3 – postup opakujeme až do doby, než identifikujeme stejný význam slova „slimáci“ se slovem (slovy) námi zvolenými na základě předpokladů.

Krok č. 4 (Z+P): Identifikujeme (shrňeme) účel použití zájmového předmětu (pojmu či výrazu)

- Zájmovým předmětem je subjekt „slimáci“;

¹⁴² Toto je rozhodná charakteristika užitá v konkrétním kontextu textu, kde by např. mohlo být, že se modlí k bohu, jí specifické jídlo, jejich víra je „nějak divná“, je jich „tu“ málo, ale roztahující se a ovládají elity apod. Povaha výroků se odvíjí od povahy textu, ze kterého extrahujeme význam slova „židáci“.

¹⁴³ Srov. s relevantním požadavkem „[z]asazení celého projevu do kontextu“ (viz Výborný, Mareš 2014: 18).

- Díky implikaci z předchozího kroku víme (dejme tomu), že „slimáci“ jsou muslimové, menšinová náboženská skupina, které je přisuzována smrt (plynem);
- Účelem použití pojmu „slimáci“ (který vytvořili v přirozeném jazyce potenciální extremisté) je negativně nálepkovat určitou menšinovou náboženskou skupinu a vyjadřovat k ní nenávist prostřednictvím útoku na lidské právo na život;
- Závěr: účelem použití slova „slimáci“ je dát najevo (pomocí verbálního útoku) nenávist vůči muslimům tím, že je zpochybněno jejich právo na život.

Krok č. 5 (Z+P): Zobecňíme význam zájmového předmětu (pojmu či výrazu), aby byl porovnatelný s významem (vnitřní charakteristikou dle účelu) extremismu

- Zobecněný význam naší zájmové věty zní: příslušníci skupiny s menšinovým náboženským vyznáním by měli zemřít.

Krok č. 6 (Z+P): Podíváme se na definici extremismu a určíme význam extremismu pomocí identifikace jeho účelu

- *Definice pro Z:* Extremismus je jev vyjádřený útokem prostřednictvím různých forem sociální nenávisti a/nebo násilí a s různou intenzitou na lidská práva (mj. ve smyslu sociálních identit) a politické standardy liberální demokracie;
 - Vnitřním účelem extremismu jako jevu je útok na lidská práva mj. ve smyslu sociálních identit a politické standardy liberální demokracie;
- *Definice pro P:* extremismus je společensky škodlivý jev vyjádřený různě intenzivním nenávistným a/nebo násilným vědomým útokem (díky kontextu objektivní a subjektivní stránky) s prokazatelným motivem veřejně se vymezit vůči lidským právům mj. ve smyslu odvozených sociálních (sebe)identit a/nebo politickým hodnotám a standardům liberální demokracie (České republiky). Takové jednání může být hodnoceno jako protiprávní v závislosti na kontextu činu a právní kvalifikaci;
 - Vnitřním účelem extremismu jako jevu je *protiprávní* útok na lidská práva mj. ve smyslu sociálních identit a politické standardy liberální demokracie v *České republice*.

Krok č. 7 (Z+P): *Porovnáme* zobecněný význam zájmového výroku (předmětu) s vnitřním účelem extremismu z definice a *implikujeme* výsledek (schematizace postupu viz také graf č. 1)

- Zájmový výrok: příslušníci skupiny s menšinovým náboženským vyznáním by měli zemřít;
- Vnitřní účel extremismu pro Z: útok na lidská práva mj. ve smyslu sociálních identit a politické standardy liberální demokracie;
- Vnitřní účel extremismu pro P: *protiprávní* útok na lidská práva mj. ve smyslu sociálních identit a politické standardy liberální demokracie v *České republice*;
- *Porovnání a implikace pro Z*: zájmový výrok a vnitřní účel extremismu jsou ekvivalentní, protože je útočeno na lidské právo na život skupiny osob s menšinovým náboženským vyznáním, což je chráněná identita dle standardů liberální demokracie;
 - *Závěr pro Z*: výrok je extremistický;
- *Porovnání a implikace pro P*: zájmový výrok a vnitřní účel extremismu jsou ekvivalentní, protože je *pravděpodobně protiprávně* útočeno na lidské právo na život skupiny osob s menšinovým náboženským vyznáním, což je chráněná identita dle standardů liberální demokracie v České republice;
 - *Závěr pro P*: výrok je extremistický a pravděpodobně protiprávní v kontextu trestného činu dle právní úpravy v České republice.

Krok č. 8a (Z): Dále s výsledkem pracujeme podle toho, jaké následné otázky máme zodpovědět dle opatření

- V opatření pro znalce může být například otázka, zda posuzovaný výrok či výroky odpovídají některému z politických směrů (atp.);
- V takovém případě porovnáme význam výroku s definicí předpokládaného¹⁴⁴ politického směru – pro náš příklad by to mohl být rasismus na náboženském základě identifikace oné skupiny muslimů;¹⁴⁵
 - Pokud nedisponujeme seznamem definic, na který bychom odkázali, pak definici musíme dle vědeckých publikací vytvořit¹⁴⁶ a pojem tak tzv. operacionalizovat – operacionalizaci i s vědeckými publikacemi jakožto zdroji relevantních informací musíme uvést v posudku;
- Pokud jsou významy ekvivalentní, klasifikujeme výrok jako rasistický (pokud se jako teoretici shodujeme, že rasismus je ideologie atp.); toto uvedeme

¹⁴⁴ Předpokládáme dle tzv. předporozumění – viz kapitolu *Vztah analytika k sociální realitě: „ta voda není na vytírání“ a „pojd'me si zahrát fotbal“*.

¹⁴⁵ Srov. s kapitolou *Rasismus (rasová diskriminace)*.

¹⁴⁶ K podobnému postupu viz krok č. 3 výše – rozdíl je „jen“ v datech, protože jednou analyzujeme data z Facebooku, podruhé data ze sekundárních vědeckých interpretací.

v posudku jako závěr/odpověď na předmětnou otázku a pokračujeme dále, až vyřešíme zbylé otázky v posudku;

- Pokud by význam ekvivalentní nebyl;
 - Vytipujeme jiný pojem a celý postup opakujeme do té doby, než ekvivalentní pojem dle ekvivalence významů identifikujeme;
 - A/NEBO: pojem porovnáme s dalšími ideologiemi, dokud nevyčerpáme všechny nebo neurčíme ekvivalenci pojmu s alespoň jednou ideologií.

Krok č. 8b (P): S výsledkem obsahové analýzy dále pracujeme tak, abychom mohli dovodit další skutečnosti ze situačního¹⁴⁷ kontextu a klasifikovat případný trestný čin

- Výsledek obsahové analýzy: výrok je extremistický a pravděpodobně protiprávní v kontextu trestného činu dle právní úpravy v České republice;
- Zaměříme se na (smíšený¹⁴⁸) motiv a zda jednání pachatele/podezřelého bylo vědomé, tj. s cílem vědomě se vymezit vůči lidským právům;
- Zjistíme konkrétní informace o objektivní stránce činu (útoku), které jsou jasně evidovány a jsou tak přezkoumatelné;
 - Např. doprovodné jednání při útoku (to může být problematické v případě Facebooku z našeho příkladu);
 - Místo útoku – zda se jednalo o veřejně přístupné místo, zda byl čin spáchán veřejně např. přes veřejně přístupnou počítačovou síť (naš případ dle příkladu), případně byl čin spáchán na neveřejném místě¹⁴⁹ apod.;
 - Zohledníme čas útoku atp. (podobně Dvořák, Janda, Motyka, Fiedler, Janků 2017: 43);
- Zjistíme konkrétní informace o subjektivní stránce činu (útoku), které jsou jasně evidovány a jsou přezkoumatelné;
 - Prověříme trestní rejstřík podezřelého/pachatele; historii jeho pohybu a styku s dalšími osobami (participace v nějaké skupině či hnutí); obvyklé oblečení; zájmové činnosti atp.;
 - Příp. zohledníme subjektivní stránky poškozeného,¹⁵⁰ kam by spadala jeho sociální identita (bezdomovec, Rom, muslim,

¹⁴⁷ Viz také výrok policisty: „Čím víc věcí v tom kontextu, tím je to pro nás lepší vyslovit ten názor, ano, ten úmysl tam prostě prokázali, ten jako skutkový stav jsme nějakým způsobem zdokumentovali“ (APX).

¹⁴⁸ Viz problematiku smíšených motivů dle ESLP v kapitole *Extremismus v pojetí českých orgánů činných v trestním řízení – kritická reflexe a judikatura*.

¹⁴⁹ Pro další kontext ve smyslu § 404 viz kapitolu osmou ve zdroji Dvořák, Janda, Motyka, Fiedler, Janků (2017: 23).

¹⁵⁰ Viz také výrok policisty: „Rozumím čili, kde je hranice mezi legitimní kritikou a jejíž jakoby tou vlastně hranou, která je nenávistná, trestná. Obecně, rozlišování je to samozřejmě těžký, ale pokud to jsou explicitní útoky, výhrůžky typu imigranty tady nechceme, budeme je lovit, střílet, zabíjet, je to

Ukrajinec apod.), související s výše uvedeným motivem a jeho případnou percepcí činu¹⁵¹ atp.;

- Identifikujeme formu útoku – tradiční extremistická forma nebo hate crime; případně doplníme věcnou formu¹⁵² jako je šíření letáků apod.;
- Určíme intenzitu útoku – útok byl fyzický nebo byl např. veden formou symbolické násilí, jako je vyjádření nenávist (viz „slimáci“) apod.;
- Dovodíme škodlivost útoku – prioritou je zabývat se útoky proti životu a zdraví (dvě hlavní lidská práva) atd.

Krok č. 9 (P): Klasifikujeme případný trestný čin díky všem zjištěným informacím

- Tento bod již necháme na samotných policistech – je to de facto rutinní proces, který jde již mimo analýzu textu, protože jde o ztotožnění výsledku analýzy obsahu s případným příslušným paragrafem.

Jen několik poznámek k poslednímu, tj. devátému bodu: doporučujeme seznámit se s obsahem kapitoly *Skutková podstata trestného činu* z knihy *Extremismus. Příručka pro policejní specialisty* (Dvořák, Janda, Motyka, Fiedler, Janků 2017: 21 a dále), kde jsou zohledněny všechny roviny situačního kontextu pro policejní praxi (např. v podobě objektivní/subjektivní stránky apod.). Některé jsme zmínili v kroku č. 8b námi navrženého postupu. Ve zmíněném zdroji jsou navíc i rozebrány pojmy nutné pro klasifikaci trestného činu dle legislativy (např. podněcování, hanobení, popírání, schvalování trestného činu apod.; srov. a viz také kapitolu *Extremismus v pojetí českých orgánů činných v trestním řízení – kritická reflexe a judikatura*), či např. téma

jednoznačný. Pokud je to pouze, řekněme, kritika politického jednání v rámci přerozdělování nějakých počtů, tak je to podle mě legitimní kritika. Pokud je to kritika politických struktur o tom, jestli diskutují, nediskutují, jestli budeme přijímat nějaké opatření, nebo jestli budeme posílat nějaké peníze státům jako Jihu, tak je to legitimní kritika, tohlencto nevidím jako nenávistný, pro mě je nenávistný tehdy, když to prostě míří na ty lidská práva, když je chceme omezovat, tak tohlencto je pro mě ten nenávistný útok. To stejné řešíme dlouhodobě, pouze se odkážu, jsme jako řešili v rámci antisemitských útoků, když je legitimní kritika státu Izraele a když už je to antisemitský útok, když někteří sympatizanti kolem židovské kultury tady v Praze měli tendence všechno, s čím jako nesouhlasíme, tak je antisemitský úrok. Například konkrétní byla věc přestěhování české ambasády z Tel Avivu do Jeruzaléma, tak tohneto je legitimní kritika, ale z některých jako lidí plynulo, že to je antisemitský útok. Takže to je modelový prostě případ k tomu, k těm demonstraci proti například těm uprchlíkům“ (AP1).

¹⁵¹ Srov. také s indikátory ESLP v kapitole *Extremismus v pojetí českých orgánů činných v trestním řízení – kritická reflexe a judikatura*.

¹⁵² Podrobně viz Dvořák, Janda, Motyka, Fiedler, Janků (2017: 14 a dále).

taktiky dokumentace apod. Právě uvedený zdroj lze chápat jako velmi vhodný doplněk této metodiky (souhrnné výzkumné zprávy) pro policisty.

Pro obsahovou analýzu výroku „slimáci do plynu“ jsme formulovali 9 analytických kroků. Jejich *zjednodušený výčet* nabízíme zde:

- Krok č. 1 (Z+P): Přečteme si pečlivě větu a identifikujeme kontext vytvořený textem;
- Krok č. 2 (Z+P): Identifikujeme neznámá slova ve výroku (ne vždy nutný krok);
- Krok č. 3 (Z+P): Význam neznámého slova odvodíme dle ekvivalence z námi známých pojmů (ne vždy nutný krok);
- Krok č. 4 (Z+P): Identifikujeme účel použití zájmového předmětu;
- Krok č. 5 (Z+P): Zobecníme význam zájmového předmětu, aby byl porovnatelný s významem extremismu;
- Krok č. 6 (Z+P): Podíváme se na definici extremismu a určíme význam extremismu pomocí identifikace jeho účelu;
- Krok č. 7 (Z+P): Porovnáme zobecněný význam zájmového předmětu s vnitřním účelem extremismu z definice a implikujeme výsledek;
- Krok č. 8a (Z): Dále s výsledkem pracujeme podle toho, jaké následné otázky máme zodpovědět dle opatření (ne vždy nutný krok);
- Krok č. 8b (P): S výsledkem obsahové analýzy dále pracujeme tak, abychom mohli dovést další skutečnosti ze situačního kontextu a klasifikovat případný trestný čin;
- Krok č. 9 (P): Klasifikujeme případný trestný čin díky všem zjištěným informacím.

Dodejme, že výrok „slimáci do plynu“ je ukázkově stručný a znalci a policisté si musí umět poradit s tím, když nezkoumají jen takový jednoduchý výrok, ale musí analyzovat rozsáhlejší texty – dat mají zkrátka velké množství. V tom případě by měli v textu najít jen takové výroky, na které lze aplikovat 8 (či 9, dle toho, kdo hodnotí) zmíněných analytických kroků. Otázkou ale je, *jak takové výroky najít* a zároveň jak najít ty, které *reprezentují význam* rozsáhlého textu jako celku a/nebo jsou *nejvíce škodlivé* či *dostačující* např. na trestní stíhání; případně ty výroky, které *reprezentují možný závěr* policisty nebo znalce, že text jako celek extremistický není. Všechny otázky postupně – byť implicitně – probereme v následujících kapitolách. Nejprve ale doporučíme postup selekce dat, který je vhodný pro různě rozsáhlé texty bez ohledu na jejich typy.

5.2 Z+P: Když je dat hodně, tak co s tím...

Když je dat hodně, tak máme mnoho možností, jak se s tím vypořádat. Můžeme si jednoduše stanovit, že jeden „post“ na Facebooku, jako je např. „slimáci do plynu“, k hodnocení stačí. Mnohdy tomu tak opravdu je, ale občasně se objeví nestrukturovaný text, doslova halda přes sebe přeházených výroků (posty, reakce a re-posty na Facebooku apod.), ve kterých je těžké se vyznat (a také je to časově náročné), nebo naopak mnohasetstránkové prohlášení, kde nejzávadovější výroky nelze najít snadno a rychle. V takových případech si můžeme pomoci určitými technikami a postupy. My zde jeden postup navrhuje a tvoří ho čtyři po sobě jdoucí kroky selekce dat.

Ne všechny kroky selekce dat jsou stejně vhodné pro znalce i policisty. Z tohoto důvodu u každého takového kroku v závorce uvádíme, pro koho je určen – „Z“ znamená pro znalce, „P“ pro policisty (podobně jako v kapitole *Základní aplikace analýzy obsahu, modelový příklad výroku „slimáci do plynu“*).

Jednotlivé kroky selekce dat přehledně:

Krok č. I (P): Vytvoříme předpoklady pomocí kontextu;

Krok č. II (P): Upřesníme, co chceme hledat, a vše pojmenujeme;

Krok č. IIIa (P): Vytipujeme a následně stanovíme konkrétní slova (výrazy, věty), která reprezentují to, co přesně chceme nalézt;

Krok č. IIIb (Z): Stanovíme slova (výrazy, věty), která reprezentují to, co přesně chceme nalézt;

Krok č. IV (Z+P): Vybereme software, sestavíme algoritmus a text strojově přečteme.

Než se pustíme do popisu postupu, tak zodpovíme nutnou otázku: neměli bychom si zkrátka najít čas na to, abychom přečetli celý text? Možná měli, protože pokud pročteme vše, minimalizujeme tím možnost, že bychom přehlédli něco podstatného/škodlivého/závadového pro naše hodnocení textu. Může se ale

přirozeně stát, že časová náročnost, která by si vyžádala přečtení všeho může být neúměrná našim dalším povinnostem, tj. zabývat se jiným neodkladným případem nebo hodnotit více textů tak, abychom – jako znalci – splnili zadání uvedené v opatření včas (dle v něm stanoveného termínu). Někdy tedy nemůžeme číst úplně vše a máme jen možnost selektovat text (data).

Když už data selektujeme, tak bychom měli mimo již uvedeného myslet na to, že co v textu předpokládáme, že je, tam být nemusí. Je tedy stále přítomné riziko, že si špatně zvolíme části textu, které si chceme přečíst, a nakonec je skutečně přečteme a nezhodnotíme nic, protože v oněch částech nic k hodnocení nebude. Jinými slovy hrozí, že budeme ignorovat skutečně reprezentativní a relevantní části textu pro naše hodnocení a naše analýza bude finálně k ničemu.

Můžeme si také lámat hlavu s tím, jak efektivně data (části textů) selektovat a jak nám v tom může pomoci software. Selektovat data „ručně“ je zbytečné a software můžeme využít, abychom ušetřili čas tzv. strojovým čtením – jen je potřeba software správně nastavit.

Vše uvedené se pokusíme alespoň částečně vyřešit právě v rámci námi navržených jednotlivých kroků. Jednotlivé kroky demonstrujeme na jednoduchém příkladu: dostali jsme k hodnocení manifest pravicově smýšlejícího pravděpodobného extremisty, který má více jak tisíc stran.

Krok č. I (P): Vytvoříme předpoklady pomocí kontextu

- Shromáždíme všechny informace (kontext) o činu, v souvislosti s kterým se nějaký text objevil – tento dílčí krok je analogický *kroku č. 8b obsahové analýzy* (viz výše);
- Na základě kontextu vytvoříme předpoklady;¹⁵³
 - Např. o (potenciálním) extremistovi jsme si už leccos zjistili, a tak můžeme *předpokládat*, že je to extrémně pravicově smýšlející nativista, protože v minulosti útočil na členy politické strany hájící širší sociální práva a rozšíření respektu k novým druhům sociálních identit, dále kdysi veřejně hajloval apod.¹⁵⁴

¹⁵³ Předpoklady vychází mj. z procesu jednoduché implikace – viz kapitolu *Implikace, aneb jak co nejlépe použít kvalitativní obsahovou analýzu?*

¹⁵⁴ Pro další podrobnosti viz kapitolu *Základní proměnné, které by měl policista u každého případu zvážit*.

Kroč. č. II (P): Upřesníme, co chceme hledat, a vše pojmenujeme

- Protože primárně hodnotíme, zda text je/není extremistický a známe kontext, tak „co hledat“ upřesníme pomocí implikace z předpokladů o autorovi textu;
 - Např. pokud text vytvořil extrémně pravicově smýšlející nativista, tak *předpokládáme*, že v textu budou pasáže, které mohou být rasistické, nativistické, šovinistické, homofobní apod.;
 - Takové pasáže – vyvozujeme pravděpodobný smysl a význam – by mohly být nejškodlivější a tedy „jasně“ a prokazatelně extremistické;
- Pasážím toho, co chceme hledat, dáme souhrnné jméno (pracovní označení nebo též kód);
 - V našem příkladu to bude „ideologie“, protože implikujeme stejné vnitřní charakteristiky, tj. účel¹⁵⁵ pasáží, které jsou rasistické, nativistické, šovinistické atp., a proto je můžeme souhrnně podřadit pod jednu námi pojmenovanou kategorii;
 - Účelem použití obsahu kategorie „ideologie“ bude pravděpodobně vymezení se autora vůči menšinovým sociálním identitám;
- Závěr: chceme jen text, kde se objevují různá vyjádření související s ideologií (jako kategorií, kterou jsme si vytvořili pro účel analýzy).

Krok č. IIIa (P): Vytipujeme a následně stanovíme slova (výrazy, věty), která reprezentují to, co přesně chceme nalézt

- Na základě předpokladů a toho, co chceme v textu najít, vytipujeme vhodná slova, fráze či jednoduché věty;
 - Např. v textu mohou být slova typu „židáci“, „buzny“, „černý“ apod., která mohou souviset s námi vytvořenou kategorií „ideologie“;
- A/NEBO: Implikujeme slova, fráze a věty¹⁵⁶ z 15 %¹⁵⁷ textu, který zkoumáme;
 - *Vysvětlení:* v některých případech nelze předem vytipovat vhodná slova, fráze či jednoduché věty jen na základě našich předpokladů;

¹⁵⁵ Podrobně viz kapitolu *Hotová definice extremismu středního rozsahu a „co s ní“* a kapitolu *Implikace, aneb jak co nejlépe použít kvalitativní obsahovou analýzu?*.

¹⁵⁶ Problém úrovně analýzy zpracováváme v kapitole *Teorie významu a obsahová analýza: „holohlavý s Braníkem v ruce“*.

¹⁵⁷ Na tom, jak dlouhý vzorek textu si máme přečíst, ale nepanuje mezi metodology shoda a ani panovat nemůže, protože záleží na složitosti případu, formě dat apod. (více např. Délice 2010). Jako minimální délku, to podtrhujeme, bychom však stanovili orientačních 15 % textu. Oněch 15 % by mělo být rozloženo proporcionálně v případě analýzy textů, které jsou strukturované. To se týká např. knih s kapitolami – v tomto případě přečteme celkem minimálně 15 % z celkové délky textu, ale naše čtení rozložíme proporcionálně mezi všechny kapitoly.

- Jazyk autora textu může být specifický a autor může používat výrazy, které nejsou obvyklé – ty, které vychází z přirozeného jazyka;¹⁵⁸
- Proto je dobré námi vytipovaná slova, fráze či jednoduché věty ověřit tím, že si přečteme alespoň část textu. Tak si ověříme *nebo* přímo zjistíme, jaké výrazy (případně styl argumentace) se v textu objevují;
- Význam vyhledaných a/nebo implikovaných slov, frází a vět několikrát zkontrolujeme, tj. ověříme, zda odpovídají kontextu a tomu, co jsme chtěli najít a finálně je *stanovíme*.

Krok č. IIIb (Z): Stanovíme slova (výrazy, věty), která reprezentují to, co přesně chceme nalézt

- U znalců to, co přesně chceme nalézt, je stanoveno opatřením (zadáním posudku) – z tohoto důvodu znalec „přeskakuje“ kroky č. I a II;
- Slova, fráze či jednoduché věty stanovíme implikací tak, že si přečteme alespoň část textu (min. 15 %; srov. krok IIIa);
- Vybereme pasáže, které se týkají zadání v opatření;
 - Např. pokud bude zadání „určete, zda je možné v textu XY vyhledat prvky, které odpovídají nějaké nedemokratické ideologii“, budeme při čtení min. 15 % textu implikací identifikovat pasáže, které se souhrnně týkají „nedemokratických ideologií“;
 - V takových identifikovaných pasážích mohou být např. slova typu „židáci“ (možný antisemitismus – ideologie), „buzny“ (možný antimultikulturalismus a/nebo xenofobie – ideologie), „černý“ (možný rasismus – ideologie) apod.;
- Význam implikovaných slov, frází a vět několikrát zkontrolujeme, tj. ověříme, zda odpovídají kontextu a tomu, co jsme chtěli najít, a finálně je *stanovíme*;
 - Např. ověříme výskyty slova „černý“ v 15 % textu a slova případně upřesníme frází, jako může být „černý póvl“ – tím budeme zároveň ignorovat kontexty slova „černý“ v případě, kdy se netýkají extremismu, resp. zadání v opatření.¹⁵⁹

¹⁵⁸ Dodáváme: jako tomu bylo v případě „slimáků“. Tento jev je primárním úskalím přirozeného jazyka (podrobně viz kapitolu *Věta jako nositelka významu: „zase fotbal; strom není keř“*).

¹⁵⁹ Lze si představit kontext daný větami, jejichž význam pro nás ve vztahu k extremismu není zajímavý: „Měl černý sedan. To auto měl moc rád“ apod.

Krok č. IV (Z+P): Vybereme software, sestavíme algoritmus a text strojově přečteme

- Zvolíme si vhodný software;
 - Výběr přizpůsobujeme formátu textu, případně text přeformátujeme podle potřeby;¹⁶⁰
 - Výběr přizpůsobujeme i šíři našich znalostí v oblasti IT a nákladům, které jsme ochotni do software investovat;¹⁶¹
- Vytvoříme algoritmus;¹⁶²
 - Tvoříme jej ze slov stanovených v kroku č. IIIa nebo kroku č. IIIb – vytipovaná slova nemusíme nutně vyhledat všechna, ale vyhledáváme je postupně a ověřujeme, zda výskyty reprezentují dostatečný kontext či nikoliv¹⁶³; pokud dostačený není, ve vyhledávání pokračujeme až do momentu, kdy budou v algoritmu zohledněna všechna slova;
 - Pokud vyhledáváme *jedno slovo*, pak zadáme ono slovo do příslušné funkce programu – např. „židák“;
 - Pokud hledáme *více slov najednou*, algoritmem bude řetěz slov sestavený stylem „slovoX OR slovoY OR slovoZ ...“¹⁶⁴ – např. „židák“ OR „buzna“ OR „černý“;
 - Pokud bychom hledali *dvě a více slov ve vzájemném výskytu* (spolu-výskytu), pak algoritmus by byl zapsán jako „slovoX AND slovoY“¹⁶⁵ – např. „černý“ AND „póvl“;
- Necháme text strojově přečíst.

¹⁶⁰ V odůvodněných případech doporučujeme text převést do strojově čitelného formátu např. pomocí tzv. funkce převodu OCR v programu Adobe Acrobat Professional (2022). Pokud je soubor například ve formátu .jpg nebo se jedná o hodně nekvalitní elektronickou kopii, doporučujeme ještě použít program ScanTailor (2022) pro pročištění textu, jeho natočení, řezání stránek apod. To nám hodně ulehčí budoucí práci s textem a připraví text pro zpracování pomocí funkce OCR.

¹⁶¹ Mezi placené, ale zároveň dobře uživatelsky přístupné, patří software MaxQda (2022; doporučujeme verzi 11 a vyšší). Mezi programy zdarma, které jsou také uživatelsky přívětivé, patří např. AntConc (2022; doporučujeme verzi 4 a vyšší). Pokud vyhledáváme jen jedno slovo, je možné použít uživatelsky známý MS Word (funkce vyhledávání pomocí CTRL+F). Alternativou ke zmíněným nástrojům je software Voyant (2022), který lze spustit ve webovém prohlížeči, a funguje tedy bez nutné instalace – to může být vhodné pro práci na PC s omezenou možností instalace (typicky policejní PC; dle informací APZ /2022/).

¹⁶² Při tvorbě algoritmu můžeme narazit na jednu nepříjemnost, typickou pro český jazyk: slova mohou být v různých tvarech. Abychom předešli nutnosti každé slovo do softwaru uvádět několikrát v jeho různých obdobách, je dobré, když text ještě tzv. lemmatizujeme. To znamená, že celý text převedeme na základní tvar těch slov, která chceme vyhledat. K tomu nám slouží mj. volně přístupný program přes webový prohlížeč s názvem MorphoDiTa (2022). Pro příklad výsledku lemmatizace viz přílohu č. 2.

¹⁶³ Viz krok č. 1 obsahové analýzy v kapitole *Základní aplikace analýzy obsahu, modelový příklad výroku „slimáci do plynu“*.

¹⁶⁴ Lidským jazykem: najdi mi tohle slovo nebo tohle slovo nebo tohle slovo – výsledky mi zobraz tak, že uvidím všechna slova oddělená funkcí OR (nebo).

¹⁶⁵ Lidským jazykem: najdi mi toto slovo a toto slovo – výsledky mi zobraz tak, že uvidím jen výskyt těchto dvou slov zároveň v jednotce analýzy, kterou jsem ti určil – tj. buď v jedné větě nebo jednom odstavci, jehož velikost také mohu strojově nastavit, a to například tak, že odstavec definuji pro software jako pět po sobě jdoucích vět. Kolokace je zajímavý nástroj, který potenciálně zvyšuje naši šanci na správnou selekci dat, protože když použijeme příklad se spolu-výskytem slov, dejme tomu, „černý“ a „póvl“, tak eliminujeme možnost, že nám to najde irelevantní text, pokud bychom zadali jen slovo „černý“ (vypadlo by např. „černý sedan“ apod.).

Po strojovém přečtení nám hledaná slova (slovní spojení, fráze atp.) „vypadnou“ a my je pak můžeme „lidsky číst“. Výsledkem strojového čtení je tak zvýraznění hledaných slov, která podle toho, jaký program používáme, můžeme dále třídit, kódovat apod. (viz přílohu č. 3 a č. 4). Minimálně je možné vykopírovat si věty a odstavce do nového dokumentu. Takovým způsobem lze provést selekci dat a z původních více jak tisíc stran nám může zůstat například jen deset. Na takový zkrácený, ale přesto relevantní text aplikujeme výše uvedené analytické kroky.

Nutné zdůraznění již řečeného: před aplikací obsahové analýzy je třeba ze selektovaných ještě zvolit (dle našeho uvážení) signifikantní výrok či několik málo výroků (podle toho, kolik máme času a práce) a takovou volbu zdůvodnit. Například vybrané výroky jsou (předpokládáme) nejvíce škodlivé nebo dostačující pro zahájení trestního stíhání, anebo dostatečné pro klasifikaci konkrétní ideologie (případ znalce), kterou reprezentují apod. Pokud bude naše volba lichá a nic ve výrocích nenajdeme, pak pokračujeme s analýzou dalších a dalších výroků, dokud buď nenajdeme extremistický výrok nebo nám text „dojde“.

5.3 Z (+ částečně P): Aplikace obsahové analýzy ve dvou typech textových jednotek

Analytické kroky kvalitativní obsahové analýzy jsme si představili a postup demonstrovali na jednoduchém výroku „slimáci do plynu“. V následujících kapitolách přidáme další příklady analýzy. Pro tyto účely využijeme texty,¹⁶⁶ které část našeho týmu reálně hodnotila v roli soudních znalců. Protože budeme analyzovat texty v roli znalců, vynecháme z devíti výše uvedených analytických kroků krok č. 8b, tj. „s výsledkem obsahové analýzy dále pracujeme tak, abychom

¹⁶⁶ Texty jsme anonymizovali, protože jejich hodnocení je (v některých případech) součástí probíhajících trestních/soudních řízení a nechceme nijak narušit taková řízení, ani porušit ustanovení tzv. poučení znalce, která byla přiložena ke všem opatřením, včetně všech v poučení znalce uvedených zákonů a řádů. V této souhrnné výzkumné zprávě používáme dva texty a značíme je jako ANT1 a ANT2. Dodáváme, že jsme prozatím v naší znalecké činnosti analyzovali celkem 32 textů a předmětné dva byly vybrány náhodně. Jeden text slouží pro ukázkou analýzy na úrovni věty, druhý pak pro ukázkou analýzy na úrovni odstavce (komplikovanější způsob, ale jazyková hra v kontextu je lépe „čitelná“). Zvažovali jsme ještě zařazení ukázek analýzy textů, které se vyskytují společně s obrazy a symboly. Od toho jsme nakonec upustili. Naše souhrnná výzkumná zpráva se týká textů a kontextů, které vytváří, nebo jsou v kontextech vytvářeny. Obrazový či symbolický „doprovod“ takových textů má svou vlastní logiku odvozování významů a pro představení analýzy spojeného textu s obrazem by byla de facto nutná jiná (anebo alespoň výrazně upravená) metodika.

mohli dovodit další skutečnosti ze situačního kontextu a klasifikovat případný trestný čin“ a krok č. 9, tj. „klasifikujeme případný trestný čin díky všem zjištěným informacím“, které jsou určeny pouze pro policisty.¹⁶⁷ I přes takové vynechání považujeme vysvětlení postupu u těchto kroků (díky příkladu „slimáci do plynu“) za dostatečné. Navíc kroky, které budeme dále realizovat „pro znalce“ jsou znalcům i policistům společné (mimo kroku č. 8a).

5.3.1 Příklad obsahové analýzy věty – „popírání genocidy pomocí pseudovědy“

Následující příklad se týká jedné pasáže knihy, ve které se její autoři snaží o systematické a pseudovědecké¹⁶⁸ „dokazování“ neexistence genocidy židovského obyvatelstva v období druhé světové války. Celou pasáž zde uvedeme v originálním znění a následně text zpracujeme pomocí selekce dat a vyhodnotíme pomocí následné kvalitativní obsahové analýzy.

Předmětná pasáž

„Zděšení obviňovatelů Německa je tváří v tvář revizionistickým úspěchům pochopitelné. Půl století upřímně věřili, že tragédie Židů za druhé světové války byla co do velikosti mimořádná, jenže ve svém skutečném rozměru – tedy bez genocidy a plynových komor – to byla jen jedna z mnoha tragédií v tomto strašném konfliktu. Jejich historici museli pod revizionistickým náporom krok za krokem připouštět, že

- pro údajnou genocidu Židů neexistoval ani rozkaz, ani plán, ani rozpočet;
- Wannsee byla leda „pošetilá historka“;

¹⁶⁷ Situační kontext v kroku č. 8b bychom opět museli odvozovat z nějakého modelového příkladu. Reálné případy nelze do analýzy zařadit, protože bychom museli citovat z trestních spisů, což podle nás není věcně ani formálně přijatelné.

¹⁶⁸ Důležitá poznámka: někteří aktéři, typicky autoři nebo vydavatelé knih, se mohou snažit (je to naše domněnka) svou činností naplnit *Zvláštní ustanovení o beztrestnosti* (dle § 403b TZ) tím, že označí knihu jako vydávanou za účelem vzdělávání, výzkumu atp. Avšak vědecké dílo musí mít určité náležitosti (viz kapitolu *Vědecká publikace /vědecké dílo/*).

- ohledně vražedné zbraně neexistuje žádný znalecký posudek, jenž by konstatoval, že „daná budova (ať neporušená, ‚rekonstruovaná‘ nebo v ruinách) sloužila jako vražedná plynová komora“;
- neexistuje jediná pitva, která by vedla k závěru: toto je tělo deportovaného, zabitého jedovatým plynem;
- přiznání Rudolfa Höße už nemá žádnou hodnotu („Höß byl vždy velmi slabý a zmatený svědek“);
- jejich údajní svědci pravděpodobně nikdy neviděli plynovou komoru ani plynování, protože ten nejlepší z nich, slavný Rudolf Vrba, musel v roce 1985 před kanadským soudcem a porotou přiznat, že ve své proslulé knize v této věci použil „básnickou licenci“ neboli „liceritia poetarum“;
- žádné „mýdlo ze Židů“ nikdy neexistovalo;
- počet čtyř milionů obětí Osvětimi byl smyšlený;
- a že

zdroje pro studium plynových komor jsou jednak vzácné a jednak nespolehlivé [...]. V letech 1942 až 1945 s jistotou v Osvětimi, ale pravděpodobně i všude jinde zabily víc Židů takzvané ‚přirozené‘ příčiny [hlad, nemoci a přepracovanost] než ‚nepřirozené‘“ (ANT1).

Selekce dat

Pasáž je poměrně dlouhá, resp. nejedná se o krátký, izolovaný a jeden jednoznačný výrok. Z tohoto důvodu bychom mohli aplikovat náš postup selekce dat pro znalce, tj. kroky č. IIIb a IV, a to také nyní učiníme.

Podle kroků č. IIIb a IV bychom si nejprve měli stanovit slova (výrazy, věty), která reprezentují to, co přesně chceme nalézt. V postupu máme napsáno, že u znalců to, co přesně chceme nalézt, je stanoveno opatřením – a v našem opatření je otázka „Zpochybňuje kniha holocaust?“

Dále je v našem postupu uvedeno, že slova, fráze či jednoduché věty stanovíme implikací tak, že si přečteme alespoň část textu (min. 15 %). Tento mezikrok můžeme nyní ignorovat, protože text není tak dlouhý, abychom jej nepřečetli celý.¹⁶⁹

Následně bychom měli vybrat pasáže, které se týkají zadání v opatření. Otázka v našem opatření je poměrně jasná a budeme tak hledat všechny pasáže, které se týkají holocaustu.

Dalším krokem je stanovit slova (slovní spojení, krátké fráze apod.), která se týkají holocaustu. To mohou být slova:

- „holocaust“; pojem byl stanoven díky znění otázky v opatření;
- „genocida“ – holocaust lze považovat za jeden z příkladů zločinu genocidy;¹⁷⁰ tento pojem nebyl vybrán z textu, ale implikován díky našemu předporozumění o ekvivalenci pojmů holocaust a genocida;
- „revizionismus“ – týká se směru, který se k holocaustu vyjadřuje, resp. bez holocaustu a jeho popírání tímto směrem by takový směr nemohl existovat; pojem byl vybrán z analyzovaného textu;
- „tragédie Židů“ – holocaust je obvykle označován (/to vychází z našeho předporozumění/ jako židovská tragédie apod.); pojem byl vybrán z analyzovaného textu;
- „plynová komora“ – jako nástroj genocidy; pojem byl vybrán z analyzovaného textu;
- „Wannsee“ – místo, kde došlo k ustavení plánu na konečné řešení tzv. židovské otázky, tj. kde byl stanoven postup genocidy židovského obyvatelstva; pojem byl vybrán z analyzovaného textu;
- „Rudolf Höß“ – příslušník NSDAP a aktér, který referoval o genocidě Židů; jméno bylo vybráno z analyzovaného textu;
- „Osvětim“ – jeden z koncentračních táborů, kde byla genocida realizována; pojem byl vybrán z analyzovaného textu.
- (...)

Po kontrole slov v kontextu (zda odpovídají tomu, co jsme chtěli najít) a případné úpravě slov, slovních spojení atp. následuje volba software. Pro předmětnou pasáž postačí MS WORD, do kterého text zkopírujeme/opíšeme. V MS WORD pak budeme pomocí funkce *vyhledat* (CTRL+F) nalézat námi stanovená slova. Nemusíme nutně vyhledat všechna,¹⁷¹ ale vyhledáváme je postupně od prvního uvedeného a ověřujeme, zda výskyty reprezentují dostatečný kontext či nikoliv. Pro náš příklad

¹⁶⁹ Kniha jako celek má více jak 650 stran a při jejím hodnocení pro potřeby posudku jsme ji četli celou. Pokud bychom ji ale celou číst nechtěli, platí pro selekci dat postup, který dále popisujeme.

¹⁷⁰ Viz definici holocaustu v kapitole *Holocaust (a zločin genocidy)*.

¹⁷¹ Stanovili jsme pro potřeby případu jen některá – viz výpustku v seznamu slov.

budeme vyhledávat pouze slova „holocaust“ a „genocida“, které jsou významově stejné nebo ekvivalentní k předmětnému slovu v opatření, kterým je (samozřejmě) holocaust. Text ještě před vyhledáním nezapomeneme lemmatizovat. MS WORD nám našel zadaná slova v jednotlivých větách:¹⁷²

- „Půl století upřímně věřili, že tragédie Židů za druhé světové války byla co do velikosti mimořádná, jenže ve svém skutečném rozměru – tedy bez genocidy a plynových komor – to byla jen jedna z mnoha tragédií v tomto strašném konfliktu“ (ANT 1).
- „... pro údajnou genocidu Židů neexistoval ani rozkaz, ani plán, ani rozpočet“ (ANT1).

Na věty, jako výsledky selekce dat, aplikujeme postupně kroky obsahové analýzy. Pokud by výsledek nebyl dostatečný, tj. nepovedlo by se nám cokoliv dovodit, pokračujeme v selekci dat dále tím, že aplikujeme pro selekci dat další a další slova, které jsme si stanovili a jejich stanovení odůvodnili vůči otázce v opatření. Tímto způsobem bychom získali další věty ke kvalitativní obsahové analýze, provedli ji, a pokud bychom opět nic nenašli, tak bychom dokola pokračovali až do momentu, než bychom něco našli, nebo bychom nevyčerpali všechna stanovené slova při selekci dat.

Obsahová analýza

Předmětná první věta: „Půl století upřímně věřili, že tragédie Židů za druhé světové války byla co do velikosti mimořádná, jenže ve svém skutečném rozměru – tedy bez genocidy a plynových komor – to byla jen jedna z mnoha tragédií v tomto strašném konfliktu.“

Krok č. 1: Přečteme si pečlivě větu a identifikujeme kontext vytvořený textem
(onou větou)

- Věta obsahuje subjekt „Židé“, což je slovo významem označující skupinu osob menšinového náboženského vyznání;

¹⁷² Pro náš případ tak bude jednotkou selekce výskytu slova jedna věta, tj. soubor slov oddělených tečkou či jiným jednoznačným způsobem, např. odrážkou.

- „Židům“ je určeno nějaké postavení, resp. nějaký konec – symbolizováno výrazem „tragédie“;
- Kontext: autor výroku (textu) tvrdí, že Židům se stala tragédie; zároveň tvrdí, že to byla jedna z mnoha tragédií konfliktu (druhé světové války); zároveň tvrdí, že tragédie to nebyla mimořádná (v jejím skutečném rozměru); a zároveň tvrdí, že tato tragédie se udála „bez genocidy a plynových komor“.

Krok č. 2 (Identifikujeme neznámá slova ve výroku) a krok č. 3 (Význam neznámého slova odvodíme dle ekvivalence z námi známých pojmů)

- Tyto kroky můžeme přeskočit, protože všechna slova ve výroku jsou nám známa, včetně genocidy (viz výše).

Krok č. 4: Identifikujeme (shrňeme) účel použití zájmového předmětu (pojmu či výrazu)

- Zájmovým předmětem je subjekt „Židé“;
- Díky implikaci víme, že autor „Židy“ chápe jako menšinovou náboženskou (či etnickou) skupinu, které se stala tragédie *bez* genocidy a plynových komor;
- Účelem použití pojmu „Židé“ (dále implikujeme) je negativně nálepkovat určitou menšinovou náboženskou skupinu tím, že autor zpochybňuje mimořádnost tragédie danou genocidou a použitím plynových komor, protože tyto dva prvky neguje;
- Autor negativní nálepkou útočí na Židy a takový útok je možné chápat jako akt symbolického násilí vůči jejich právu na důstojnost;¹⁷³
- Závěr: účelem použití subjektu „Židé“ v daném kontextu je dát najevo (pomocí verbálního útoku) symbolické násilí vůči Židům tím, že je zpochybněno jejich právo na důstojnost (což je lidské právo¹⁷⁴) vyjádřené popíráním mimořádnosti jejich tragédie, tj. vůči nim spáchané genocidy za druhé světové války.

¹⁷³ Tj. právu na dodržování určitých morálních závazků vůči nim, které jsou jako výsledek jednání očekávány vzhledem k tomu, co bylo této skupině osob v minulosti způsobeno (srov. Habermas 2003).

¹⁷⁴ Viz ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, čl. 10.

Krok č. 5: Zobecníme význam zájmového předmětu (pojmu či výrazu), aby byl porovnatelný s významem (vnitřní charakteristikou dle účelu) extremismu

- Zobecněný význam naší zájmové věty zní: na lidské právo příslušníků skupiny s menšinovým náboženským vyznáním je útočeno.

Krok č. 6: Podíváme se na definici extremismu a určíme význam extremismu pomocí identifikace jeho účelu

- *Definice pro Z:* Extremismus je jev vyjádřený útokem prostřednictvím různých forem sociální nenávisti a/nebo násilí a s různou intenzitou na lidská práva (mj. ve smyslu sociálních identit) a politické standardy liberální demokracie;
 - Vnitřním účelem extremismu jako jevu je útok na lidská práva mj. ve smyslu sociálních identit a politické standardy liberální demokracie.

Krok č. 7: Porovnáme zobecněný význam zájmového výroku (předmětu) s vnitřním účelem extremismu z definice a implikujeme výsledek

- Zájmový výrok: na lidské právo příslušníků skupiny s menšinovým náboženským vyznáním je útočeno;
- Vnitřní účel extremismu pro Z: útok na lidská práva mj. ve smyslu sociálních identit a politické standardy liberální demokracie;
- *Porovnání a implikace pro Z:* zájmový výrok a vnitřní účel extremismu jsou ekvivalentní, protože je útočeno na lidské právo na důstojnost skupiny osob s menšinovým náboženským vyznáním, což je chráněná identita dle standardů liberální demokracie;
 - *Závěr pro Z:* výrok je extremistický.

Krok č. 8a (Z): Dále s výsledkem pracujeme podle toho, jaké následné otázky máme zodpovědět dle opatření

- V opatření pro znalce je otázka: „*Zpochybňuje kniha holocaust?*“;
- Porovnáme význam výroku s „popíráním holocaustu“;

- Symbolické násilí vůči Židům je užito tak, že popírá mimořádnost jejich tragédie, tj. vůči nim spáchané genocidy za druhé světové války, a tím popírá holocaust, protože holocaust lze považovat za jeden z příkladů zločinu genocidy, která je popírána;
- Odpověď na otázku z opatření: výrok je popíráním holocaustu a kniha, ve které je výrok obsažen, dle příslušného kontextu, holocaust zpochybňuje.

Závěr obsahové analýzy: první výrok, tj. „Půl století upřímně věřili, že tragédie Židů za druhé světové války byla co do velikosti mimořádná, jenže ve svém skutečném rozměru – tedy bez genocidy a plynových komor – to byla jen jedna z mnoha tragédií v tomto strašném konfliktu“ je dostatečný pro hodnocení celé knihy. Takový závěr je možné ověřit obsahovou analýzou druhého výroku, který je výsledkem naší selekce dat, avšak pro potřeby demonstrace postupu to dále nepovažujeme za nutné.

5.3.2 Příklad obsahové analýzy odstavce – „politické úvahy o nadřazenosti národa“

Příkladem, který jsme zvolili pro tuto kapitolu, je obsah knihy nacionalistických politických úvah českého autora. V knize se autor pokouší vytvořit ucelený „filozofický“ systém a „reálný“ program českého nacionalismu. Oproti předchozímu příkladu popírání genocidy „tvrdou vědou“ nebudeme vybírat specifickou pasáž pro demonstraci aplikace obsahové analýzy a na tu následně aplikovat selekci dat, ale provedeme nejprve selekci dat a až následně obsahovou analýzu pasáží (odstavců), které budou výsledkem selekce dat. Budeme tedy simulovat situaci, kdy nemáme dostatek času si knihu přečíst.

Selekce dat

Jako v přechodím případě provádíme selekci dat z pozice znalce, a tak se nás týkají kroky č. IIIb a IV. Prvním naším úkolem je stanovit si slova (výrazy, věty), která reprezentují to, co přesně chceme nalézt. V opatření je to, co máme hledat, reprezentováno otázkou: „*Popište a zhodnoťte ideologický základ materiálu předloženého ke znaleckému zkoumání z hlediska jeho historického i současného vztahu k extremistickým skupinám*“.

Druhým úkolem je implikací stanovit slova, fráze či jednoduché věty, které následně poslouží pro poslední krok, kterým je strojové čtení. Nejprve si přečteme alespoň 15 % textu a soustředíme se na pasáže, které se týkají zadání v opatření, tj. konkrétně na pasáže obsahující „ideologie“ (ideologický základ) ve vztahu k extremistickým skupinám.¹⁷⁵ Poté, při znalosti kontextu textu, můžeme slova (slovní spojení, krátké fráze apod.) stanovit.

Pro příklad naší předmětné knihy to mohou být slova/slovní spojení/krátké fráze:

- „Nadřazenost národa“ – slovní spojení, které odkazuje k šovinistickému nacionalismu jako ideologii;
- „Boj proti (všem)“ – slovní spojení dle kontextu inklinující k šovinistickému nacionalismu jako ideologii;
- „Privilegovaná vrstva“ – slovní spojení dle kontextu inklinující k šovinistickému nacionalismu jako ideologii;
- „Slovanský původ“ – slovní spojení odkazující k panslavismu jako myšlenkovému směru či ideologii;
- „Český národ“ – slovní spojení odkazující k nacionalismu jako ideologii;
- „Nepřítel“ – slovo v kontextu nepřátel nacionalismu z řad multikulturalistů (reference na antimultikulturalismus jako myšlenkový směr či případně ideologii);
- (...).

Po kontrole slov v kontextu (zda odpovídají tomu, co jsme chtěli najít) a případné úpravě slov, slovních spojení atp. následuje volba software. Pro předmětnou knihu by bylo dobré zvolit např. MaxQda (kvůli funkci kolokace, kterou tento program realizuje rychle a přehledně), do kterého text vložíme ve formátu .pdf poté, co jsme jej v programu ScanTailor přizpůsobili pro strojové čtení (a předtím jsme knihu naskenovali do formátu .jpg). Pokud chceme zachytit maximum případů výskytů, protože se např. obáváme, že nám unikne nějaký rozhodný kontext, můžeme text ve formátu .pdf ještě pomocí Adobe Acrobat Pro (či jiných programů) převést do formátu .rtf, text v .rtf lemmatizovat pomocí webové aplikace MorphoDiTa, a až následně vložit do MaxQda.

¹⁷⁵ Ono „ve vztahu k extremistickým skupinám“ bychom ani nemuseli dodávat, protože to implicitně předpokládáme, když hodnotíme potenciálně extremistické výroky (srov. s poměrně odlišným výkladem dle Výborný, Mareš 2014: 19).

Po vložení můžeme začít vyhledávat¹⁷⁶ slovní spojení nebo jedno slovo, které jsme si výše stanovili (tj. konkrétně „nepřítel“). Podobně jako v předchozím případě knihy popírající holocaust ale nemusíme nutně vyhledat všechna slova či slovní spojení, která jsme si stanovili.¹⁷⁷ Postačí, když je budeme vyhledávat postupně a selektivně a zároveň ověřovat, zda výskyty reprezentují dostatečný kontext či nikoliv. Pro potřeby našeho příkladu budeme vyhledávat jen slovní spojení „nadřazenost národa“, „slovanský původ“ a „nepřítel“. Algoritmus pak bude sestaven takto: „nadřazenost“ AND „národa“¹⁷⁸ OR „slovanský“ AND „původ“ OR „nepřítel“.

Pomocí strojové čtení nám program MaxQda našel např. tyto pasáže:¹⁷⁹

- (č. 1) „V rámci tohoto pojednání ovšem zůstaneme u pojmu, který je nejčastěji s tímto názorovým proudem používán a tím je slovo NACIONALISMUS. Co to tedy nacionalismus přesně je? Dovolím si napsat pro lepší pochopení několik odstavců, které vám osvětlí celé myšlenkové pole, na kterém toto smýšlení stojí, respektive jeho význam. Jde o postoj jednotlivce, hnutí nebo státu, kteří vidí v prosazení zájmu svého národa hlavní cíl politického směru. Směřuje k dosažení suverenity národa, tedy práva na národní sebeurčení, ustavením národního státu. Je to politický směr a ideologie vycházející z přesvědčení o výjimečnosti *a nadřazenosti vlastního národa* ve svém vlastním státním zřízení. Jde o ideologii, jejímž cílem je vytvoření státu s politickým a právním uspořádáním, který by byl územně vymezen a zajištěn, a to na základě společného jazyka, kultury a dějin. Nacionalismus je tedy směr vztahující se k politickému a veřejnému životu národa, který je směřován k hrdosti na vlastní národ a původ. Slouží k identifikaci jedince s vlastním národem, vlastními zvyky i vlastními odlišnostmi od ostatních. Jde tedy o podporu vlastních lidí, které nazýváme národ, v uskupení, které nazýváme svou zemí nebo státem. Úlohou

¹⁷⁶ Vyhledávání nastavíme pro náš případ jako „nesensitivní“ (lze v programu volitelně zaškrtnout), což znamená, že nám program nevyhledá jen přesně zadaná slova, ale všechna stejná slova bez ohledu na předpony a přípony. Např. při vyhledávání slova „nadřazenost“ nám program nalezne i slovo „nadřazenosti“.

¹⁷⁷ Vyhledávat všechna slovní spojení může být až kontraproduktivní, protože kdybychom hledali například frázi „český národ“ pomocí kolokace „český“ AND „národ“, výsledků by bylo pravděpodobně tolik, že by byla selekce dat fakticky zbytečná.

¹⁷⁸ Pokud bychom se rozhodli text (data) lemmatizovat, pak by například místo slova „národa“ bylo v algoritmu slovo „národ“.

¹⁷⁹ Pro náš případ bude jednotkou selekce výskytu slova jeden odstavec definovaný pěti větami (oddělenými tečkou, otazníkem, vykřičníkem, nebo jiným evidentním způsobem) před výskytem slova či fráze (v rámci kolokace) a pěti větami po výskytu slova či fráze. Uvádíme jen několik náhodně vybraných výroků, které se objevily po vyhledávání – jsme přesvědčeni, že pro demonstraci selekce dat to postačuje, stejně jako pro ukázkou následně aplikované obsahové analýzy. Na tomto místě prozradíme, že tři náhodně vybrané výroky dopadly v hodnocení rozdílně: jeden je extremistický; druhý není a třetí nebyl jednoznačný, ale pomocí doprovodného postupu se nám podařilo dojít k závěru – a byl extremistický.

nacionalismu je v důsledku vždy boj PROTI VŠEM, jelikož občan vlastního státu se nutně nerovná občanovi, který je ČEchem krví i duchem“ (ANT2).

- (č. 2) „To už můžeme rovnou začít označovat černochoy za nacisty a muslimy za židy, má to ten samý vypovídací význam, tedy žádný. Nacismus, či dnes hojně používané označení neonacismus, je všeobecně známý pojem, který je opět mnoha idioty označován za fašismus, když mluví o historii Německa. Nacismus je v podstatě zkrácená verze dlouhého názvu politické strany, která nesla název Národně socialistická německá dělnická strana (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei). Ideologie této strany byla založena na výjimečnosti germánské rasy, následně specifikované jako árijské, která měla za úkol vyhladit tu naši, tedy slovanskou. Víc k tomu asi psát netřeba, jelikož každému normálně uvažujícímu člověku musí dojít, jak fatální absurdita je označit příslušníka českého etnika za nacistu či neonacistu. A to stejné platí i *pro kohokoli slovanského původu*, který je přísluhovačem nacistické ideologie a je příznivcem Třetí říše. Takovýto jedinec je duševní mrzák, který zrazuje svůj původ pro něco, k čemu by s¹⁸⁰ ideologického hlediska nemohl nikdy patřit a při troše štěstí by za své kolaborační snahy nebyl zabit, nýbrž jen sterilizován. A na konec bych se pozastavil ještě u jednoho pojmu, kterým toto celé završím a tím je hojně používané slovo šovinismus, po kterém sahají ti, co už neví jak nacionálně smýšlejícího Čecha urazit. Toto slovo má základ v osobě francouzského vojáka z dob napoleonských válek, jehož jméno bylo Nicolas Chauvin. Ale co tento pojem přesně znamená? Lze ho definovat jako víru v nadřazenost jednoho národa, hlásání nacionální výlučnosti a rozněcování nenávisti k jiným národům“ (ANT2).
- (č. 3) „A důvod? Lidé bez kulturních vazeb jsou snáze ovladatelní, jelikož se nemají historicky oč opřít a jediným co je obklopuje je konzum.¹⁸¹ Mohou žít pouze kvůli vydělávání peněz, jelikož vyšší cíle díky absenci národní identity mít ani nemohou. Je naší nejvyšší prioritou vyhladit veškeré multikulturní snahy a zájmy všeho a všech. Tento boj by měl být inspirující pro všechny národy na celém světě, poněvadž našim cílem není nadřazenost¹⁸² našeho národa všem ostatním, nýbrž prosazení zájmů lidí obývajících svou zem napříč celou planetou. Každý, kdo hlásá multikulturalismus, se automaticky stává *nepřítelem* svého národa a jako takový by měl tento národ opustit anebo být opuštěn. Naší plnou nacionální podporu mají všechny africké státy, které se dodnes vypořádávají s koloniální nadvládou západoevropských zemí. V tomto boji mají původní obyvatelé moji plnou přízeň. Multikulturalismus je pevná politická doktrína, která musí být poražena. Jestli byl komunismus hrozbou dvacátého století, tak toto je hrozbou toho jednadvacátého. Multikulturalismus je navíc více než utopistický sen, jelikož svou ideologii staví na myšlence mnoha druhů fungujících v jednom prostředí a to zcela harmonicky bez toho, aby toto soužití někoho omezovalo“ (ANT2).

¹⁸⁰ Pozn. autorů této souhrnné výzkumné zprávy: citováno i s gramatickou chybou.

¹⁸¹ Pozn. autorů této souhrnné výzkumné zprávy: citováno i s chybnou interpunkcí.

¹⁸² Pozn. autorů této souhrnné výzkumné zprávy: ohledně „nadřazenosti“ si výrok č. 1 a č. 2 implicitně protirečí.

Na uvedené odstavce postupně aplikujeme vytyčené kroky obsahové analýzy. Pokud by výsledek nebyl dostatečný (nepovedlo by se nám cokoliv dovodit), pak bychom pokračovali s dalšími výroky dle původního algoritmu. Kdyby ani to nevedlo k jasnému výsledku, do algoritmu bychom přidali další slova, fráze atp., které jsme stanovili, případně přečetli další část textu (nad minimálních 15 %) a stanovovali další slova a fráze (a přidávali je do algoritmu) až do chvíle, kdy by byl výsledek dostatečný, tj. byli bychom schopni relevantně odpovědět na otázku v opatření.

Obsahová analýza předmětné pasáže č. 1

*

Krok č. 1: Přečteme si pečlivě odstavec a identifikujeme kontext vytvořený textem

- Odstavec obsahuje subjekt „národ“ (v zájmové větě výskytu kolokací hledaných slov), což je slovo významem označující skupinu osob, která *má být* (dle implikace z kontextu) suverénní, a z toho plyne její právo na sebeurčení a ustavení národního státu;
 - národní stát (určen jako politické a právní uspořádání) *má být* územně vymezen a zajištěn na základě společného jazyka, kultury a dějin;
 - národ jako skupina osob *má být* také výjimečná a nadřazená uvnitř vlastního státního zřízení (státu) a oním státem je implicitně Česká republika;
 - Zmíněné *má být* je realizováno prostřednictvím nacionalismu, což je označení pro postoj (jednotlivce, hnutí nebo státu) a ideologii, jejímž (hlavním) cílem je právě realizovat ono *má být* (a vše, co je v kontextu s tím *co má být* realizováno);
 - Obsahem nacionalismu je pak hrdost na národ a svůj původ;
 - Funkcí nacionalismu je identifikace jedince s vlastním národem ve smyslu unikátnosti (kontra odlišnosti vůči jiným) zvyků;
 - Jedincem je Čech, který je unikátní, protože je součástí národa Čechů díky krvi a duchu (bez závislosti na občanství);
 - Způsobem užití nacionalismu (jeho úlohou) je boj proti všem ne-Čechům;
- Kontext (shrnutí): národu zvykově unikátních, pokrevně a duchovně spřízněných hrdých Čechů je určeno nadřazené postavení v (suverénní) České republice, resp. v českém národním státě (zajištěném jazykem, kulturou a dějinami); nástrojem pro dosažení takového určení je

nacionalismus používaný jako nástroj boje proti všem osobám Čechům nerovným, včetně nerovným ne-Čechům (nespříznění, mají „jen“ občanství).

*

Krok č. 2 (Identifikujeme neznámá slova ve výroku) a krok č. 3 (Význam neznámého slova odvodíme dle ekvivalence z námi známých pojmů)

- Tyto kroky můžeme přeskočit, protože všechna slova ve výroky jsou nám známa.

*

Krok č. 4: Identifikujeme (shrňeme či implikujeme) účel použití zájmového předmětu (pojmu či výrazu)

- Zájmovými předměty jsou „Češi“ a „ne-Češi“ (na které je implicitně referováno);
- Díky implikaci víme, že autor „Čechy“ chápe nadřazené mj. „ne-Čechům“;
- Účelem použití pojmu „Češi“ (dále implikujeme) je negativně nálepkovat ne-Čechy tím, že autor zpochybňuje dostatečnost „češství“ v podobě pouhého občanství (tj. bez zvyků, krevní a duchovní spřízněnosti), a tím Čechy nadřazovat nad ne-Čechy, a tím vytvářet nerovnost mezi Čechy a ne-Čechy;
- Autor negativní nálepkou útočí na ne-Čechy a takový útok je možné chápat jako akt symbolického a verbálního násilí („boj proti“) vůči jejich rovnému právu na participaci v českém národním státě, tj. v České republice;
 - Způsob boje není specifikován, a tak není zřejmé, jakými prostředky a proti čemu *přesně* mají Češi bojovat – z kontextu je patrná pouze již uvedená proklamace nerovnosti v participaci na českém národním státě, protože to je územní vymezení na základě společného jazyka, kultury a dějin, které (pravděpodobně) determinují zvyky;
- Závěr: účelem použití předmětu „Češi“ v daném kontextu je vyjádřit normativní i legální¹⁸³ popření rovnosti mezi Čechy a ne-Čechy v oblasti participace v českém národním státě (České republice), a toto popření realizovat prostřednictvím (blíže nespecifikovaného) boje.

*

¹⁸³ Legální (či právní) rovnost je determinována rovností normativní (zvyky, pokrevnost apod.) a stejně tak je legální ne-rovnost obhájena normativní ne-rovností, protože legálně rovné občanství pro rovnost normativní není dle autora posuzovaného textu dostatečné.

Krok č. 5: Zobecníme význam zájmového (referenčního) předmětu (pojmu či výrazu), aby byl porovnatelný s významem (vnitřní charakteristikou dle účelu) extremismu

- Zobecněný význam našeho zájmového odstavce zní: na občanské právo na participaci skupiny občanů České republiky je útočeno.

*

Krok č. 6: Podíváme se na definici extremismu a určíme význam extremismu pomocí identifikace jeho účelu

- *Definice pro Z:* Extremismus je jev vyjádřený útokem prostřednictvím různých forem sociální nenávisti a/nebo násilí a s různou intenzitou na lidská práva (mj. ve smyslu sociálních identit) a politické standardy liberální demokracie;
 - Vnitřním účelem extremismu jako jevu je útok na lidská práva mj. ve smyslu sociálních identit a politické standardy liberální demokracie.

*

Krok č. 7: Porovnáme zobecněný význam zájmového výroku (referenčního předmětu) s vnitřním účelem extremismu z definice a implikujeme výsledek

- Zájmový výrok (zobecněný význam odstavce): na občanské právo na participaci skupiny občanů České republiky je útočeno;
- Vnitřní účel extremismu pro Z: útok na lidská práva mj. ve smyslu sociálních identit a politické standardy liberální demokracie;
- *Porovnání a implikace pro Z:* zájmový výrok a vnitřní účel extremismu jsou ekvivalentní, protože je útočeno na občanská práva, které se odvíjí od lidských práv, „ne-Čechů“ (skupiny občanů ČR) a politické standardy liberální demokracie České republiky;
 - *Závěr pro Z:* výrok je extremistický.

*

Krok č. 8a: Dále s výsledkem pracujeme podle toho, jaké následné otázky máme zodpovědět dle opatření

- V opatření pro znalce je otázka: „*Popište a zhodnoťte ideologický základ materiálu předloženého ke znaleckému zkoumání z hlediska jeho historického i současného vztahu k extremistickým skupinám*“;
- Odpověď na otázku z opatření: kniha obsahuje výroky, které jsou (minimálně, resp. mimo jiných) nacionálně šovinistické a tyto výroky mohou být používány či mohly být používány extremistickými skupinami, protože jsou extremistické;
- Pro kontrolu ověříme zobecněný význam našeho zájmového odstavce s definicí nacionálního šovinismu,¹⁸⁴ kterou uvedeme v posudku a řádně opatříme odkazy, které sloužily k tvorbě takové definice;
 - Pokud je definice nacionálního šovinismu a významu zájmového odstavce ekvivalentní, máme hotovo a naše odpověď výše je v pořádku (samozřejmě můžeme pokračovat v analýze dále, abychom ještě závěry ověřili nebo abychom identifikovali další ideologie, které mohou být „ideologickým základem“ v předmětné knize – o to druhé se ještě dále pokusíme na výrocích č. 2 a 3);
 - Pokud není definice nacionálního šovinismu a významu zájmového odstavce ekvivalentní, upravíme naše předpoklady – tj. pokusíme se identifikovat jinou ideologii, která by mohla být s významem zájmového odstavce ekvivalentní, porovnáme je, a to opakujeme tak dlouho, dokud nejsme schopni význam ekvivalentně spojit s konkrétní ideologií.

Obsahová analýza předmětné pasáže č. 2

*

Krok č. 1: Přečteme si pečlivě odstavec a identifikujeme kontext vytvořený textem

- Odstavec obsahuje slovní spojení „slovanského původu“ (v zájmové větě výskytu kolokací hledaných slov), což je výraz významem označující skupinu osob – Slovanů (subjekt, která nás bude dále zajímat);
- Tuto skupinu autor ve vyhledané pasáži dále necharakterizuje, omezuje se pouze na příklad nespécifikovaného „Slovana“, který je duševním mrzákem a implicitně kolaborantem, *pokud* by byl přísluhovačem nacistické ideologie a příznivcem Třetí říše;

¹⁸⁴ Pro porovnání viz kapitolu *Šovinistický nacionalismus (nacionální šovinismus)*, kde je definice uvedena.

- V kontextu se objevuje určení takového „modelového“ Slovana (tj. v důsledku všech Slovanů za autorem specifikovaných podmínek „pokud“), resp. jeho osudu, tj. sterilizace (za podmínky stanovené výše);
 - autor však explicitně k takové sterilizaci (porušení lidského práva na zdraví) nevyzývá, a pouze vyjadřuje svůj předpoklad, že nějaký jiný aktér (jednoznačně blíže neurčený stát), by k takovému zásahu do práva Slovana mohl přistoupit;
- Kontext (shrnutí): nacistická ideologie a Třetí říše jsou pro Slovanů špatné, pokud si Slovan myslí, že jsou dobré, je duševní mrzák a kolaborant.

*

Krok č. 2 (Identifikujeme neznámá slova ve výroku) a krok č. 3 (Význam neznámého slova odvodíme dle ekvivalence z námi známých pojmů)

- Tyto kroky můžeme přeskočit, protože všechna slova ve výroku jsou nám známa, pokud vyjdeme ze všeobecné známosti slova „kolaborant“, jakožto negativní nálepky „spolupracovníka s někým špatným“.

*

Krok č. 4: Identifikujeme (shrňeme či implikujeme) účel použití zájmového předmětu (pojmu či výrazu)

- Zájmovým subjektem (předmětem) je „Slovan“;
- Díky implikaci víme, že „Slovan“ za určitých podmínek může být označen (dle autora) za duševního mrzáka a kolaboranta;
- Účelem použití pojmu „Slovan“ (dále implikujeme) je negativně nálepkovat, resp. verbálně útočit na ty Slovanů, kteří si myslí, že nacistická ideologie a Třetí říše jsou/byly dobré, a tím zpochybňovat duševní zdraví a rozhodnutí takových Slovanů s někým spolupracovat.

*

Krok č. 5: Zobecňme význam zájmového (referenčního) předmětu (pojmu či výrazu), aby byl porovnatelný s významem (vnitřní charakteristikou dle účelu) extrémismu

- Zobecněný význam našeho zájmového odstavce zní: na úsudek některých Slovanů je útočeno.

*

Krok č. 6: Podíváme se na definici extremismu a určíme význam extremismu pomocí identifikace jeho účelu

- *Definice pro Z:* Extremismus je jev vyjádřený útokem prostřednictvím různých forem sociální nenávisti a/nebo násilí a s různou intenzitou na lidská práva (mj. ve smyslu sociálních identit) a politické standardy liberální demokracie;
 - Vnitřním účelem extremismu jako jevu je útok na lidská práva mj. ve smyslu sociálních identit a politické standardy liberální demokracie.

*

Krok č. 7: Porovnáme zobecněný význam zájmového výroku (referenčního předmětu) s vnitřním účelem extremismu z definice a implikujeme výsledek

- Zájmový výrok (zobecněný význam odstavce): na úsudek některých Slovanů je útočeno;
- Vnitřní účel extremismu pro Z: útok na lidská práva mj. ve smyslu sociálních identit a politické standardy liberální demokracie;
- *Porovnání a implikace pro Z:* zájmový výrok a vnitřní účel extremismu nejsou ekvivalentní, protože je útočeno na úsudek některých příslušníků sociální skupiny, nikoliv na sociální identitu této skupiny jako takové, a ani není útočeno na jejich lidská či politická práva v tom smyslu, že nesmí takoví vyjadřovat názor – je pouze zpochybněn jejich úsudek po legitimním užití jejich práva na svobodu slova (kterou autor v předmětné pasáži nezpochybňuje);
 - *Závěr pro Z:* výrok není extremistický.

*

Krok č. 8a: Dále s výsledkem pracujeme podle toho, jaké následné otázky máme zodpovědět dle opatření

- V opatření pro znalce je otázka: „*Popište a zhodnoťte ideologický základ materiálu předloženého ke znaleckému zkoumání z hlediska jeho historického i současného vztahu k extremistickým skupinám*“;
- V případě našeho výroku č. 2 na otázku nemůžeme nalézt odpověď, protože i kdybychom byli schopni popsat některé nutné (nikoliv však dostačující) charakteristiky možné ideologie panslavismu,¹⁸⁵ tak bychom stejně nemohli

¹⁸⁵ Srov. s definicí panslavismu v kapitole *Panslavismus*.

výrok ve znaleckém posudku použít, protože nemá vztah k extremistickým skupinám (zkratka není extremistický).

Obsahová analýza předmětné pasáže č. 3

*

Krok č. 1: Přečteme si pečlivě odstavec a identifikujeme kontext vytvořený textem

- Odstavec obsahuje subjekty „národ“ a „multikulturalismus“ (v zájmové větě výskytu kolokací hledaných slov);
- „Národ“ je implicitně chápán jako pozitivně vnímaná skupina osob, která *stojí proti* negativně vnímaným „multikulturalistům“ (skupina osob hlásících se k multikulturalismu);
 - Označení „stojí proti“ symbolizuje slovo nepřítel (což bylo i zájmové slovo ve fázi selekce dat);
- „Národ“ je specifikován tím, že v sobě nese nějaké historicky podložené kulturní vazby národní identity a tyto vazby *stojí proti* pevné politické doktríně multikulturalismu, která je hrozbou (stejně jako komunismus), protože předjímá utopický sen mnoha druhů fungujících harmonicky v jednom prostředí;
 - Kulturní vazby jsou tak odvozeny od negativní reference na mnoho druhů v jednom prostředí, kdy je harmonie nereálná (utopická);
 - Kulturní vazby jsou opakem nereálné negativně chápané utopie, jejímž důsledkem je snazší ovladatelnost lidí a konzumu;
 - multikulturalismus je (více než) utopie;
 - Národ je tak prostřednictvím kulturních vazeb národní identity opakem konzumu, jakousi hrází proti ovladatelnosti, jejímž cílem je prosazení zájmů lidí;
 - Zájmy lidí nejsou dále upřesněny, ale lze odvodit, že zájmem lidí minimálně *není* nereálná utopie multikulturalismu;
- Multikulturalista má inherentní „multikulturní snahy“ a díky tomu je automatickým nepřítelem národa;
- Proti nepříteli je třeba bojovat (a bojem inspirovat národy), a to znamená:
 - Vyhladit snahy multikulturalisty o soužití více druhů v jednom prostředí;
 - Vyjádřit směrem k multikulturalistovi, že by *měl* národ opustit;
 - Z národa multikulturalistu vyčlenit („být opuštěn“);
 - Cílem je porážka nepřítele (multikulturalismu reprezentovaného multikulturalisty);
- Kontext (shrnutí): multikulturalismus je nepřítelem národa; proti nepříteli je třeba bojovat a v boji jej porazit; nástrojem boje je: vyhlazování nepřítelových více než utopických snů, vyjadřování se o tom, že by *měl* národ opustit; a/nebo jej z národa *vyčlenit* (pasivum „být opuštěn“).

*

Krok č. 2 (Identifikujeme neznámá slova ve výroku) a krok č. 3 (Význam neznámého slova odvodíme dle ekvivalence z námi známých pojmů)

- Tyto kroky můžeme přeskočit, protože všechna slova ve výroku jsou nám známa.

*

Krok č. 4: Identifikujeme (shrňeme či implikujeme) účel použití zájmového předmětu (pojmu či výrazu)

- Zájmovými subjekty jsou „národ“ a „multikulturalismus“ (představovaný multikulturalisty);
- Díky implikaci víme, že autor multikulturalisty chápe jako nepřátele jím pozitivně vnímaného národa;
- Účelem použití pojmu multikulturalisté (dále implikujeme) je negativně nálepkovat právě multikulturalisty tím, že se hlásí k více než utopickému multikulturalismu;
- Autor negativní nálepkou útočí na multikulturalisty a takový útok je možné chápat jako akt symbolického a verbálního násilí („stát proti“; „bojovat“) vůči jejich rovnému právu na svobodu projevu uvnitř národa;
 - Způsob boje je specifikován vyhlazením jejich utopických snů, faktickou výzvou, aby opustili národ, a/nebo vyčleněním jich z národa;
- Závěr: účelem použití předmětu „multikulturalisté“ v daném kontextu je vyjádřit normativní, ale ne nutně legální popření rovnosti mezi příslušníky národa a multikulturalisty v oblasti rovného přístupu k právu na svobodu projevu, a toto popření realizovat prostřednictvím *minimálně* rétorického boje.

*

Krok č. 5: Zobecníme význam zájmového (referenčního) předmětu (pojmu či výrazu), aby byl porovnatelný s významem (vnitřní charakteristikou dle účelu) extremismu

- Zobecněný význam našeho zájmového odstavce zní: na politické právo na svobodu projevu (uvnitř národa) multikulturalistů je útočeno.

*

Krok č. 6: Podíváme se na definici extremismu a určíme význam extremismu pomocí identifikace jeho účelu

- *Definice pro Z:* Extremismus je jev vyjádřený útokem prostřednictvím různých forem sociální nenávisti a/nebo násilí a s různou intenzitou na lidská práva (mj. ve smyslu sociálních identit) a politické standardy liberální demokracie;
 - Vnitřním účelem extremismu jako jevu je útok na lidská práva mj. ve smyslu sociálních identit a politické standardy liberální demokracie.

*

Krok č. 7: Porovnáme zobecněný význam zájmového výroku (referenčního předmětu) s vnitřním účelem extremismu z definice a implikujeme výsledek

- *Zájmový výrok (zobecněný význam odstavce):* na politické právo na svobodu projevu (uvnitř národa) multikulturalistů je útočeno;
- *Vnitřní účel extremismu pro Z:* útok na lidská práva mj. ve smyslu sociálních identit a politické standardy liberální demokracie;
- *Porovnání a implikace pro Z:* zájmový výrok a vnitřní účel extremismu jsou s výhradou ekvivalentní, protože je útočeno na politická práva, které se odvíjí od lidských práv, multikulturalistů a politické standardy liberální demokracie;
 - *Závěr pro Z:* není jednoznačné, jestli je výrok extremistický, protože není jasné, co znamená „uvnitř národa“ – nevíme, z předmětné pasáže č. 3, co je to národ a s trochou představivosti by to mohla být např. nějaká soukromá skupina, které může samozřejmě určit, že s někým „nebude kamarádit“ a vyčlení ho z kolektivu;
- Kvůli nejednoznačnému závěru je možné hledat další kontext: z analýzy pasáže č. 1 stejné knihy již víme, že autor národ chápe jako skupinu osob, která má být také výjimečná a nadřazená uvnitř vlastního státního zřízení (státu), tj. České republiky;
- *Opravený zájmový výrok:* na politické právo na svobodu projevu (v rámci České republiky) multikulturalistů je útočeno;
- *Opravené porovnání a implikace pro Z:* zájmový výrok a vnitřní účel extremismu jsou ekvivalentní, protože je útočeno na politická práva, které se odvíjí od lidských práv, multikulturalistů a politické standardy liberální demokracie (v České republice);
- *Doplnění opraveného závěru kroku č. 4:* účelem použití předmětu multikulturalisté v daném kontextu je vyjádřit normativní a legální popření rovnosti mezi příslušníky národa a multikulturalisty v oblasti rovného přístupu k právu na svobodu projevu občanů (kteří se mohou identifikovat jako multikulturalisté), a toto popření realizovat prostřednictvím minimálně rétorického boje (v České republice);
 - *Opravený závěr pro Z:* výrok je extremistický.

*

Krok č. 8a: Dále s výsledkem pracujeme podle toho, jaké následné otázky máme zodpovědět dle opatření

- V opatření pro znalce je otázka: „*Popište a zhodnoťte ideologický základ materiálu předloženého ke znaleckému zkoumání z hlediska jeho historického i současného vztahu k extremistickým skupinám*“;
- Odpověď na otázku z opatření: kniha obsahuje výroky, které jsou (minimálně, resp. mimo jiných) antimultikulturalistické a tyto výroky mohou být používány či mohly být používány extremistickými skupinami, protože jsou extremistické;
- Pro kontrolu ověříme zobecněný význam našeho zájmového odstavce s definicí antimultikulturalismu,¹⁸⁶ kterou uvedeme v posudku a řádně opatříme odkazy, které sloužily k tvorbě takové definice;
- Pokud je definice antimultikulturalismu a významu zájmového odstavce ekvivalentní, můžeme ještě porovnat odstavec s definicí nacionálního šovinismu (viz analýza předmětné pasáže č. 1) a určit, jestli je nacionální šovinismus „ideologickým základem“ tak, jak to implikuje otázka v opatření;
 - *Závěr*: ideologickým základem knihy je nacionální šovinismus a jednou z jeho forem je antimultikulturalismus;
- Pokud by nebyla definice antimultikulturalismu a významu zájmového odstavce ekvivalentní, upravíme naše předpoklady a postupujeme stejně jako v analogickém případě u analýzy předmětné pasáže č. 1.

¹⁸⁶ Pro porovnání viz kapitolu *Antimultikulturalismus*, kde je definice uvedena.

6 PRAKTICKÁ DOPLNĚNÍ

6.1 Z+P: Legální a praktické možnosti znalce

6.1.1 Předpisy vymezující možnosti a limity pozice a role znalce

Z právní perspektivy vymezuje pozici znalce v českém právním prostředí zákon č. 254/2019 Sb., o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech, který nahradil s účinností od 1. 1. 2021 dřívější právní úpravu, tj. zákon 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících. Nová právní úprava přinesla do oblasti soudního znalcství řadu změn, ty se však téměř nedotkly pozice a role znalce v rámci českého právního systému. Základem pro interpretaci pozice znalce v českém právním prostředí jsou tak část první a část druhá zákona č. 254/2019 Sb.

Limity pozice a role znalce vymezují procesní předpisy. S působením znalců se počítá v řízení dle občanského soudního řádu, správního řádu i trestního řádu (TŘ). Pokud ponecháme stranou působení znalců v občanskoprávních záležitostech a správních řízeních¹⁸⁷ a zaměříme se pouze na znaleckou činnost relevantní pro tuto výzkumnou zprávu, je nutné vycházet především ze zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním. Klíčové pasáže nalezneme především v části první, hlavě páté věnované dokazování, oddílu čtvrtém zaměřeném na znalce, znalecké kanceláře a znalecké ústavy.

6.1.2 Smysl znalecké činnosti v trestním řízení a její formy

Názory na roli znalce a znaleckého zkoumání se v průběhu historie výrazně měnily. Počátky zapojení znalců lze spojit s vědecko-technickým pokrokem a modernizací evropského soudnictví v průběhu 19. století. V této době spolu soutěžily dva náhledy na roli znalce. Podle prvního náhledu byl znalec pomocníkem či prodlouženou rukou soudce, znalec by měl poskytovat soudci hlubší vhled do odborných aspektů posuzované věci dle potřeby soudce. Podle druhého náhledu se jednalo o autonomní prvek soudního procesu, který by se měl těšit velké váze, podle některých teoretiků (srov. Ferri 1905) by měly být závěry znalců dokonce závazné pro soudce v dané věci. Tento pohled je spojen s vírou v technologický pokrok, který by mohl být využit i ke „zvědečtění“ procesu nalézání spravedlnosti.

¹⁸⁷ V řízení dle správního řádu a občanského soudního řádu je činnost znalců principiálně velmi podobná, jak uvádějí i Výborný a Mareš (2014: 4).

Dnešní pohled na roli znalce v trestním procesu je od historických koncepcí značně odlišný. Znalecká činnost je dnes považována za typ důkazního prostředku, přičemž základním parametrem této činnosti je mimo odbornosti nestrannost ve smyslu nezávislosti na kterékoli procesní straně (tedy i na orgánech činných v trestním řízení). Znalci nedisponují žádnou možností autoritativně rozhodovat v rámci trestního řízení, nemají tedy rozhodovací pravomoc.

Z obecného pohledu je znalecký posudek rovnocenný ostatním důkazům. I pro posudky platí zásada volného hodnocení důkazů ze strany soudu. Fakticky však mají znalecké posudky díky výše zmíněné kombinaci odbornosti a nestrannosti oproti dalším důkazům určitou výhodu. Pro soudce jakožto osobu zpravidla nedisponující ve srovnání se znalcem obdobnými odbornými znalostmi a dovednostmi je obtížně zpochybňovat či relativizovat závěry znaleckého posudku. Starší judikatura vztahující se na znalecké posudky v občanském soudním řízení dokonce fakticky vyloučila možnost soudu hodnotit odborné závěry obsažené v posudku (Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 1810/2009). Tento právní názor však dosud v judikatuře nepřevládá, objevují se i opačné právní názory zdůrazňující to, že soud by měl hodnotit všechny aspekty posudku, včetně výzkumné perspektivy a využití metodologie (srov. Nález Ústavního soudu České republiky sp. zn. III. ÚS 299/06).

Hodnota znaleckého zkoumání spočívá zejména v tom, že hlavním cílem trestního řízení je dospět k materiální pravdě, tj. objasnění skutkových okolností případu bez důvodných pochybností. V tomto ohledu jsou nároky na dokazování v rámci trestního řízení velmi vysoké a spolu s tím roste i role znaleckého zkoumání jako potenciálně užitečného nástroje ke zjištění materiální pravdy. Zároveň je však třeba upozornit na to, že role sociálních věd je v tomto ohledu poněkud ztížená, jelikož s konceptem materiální pravdy (někdy nazývané též objektivní pravda) běžně nepracují (srov. s kapitolou *Objektivita a objektivní skutečnosti*). Jak v této výzkumné zprávě opakovaně zmiňujeme, závěry znalců v oblasti sociálních věd jsou platné v určitém kontextu a z určité perspektivy. Nelze tedy očekávat, že ze závěrů znalců lze přímo a bez dalšího odvozovat materiální pravdu v trestním řízení. Znalecký posudek je lepší vnímat jako jeden z prvků pomyslné mozaiky úkonů a na jejich základě zjištěných skutečností, které vedou k objasnění materiální pravdy v daném případě.

Jádrem činnosti znalce je zpracovávání znaleckých posudků (případně jejich doplnění či vysvětlení) v rámci oboru, odvětví a případně specializace, pro něž disponuje znaleckým oprávněním. Činnost znalce relevantní v trestním řízení se tedy fakticky redukuje na zpracování znaleckého posudku a s ním související aktivity. Jiné typy aktivit zákon č. 254/2019 Sb. nezná a znalci by se jich tedy měli vyvarovat, resp. nerealizovat je v roli či z pozice znalce.

Jistou výjimku může hypoteticky tvořit odborné vyjádření dle § 106 zákona č. 141/1961 Sb., TR. Je otázkou, do jaké míry má v oblasti sociálních věd smysl spojovat určování hranice pro užití odborného vyjádření či znaleckého posudku se složitostí posuzované otázky – dle zákona se znalec přibere v situaci, „jestliže pro složitost posuzované otázky“ není odborné vyjádření postačující. Zákon neupřesňuje formu ani obsah odborného vyjádření. Klíčové je ale zdůraznit, že odborná stanoviska mohou být vypracovávána kýmkoli, kdo disponuje patřičnou odborností. Nejedná se tedy o doménu znalců, naopak odlišení okruhu zpracovatelů odborných vyjádření a znaleckých posudků a specifická a komplexní právní úprava činnosti znalců, znaleckých ústavů a kanceláří naznačují, že zákonodárce se znalci počítá jakožto se zpracovateli znaleckých posudků. Oproti tomu institut odborného vyjádření směřuje k posílení efektivity trestního řízení tím, že představuje méně nákladnou a méně exkluzivní (z hlediska okruhů potenciálních zpracovatelů) formu zapojení odborné sféry do trestního řízení.

Lze si zřejmě představit, že v oblasti extremismu může být vyžádáno odborné vyjádření týkající se například určitého konkrétního symbolu, obecně lze však s ohledem na využitelnost odborných stanovisek obsažených ve vyjádřeních a posudcích doporučit spíše zadávání znaleckých posudků, které poskytují adekvátní prostor pro zasazení posuzované záležitosti do patřičného kontextu a pro vysvětlení výzkumné perspektivy a postupu, což je nezbytné pro zachování přezkoumatelnosti závěrů. Formulování náležitě teoreticky neukotvených a metodologicky nepropracovaných odborných stanovisek znalci v oblasti extremismu není dle našeho soudu rozhodně nijak žádoucí. Mimoto je třeba připomenout, že znalec při zpracování odborného vyjádření nevystupuje v roli znalce, jelikož odborné vyjádření není znaleckým úkonem dle § 1 zákona 254/2019 Sb.

Výše uvedený pohled na roli odborného vyjádření se odlišuje od pohledu prezentovaného Výborným a Marešem (2014: 22–23). Autoři uvádějí, že orgány

činné v trestním řízení by měly možnost zpracování odborného vyjádření využívat u méně náročných otázek, přičemž vycházejí z výkladového stanoviska Nejvyššího státního zastupitelství 9/2003. S tím lze jistě souhlasit, problémem je však to, že Výborný a Mareš nikterak nezrazují od toho, aby osoby zapsané jakožto znalci podávaly odborná vyjádření, naopak tuto možnost výslovně zmiňují (Výborný – Mareš 2014: 22). Domníváme se, že vzhledem k navyšujícím se interním odborným kapacitám v řadách orgánů činných v trestním řízení v oblasti posuzování problematiky extremismu lze doporučit vypracovávání odborných stanovisek primárně těmito expertními útvary. Osoba, která je zapsána jakožto znalec, by se do procesu měla zapojovat prostřednictvím znaleckého posudku, jinak se může dostávat do potenciálně „schizofrenické“ situace, kdy působí jakožto odborník poskytující odborné vyjádření a zároveň jakožto znalec (hypoteticky i v rámci jedné trestní věci).

6.1.3 Znalecké obory, odvětví a specializace

Základním limitem činnosti znalce je obor, odvětví a případně specializace, pro které je znalec jmenován. Výkon činnosti mimo oblast stanovenou znaleckým oprávněním je nepřípustný, což na první pohled vypadá samozřejmě, interpretace tohoto limitu však není jednoduchá. Problémově nepůsobí hypotetická situace, kdy by znalec podával posudek přiznaně mimo „svůj“ obor, odvětví či specializaci. To není pro orgány činné v trestním řízení obtížné rozpoznat. Problém může nastat v situaci, kdy znalec sice formálně podává posudek v rámci určitého oboru, odvětví či specializace, ale fakticky překračuje hranice příslušné vědecké disciplíny. K tomu může dojít nejčastěji tak, že znalec nahlíží na posuzovanou věc z perspektivy vědní disciplíny, pro kterou nedisponuje znaleckým oprávněním. Identifikovat tento problém je obtížné, protože hranice mezi vědními obory nejsou jednoznačné a v rámci akademické komunity o nich nepanuje vždy shoda.

V českém prostředí vznikla poněkud zvláštní dualita klasifikace vědních oborů a vymezení tzv. znaleckých oborů, odvětví a specializací. To reflektuje např. stávající podoba přílohy zákona č. 254/2019 Sb. vymežující znalecké obory a podoba vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 505/2020 Sb., kterou se stanoví seznam znaleckých odvětví jednotlivých znaleckých oborů. Seznam znaleckých oborů a odvětví je sestavován instrumentálně, na základě dosavadního využití znaleckého

zkoumání v soudní praxi v České republice.¹⁸⁸ V oblasti sociálních/společenských věd to způsobuje zajímavou a akademickou optikou zvláštní situaci, kdy v oboru sociální vědy jsou vymezena pouze tři odvětví – politologie, religionistika a ekklesiologie, a sociologie. Inkrementalistický způsob tvorby seznamu je jasně vyjádřen v případě antropologie, která je s přídomkem „kriminalistická“ zařazena do oboru kriminalistika (a nikoli mezi přírodní či sociální/společenské vědy).

Způsob vymezení znaleckých oborů a odvětví zapříčinil v oblasti posuzování extremismu určité problémy. V soudní praxi jsou znalci zaměřeni na posuzování extremismu zařazení do odvětví politologie, specializace není v tomto případě vyhláškou vymezena. Hypoteticky je tak možné, aby se znalcem s oprávněním posuzovat extremismus (tj. znalcem pro obor sociální/společenské vědy, odvětví politologie) stal odborník působící v oboru politologie, jehož zaměření však problematiku extremismu nepokrývá či pokrývá jen její dílčí aspekty (např. konkrétní dílčí téma). Jedinou obranou je v tomto ohledu vstupní zkouška podle § 10 zákona 254/2019 Sb., resp. její zvláštní část, tato obrana však nemusí být vždy účinná. Zvláštní část zkoušky ověřuje schopnost uchazeče zpracovat v daném oboru, odvětví a specializaci znalecký posudek, neověřuje však obecnou orientaci, znalosti teorie, povědomí o možných výzkumných perspektivách a vědeckých postupech v rámci daného oboru, odvětví a specializace.

Absence odborné erudice znalce ve vztahu k určitým konkrétním tématům v rámci extremismu může představovat problém i pro znalce samotného, obzvláště v situaci, kdy si posudek vyžádá orgán veřejné moci. Dle § 19 zákona č. 254/2019 Sb. totiž nemá znalec právo odmítnout podání znaleckého posudku z důvodu, že se v dané konkrétní problematice dostatečně neorientuje či není zběhlý v patřičných vědeckých postupech. Jedinou obranou pro znalce je v tomto případě co nejpřesnější vymezení specializace (resp. její zúžení na určitý typ vědeckého postupu či tematický okruh). Tento postup však nebyl ze strany znalců v praxi dosud příliš obvyklý.

Znalec má možnost přibrat v rámci své činnosti konzultanta k posouzení dílčích otázek, pokud s tím souhlasí zadavatel posudku. Institut konzultanta otevírá v oblasti posuzování problematiky extremismu důležitou možnost konzultovat dílčí aspekty spadající do posuzované problematiky s osobou s vynikající znalostí dané

¹⁸⁸ V případě posuzování extremismu to zajímavě zachycují Výborný a Mareš (2014: 29–31).

problematiky, což může napomoci zhojit výše uvedený problém spočívající v „nerovnoměrné erudici“ jednotlivých znalců v dílčích aspektech a tematických okruzích spadajících do problematiky extremismu.

6.1.4 Znalecký posudek jako stěžejní výsledek činnosti znalce

Základní formou zapojení znalce do trestního řízení je podání znaleckého posudku. Dle § 28 odst. 1 zákona 254/2019 Sb. musí být tento posudek úplný, pravdivý a přezkoumatelný. Úplnost je zpravidla posuzována jakožto splnění zadání, resp. zodpovězení všech otázek tvořících zadání. Pravdivostí posudku se v rovině zákona míní absence záměrného uvádění nepravdivých tvrzení v posudku. Přezkoumatelnost je dle zákona zajištěna zejména patřičným odůvodněním (srov. § 28 odst. 2 písm. f) zákona č. 254/2019 Sb.). Obecně je v praxi preferována písemná forma posudku. V oblasti posuzování extremismu je (obecně přípustná) ústní a zaprotokolovaná forma posudku jen stěží představitelná.

Zde je namístě upozornit na to, že požadavek na přezkoumatelnost posudku vylučuje možnost znalce vyslovovat závěry bez náležité argumentace. Závěry znalce musí mít oporu v určitém vědeckém postupu a argumentaci (viz kapitoly *Vědecká publikace, Objektivita a objektivní skutečnosti, Objektivní pramen*), která je transparentně prezentována v posudku (a tedy přezkoumatelná). Znalec z podstaty své činnosti není povolán k tomu formulovat závěry „na základě svých dlouholetých zkušeností“, protože se jedná o nepřezkoumatelný atribut. Stejně tak nemůže obstát závěr opírající se o „odborný názor“ znalce bez další argumentace. V momentě, kdy zadavatel objeví v textu posudku výše uvedené či obdobné formulace, měl by zpozornět. Je totiž možné, že posudek nesplňuje základní kritérium přezkoumatelnosti stanovené legislativou.

Znalec se vždy omezuje výhradně na posouzení skutkových aspektů, zásadně neřeší právní otázky ani neprovádí hodnocení důkazů (§ 107 odst. 1 TŘ). Podstatou činnosti znalce je zpracování určitých vstupních, a opatřením specifikovaných, dat (informací ze spisu, výroků, obrazů,¹⁸⁹ popisu určitého děje) za pomoci vědeckých postupů za účelem naplnění cíle (splnění zadání posudku, zpravidla zodpovězení otázek stanovených zadavatelem). Možnosti znalce přispět k objasnění materiální

¹⁸⁹ Problémem může např. být, když má znalec posuzovat obrazové materiály, ale ty nejsou číselně ani jinak označeny – to pak brání nepochybnému ztotožnění. Jiným problémem může být, když je nějaký obrazový materiál v tak malém rozlišení či obecně špatné kvalitě, že je fakticky nečitelný.

pravdy v daném případě jsou tedy určeny dvěma aspekty: (1.) daty, s nimiž může pracovat a (2.) existencí vědeckých postupů využitelných ke splnění zadání. Legislativa umožňuje znalci vyžádat si od zadavatele posudku ve věci další informace nahlédnutím do spisu. Může být rovněž přítomen výslechu obviněného či svědka a případně se může zúčastnit i dalších úkonů trestního řízení. V oblasti posuzování extremismu lze pochybovat o přínosu účasti při výslechu svědka pro splnění zadání posudku. Smysl může mít např. účast při domovní prohlídce, nicméně tu lze kompenzovat kompletní fotodokumentací prohlídky (která je ostatně klíčová pro přezkoumatelnost závěrů znaleckého zkoumání). Znalec může pro zajištění dalších informací nutných pro svoji činnost navrhnout provedení určitého důkazu. V oblasti sociálních věd se tato možnost v praxi příliš nevyužívá. V řadě reálných situací může znalec i při využití všech v tomto odstavci uvedených možností dospět k závěru, že k naplnění zadání nedisponuje potřebnými daty, resp. že v jeho disciplíně není k dispozici vědecký postup umožňující spolehlivě naplnit zadání.

6.1.5 Zadání znaleckého posudku a znalecké otázky

Velmi podstatnou roli má pro naplnění účelu znaleckého zkoumání zadání znaleckého posudku. Zadání určuje cíl znaleckého zkoumání a stejně jako u jakékoli badatelské činnosti je důležité, aby cíl byl stanoven adekvátně možnostem a limitům daného výzkumu. Specifikem znalecké činnosti je fakt, že na rozdíl od jiných výzkumných činností si cíl výzkumu nestanovuje výzkumník sám. To může snadno vést k nekompatibilitě zadání a reálných možností výzkumníka s ohledem na dostupná data a vědecké postupy.

Současně existují právní limity toho, co lze po znalci v rámci zadání posudku žádat. Zadání nikdy nesmí směřovat znalce k řešení právních otázek či hodnocení důkazů. Zároveň by mělo být stanoveno tak, aby bylo možno je splnit na základě dat, která dostane znalec k dispozici. Zde je třeba mít na paměti, že znalec sám nemůže opatřovat důkazy, o případné opatření dalších důkazů musí požádat zadavatele posudku.

Zadání by mělo být splnitelné za pomoci teoretických východisek a metodologie té specializace, pro kterou má znalec oprávnění. To může činit potíže, jelikož samozřejmě nelze očekávat, že všichni policisté, státní zástupci či soudci si udržují

dokonalý přehled o vývoji teoretických východisek a výzkumných postupů v relevantních vědních oborech.

Zadání pro soudního znalce má podobu otázek, které jsou uvedeny v tzv. opatření. Opatření znalec přebírá obvykle spolu s materiály k posouzení. Otázky v opatření musí splňovat několik obecných podmínek, které jsme již v kontextu jiného výše uvedli. Pro lepší přehled ale tyto podmínky shrnujeme, přičemž čerpáme ze sumarizace uvedené v materiálu *Práce se znalcem v oblasti extremismu* od autorů Výborného a Mareše (2014). Nechceme tzv. nosit dříví do lesa, a tak tento materiál doporučujeme kombinovat s naší metodikou (především upozorňujeme na zajímavé příklady od str. 10 tohoto materiálu) a nebudeme jej zde nadbytečně interpretovat – níže jen navrhuje úpravy ve znění modelových otázek.

Obecné podmínky pro otázky v opatření pro znalce:

- musí být srozumitelné,¹⁹⁰ nepředjímat odpověď a týkat se hodnocení pouze hodnocené věci, tj. je třeba vážit mezi obecností¹⁹¹ a konkrétností¹⁹² dotazovaného;
- musí být odborně zodpověditelné (proveditelné), nepřekračovat odborné kompetence znalce,¹⁹³ tj. mj. nevybočovat z oboru, odvětví a/nebo specializace, ke které má znalec oprávnění;
- nesmí předjímat právní hodnocení¹⁹⁴ hodnocené věci;
- nesmí mít charakter provádění úkonů, které přísluší pouze orgánu činného v trestním řízení (srov. Výborný, Mareš 2014: 9, 11-16).

Obecné podmínky pro otázky v opatření pro znalce by se měly propsat do konkrétních otázek vzhledem ke každému případu. Výborný a Mareš (2014) však navrhuji vhodné otázky, které lze aplikovat na více případů, nikoliv však na všechny

¹⁹⁰ Např. logicky a stylisticky odlišitelný podmět, přísudek a předmět ve větě.

¹⁹¹ Není dobré ptát se například jen na „zhodnocení materiálů“ bez dalšího určení tohoto materiálu a zároveň bez upřesnění, co má být hodnoceno (zda nápisy, symboly, rozsáhlejší texty, nebo jen obálky knih apod.).

¹⁹² Přesvědčí-li konkrétní by bylo např. ptát se na skutkovou podstatu trestného činu dle definice v TZ nebo dokonce tuto definici jako celek uvádět v otázce – obě takové otázky by narazily na právní limity činnosti znalce.

¹⁹³ Znalec například nemusí být soudem stanoveným tlumočnickem, což může být problém při hodnocení textů v cizích jazycích.

¹⁹⁴ Nelze se např. ptát na to, zda byl/nebyl spáchán nějaký trestný čin nebo jak má být hodnocena společenská škodlivost – ani by to nebylo proveditelné, protože by znalec musel být sociologem a provést nějaké šetření míry škodlivosti ve společnosti, nálady ve společnosti apod., což je značně obtížné a v podmínkách znalce fakticky nerealizovatelné.

– to sami odkázaní autoři uvádí a my zde podtrhujeme i na základě informací od policistek a policistů (APZ). K jimi formulovaným otázkám máme dílčí komentáře a formulujeme i několik návrhů na jejich úpravy.

Modelové otázky dle *Výborného a Mareše* (2014: 20–21) s návrhy na dílčí úpravy:

Ve vztahu k extremistickým skupinám

- Popište historii jmenované skupiny z hlediska její inklinace k extremismu.
- Jak se dotčená skupina projevovala ve svých aktivitách (jaké projevy této skupiny je možno zaznamenat)?
- Projevovala se skupina násilně či podporovala, obhajovala nebo jinak podněcovala ve svých vyjádřeních násilné akce nebo násilí obecně?
 - *Možná úprava:* Projevovala se skupina násilně/nenávistně¹⁹⁵ či podporovala, obhajovala nebo jinak podněcovala ve svých vyjádřeních násilné/nenávistné akce nebo násilí/nenávist obecně?
- Používala dotčená skupina ve své prezentaci symboly spjaté s extremistickým prostředím?
- Organizovala, účastnila se či participovala dotčená skupina na akcích, které by bylo možno označit za extremistické (uved'te, z jakého důvodu tyto akce takto hodnotíte)? Byla někdy spjata s násilnými projevy?
 - *Možná úprava:* Organizovala, účastnila se či participovala dotčená skupina na akcích, které by bylo možno označit za extremistické (uved'te, z jakého důvodu tyto akce takto hodnotíte)?¹⁹⁶
- Byla dotčená skupina dle vašich poznatků sledována bezpečnostními složkami zabývajícími se zadržováním extremismu?
 - *Možná úprava:* otázku vůbec nepoužívat.¹⁹⁷
- Byla dotčená skupina v kontaktu s některými zahraničními extremistickými skupinami? Pokud ano, popište stručně ideologii a projevy těchto skupin.

Ve vztahu ke konkrétním zkoumaným materiálům (tj. kniha, oblečení, prapor apod.)

- Popište a zhodnot'te ideologický základ materiálu předloženého ke znaleckému zkoumání z hlediska jeho historického i současného vztahu k extremistickým skupinám.¹⁹⁸

¹⁹⁵ Prvek *nenávistnosti* přidáváme vzhledem k naší definici extremismu středního rozsahu (viz kapitolu *Hotová definice extremismu středního rozsahu a „co s ní“*).

¹⁹⁶ V tomto případě jsme pouze smazali druhou větu. Její obsah implikuje, že extremismus je projev jen násilným, což nemusí platit (viz kapitolu *Hotová definice extremismu středního rozsahu a „co s ní“*). Navíc dvojice takových otázek nemusí být nutně v jednom zadání přítomna zároveň.

¹⁹⁷ To, že byl někdo sledován bezpečnostními složkami určitého charakteru nemusí nic implikovat. Navíc není jasné, jak by takové poznatky měl znalec získat. I pokud by mu někdo takovou skutečnost sdělil, musela by být doložitelná – v tomto musí být znalec transparentní.

¹⁹⁸ Otázka je zcela dostatečná a není nutné pokládat další otázky v tomto bloku, jejichž použití je značně limitované. Důvodem dostatečnosti první otázky tohoto bloku je, že znalec odpovědí identifikuje ideologie, které jsou/mohou být základním východiskem extremistického jednání, díky

- Je inkriminovaný předmět užíván v rámci některých extremistických skupin či je prezentován na akcích, jichž se tyto skupiny účastní?¹⁹⁹
 - *Možná úprava:* Otázku používat jen ve specifických případech.
- Byl dotčený předmět prezentován některými extremistickými skupinami či totalitními režimy v minulosti?²⁰⁰
 - *Možná úprava:* Otázku používat jen ve specifických případech.
- Zapříčinila prezentace předložených materiálů (v ČR či v zahraničí) silnou odezvu ze strany ostatních členů extremistické scény nebo širší společnosti, případně vedla některé z těchto členů extremistických komunit k páchání násilných či jiných nenávistných aktů?²⁰¹
 - *Možná úprava:* Otázku používat jen ve specifických případech.

Ve vztahu k extremistickým vyjádřením

- Posuďte předložený projev z hlediska inklinace mluvčího k extremistickému prostředí a uveďte, v jakých významech mohou být v extremistickém prostředí chápány jednotlivé obraty v něm použité.
- Lze některé z použitých výrazů zaznamenat v minulých či současných antisemitských (rasistických, xenofobních apod.) vyjádřeních, pokud ano, v jakých souvislostech a v jakém smyslu či kontextu?
- Slouží použité výrazy v rámci extremistického prostředí jako skrytá vyjádření některých projevů nebo jako výzvy k určité akci? Pokud ano, popište ke kterým.
- Mohla inkriminovaná vyjádření podněcovat či zažehávat násilné projevy?²⁰²
 - *Možná úprava:* otázku nepoužívat vůbec.

tomu i identifikuje použití materiálů v minulosti a současnosti, může popsat jejich použití/prezentaci apod. Následně je již na orgánech činných v trestním řízení, aby tento „ideologický základ“ spojili nebo nespojili s dalšími informacemi o činu, osobách atp. (viz také kapitolu *Základní aplikace analýzy obsahu, modelový příklad výroku „slimáci do plynu“*).

¹⁹⁹ Otázku nelze použít pro hodnocení všech předmětů, které mohou být teoreticky hodnoceny. Např. u knih lze jen obtížně z pozice znalce dovodit, zda se právě zájmové knihy prezentovaly na nějakých akcích, jaké akce to byly apod. V některých případech by musel být znalec fyzicky přítomen na samotné akci, a to je jen obtížně představitelné.

²⁰⁰ Zde se může objevit stejný problém jako v předchozím případě. Knihy lze analyzovat jen omezeně, byť v některých případech by bylo možné na takovou otázku odpovědět – například, kdyby byla předmětem kniha od představitele totalitního režimu, o které je známo, že vyšla v nějakém nákladu, rozdávala se běžně vojákům, stranickým funkcionářům apod.

²⁰¹ Viz komentář ke dvěma předešlým otázkám.

²⁰² I když chápeme smysl takové otázky a víme, že si autoři této otázky jsou vědomi problému předjímání právního hodnocení, tak přesto doporučujeme tuto otázku nepoužívat, protože k předjímání právního hodnocení může směřovat. To především díky výrazu *podněcování*, který je součástí § 356 TZ. Navíc zda něco „může“ nebo „nemůže“ podněcovat či zažehávat násilné projevy je nutně spekulativní a odborně nezodpověditelné, pokud se držíme vědeckých standardů, které jsme v této souhrnné výzkumné zprávě vytkli/popsali (viz kapitolu *Standard vědecké práce*).

Ve vztahu k symbolice

- Popište význam, který je dotčenému symbolu dáván v extremistickém prostředí, a zdůvodněte, z jakého ideologického či historického základu vychází.
- Je předestřený symbol užíván některými extremistickými skupinami (v ČR či v zahraničí) k jejich prezentaci?
- Je předestřený symbol blízký některému ze symbolů užívanému historickými totalitními režimy?
- Je dotčený symbol užíván i mimo extremistické prostředí? Pokud ano, v jakém smyslu?
- Je dle vašich zjištění předestřený symbol obecně znám v rámci extremistické scény či je znám jeho význam (respektive mohl by být znám)?

6.2 Z+P: Seznam pojmů z provedených posudků

Při vykonávání znalecké činnosti (částí autorského týmu této souhrnné výzkumné zprávy) jsme v různých posudcích definovali dle potřeby několik pojmů. Protože s některými z pojmů pracujeme i v kapitole *Aplikace obsahové analýzy v různých typech textů* uvádíme definice jednotlivých pojmů v této kapitole. Ty, které neslouží jako doplnění k našim příkladům aplikace obsahové analýze, snad alespoň poslouží jiným znalcům při jejich hodnocení jiných textů, se kterými se ve své praxi setkají.

Definice jsou oproti těm v posudcích uvedených rozšířené či mírně modifikované a v případech, kdy to bylo možné, obohacené o další kontext z publikace *Extremismus. Příručka pro policejní specialisty* (Dvořák, Janda, Motyka, Fiedler, Janků 2017). V této kapitole jsou tak uvedeny pojmy, které mají vztah k teorii a metodologii znalecké činnosti, a zároveň pojmy, se kterými se policistky a policisté setkávají v praxi. Pojmy jsou uchopeny zjednodušeně a rozhodně se nejedná o vyčerpávající definice. Navíc pojmy nejsou a nemohou být uvedeny všechny. Pokud čtenář nenalezne níže výraz, který hledá, doporučujeme se ještě podívat do zmíněné publikace *Extremismus. Příručka pro policejní specialisty* (Dvořák, Janda, Motyka, Fiedler, Janků 2017). Publikaci doporučujeme i pro potřeby identifikace základních extremistických symbolů, které jsou zde zobrazeny a popsány. Věříme, že kombinace naší výzkumné zprávy a tohoto zdroje tvoří solidní základnu pojmového aparátu využitelného ve znalecké i policejní praxi.

6.2.1 Vědecká publikace (vědecké dílo)

Vědeckou publikací se rozumí publikační výsledek vědecké činnosti ve formě odborné knihy, vědeckého článku, výzkumné zprávy, odborného stanoviska, případně statě ve vědeckém sborníku²⁰³ apod. Vědecká publikace je taková publikace, která byla vydána libovolným nakladatelstvím (vydavatelstvím) v České republice či mimo ni a zároveň splňuje následující kritéria (srov. Metodika 2017: 5–7):

- a. *Vědecký obsah*: prezentuje původní výsledky výzkumu, který byl realizován autorem/autorkou/autory; je vytvořen na základě objektivních postupů (viz následující kapitolu); týká se přesně vymezeného problému určitého vědního oboru; obsahuje formulaci identifikovatelné, vědecky uznávané a přezkoumatelné (falsifikovatelné) metodologie sběru a analýzy dat;
- b. *Posouzení*: byla posouzena (recenzována) minimálně jedním obecně uznávaným odborníkem z příslušného oboru formou lektorského posudku (ne však z pracoviště autora/autorky/autorů) a autor/autorka/autoři přihlédli ke znění posudku/posudků a doporučení tam uvedených před publikací textu;
- c. *Identifikátor*: je opatřena ISBN²⁰⁴ nebo ISSN
- d. *Formální náležitosti*: obsahuje citační a poznámkový aparát v souladu s normou ČSN ISO 690 (2011), případně s obdobnými formáty odkazování uznávanými v jednotlivých akademických disciplínách tak, aby bylo možné identifikovat, ze kterých informací autor vychází (pokud nerealizuje vlastní sběr dat /tj. primární data/ a/nebo nevyužívá sekundární interpretace jiných autorů – v těchto případech není odkazový aparát z povahy věci možné vytvářet);
- e. *Dílčí mezinárodní přesah*: obsahuje cizojazyčné resumé nebo je publikována přímo ve světovém jazyce, zpravidla v angličtině.

²⁰³ Sborník je recenzovaná neperiodická publikace obsahující samostatné stati jednotlivých autorů, které se věnují obdobnému tématu či obsahují určitý jednotící prvek. Sborníky jsou v českém prostředí obvykle publikovány v návaznosti na konference či semináře. Jednotlivé stati by měly prezentovat původní výsledky výzkumu uskutečněného autorem/autorkou/autory.

²⁰⁴ V případě odborné knihy by měl být vždy jeden z jejích výtisků k dispozici v Národní knihovně.

6.2.2 Objektivita a objektivní skutečnosti (objektivní výroky a objektivní postupy)

Objektivita je jev spojený s objektivními vědeckými výroky či objektivními vědeckými postupy. Výrazy objektivita či objektivní se zpravidla v sociálních vědách nepoužívají, typické jsou pro vědy přírodní a technické. Pokud se používají v sociálních vědách, reprezentují zpravidla níže uvedené významy.

Objektivní výroky (tedy objektivně uvedené skutečnosti) o sobě (per se) se ve společenských vědách vyskytují pouze ve formě domněle objektivních dat, tj. dat, která vytváří či reprodukuje aktér, který je předmětem výzkumu (není to tedy výzkumník samotný, ale ten, kdo je zkoumán). Sociálně-vědecký výstup (zpravidla publikace) nikdy neobsahuje plně objektivní výrok (výrok objektivní per se). Jinými slovy nelze žádný výrok společenského vědce (či vědce v oboru historických věd apod.) chápat jako plně objektivní (objektivní per se) a tedy i platný bez ohledu na čas a místo (tj. zjednodušeně sociální kontext).

Za objektivní výrok společenského vědce lze označit pouze takový výrok, který je tzv. prozatímně platný vzhledem k místu a času, podléhá pravidlům falsifikace (resp. falsifikovatelnosti – v obecném smyslu možnosti ověřit platnost a úplnost takového výroku) a byl vytvořen vědcem v duchu tzv. vědecké plurality, kdy vědec přiznává perspektivu, cíl výzkumu a metody, ze kterých při formulaci výroku (či hodnocení) vychází.

Objektivní postupy jsou postupy, které naplňují následující principy (srov. a více viz Johnson, Reynolds 2008; McNabb 2010; March, Stoker 2010):

- a. *Bezespornost*: postupy neodporují principům výrokové a/nebo formální logiky;
- b. *Oprávněná selektivita*: nelze zkoumat vše, a tak je selekce při objektivním postupu nutná, avšak nelze záměrně či nezáměrně opomíjet podstatné informace vedoucí k formulaci prozatímně platné teze;
- c. *Popis empirického korpusu a jeho tvorby*: z postupů musí být patrné, která data vědec/analytik využíval a příp. i jak byla data selektována (pokud byla selektována); v případě selekce dat musí být formulována výzkumná otázka,

teze či hypotéza, která uvozuje výzkumný cíl a díky ní je odvozeno i kritérium selekce dat;

- d. *Transparentnost*: postup sběru dat a analýzy vychází z respektovaných metod, přístupů a operacionalizovaných pojmů, které jsou předem (ex ante) definovány.

6.2.3 Objektivní pramen (výzkumu)

Objektivní²⁰⁵ prameny výzkumu jsou dvojího typu: primární data a sekundární interpretace. Primární data tvoří všechna data, která byla vědcem sebrána v reálném poli (terénu) jeho výzkumu. Mezi příklady primárních dat patří (srov. a více viz Johnson, Reynolds 2008; McNabb 2010; March, Stoker 2010):

- a. *Archiválie*: staré záznamy a dokumenty o činnosti různých aktérů, uchovávané v různých formách; je nutné, aby byly zpětně dohledatelné a kvůli tomu by měly být ve vědecké publikaci správně odkázané a/nebo označené (např. archivním číslem, spisovým číslem příslušného archivu apod.);
- b. *Primární texty*: např. politické programy, manifesty, glosy, popularizační interpretace, zákony, vyhlášky, stenoáznamy, popsané strategie politických aktérů, blogy, příspěvky na sociálních sítích, reakce na příspěvky na sociálních sítích, textový a jiný obsah videí na veřejně přístupné počítačové síti apod.;
- c. *Primární historické prameny nad rámec archiválií*: například svědectví z druhé ruky o historických událostech, náhodně či jinak mimo vědecké postupy nalezené a prozatím řádně nearchivované dokumenty apod.; taková data podléhají podmínkám vydávání/zveřejnění, jako je např. úvod k publikovaným datům s komentářem obsahujícím popis geneze vzniku pramene, okolnosti jeho nalezení, způsob vedení rozhovoru jehož výsledkem je svědectví z druhé ruky o historických událostech apod.;
- d. *Rozhovory (včetně fokusních skupin) s vybranými sociálními aktéry*: musí být sebrané tak, aby odpovídaly předmětu zájmu vědce a vedené s osobami, jejichž výběr k rozhovoru je dle objektivních postupů vědecky

²⁰⁵ Viz předchozí kapitolu k podmínkám objektivity.

zdůvodnitelný; měl by existovat přepis či záznam rozhovoru – záznam může být anonymizovaný, ale autor musí uvést důvod anonymizace;

- e. *Realizované dotazníky*: řídí se podobnými principy jako rozhovory; kromě výstupů z dotazníků by mělo být známo znění všech otázek předmětných dotazníků a mělo by být možné podrobit takové otázky kritické reflexi;
- f. *Jiná veřejně publikovaná data*: jako jsou nápisy, obrazy (včetně vizualizace veřejných shromáždění, záznamů z takových shromáždění apod.) a další akty sociálních aktérů, které jsou pozorovatelné, zaznamenatelné a doložitelné ve veřejném prostoru.

Mezi sekundární interpretace patří například: analýzy, názory, postoje, glosy, články, knihy, výzkumné zprávy, odborná stanoviska apod., které podléhají principům tvorby objektivních výroků a řídí se objektivními postupy sběru, analýzy a interpretace dat.

6.2.4 Standard vědecké práce

Standardem vědecké práce je vycházet z principů, které jsou totožné s uvedenými objektivními výroky, objektivními postupy a s použitím objektivních pramenů (viz tři předchozí podkapitoly).

6.2.5 Historický fakt²⁰⁶

Historický fakt lze definovat třemi základními způsoby: jako v čase proběhlou událost, jako informaci o této minulé události obsaženou v pramenech a jako vědecký historický fakt, který tzv. fixuje znalost reálnosti dané události. Existence historického faktu je uznávána jako základní faktor, který umožňuje použití vědecké metody v historiografické produkci.

Pojem faktu není samozřejmý. Historická fakta jsou spíše složitými útvary než jednoduchými prvky zrcadlícími věrně skutečnost. Složitost a mnohoznačnost pojmu historický fakt je dána především tím, že každý historický fakt je faktem společenským. Jeho společenská podstata vysvětluje zároveň vývoj jeho pojetí, který probíhal současně se změnou struktury a koncepce historiografie tak, jak

²⁰⁶ S definicí tohoto pojmu nám pomáhal náš kolega Roman Kodet z Katedry historických věd Fakulty filozofické ZČU, jemuž patří naše poděkování.

odpovídala společenským změnám (viz např. Havelka 2001, Geertz 1973 atp.). Problematiku historického faktu dále komplikuje jeho možná interpretace, která se nicméně dotýká především vykládání minule proběhlých událostí spíše než jejich reálnosti (viz např. Bolton 2007). Interpretace reálných v minulosti proběhlých událostí a zdrojů (pramenů výzkumu) sloužících k jejich poznání je pak hlavním úkolem historiografie jako vědy. Takový úkol je realizován prostřednictvím objektivních postupů (viz podmínky pro takové postupy výše) s cílem reflektovat kontext historických faktů a maximálně přesně je interpretovat.

6.2.6 Politický směr a politická ideologie

Politický směr je soubor v sociálním prostoru identifikovatelných postojů (verbalizovaných v podobě pramenů dat, viz kapitolu/pojem *Objektivní pramen*), které reprezentují schematický obraz sociální skutečnosti či sociálního jevu a zároveň mohou nabízet řešení konkrétního jevu, které je v souladu se základní vizí či ideou.

Ideologie je v mnohém podobná politickému směru a lze ji definovat takto: „Ideologie jako pojem představuje soubor přesvědčení týkajících se politické sféry, na základě nichž si aktér (jednotlivec či definovaná skupina) vytváří představy o fungování reálného světa jako smysluplného celku a díky těmto představám dokáže utvářet a vyjadřovat přesvědčení o tom, co 'je' nebo 'jak by to být mělo' [apostrofy značí uvozovky v originále – pozn. autoři výzkumné zprávy]“ (Cabada, Charvát, Stulík 2015: 20; srov. Dvořák, Janda, Motyka, Fiedler, Janků 2017: 75). Základní vize a ideologie mohou být dvojího druhu:²⁰⁷ prodemokratické a protidemokratické (více viz např. Cabada, Charvát, Stulík 2015; Stankiewicz 2006).

Mezi demokratické ideologie patří:

- a. moderní a postmoderní liberální směry;
- b. evolucionistický a neesencialistický konzervatismus;
- c. gradualistický sociálně-demokratický směr.

²⁰⁷ V rámci těchto kategorií lze (mimo dále uvedeného) ještě rozlišovat mnoho druhů politických vizí dle jejich povahy. Specifické kategorie vizí lze i nazvat ideologiemi, a to ty, ve kterých je komplexně konceptualizována moc.

Mezi nedemokratické ideologie lze počítat:

- a. nacionální socialismus (nacismus), jehož základy byly formulovány a rozvíjeny především v první polovině dvacátého století;
- b. italský fašismus, jehož základy byly formulovány a rozvíjeny především v první polovině dvacátého století;
- c. komunismus v jeho revolučních variantách klasického (marxismus) i revizionistického stříhu, např. leninismus, maoismus, stalinismus, doktrína Čučche apod.

6.2.7 Názorový proud

Názorový proud není odborný pojem, avšak v obecné rovině významu označuje postoj či množinu postojů sdílených částí společnosti. Názorový proud má dva základní komponenty:

- a. existenci postoje či skupiny postojů
- b. sdílení postoje či skupiny postojů skupinou osob, resp. částí společnosti, která dle postoje opakovaně jedná v určitých modelových situacích (srov. Vláčil 2022).

Výrazem názorový proud se tak zpravidla označují neorganizované a neformální skupiny osob hlásících se k určitému postoji či skupině postojů, tj. hlásící se k určitému způsobu jednání v určitých situacích. Názorové proudy mohou či nemusí být spojeny s určitým politickým směrem či ideologií.

6.2.8 Politický aktér

Politickým aktérem se rozumí subjekt, který se svým působením zapojuje do procesů v politické sféře buď na základě svého podílu na politické moci (volený nebo jmenovaný byrokrat či politická instituce), nebo na základě svého zájmu o řešení určitého veřejně-politického problému či otázky (působení tzv. zdola ze strany veřejnosti bez formální politické moci, ale s možností získat politický vliv). Při takovém politickém působení aktér obvykle využívá své znalosti systému a zkušeností s jednáním ve veřejné sféře – takové znalosti a zkušenosti lze nazvat politickými (též veřejnými) kompetencemi.

Základně rozlišujeme politické aktéry individuální a kolektivní (srov. a více viz Cabada, Charvát, Stulík 2015: 129 a dále; Habermas 2000; Watts 2007: 28 a dále aj.), které je dále možné dělit.

Mezi individuální politické aktéry patří:

- a. jednotlivé osoby působící v politických funkcích (volení nebo jmenování byrokraté);
- b. představitelé politických stran a hnutí, zájmových skupin či sociálních hnutí;
- c. společensky známé osobnosti zapojující se do veřejné politické debaty;
- d. jinak veřejně činné osoby (např. jednotliví demonstranti na veřejné akci apod.).

Mezi kolektivní politické aktéry patří:

- a. politické strany a hnutí;
- b. politické instituce státního charakteru;
- c. sociální hnutí a zájmové skupiny s určitou mírou institucionalizace (např. specifické neziskové organizace);
- d. další formy více či méně organizovaných a koordinovaných skupin vyvíjejících aktivity v politické sféře (např. názorově spříznění jednotlivci ve skupinách na Facebooku; suma demonstrantů na veřejné akci apod.).

6.2.9 Nacionalismus

Nacionalismus je politický směr či ideologie zakládající se na ideji, že politická organizace společnosti by měla vycházet především z příslušnosti k národu. Dle jedné z idejí je nacionalismus založen na přesvědčení, že politická a národní jednotka by měly být shodné (Gellner 1993: 12). Nacionalismus může nabývat liberálních (srov. Dvořák, Janda, Motyka, Fiedler, Janků 2017: 78) i neliberálních forem podle toho, na čem je založen (zakladatelský mýtus, pokrevní vazby apod.), jak ostře vymezuje my (příslušníci národa) vs. oni (ti druzí), a to rétoricky i prakticky apod. (více viz např. Hroch 1999; Anderson 2008).

6.2.10 Šovinistický nacionalismus (nacionální šovinismus)

Jedná se o formu nacionalismu charakteristickou proklamací národní nadřazenosti a snahou o dominanci na národně definovaném teritoriu, která se přelévá do vyhrocené animozity vůči „oni“ (ti druzí, nečlenové národa, ať je definován jakkoliv). Taková forma nacionalismu může být ideově postavena na slepém uctívání národa (např. germanofilství) či etnika (např. slavjanofilství) s tendencemi vylučovat nečleny národa z veřejného dění a/nebo podněcovat nesnášenlivost vůči jiným aktérům (Huddy, Del Ponte 2019; Dvořák, Janda, Motyka, Fiedler, Janků 2017: 83), tj. společenským skupinám, národům či mezinárodním strukturám (jako je např. Evropská unie nebo NATO).

6.2.11 Nacionální socialismus (nacismus)

Nacismus je totalitní ideologie kombinující řadu různorodých dílčích atributů. Namísto definice bývá obvykle charakterizována sadou základních komponent, které obsahuje. Těmito komponenty jsou: antikomunismus, antidemokratismus, antiliberalismus, nacionalismus, rasismus (s prvky eugeniky), antisemitismus, vůdcovský princip, víra v expanzivní a agresivní zahraniční politiku (Charvát 2007: 68), pangermanismus a fašismus. Tato totalitní ideologie byla oficiálně uplatňována v tzv. Třetí říši v letech 1939-1945 (Dvořák, Janda, Motyka, Fiedler, Janků 2017: 78).

6.2.12 Neonacismus

Neonacismus navazuje na tradice nacionálního socialismu tzv. Třetí říše a „je úzce svázán s pokusy rehabilitovat historický nacionální socialismus a usilovat o jeho nastolení jako žádoucího politického systému“ (Mareš 2003: 54). Neonacisté se při pokusech o rehabilitaci nacionálního socialismu často uchylují k popírání holokaustu (Atkins 2009: 79) a obecně nenávisti vůči Židům či dalším „jiným“ (srov. výše s „oni“ u nacionalismu), mají tendenci k obdivu Adolfa Hitlera (a obecně pro-elitního přístupu) a mj. částečně přebírají nacistickou symboliku či v návaznosti na ní vytváří svou vlastní (Dvořák, Janda, Motyka, Fiedler, Janků 2017: 79).

6.2.13 Autoritářský vůdcovský (pro-elitní) princip

Jedná se o princip vztažený k roli vůdce vyskytující se v některých typech autoritářských a totalitních režimů. V jádru tohoto principu se nachází nerovnost,

jelikož vůdce disponuje (domnělými) vlastnostmi a atributy, které ho nadřazují ostatním členům společnosti. Dané atributy slouží jako zdůvodnění výsadního postavení vůdce v rámci společensko-politického systému. V podmínkách nacistického Německa (1933–1945) byl vůdcovský princip (*Führerprinzip*) jedním z ústředních atributů organizace veřejné moci. Základem takové organizace byla centralizace moci v rukou vůdce, přičemž případná delegace rozhodování na další osoby byla zcela odvislá od rozhodnutí vůdce (podrobně viz např. Ball 1942). Při uplatňování vůdcovského principu je vyžadována absolutní poslušnost opřená o vůdcovu autoritu či autoritu jím pověřených „nižších“ vůdců (Dvořák, Janda, Motyka, Fiedler, Janků 2017: 73).

6.2.14 Panslavismus

Panslavismus (někdy též pan-slavismus) je myšlenkový směr, politická doktrína, ideologie, či hnutí propagující ideu jednoty (či minimálně sounáležitosti) slovanských národů. Jednotlivé proudy se v rámci panslavismu liší v řadě aspektů a často jsou historicky podmíněny. Tyto směry mohou mít kulturní či politickou podstatu, mohou být spojovány s obranou či naopak imperiální úlohou předpokládaného hegemonu (především Ruska včetně jeho historických názvů a státních útvarů) či mohou odkazovat na v minulosti existující státní útvary, které integrovaly různé slovanské národy (více viz např. Dedominicis 2017: 6; Vovchenko 2011: 250 aj.). Analogicky jako panslavismus lze vyložit i charakterem podobné směry, doktríny či hnutí, jako je pangermanismus, samozřejmě s upřesněním obsahu, tj. v tomto případě má být hegemonem Německo (včetně jeho historických názvů a státních útvarů) a jednotné germánské (či případně německy mluvící) národy. Panslavismus či pangermanismus může v kontextu jejich použití nabývat liberálních i neliberálních forem a zároveň může být, ale i nemusí, používán v kontextu extremistických textů.

6.2.15 Kosmopolitismus

Jedná se o myšlenkový směr spojený s konceptem světoobčanství, tj. ideou nadřazenosti univerzální identity člověka (společné všem lidským bytostem) nad dalšími identitami (založenými na národnosti, rase apod.). Podle kosmopolitismu všechny lidské bytosti tvoří jednu komunitu. Kosmopolitismus se v některých svých formách vymezuje vůči negativní roli partikulárních identit a nacionalismu. Původ kosmopolitismu můžeme najít již u stoiků a jejich pojetí „kosmu“ (odtud

kosmopolitismus) jako „veškerenstva“ (viz např. Aurelius 1975) a jedná se o široce rozkročený pojem zasahující do etiky, konceptu globální demokracie, globální sociální spravedlnosti apod. (více viz Brock, Brighthouse 2005). Kosmopolitismus není zpravidla vázán na neliberální a extremistický kontext.

6.2.16 Etnocentrismus

Etnocentrismus²⁰⁸ je přístup k interpretaci sociální reality založený na přesvědčení, že kultura a hodnotový systém určité skupiny, tj. etnika definovaného etnicitou obsahující různé komponenty jako jsou jazyk, sociální struktura apod. (Dvořák, Janda, Motyka, Fiedler, Janků 2017: 72), jsou nadřazeny ostatním. V rámci tohoto přístupu jsou určité atributy vlastního etnika základem pro hodnocení reality ve vztahu k jiným etnikům, přičemž takový přístup vychází většinou z domnělé univerzality či nadřazenosti hodnotového systému vlastního etnika vůči ostatním (srov. Summers 1906: 18). Etnocentrismus může v kontextu jeho použití nabývat liberálních i neliberálních forem a zároveň může být, ale i nemusí, používán v kontextu extremistických textů.

6.2.17 Rasismus (rasová diskriminace)

Rasismus je myšlenkový proud založený na (domnělé) inherentní rasové nadřazenosti (případně na kombinaci rasové čistoty a nadřazenosti) určité rasy (Snyder 1962: 10). Pojem rasismus se označuje rovněž doktrína, ideologie či program rasové dominance založený na rozlišování, vylučování nebo mj. omezování příslušníků jiných ras. Takové rozlišování, vylučování a/nebo omezování může mít mnoho podob, ale vždy se projevuje jako zásah do lidských, občanských a/nebo sociálních práv příslušníků jiných ras. Rasismus tedy předpokládá existenci různých kvalitativně odlišných ras, přičemž některým rasám jsou přiřazovány negativní charakteristiky (Miles, Brown 2003: 8) na základě (domněle) biologicky podmíněných (Dvořák, Janda, Motyka, Fiedler, Janků 2017: 81) či jinak daných vlastností souvisejících s kulturou, náboženstvím, specifickými návyky apod. Rasismus je obvykle svázán s extremistickým kontextem.

²⁰⁸ Jen pro zajímavost doplňujeme, že autorství termínu bývá připisováno sociologovi rakouského původu Ludwigu Gumplowiczovi (srov. Bizumic 2014).

6.2.18 Antisemitismus

Jedná se o myšlenkový směr hlásající nenávisť, nesnášenlivost či předpojatost vůči Židům (Dvořák, Janda, Motyka, Fiedler, Janků 2017: 70). Lze rozlišit tzv. náboženský antisemitismus známý též jako antijudaismus (směřující vůči osobám vyznávajícím židovské náboženství), rasový/etnický antisemitismus (stavící na teoriích o vývoji ras/esenciální odlišnosti etnik) a tzv. nový antisemitismus, který se objevuje ve formě popírání holocaustu či antisionismu – tj. proudu založeném na odporu proti sionismu coby myšlenkovému směru hájícímu mj. ideu existence židovského státu. Základem nenávisti, nesnášenlivosti či předpojatosti mohou být všechny druhy antisemitismu zároveň (srov. a více viz Forster, Epstein 1974, Schiffer, Wagner 2011). Antisemitismus je svázán s extremistickým kontextem.

6.2.19 Holocaust (a zločin genocidy)

Pojem holocaust (v češtině též holokaust) vychází z řeckého slova *holocauston* označujícího „zápalnou oběť“. Před druhou světovou válkou byl pojem holocaust užíván pro označení katastrofy velkého rozsahu. Ve druhé polovině 20. století dochází k významovému posunu používání pojmu, který je v současnosti ve veřejném i akademickém diskurzu nejčastěji spojován s aktivitami nacistického Německa spočívajícím v systematické perzekuci a snaze o likvidaci židovského²⁰⁹ obyvatelstva. Tento zločin si vyžádal 6 milionů obětí (Dvořák, Janda, Motyka, Fiedler, Janků 2017: 74). Počátek holocaustu bývá spojován buď s rokem 1933, tj. počátkem perzekuce židovského obyvatelstva, nebo s rokem 1938, zde jsou signifikantní události tzv. křišťálové noci, případně s rokem 1941, kdy byla formulováno tzv. „konečného řešení“ židovské otázky (srov. a více viz Anomaly 2022). Holocaust lze považovat za jeden z příkladů zločinu *genocidy* vymezeného v rámci mezinárodního práva Úmluvou o zabránění a trestání zločinu genocidia z roku 1948 (č. 32/1955 Sb.). Explicitně je genocidium zmíněno v českém trestním zákoníku (č. 40/2009 Sb.) v paragrafech § 400 (Genocidium) a § 405 (Popírání, zpochybňování, schvalování a ospravedlňování genocidia).

²⁰⁹ Existuje i skupina autorů, kteří pracují s širšími definicemi pojmu holocaust, které se neomezují na aktivity nacistického Německa vůči obyvatelstvu židovského původu, ale vztahují se rovněž na perzekuci a likvidaci romské menšiny, hendikepovaného obyvatelstva, homosexuálů, polské menšiny apod. (srov. Burleigh, Wippermann 1991).

6.2.20 Antikapitalismus

Antikapitalismus je myšlenkový směr odmítající základní ideje kapitalismu, tj. ideje tržního hospodářství založeného na soukromém vlastnictví výrobních prostředků a střetávání nabídky a poptávky v podmínkách volné hospodářské soutěže. Tento směr byl systematicky rozpracován mj. v marxistické filozofii a dalších levicových směrech (více viz např. Saad-Filho 2003). Antikapitalismus může v kontextu jeho použití nabývat liberálních i neliberálních forem a zároveň může být, ale i nemusí, používán v kontextu extremistických textů.

6.2.21 Antipacifismus

Jedná se o myšlenkový směr odmítající základní ideje pacifismu. Pacifismus je pak myšlenkový směr prosazující ideu míru a nenásilí a odmítající válku (ať už tzv. spravedlivou nebo nespravedlivou) a obecněji násilí jako nástroj dosahování politických cílů či řešení problémů (Dvořák, Janda, Motyka, Fiedler, Janků 2017: 79). Existuje množství pacifistických směrů, které se liší především v otázce důvodů odmítání války a násilí, které mohou být povahy etické, náboženské či prakticko-politické (srov. Elliott 1980). Společným znakem antipacifismu je naopak uznání války a násilí jako za určitých okolností legálního a legitimního nástroje dosahování politických cílů a řešení politických problémů uvnitř státu či navenek. Antipacifismus není zpravidla vázán na neliberální a extremistický kontext.

6.2.22 Antidemokratismus (a antiparlamentarismus)

Antidemokratismus je významově široký pojem, pod který lze zařadit různé myšlenkové proudy odmítající demokracii a/nebo její základní komponenty, jako je v zastupitelské formě parlament (zřízen dle ideje parlamentarismu; od tohoto *antiparlamentarismus*). Demokracie může být odmítána z rozličných pozic, typicky (ne výlučně) však z pozic různých nedemokratických ideologií. Je třeba rovněž rozlišovat jaké pojetí demokracie je odmítáno, tj. zda se jedná o obecně pojatou formu vlády, politický systém, specifické elitní pojetí demokracie, přímou/zastupitelskou demokracii (forma demokratické participace), či liberální demokracii v současnosti hájenou ústavním pořádkem ČR aj. Posledně zmíněný typ demokracie je charakterizován: politickým pluralismem; širším společenským konsenzem ohledně lidských a občanských práv a jejich rozsahu; konstitucionalismem (vzájemně provázané ústavní principy); a vládou práva v

souvislosti s ochranou menšiny před většinou (viz Havlík 2019; Sartori 1987; Dahl 2001; Mudde, Rovira Kaltwasser 2012: 11–13). Antidemokratismus a antiparlamentarismus mohou v kontextu jejich použití nabývat liberálních i neliberálních forem a zároveň mohou být, ale i nemusí, používány v kontextu extremistických textů.

6.2.23 Antikomunismus (a antimarxismus)

Antikomunismus je významově široký pojem, do něhož spadají myšlenkové směry odmítající ideologii komunismu (ideově vytvořenou např. Karlem Marxe, tj. významově užší pojem *antimarxismus*) s ohledem na její podstatu, komunistický politický systém a uspořádání společnosti či politickou praxi konkrétních politických režimů hlásících se k idejím komunismu, tj. především likvidace soukromého majetku, rušení společenských tříd apod. (Dvořák, Janda, Motyka, Fiedler, Janků 2017: 76). Pojmem antikomunismus se rovněž (zvláště v prostředí střední a východní Evropy) označuje politická strategie zaměřená na oslabování potenciálu komunistických či obecně levicových stran (srov. Koubek – Polášek 2013). Východiska odmítání komunismu se v různých formách antikomunismu zásadně liší – formy antikomunismu mohou být spojeny s liberálně prosazovanými doktrínami lidských práv (např. práva na soukromé vlastnictví), které komunismus inherentně porušuje, či se mohou opírat o teze nedemokratických ideologií, typicky nacismu či fašismu (ECPS 2022).

6.2.24 Iredentismus

Iredentismus označuje snahu státu (či politických aktérů v rámci státu, případně za podpory aktérů mimo tento stát) získat určité území jiného (zpravidla sousedícího) státu na základě (zpravidla společné) národnosti, rasy či etnicity obyvatelstva žijícího na zájmovém území, případně společné historie. Pojem je obvykle užíván v souvislosti s působením určitých politických aktérů snažících se sjednocovat národy či etnika rozdělená politickými hranicemi států (srov. a více viz Mareš 2010). Iredentismus může v kontextu jeho použití nabývat liberálních i neliberálních forem a zároveň může být, ale i nemusí, používán v kontextu extremistických textů.

6.2.25 Antiliberalismus

Antiliberalismus je vnitřně různorodý myšlenkový směr odmítající základní hodnoty a principy na nichž je vystavěna ideologie liberalismu.²¹⁰ Dle Holmese (1993: 5) směřuje antiliberalismus především proti individualismu, racionalismu, humanitarismu, svobodné morálce, materialismu, skepticizmu či kosmopolitismu. Aktéři, kteří se hlásí k tomuto směru často pracují s pojmem krize moderní společnosti a v této souvislosti tvrdí, že liberalismus způsobuje kulturní a morální rozklad společnosti. Antiliberalismus může v kontextu jeho použití nabývat liberálních i neliberálních forem a zároveň může být, ale i nemusí, používán v kontextu extremistických textů.

6.2.26 Antiglobalismus

Antiglobalismus je myšlenkový směr založený na odmítání globalizace jako celku, příp. některých jeho fundamentů. Je to směr široce rozkročený do různých ideologií a názorových proudů, v jehož rámci lze identifikovat radikálně-levicové, anarchistické, alterglobalistické,²¹¹ nacionalistické (či přímo nacionálně šovinistické) a jiné proudy. Jednotícím prvkem všech těchto směrů je odpor proti důsledkům globalizace, přičemž jednotlivé proudy se liší v tom, vůči jakým typům důsledků globalizačních procesů se vymezují – ekonomickým, environmentálním, spojeným s procesy vládnutí a distribuce moci či sociokulturním (srov. Carver 2003). Antiglobalismus může v kontextu jeho použití nabývat liberálních i neliberálních forem a zároveň může být, ale i nemusí, používán v kontextu extremistických textů.

6.2.27 Antimultikulturalismus

Jde o myšlenkový proud, či jakousi kontra-ideologii, odmítající základní principy multikulturalismu, tj. ideje, že v rámci společnosti mohou koexistovat (ať už „dohromady“²¹² nebo tzv. vedle sebe²¹³) různé etnické, národnostní, náboženské

²¹⁰ Mezi tyto hodnoty a principy patří mj. „... uznání práv jednotlivce, rovnost před zákonem, možnost svobodné soutěže, což znamená odstranění privilegií pro určité vrstvy, omezení a dělbu státní moci a podíl jedince na utváření politické vůle ve státě“ (Dvořák, Janda, Motyka, Fiedler, Janků 2017: 77).

²¹¹ Je diskutabilní, zda lze alterglobalistické proudy označovat za antiglobalistické (srov. Pokhrel 2011).

²¹² Na základě tzv. smíchání „... různých tradic a kulturních praktik v jednu společnou ... univerzální kulturu“ (Hirt 2007: 45).

²¹³ Tento stav je přirovnáván k salátové míse „... ve které si různé přísady („etnické skupiny“) uchovávají svoji chuť a formu, nicméně dohromady tvoří svěbytný pokrm, který je charakteristický

a další skupiny a že by tyto skupiny měly být v rámci moderních společností uznány a jejich identita a základní práva chráněna veřejnou mocí (a také ušetřena neoprávněného společenského tlaku). Míra uznání, ochrany a přístupu k takovým skupinám je různá (srov. Dvořák, Janda, Motyka, Fiedler, Janků 2017: 78). Taková různost uznání, ochrany a přístupů je zachytitelná pomocí různých teorií multikulturalismu (viz Hirt 2007) a analýzou legislativy či tradic zájmové společnosti. Antimultikulturalismus může v kontextu jeho použití nabývat liberálních i neliberálních forem (např. nacionálního šovinismu) a zároveň může být, ale i nemusí, používán v kontextu extremistických textů.

6.3 Z+P: Chráněné identity/charakteristiky v kontextu lidských a dalších práv

V českém právním systému nalezneme řadu ustanovení, která odkazují k určité identitě (resp. prvku identity) a zakládají tak jistou formu ochrany práv jejich nositelů. Neexistuje však ucelený seznam ve formě taxativního výčtu identit, které jsou v českém právním prostředí určitým způsobem chráněny. Vytvoření takového seznamu by na jednu stranu jistě posílilo právní jistotu v oblasti ochrany práv nositelů určité identity, problémem taxativních výčtů je ovšem značná strnulost ve smyslu fixování stavu věcí v čase vytvoření příslušné právní úpravy. V případě komplexní a dynamicky se rozvíjející problematiky identit tedy nelze ani do budoucna doporučit vytvoření právně závazného taxativního výčtu chráněných identit použitelného napříč právními odvětvími.

Základní vodítko pro rozlišování chráněných identit v českém právním prostředí nabízí ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod. Kromě konstatování svobody a rovnosti v důstojnosti i v právech (čl. 1), které je základním měřítkem pro zacházení s osobami a jejich identitou v českém právním řádu, je s ohledem na vymezení okruhů identit klíčový čl. 3 odst. 1. V daném článku jsou zmíněny následující prvky identity: pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, víra a náboženství, politické či jiné smýšlení, národní nebo sociální původ, příslušnost k národní nebo etnické menšině, majetek, rod či jiné postavení. Okruh prvků identity je v Listině vymezen poměrně široce, což lze od ústavněprávního textu očekávat.

jedinečností svého namíchání“ (Hirt 2007: 45). Slovní spojení *vedle sebe* tak zde není uvedeno ve významu segregace, ale pozitivně chápané specifické koexistence.

Odvětvové úpravy konkretizující ochranu nositelů určitých identit pracují s výčty odlišnými, často ve srovnání s Listinou užšími.

Nejčastěji diskutovanou právní úpravou v kontextu ochrany identity je antidiskriminační zákon (198/2009 Sb.). K šíření povědomí ohledně této právní úpravy napomáhá mimo jiné instituce veřejného ochránce práv, která se na antidiskriminační agendu dlouhodobě zaměřuje. Klíčovým ustanovením zákona je § 2 odst. 3 uvádějící nepřipustné důvody nerovného zacházení, kterými jsou: rasa, etnický původ, národnost, pohlaví, sexuální orientace, věk, zdravotní postižení, náboženské vyznání, víra či světový názor a v oblasti volného pohybu pracovníků v rámci EU i státní příslušnost. V následujícím odstavci zákona je specifikováno, že diskriminací z důvodu pohlaví se rozumí i diskriminace z důvodu těhotenství, mateřství, otcovství či pohlavní identifikace. Přestože daný výčet není použitelný v oblasti trestního práva (srov. předmět úpravy v § 1 antidiskriminačního zákona), poskytuje poměrně ucelenou představu o tom, jaké prvky identity jsou z hlediska jejich právní ochrany v současnosti relevantní.

Jinou právní normou, kterou je třeba v souvislosti s ochranou identity zmínit, je Zákon o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů (361/2003 Sb.). V tomto zákoně jsou taktéž zmíněny chráněné charakteristiky, konkrétně v § 16 odst. 4: „Přijetí občana do služebního poměru nelze odepřít z důvodu věku, rasy, barvy pleti, pohlaví, sexuální orientace, víry a náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnosti, etnického nebo sociálního původu, majetku, rodu, manželského a rodinného stavu nebo povinností k rodině, jakož i z důvodu členství v odborových organizacích a jiných sdruženích s výjimkou případů, které stanovuje tento zákon nebo zvláštní právní předpis. Tyto výjimky se nepovažují za diskriminaci. Zakazuje se i takové jednání bezpečnostního sboru, které diskriminuje občana nikoliv přímo, ale až ve svých důsledcích. Za takové jednání se považuje i navádění k diskriminaci.“

Chráněné identity/charakteristiky v souvislosti se zákazem diskriminace jsou uvedeny i v Zákoníku práce (262/2006 Sb.), konkrétně v § 16, odst. 2: „V pracovněprávních vztazích je zakázána jakákoliv diskriminace, zejména diskriminace z důvodu pohlaví, sexuální orientace, rasového nebo etnického původu, národnosti, státního občanství, sociálního původu, rodu, jazyka, zdravotního stavu, věku, náboženství či víry, majetku, manželského a rodinného

stavu a vztahu nebo povinností k rodině, politického nebo jiného smýšlení, členství a činnosti v politických stranách nebo politických hnutích, v odborových organizacích nebo organizacích zaměstnavatelů; diskriminace z důvodu těhotenství, mateřství, otcovství nebo pohlavní identifikace se považuje za diskriminaci z důvodu pohlaví.“

Poněkud užší výčet prvků identity nabízí trestní zákoník (TZ), a to ve spojitosti s nenávistnou pohnutkou (§ 42 písm. b), kdy je odkazováno na činy spáchané „z národnostní, rasové, etnické, náboženské, třídní či jiné podobné nenávisti“. Jak je patrné, tento výčet není taxativní (viz zmínku o „jiné podobné nenávisti“), v úvahu tedy připadají i jiné obdobné prvky identity. Záleželo by na rozhodnutí soudu, zda by konkrétní prvek identity uznal za „obdobný“ dle citovaného ustanovení trestního zákoníku.

Obdobně jako v případě uvedené pohnutky ani § 356 trestního zákoníku vymezující skutkovou podstatu trestného činu podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod neobsahuje taxativní výčet prvků identity. Výslovně je uveden národ, rasa, etnická skupina, náboženství a třída, nicméně následně je uvedeno „jiná skupina osob“ bez jakéhokoli upřesnění. Hypoteticky se tedy nabízí řada dalších prvků identity, které by mohly definovat určitou „jinou skupinu osob“ a vůči nimž se tedy lze dopustit trestného činu podle § 356. Analogicky jsou vymezeny prvky identity v § 400, 402 a 403 trestního zákona.

Odlišně je k vymezení okruhu chráněných skupin obyvatel přistupováno v případě trestných činů dle § 352 a 355. V § 352 je uveden taxativní výčet obsahující skupiny definované na základě rasy, příslušnosti k etnické skupině, národnosti, politického přesvědčení, vyznání nebo toho, že jsou bez vyznání. V § 355 je obsažen stejný výčet, a navíc je jako trestné definováno i hanobení národa, jazyka, rasy či etnické skupiny jako takové. V případě § 352 a 355 tedy chybí „jiná skupina osob“ zmíněná v § 356, okruh chráněných identit je tedy ve srovnání s § 356 užší a na rozdíl od § 356 navíc i taxativní. Rozdíly najdeme i v rámci lišících se výčtů – v § 352 a 355 je uvedeno politické přesvědčení, které by dle § 356 mohlo být podřazeno pod „jinou skupinu osob“, v § 356 je pak výslovně uvedena třída, která v § 352 a 355 uvedena není.²¹⁴

²¹⁴ Popsané rozdíly se dají částečně vysvětlit odlišnou historií jednotlivých paragrafů trestního zákoníku (TZ). Podstatné je mít zejména na paměti, že § 355 a 356 přenášejí do českého právního

7 REŠERŠE ZDROJŮ

7.1 Rešerše zdrojů z oblasti lingvistiky a teorie vědy

7.1.1 Rešerše zdrojů pro téma: pozice výzkumníka vůči vědeckému objektu a realitě

Abbott, A. (1988): Transcending General Linear Reality. *Sociological Theory* 6(2), 169–186.

Adjei, S. B. (2013): Discourse Analysis: Examining Language Use in Context. *The Qualitative Report* 18(50), 1–10.

Baert, P. (2003): Pragmatism, Realism and Hermeneutics. *Foundation of Science* 8, 89–106.

Bielskis, A. (2005): Towards a Post-Modern Understanding of the Political. From Genealogy to Hermeneutics. Palgrave Macmillan: New York.

Carnap, R. (1991): Překonání metafyziky logickou analýzou jazyka. In: *Filosofický časopis*, 39(4), 622–643.

Crease, R. P. (1997): Hermeneutics and the natural sciences: Introduction. *Man and World* 30, 259–270.

Čapek, J. (2010): Hans-Georg Gadamer. Pravda a metoda (recenze). *Reflexe* 39, 115–121.

Derrida, J. (2003): The Problem of Genesis in Husserl's Philosophy. The University of Chicago Press: Chicago.

Derrida, J. (2003): Tradice vědy a skrývání smyslu. Komentář k Husserlovu Původu geometrie. Oikoymenh: Praha.

Dowling, M. (2007): From Husserl to van Manen. A review of different phenomenological approaches. *International Journal of Nursing Studies* 44(1), 131–142.

Drulák, P. (2008): Jak zkoumat politiku. Kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích. Portál: Praha.

Drulák, P. (2009): Metafory studené války. Portál: Praha.

Elder, V. (2007): For emergence: refining archer's account of asocial structure. *Journal of the theory of social behaviour* 37(1), 25–44.

Fairfield, P. (2011): *Philosophical Hermeneutics Reinterpreted*. Continuum: London.

Fisher, W. P. (2004): Meaning and Method in the Social Sciences. *Human Studies* 27, 429–454.

Fridmanová, M. (2005): Paul Ricoeur: Problém interpretácie a porozumenia. *Filozofia* 60(3), 192–197.

Gadamer, H. G. (1977): *Philosophical Hermeneutics*. University of California Press: Berkeley.

Gadamer, H. G. (1994): *Problém dějinného vědomí*. Filosofia: Praha.

Gadamer, H. G. (1998): Jazyk jako médium hermeneutické zkušenosti. *Filosofický časopis* 46(4), 597–603.

Gadamer, H. G. (2000): Text a interpretace. *Reflexe* 21, 5–35.

Gadamer, H. G. (2004): From Word to Concept. The Task of Hermeneutics as Philosophy. In: Krajewski, B. (ed.), *Gadamer's Repercussions. Reconsidering Philosophical Hermeneutics*. University of California Press: Berkeley, Los Angeles a London, 1–14.

Gadamer, H. G. (2010): *Pravda a metoda I. Triáda*. Praha.

Giddens, A. (1982): *Profiles and Critique in Social Theory*. University of California Press: Los Angeles.

Ginev, D. (1998): Rhetoric and Double Hermeneutics in the Human Sciences. *Human Studies* 21, 259–271.

Gonzales, F. J. (2006): Dialectic and Dialogue in the Hermeneutics of Paul Ricoeur and H. G. Gadamer. *Continental Philosophy Review* 39, 313–345.

- Grondin, J. (1997): Úvod do hermeneutiky. Oikoymenh: Praha.
- Hamilton, P. (1996): Historicism. Routledge: London.
- Harper, A. S. (2012): An Oblique Epistemic Defence of Conceptual Analysis. *Metaphilosophy* 43(3), 235–256.
- Hendl, J. (2016): Kvalitativní výzkum. Portál: Praha.
- Husserl, E. (2001): Idea fenomenologie. Oikoymenh: Praha.
- Chenari, M. (2009): Hermeneutics and Theory of Mind. *Phenom. Cogn. Science* 8, 17–31.
- Ihde, D. (1997): Thingly Hermeneutics/Technoconstructions. *Man and World* 30, 369–381.
- Jankovič, M. (2003). Literární dílo jako trvajícím spor dvou diskurzů. *Česká literatura* 5, 562–569.
- Kafle, N. P. (2011): Hermeneutic phenomenological research method simplified. *Bodhi: An Interdisciplinary Journal* 5(1), 181–200.
- Kronick, J. C. (1997): Alternativní metodologie pro analýzu kvalitativních dat. *Sociologický časopis* 33(1), 57–67.
- Kuhn, T. S. (1997): Struktura vědeckých revolucí. Oikoymenh: Praha.
- Lavoie, D. (2011): The interpretative dimension of economics: Science, hermeneutics, and praxeology. *Rev. Austrian. Economy* 24, 91–128.
- Leonardo, Z. (2003): Interpretation and the Problem of Domination: Paul Ricoer's Hermeneutics. *Studies in Philosophy and Education* 22, 329–350.
- Levinas, E. (1995): The Theory of Intuition in Husserl's Phenomenology. Northern University Press: Evanston.
- Levinas, E. (1997): Být pro druhého. Zvon: Praha.
- Mills, Ch. W. (2008): Sociologická imaginace. SLON: Praha

Mootz, F. J., Taylor, G. H. (2011): *Gadamer and Ricoeur. Critical Horizons for Contemporary Hermeneutics*. Continuum: London.

Payne, G., Payne, J. (2004): *Key concepts in Social Research*. SAGE: London.

Ricoeur, P. (2000): *Čas a vyprávění*. Oikoymenh: Praha.

Ricoeur, P. (2004): *Úkol hermeneutiky. Eseje o hermeneutice*. Filosofia: Praha.

Risser, J. (2000): From concept to word: On the radicality of philosophical hermeneutice. *Continental Philosophy Review* 33: 309–325.

Rosenberg, A. (2012): *Philosophy of Science*. Westview Press: Boulder.

Řicháček, T., Čermák, I., Hytych R. (2013): *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Masarykova univerzita: Brno.

Saussure, F. (2007): *Kurz obecné lingvistiky*. Academia: Praha.

Schmidt, L. K. (2006): *Understanding Hermeneutics*. Acumen: Durham.

Steiner, G. (1997): “This Project is Mad”: Descartes, Derrida, and the Notion of Philosophical Crisis. *Man and World* 30, 179–198.

Weber, M. (1998): *Metodologie, sociologie a politika*. Oikoymenh: Praha.

Wojnar, D. M., Swanson, K. M. (2007): Phenomenology: An Exploration. *Journal of Holistic Nursing* 25(3), 172–180.

Yoon, P.-J. (2001): The Political Philosophy of Intersubjectivity and the Logic of Discourse. *Human Studies* 24, 57–68.

7.1.2 Rešerše zdrojů pro teorii jazyka

Ahmed, A., ed. (2010): *Wittgenstein’s Philosophical Investigations: A Critical Guide*. Cambridge University Press: Cambridge.

Atlas, J. D. (2005): *Logic, Meaning and Conversation: Semantical Underdeterminacy, Implicature, and their Interface*. Oxford University Press: Oxford.

- Auer, P. (2019): Jazyková interakce. NLN: Praha.
- Austin, J. L. (2000): Jak udělat něco slovy. Filosofia: Praha.
- Bach, K. (1987): Thought and Reference. Oxford University Press: Oxford.
- Bach, K. (1994): Conversational implicature. *Mind and Language* 9, 124–162.
- Bach, K. (2001): You don't say. *Synthese* 128, 15–44.
- Baker, G. P., a Hacker, P. M. S. (2005): Wittgenstein: Understanding and Meaning, Volume 1 of an Analytical Commentary on the Philosophical Investigations. Blackwell Publishing: Oxford.
- Baz, A. (2012): When Words are Called For. Harvard University Press: Cambridge.
- Benz, A., Jäger, C., van Rooij, R., eds. (2006): Game Theory and Pragmatics. Palgrave Macmillan: Basingstoke.
- Binkley, T. (1973): Wittgenstein's Language. Martinus Nijhoff: Hague.
- Black, M. (1954): Metaphor. *Proceedings of the Aristotelian Society* 55, 273–294.
- Blackburn, S. (1984): Spreading the Word. Clarendon Press: Oxford.
- Bloor, D. (1983): Wittgenstein: A Social Theory of Knowledge. Columbia University Press: New York.
- Brandom, R. (1994): Making it Explicit: Reasoning, Representing, and Discursive Commitment. Harvard University Press: Cambridge.
- Braver, L. (2012): Groundless Grounds: A Study of Wittgenstein and Heidegger. MIT: Press Cambridge.
- Carnfield, J. V. (1996): The Community View. *Philosophical Review* 105, 469–488.
- Cerbone, D. (1994): Don't Look But Think: Imaginary Scenarios in Wittgenstein's Later Philosophy. *Inquiry* 37, 159–183.
- Coates, J. (2007): The Claims of Common Sense: Moore, Wittgenstein, Keynes and the Social Sciences. Cambridge University Press: Cambridge.

- Cohen, P. R., Morgan, J., Pollack, M. E., eds. (1990): *Intentions in Communication*. MIT Press: Cambridge.
- Davies, A., Elder, C., eds. (2004): *The handbook of Applied Linguistics*. Blackwell Publishing: Oxford.
- Davis, W. A. (1998): *Implicature: Intention, Convention, and Principle in the Failure of Gricean Theory*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Derrida, J. (1973): *Speech and Phenomena*. Northern University Press: Evanston.
- Derrida, J. (1993): *Texty k dekonstrukci*. Archa: Bratislava.
- Drury, M. O. C. (1996): *The Danger of Words*. Thoemmes Press: Bristol.
- Dummett, M. (1996): *The Seas of Language*. Clarendon Press: Oxford.
- Fogelin, R. (2009): *Taking Wittgenstein and his Word*. Princeton University Press: Princeton.
- Fogelin, R. F. (1987): *Wittgenstein*. Routledge: London.
- Forster, M. N. (2004): *Wittgenstein on the Arbitrariness of Grammar*. Princeton University Press: Princeton.
- Gerrard, S. (1991): *Two Ways of Grounding Meanings*. *Philosophical Investigations* 14, 95–114.
- Glock, H. J. (1996): *A Wittgenstein Dictionary*. Blackwell Publishing: Oxford.
- Glock, H. J. a Hyman J., eds. (2017): *A Companion to Wittgenstein*. Wiley-Blackwell: Hoboken, New York.
- Goldfarb, W. (1983): *I Want You to Bring Me a Slab: Remarks on the Opening Sections of the Philosophical Investigations*. *Synthese* 56, 265–282.
- Grandy, R., Warner R., eds. (1986): *Philosophical Grounds of Rationality: Intentions, Categories, Ends*. Oxford University Press: Oxford.
- Grayling, A. C. (1988): *Wittgenstein*. Oxford University Press: Oxford.

- Green, M. (1997): On the Autonomy of Linguistic Meaning. *Mind* 106: 217–244.
- Green, M. S. (1998): Direct Reference and Implicature. *Philosophical Studies* 91: 61–90.
- Gréve, S. S., Mácha, J., eds. (2016): *Wittgenstein and the Creativity of Language*. Palgrave Macmillan: Basingstoke.
- Grice, H. P. (1968): Utterer's Meaning, Sentence Meaning, and Word-Meaning. *Foundations of Language* 4: 225–242.
- Grice, H. P. (1969): Utterer's Meaning and Intentions. *The Philosophical Review* 68: 147–177.
- Grice, H. P. (1971): Intention and Uncertainty. *Proceedings of the British Academy*, 57: 263–279.
- Grice, H. P. (1975a): Logic and Conversation, In: D. Davidson and G. Harman (eds.), *The Logic of Grammar*. Dickenson: Encino, 64–75.
- Grice, H. P. (1975b): Method in Philosophical Psychology (From the Banal to the Bizarre). *Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association* 48: 23–53.
- Grice, H. P. (1978): Further Notes on Logic and Conversation, In: Cole, P. (ed.), *Syntax and Semantics: Pragmatics*. Academic Press: New York, 183–197.
- Grice, H. P. (1981): Presupposition and Conversational Implicature, In: Cole, P. (ed.), *Radical Pragmatics*. Academic Press: New York, 183–197.
- Grice, H. P. (1982): Meaning Revisited, In: Smith, N. V. (ed.), *Mutual Knowledge*. Academic Press: New York, 223–243.
- Grice, H. P. (1989): *Studies in the Way of Words*. Harvard University Press: Cambridge.
- Guttenpaln, S. (2005): *Object of Metaphor*. Clarendon Press: Oxford.
- Hacker, P. M. S. (1986): *Insights and Ilusion*. Clarendon Press: Oxford.
- Hájek, M. (2014): *Čtenář a stroj*. SLON: Praha.

Hájek, M., Havlík, M., Nekvapil, J. (2012): Narativní analýza v sociologickém výzkumu: přístupy a jednotící rámec. *Sociologický časopis* 48(2), 199–223.

Hanfling, O. (1989): *Wittgenstein's Later Philosophy*. State University of New York Press: Albany.

Harris, R. (1990): *Language, Saussure and Wittgenstein: How to Play Games with Words*. Routledge: London.

Heyes, C., ed. (2003): *The Grammar of Politics: Wittgenstein and Political Philosophy*. Cornell University Press: Ithaca.

Hintikka, J. (1989): Rules, Games and Experiences: Wittgenstein's Discussion of Rule-following in the Light of His Development. *Revue Internationale de Philosophie* 43: 279–297.

Hintikka, J., ed. (1994): *Aspects of Metaphor*. Kluwer: Dordrecht.

Chapman, S. (2005): *Paul Grice, Philosopher and Linguist*. Palgrave Macmillan: New York.

Child, W. (2011): *Wittgenstein*. Routledge: New York.

Chomsky, N. (2015): *Aspects of the Theory of Syntax*. MIT Press: Cambridge.

Johnson, M. (1981): *Philosophical Perspectives on Metaphor*. University of Minnesota Press: Minneapolis.

Kenny, A. (2005): *Wittgenstein*. Harvard University Press: Cambridge.

Kittay, E. (1987): *Metaphor: Its Cognitive Force and Linguistic Structure*. Oxford University Press: Oxford.

Kripke, S. (1982): *Wittgenstein on Rules and Private Language*. Harvard: Cambridge.

Kuusela, O. a McGinn, M., eds. (2011): *The Oxford Handbook of Wittgenstein*. Oxford University Press: Oxford.

Laver, M., Benoit, K., Garry, J. (2003): Extracting Policy Positions from Political Texts Using Words as Data. *The American Political Science Review* 97(2), 311–331.

- Leezenberg, M. (2001): *Contexts of Metaphor*. Elsevier: Oxford.
- Levinas, E. (1987): *Collected Philosophical Papers*. Martinus Nijhoff Publishers: Dordrecht.
- Levinson, S. (2000): *Presumptive Meanings: The Theory of Generalized Conversational Implicature*. MIT Press: Cambridge.
- Lüthi, D. (2006): How Implicatures Make Grice an Unordinary ordinary language philosopher. *Pragmatics* 16, 247–274.
- Miller, A., Wright, C., eds. (2002): *Rule-Following and Meaning*. McGill-Queen's University Press: Montreal.
- Neale, S. (1992): Paul Grice and the Philosophy of Language. *Linguistics and Philosophy* 15, 509–559.
- Noë, A. (1994): Wittgenstein, Phenomenology and What it Makes Sense to Say. *Philosophy and Phenomenological Research* 54(1), 1–42.
- Ogden, C. K., Richards, I. A. (1946): *The Meaning of Meaning: A Study of the Influence of Language upon Thought and of the Science of Symbolism*. Harcourt: New York.
- Pears, D. (1986): *Wittgenstein*. Fontana: London.
- Petrus, K., ed. (2010): *Meaning and Analysis: New Essays on Grice*. Palgrave: Hampshire.
- Pitkin, H. F. (1973): *Wittgenstein and Social Justice*. University of California Press: Berkeley.
- Quine, W. V. O. (2013): *Word and Object*. MIT Press: Cambridge.
- Recanati, F. (1986): On defining communicative Intentions. *Mind and Language* 3, 213–242.
- Recanati, F. (2003): Embedded implicatures. *Philosophical Perspectives* 17(1), 299–332.
- Ricoeur, P. (1973): The Model of the Text: Meaningful Action Considered as a Text. *New Literary History* 5(1), 91–117.

- Rubinstein, D. (1981): *Marx and Wittgenstein: Social Praxis and Social Explanation*. Routledge: London.
- Saul, J. (2002): Speaker meaning, what is said, and what is implicated. *Noûs* 36: 228–248.
- Saussure, F. (2007): *Kurz obecné lingvistiky*. Academia: Praha.
- Searle, J. R. (1970): *Speech Acts*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Schulte, J. (1992): *Wittgenstein: an Introduction*. State University of New York Press: New York.
- Sluga, H. D. a Stern, D. G., eds. (1996): *The Cambridge Companion to Wittgenstein*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Stalnaker, R. (1999): *Context and Content*. Oxford University Press: Oxford.
- Staten, H. (1984): *Wittgenstein and Derrida: Philosophy, Language and Deconstruction*. Blackwell Publishing: Oxford.
- Stern, D. G. (1995): *Wittgenstein on Mind and Language*. Oxford University Press: Oxford.
- Stern, D. G. (2004): *Wittgenstein's Philosophical Investigations: An Introduction*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Stocker, B. (2006): *Derrida on Deconstruction*. Routledge: London.
- Strawson, P. F. (1964): Intention and convention in speech acts. *Philosophical Review* 73, 439–460.
- Travis, C. (2001): *The Uses of Sense: Wittgenstein's Philosophy of Language*. Oxford University Press: Oxford.
- Travis, C. (2006): *Thought's Footing*. Oxford University Press: Oxford.
- Waismann, F. (1979): *Wittgenstein and the Vienna Circle*. Blackwell: Oxford.
- Wikforss, A. M. (2001): Semantic Normativity. *Philosophical Studies* 102, 203–226.

Williams, M. (1999): *Wittgenstein, Mind, and Meaning: Toward a Social Conception of Mind*. Routledge: London.

Wilson, A. (2012): What is a text? *Studies in History and Philosophy of Science* 43, 341–358.

Winch, P. (1990): *The Idea of a Social Science and its Relation to Philosophy*. Routledge: London.

Wittgenstein, L. (1964): *Philosophical Remarks*. Blackwell Publishing: Oxford.

Wittgenstein, L. (1969): *On Certainty*. Blackwell Publishing: Oxford.

Wittgenstein, L. (1974): *Philosophical Grammar*. Blackwell Publishing: Oxford.

Wittgenstein, L. (1998): *Filosofická zkoumání*. Filosofia: Praha.

Wittgenstein, L. (2005): *The Big Typescript: TS 213*. Wiley-Blackwell: Oxford.

Wittgenstein, L. (2006): *Modrá a Hnědá kniha*. Filosofia: Praha.

Zemach, E. M. (1995): Meaning, the Experience of Meaning and the Meaning-Blind in Wittgenstein's Late Philosophy. *Monist* 78(4), 480–495.

7.2 Rešerše zdrojů z oblasti extremismu

7.2.1 Rešerše zdrojů k teorii extremismu

Abedi, A. (2004): *Anti-Political Establishment Parties*. Routledge: London.

Akkerman, T., Lange, S. L., Rooduijn, M., eds. (2016): *Radical Right-Wing Populist parties in Western Europe*. Routledge: London.

Al-Rawi, A. (2017): *Islam on Youtube*. Palgrave MacMillan: London.

Anastasakis, O. (2001): Post-communist extremism in Eastern Europe: The nature of the phenomenon. *Studies in Ethnicity and Nationalism* 1(2).

Appelbaum, E., Katz, E. (2007): Political extremism in the presence of a free rider problem. *Public Choice* 133, 31–40.

Backes, U. (2010): *Political Extremes*. Routledge: London.

Barša, P., Strmiska, M. (1997): Horror extremi. K pojetí antisystémových sil a extrémismu. *Politologický časopis* 4(1), 83–86.

Barša, P., Strmiska, M. (1999): *Národní stát a etnický konflikt*. CDK: Brno.

Bartoň, M. (2010): *Svoboda projevu: principy, garance, meze*. Leges: Praha.

Bastl, M. (2001): *Radikální levice v České republice*. Masarykova univerzita: Brno

Bastl, M., Mareš, M., Smolík, J., Vejvodová, P. (2011): *Krajní levice a krajní pravice v ČR*. Grada: Praha.

Baumann, Z. (2003): *Modernita a holocaust*. SLON: Praha.

Baumgartl, B., Favell, A., eds. (1995): *New Xenophobia in Europe*. Kluwer: London.

Berger, J. M. (2018): *Extremism*. MIT Press: London.

Betz, H. G. (1996): *Radical Right-Wing Populism and Western Europe*. Saint Martin's Press: New York.

Betz, H. G., Immerfall, S., eds. (1998): *The New Politics of the Right. Neo-Populist Parties and Movements in Established Democracies*. McMillan Press: London.

Bin Ali, M. (2016): *The Roots of Religious Extremism*. Imperial College Press: London.

Brandon, J., Murray, D. (2007): *Hate on State*. Centre for Social Cohesion: London.

Braun, A., Scheinberg, S., Scheinberg, S. J. (1997): *The Extreme Right: Freedom And Security At Risk*. Avalon Publishing: Michigan.

Braunthal, G. (2009): *Right-Wing Extremism in Contemporary Germany*. Palgrave MacMillan: London.

Brzobohatá, K., Tyl, T., eds. (2006): *Symbol a symbolika v právu*. Eurolex Bohemia: Praha.

Capoccia, G. (2002): *Anti-system Parties. A Conceptual Reassessment*. *Journal of Theoretical Politics* 14(1).

- Capoccia, G. (2005): *Defending Democracy*. The John Hopkins University Press: Baltimore, London.
- Carter, E. (2018): Right-wing Extremism/Radicalism: Reconstructing the Concept. *Journal of Political Ideologies* 23(2), 157–182.
- Carvalho, J. (2014): *Impact of Extreme Right Parties on Immigration Policy*. Routledge: London.
- Cohen, C. (1989): Free Speech and Political Extremism. *Law and Philosophy* 7, 263–279.
- Cohen-Almagor, R. (1997): Combating right-wing political extremism in Israel: Critical Appraisal, *Terrorism and Political Violence*, 9(4), 82–105.
- Cohen-Almagor, R. (2006): *The Scope of Tolerance*. Routledge: London.
- Covarrubias, J., Lansford, T., Pauly, R. J., eds. (2016): *The New Islamic State*. Routledge: London.
- Černý, P. (2005): *Politický extremismus a právo*. Eurolex Bohemia: Praha.
- Černý, P. (2008): *Právní ochrana před extremismem*. C. H. Beck: Praha.
- Dančák, B., Fiala, P. (1999): *Nacionalistické politické strany v Evropě*. Masarykova univerzita: Brno.
- Dančák, B., Fiala, P. (2000): *Národnostní politika v postkomunistických zemích*. Masarykova univerzita: Brno.
- Dančák, B., Šimíček, V., eds. (2001): *Deset let Listiny základních práva a svobod v právním řádu České republiky a Slovenské republiky*. Masarykova univerzita: Brno.
- Danics, Š. (2002): *Extremismus – hrozba demokracie*. Police History: Praha.
- Danics, Š. (2003): *Extremismus: řešení krizových situací*. Triton: Praha.
- Danics, Š., Kamín, T. (2008): *Extremismus, rasismu a antisemitismus*. Policejní akademie ČR: Praha.

Danics, Š., Tejchmanová, L. (2017): Extremismus, radikalismus, populismus a euroskepticismus. Univerzita Jana Amose Komenského: Praha.

Della, P. D., Lafree, G. (2012): Processes of radicalization and deradicalization. *International Journal of Conflict and Violence* 6(1).

Demjančuk, N., Drotárová, L. (2005): Vzdělávání a extremismus. Epoque: Praha.

Downs, W. M. (2012): *Political Extremism in Democracies. Combating Intolerance.* Palgrave MacMillan: New York.

Dvořák, V., Janda, D., Motyka, V., Fiedler, V., Janků, M.: 2017. Extremismus. Příručka pro policejní specialisty. MVČR: Praha.

Dvořáková, V. (1997): Strany radikální pravice. *Politologická revue* 3(1), 6–19.

Eatwell, R. (2000): The Rebirth of the „Extreme right“ in Western Europe. *Parliamentary Affairs* 53(3), 407–425.

Eatwell, R., Mudde, C., eds. (2004): *Western Democracies and the New Extreme Right Challenge.* Routledge: London.

Ebner, J. (2017): *The Rage. The Vicious Circle of Islamist and Far-Right Extremism.* I. B. Tauris: London.

Ferrero, M. (2005): Radicalization as a reaction to failure: An Economic Model of Islamic Extremism. *Public Choice* 122: 199–220.

Fiala, P., ed. (1998): *Politický extremismus a radikalismus v České republice.* Masarykova univerzita: Brno.

Filip, J. (1999): *Ústavní právo 1. Doplněk.* Brno.

Filip, J. (2001): Postavení politické strany v řízení podle § 73 zákona o Ústavním soudu. *Časopis pro právní vědu a praxi* 9(1), 1–8.

Fitzi, G., Mackert, J., Turner B. S., eds. (2019): *Populism and the Crisis of Democracy. Politics, Social Movements and Extremism.* Routledge: London.

Flores, Y. V. (2017): *The Pedagogy of Violent Extremism.* Peter Lang: New York.

- Gambetta, D., Hertog, S. (2016): *Engineers of Jihad*. Princeton University Press: Princeton.
- Gelder, K. (2007): *Subcultures. Cultural Histories and Social Practice*. Routledge: London.
- Gelder, K., Thornton, S., eds. (1997): *The Subcultures*. Routledge: New York.
- Gerloch, A., Hřebejk, J., Zoubek, V. (1999): *Ústavní systém České republiky*. Prospektrum: Praha.
- Glazzard, A., Jespersen, S., Maguire, T., Winterbotham, E. (2018): *Conflict, violent Extremism and Development*. Palgrave MacMillan: London.
- Goodwin, M. J. (2011): *New British Fascism*. Routledge: London.
- Green, R. (2019): *Debates on the Rise of Islamist Extremism*. Reference Point Press: San Diego.
- Guiora, A. N. (2014): *Tolerating Intolerance. The Price of Protecting Extremism*. Oxford University Press: Oxford.
- Gunaratna, R., Jerard, J., Nasir, S. M. (2013): *Countering Extremism*. Imperial College Press: London.
- Hadley, J. (2009): *Animal Rights Extremism and the Terrorism Question*. *Journal of Social Philosophy* 40(3), 363–378.
- Hainsworth, P. (2008): *The Extreme Right in Western Europe*. Routledge: New York.
- Halverson, J., Goodall, H. L., Corman, S. R. (2011): *Master Narratives of Islamist Extremism*. Palgrave MacMillan: New York.
- Hanuš, J., ed. (2001): *Lidská práva. Nárok na obecnou platnost a kulturní diferenciaci*. CDK: Brno.
- Hardy, M., Mughal, F., Markiewicz, S., eds. (2017): *Muslim Identity in Turbulent Age*. Jessica Kingsley Publishers: London, Philadelphia.
- Hawkins, K. A., Carlin, R. E., Littvay, L., Kaltwasser, C. R., eds. (2019): *The Ideational Approach to Populism*. Routledge: London.

Healey, J., ed. (2017): *Countering Terrorism and Violent Extremism*. The Spinney Press: Thirroul.

Herczeg, J. (2008): *Trestné činy z nenávisti*. ASPI: Praha.

Hiel, A. van, Mervielde, I. (2003): The Measurement of Cognitive Complexity and Its Relationship With Political Extremism. *Political Psychology* 24(4), 781–801.

Hoffman, A. J., Alamilla, S., Liang, B. (2018): *The Role of Community Development in Reducing Extremism and Ethnic Conflict*. Palgrave MacMillan: London.

Holzer, J., Laryš, M., Mareš, M. (2019): *Militant Right-Wing Extremism in Putin's Russia*. Routledge: London.

Horne, G. (2006): *The Color of Fascism*. New York University Press: New York.

Chalk, P. (2000): *Non-Military Security and Global Order*. Palgrave MacMillan: London.

Charvát, J. (2007): *Současný politický extremismus a radikalismus*. Portál: Praha.

Charvát, J. (2017): Pojem extremismus a jeho aktuální možnosti použití v České republice. *Bezpečnostní teorie a praxe* 18(2), 91–108.

Chmelík, J. (2000): *Symbolika extremistických hnutí*. Armex: Praha.

Chmelík, J. (2001): *Extremismus a jeho sociologické a právní aspekty*. Linde: Praha.

Chmelík, J. (2001): *Znalecké dokazování*. Policie ČR: Praha.

Chmelík, J., kol. (2012): *Extremismus*. Aleš Čeněk: Plzeň.

Iannaccone, L. R. (2012): Extremism and the Economics of Religion. *The Economics Record* 88, 110–115.

Iannaccone, L. R., Berman, E. (2006): Religious Extremism: The good, the bad, and the deadly. *Public Choice* 128, 109–129.

IUSTITIA (2012): Stanovisko In IUSTITIA, o.s., k textu doc. JUDr. PhDr. Miroslava Mareše, PhD. *Problematika Hate Crime. Zahraniční zkušenosti a možnost aplikace*

tohoto přístupu v ČR s důrazem na trestné činy z nenávisti proti cizincům. In IUSTITIA: Praha.

Jařab, J. (2001): Policie v zajetí starých omylů. Listy 31(3), 6.

Jaykumar, S., ed. (2019): Terrorism, Radicalisation & Countering Violent Extremism. Palgrave MacMillan: London.

Kalamár, Š., kol. (2011): Extremismus I. Policejní akademie ČR: Praha.

Kalamár, Š., Svoboda, I., Sunardi, T., Vopršal, P. (2011): Terminologie a symbolika užívaná soudobou extremistickou scénou. Key Publishing: Ostrava.

Kalibová, K. (2017): Trestná činnost z nenávisti de lege lata a de lege ferenda – některé hmotně právní aspekty. Masarykova univerzita: Brno (disertační práce).

Kaplan, J. (2016): Radical Religion and Violence. Routledge: London.

Kiess, J., Decker, O., Brähler, E. (2016): German Perspectives on Right-Wing Extremism. Challenges for Comparative Analysis. Routledge: London.

Kiess, J., Decker, O., Brähler, E., eds. (2016): German Perspectives on Right-Wing Extremism. Routledge: London.

Kirshner, A. S. (2014): A Theory of Militant Democracy. The Ethics of Combating Political Extremism. Yale University Press: London.

Kladermans, B., Mayer, N, eds. (2006): Extreme Right Activists in Europe. Routledge: New York.

Klokočka, V. (1994): Nové pojmy v Ústavě České republiky. Politologický časopis 1(1), 6–16.

Knigge, P. (1998): The Ecological Correlates of Right-wing Extremism in Western Europe. European Journal of Political Research 34, 249–279.

Koehler, D. (2017): Understanding Deradicalization. Routledge: London.

Kolektiv autorů (2010): Zapomenuté oběti. In IUSTITIA: Praha.

Kopeček, L. (2007): The Far Right in Europe. CEPSR 9(4), 280–293.

- Krčál, P. (2012): Pravicový extremismus jako zdroj penální legitimacy. *Rexter* 1, 72–104.
- Krčál, P. (2016): Politický extremismus a radikalismus jako jedny z referenčních bodů státních aparátů na úrovni diskurzivní produkce. *Rexter* 14:1, 92–137.
- Kreidl, M., Vlachová, K. (1999): Rise and Decline of Right-wing Extremism in the Czech Republic in the 1990s. Sociologický ústav: Praha.
- Kreidl, M., Vlachová, K. (1999): Sociální zázemí extrémní pravice v ČR. Voliči SPR-RSČ v letech 1996-1998. *Sociologický časopis* 35(3), 335–354.
- Kupka, P., Laryš, M., Smolík, J. (2009): Krajní pravice ve vybraných zemích střední a východní Evropy: Slovensko, Polsko, Ukrajina, Bělorusko, Rusko. MuniPress: Brno.
- Kysela, J. (2001): Právo na odpor a občanskou neposlušnost. Doplněk: Brno.
- Lazaridis, G., Campani, G., eds. (2017): *Understanding the Populist Shift*. Routledge: London.
- Lebeda, D. (2013): Úvod do problematiky extremismu. Wolters Kluwer: Praha.
- Levin, B. (1999): Hate Crimes: Worse by Definition. *Journal of Contemporary Criminal Justice* 15(1), 6–21.
- Levitas, D. (2002): *The Terrorist Next Door – The Militia Movement and the Radical Right*. Thomas Dunne Books: New York.
- Lipset, S. M. (1982): Failures of Extremism. *Society*, 48–58.
- Lipset, S. M., Raab, E. (1970): *The Politics of Unreason. Right-Wing Extremism in America 1790–1970*. Harper Torchbook: London.
- Lipstadtová, D. E. (2001): *Popírání holocaustu*. Paseka: Praha.
- Lombardi, M., et al. (2015): *Countering Radicalisation and Violent Extremism Among Youth to Prevent Terrorism*. NATO, IOS Press: Amsterdam.
- Lylová, H. (2000): Vlastenecká fronta. *Politologický časopis* 7(4), 422–439.

Mádr, J., Růžička, M. (2005): K trestné činnosti spojené s extremismem z pohledu státního zastupitelství (a to i na pozadí dvou rozhodnutí Nejvyššího soudu). Státní zastupitelství 9.

Mádr, J., Růžička, M. (2005): K některým problémům vztahujícím se k dokazování trestných činů spojených s extremismem. Státní zastupitelství 11.

Machalová, T., kol. (2001): Lidská práva proti rasismu. Doplněk: Brno.

Mammone, A., Godin, E., Jenkins, B., eds. (2013): Varieties of Right-Wing Extremism in Europe. Routledge: London.

Mann, T. E., Ornstein, N. J. (2012): It's Worse than It Looks. How the American Constitutional System Collided with the New Politics of Extremism. Basic Books: New York.

Mareš, M. (2000): Konstituování krajní pravice v českém stranicko-politickém systému. Vývoj SPR-RSC od přelomu let 1989/1990 do parlamentních voleb v roce 1992. Politologický časopis 7(2), 157–168.

Mareš, M. (2003): Pravicový extremismus a radikalismus v ČR. Barrister and Principal: Brno.

Mareš, M. (2005): Terorismus v ČR. Centrum strategických studií: Brno.

Mareš, M. (2006): Symboly používané extremisty na území ČR v současnosti. Ministerstvo vnitra ČR: Praha.

Mareš, M. (2009): Hrozba politického extremismu z hlediska Ozbrojených sil České republiky. Vojenské rozhledy 18(2).

Mareš, M. (2012): Right-Wing Extremism in the Czech Republic. Friedrich-Ebert-Stiftung.

Mareš, M., Svoboda, I., Stehlík, E. (2011): Extremismus jako bezpečnostní hrozba. Ministerstvo obrany: Praha.

Mareš, M., Výborný, Š. (2013): Militantní demokracie ve střední Evropě. CDK: Brno.

Marešová, A. (1999): Kriminologické a právní aspekty extremismu. Institut pro kriminologii a sociální prevenci: Praha.

Matoušková, I., Spurný, J., kol. (2005): Komunikačně náročné situace v policejní praxi. Aleš Čeněk: Plzeň.

McCann, G. J. J. (2019): The Prevent Strategy and Right-Wing Extremism. Routledge: London.

McGowan, L. (2004): Radikální pravice v Německu od roku 1870 po současnost. Prostor: Praha.

Mering, S. von, McCarty, T. W., eds. (2013): Right-Wing Radicalism Today. Routledge: London.

Merkl, P. H., Weinberg, L., eds. (2003): Right-Wing Extremism in the Twenty-First Century. Frank Cass Publishers: London.

Míčka, R., Štech, F. (2009): Dělnická strana jako pseudonáboženský problém? Revue politika 24(9).

Midlarsky, M. I. (2011). Origins of Political Extremism. Cambridge University Press: Cambridge.

Mikule, V. (1999): Právní prostředky obrany proti politickému a jinému extremismu. Institut pro kriminologii a sociální prevenci: Praha.

Mudde, C. (2000): Extreme Right Parties in Eastern Europe. Patterns of Prejudice 43(1), 5–27.

Mudde, C. (2000): The Ideology of the Extreme Right. Manchester University Press: Manchester.

Mudde, C. (2007): Populist Radical Right Parties in Europe. Cambridge University Press: New York.

Mudde, C., ed. (2005): Racist Extremism in Central and Eastern Europe. Routledge: London.

Mudde, C., ed. (2017): The Populist Radical Right. A Reader. Routledge: New York.

Nejvyšší státní zastupitelství (2009): Metodický materiál – extremismus. Nejvyšší státní zastupitelství: Brno.

Nilan, P. (2017): Muslim Youth in the Diaspora. Challenging Extremism through Popular Culture. Routledge: London.

Nociar, T. (2015): Politológ ako lekár, psychiater a ideologický štátny aparát: kritický pohľad na problematické aspekty terminológie politickej krajnosti. Rexter 13, 48–92.

Nociar, T. (2016): Politológov sprievodca „terminologickým chaosom“: Terminológia, charakteristika a konceptualizácia krajnepravícovej ideologickej rodiny. Rexter 14(1), 44–91.

Nožina, M., ed. (1997): Mezinárodní organizovaný zločin v ČR. Ústav mezinárodních vztahů: Praha.

Pečínka, P. (1999): Pod rudou vlajkou proti KSČ – osudy radikální levice v Československu. Doplněk: Brno.

Perelman, M. (2007): The Confiscation of American Prosperity. From Right-Wing Extremism and Economic Ideology to the Next Great Depression. Palgrave MacMillan: London.

Perry, B., Scrivens, R. (2019): Right-Wing Extremism in Canada. Palgrave MacMillan: London.

Pirro, A. L. P. (2015): The Populist Radical Right in Central and Eastern Europe. Routledge: London.

Posłuszna, E. (2015): Environmental and Animal Rights Extremism, Terrorism, and National Security. Elsevier: Amsterdam.

Pratt, D. (2010): Religion and Terrorism: Christian Fundamentalism and Extremism. Terrorism and Political Violence 22, 438–456.

Ramet, S. P. (1999): The Radical Right in Central and Eastern Europe since 1989. The Pennsylvania State University Press: Old Main.

- Rataj, J. (1997): O autoritativní národní stát. Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938–1939. Karolinum: Praha.
- Ridgeway, J. (1995): Blood in the Face: The Ku Klux Klan, Aryan Nations, Nazi Skinheads, and the Rise of a New White Culture. Thunder's Mouth Press: New York.
- Richards, J. (2017): Extremism, Radicalization and Security. Palgrave MacMillan: London.
- Rijkema, B. (2018): Militant Democracy. Routledge: London.
- Rummens, S., Abts, K. (2010): Defending Democracy: The Concentric Containment of Political Extremism. *Political Studies* 58, 649–665.
- Růžička, M. (2009): K problematice přibírání znalců po novele trestního řádu provedené zákonem č. 274/2008 Sb. *Státní zastupitelství* 5.
- Rydgren, J., ed. (2013): Class Politics and the Radical Right. Routledge: London.
- Sartori, G. (1993). *Teoría demokracie*. Archa: Bratislava.
- Sartori, G. (2001): *Srovnávací ústavní inženýrství*. SLON: Praha.
- Sedláček, P. (2003): *Nic než národ*. Národní strana: Praha.
- Shoshan, N. (2016): *The Management of Hate*. Princeton University Press: Princeton.
- Scham, S. (2018): *Extremism, Ancient and Modern*. Routledge: London.
- Scheu, H. Ch. (1998): *Ochrana národnostních menšin podle mezinárodního práva*. Karolinum: Praha.
- Silke, A., ed. (2014): *Prisons, Terrorism and Extremism*. Routledge: London.
- Smith, R. B. (2003): Political Extremism – Left, Center, and Right. *The American Sociologist*, 70–80.
- Smolík, J. (2010): *Subkultury mládeže. Uvedení do problematiky*. Grada: Praha.
- Smolík, J., Vejvodová, P. (2013): *Nové trendy české krajní pravice*. Rexter 1.
- Southers, E. (2013): *Homegrown Violent Extremism*. Elsevier: Amsterdam.

Srb, V., Hirtlová, P, eds. (2007): Radikalismus a jeho projevy v současném světě. Nezávislé centrum pro studium politiky: Praha.

Stojarová, V. (2018): Populist, Radical and Extremist Political Parties in Visegrad countries vis à vis the migration crisis. In the name of the people and the nation in Central Europe. *Open Political Science* 1, 32–45.

Strmiska, M. (1996): Politický terorismus. Masarykova univerzita: Brno.

Strmiska, M. (2000): Ozbrojená opozice. Masarykova univerzita: Brno.

Strmiska, M. (2001): Terorismus a demokracie. Masarykova univerzita: Brno.

Svobodová, J. (1994): Zdroje a projevy antisemitismu v českých zemích 1948–1992. Ústav pro soudobé dějiny: Praha.

Šámal, P. (2009): K pojmu trestného činu a souvisejícím otázkám v novém trestním zákoníku. *Trestněprávní revue*.

Šaradín, P. (2001): Historické proměny pojmu ideologie. CDK: Brno.

Šmausová, G. (1999): „Rasa“ jako rasistická kategorie. *Sociologický časopis* 35(4), 433–446.

Štěchová, M. (2001): Interetnické konflikty jako důsledek rasové nevraživosti. Institut pro kriminologii a sociální prevenci: Praha.

Šturma, P., Nováková, J., Bílková, V. (2003): Mezinárodní a evropské instrumenty proti terorismu a organizovanému zločinu. C. H. Beck: Praha.

Thomas, P. (2010): Failed and Friendless: The UK's 'Preventing Violent Extremism' Programme. *BJPIR* 12, 442–458.

Tomek, V., Slačálek, O. (2006): Průvodce anarchismem. Myšlenky, proudy, osobnosti. Manibus Propriis: Praha.

Vegrichtová, B. (2017): Extremismus a společnost. Aleš Čeněk: Plzeň.

Vejvodová, P. (2008): Autonomní nacionalismus. *Rexter* 2.

Voegelin, E. (2000): Kouzlo extrémů. Mladá fronta: Praha.

- Výborný, Š., Mareš, M. (2014): *Práce se znalcem v oblasti extremismu*. MVČR: Praha.
- Wagnerová, E. (1995): Poznámky k vývoji a k různým pojetím základních práv. *Politologický časopis* 2(1), 43–48.
- Walach, V., Kupka, P. (2015): *Politický extremismus: čas vrátit dar*. A2. On-line: <https://a2larm.cz/2015/07/politicky-extremismus-cas-vratit-dar/>
- Walach, V., Kupka, P. (2019): *Jakým jazykem mluví a na co útočí Miroslav Mareš?* A2. On-line: <https://a2larm.cz/2019/01/jakym-jazykem-mluvi-a-na-co-utoci-miroslav-mares/>
- Weinberg, L., Pedahzur, A. (2003): *Political Parties and Terrorist Groups*. Routledge: London.
- Weinberg, L., Pedahzur, A., eds. (2005): *Religious Fundamentalism and Political Extremism*. Frank Cass Publishers: London.
- Weinberg, L., Pedahzur, A., Perliger, A. (2009): *Political Parties nad Terrorist Groups*. Routledge: London.
- Whitford, A. B., Yates, J., Ochs, H. L. (2006): Ideological Extremism and Public Participation. *Social Science Quarterly* 87(1), 36–54.
- Wilkinson, M. L. N. (2019): *The Genealogy of Terror*. Routledge: London.
- Wintrobe, R. (2006): Extremism, Suicide Terror, and Authoritarianism. *Public Choice* 128, 169–195.
- Wintrobe, R. (2006): *Rational Extremism. The Political Economy of Radicalism*. Cambridge University Press: New York.
- Wolf, J. (2000). *Lidské rasy a rasismus v dějinách a současnosti*. Karolinum: Praha.
- Zbořil, Z. (2001): Evropské rozměry politického extremismu. *Mezinárodní politika* 25(1), 20–22.
- Zbořil, Z. (2001): Soudobý antisemitismus. Evropské dědictví nenávisti a intolerance. *Mezinárodní politika* 25(7), 35–36.

Zeman, P. (2002): Možnosti postihu projevů rasové nesnášenlivosti podle zákona o přestupcích. *Trestní právo* 6, 6–11.

Zimek, J. (1998): Ústavní vývoj českého státu. Masarykova univerzita: Brno.

Zoubková, I., Firstová, J., a kol. (2013): *Kriminologie – aktuální problémy*. Policejní akademie ČR: Praha.

Zulianello, M. (2019): *Anti-System Parties*. Routledge: London.

7.2.2 Rešerše zdrojů vytvořených bezpečnostními orgány²¹⁵

BIS (2010–2013): Informace BIS o vývoji na extremistické scéně [čtvrtletně od 2010 do 2013]. Online: <https://www.mvcr.cz/clanek/ctvrtletni-zpravy-bezpecnostni-informacni-sluzby-o-extremismu.aspx>.

BIS (2020a): Demokracie a ústavnost. Online: <https://www.bis.cz/demokracie-a-ustavnost/> (12. 9. 2020).

BIS (2020b): Výroční zprávy Bezpečnostní informační služby (1996–2019). Online: <https://www.bis.cz/vyrocní-zpravy/> (15. 9. 2020).

Kalibová, Houžvová, Kaňovská (2017). *Předsudečné trestné činy*. Příručka pro soudce a státní zástupce. In IUSTITIA: Praha.

MVČR (2020): Co je extremismus. Online: <https://www.mvcr.cz/clanek/co-je-extremismus.aspx> (10. 9. 2020).

Nejvyšší státní zastupitelství (2003). Stanovisko NSZ 9/2003 k problematice odborných vyjádření po novele trestního řádu č. 265/2001 Sb. se zaměřením na jejich vztah ke znaleckým posudkům a výslechu osoby, která odborné vyjádření podala. Online: <https://verejnazaloba.cz/wp-content/uploads/2020/03/stanovisko-9-2003.pdf> (12. 8. 2022).

Nejvyšší státní zastupitelství (2009): *Extremismus*. Metodický materiál (SL 54/2006). Online: <http://portal.justice.cz/nsz/soubor.aspx?id=82741> (11. 12. 2020).

²¹⁵ Pozn.: z povahy dokumentů jsme mohli pracovat jen s těmi, které byly a jsou veřejně dostupné.

Nejvyšší státní zastupitelství (2020). Zprávy o činnosti. Online: <https://verejnazaloba.cz/nsz/cinnost-nejvyssiho-statniho-zastupitelstvi/zpravy-o-cinnosti/> (12. 9. 2020).

OBSE (2009): Preventing and responding to hate crimes. A resource guide for NGOs in the OSCE region. Online: <https://www.osce.org/files/f/documents/8/a/39821.pdf> (12. 5. 2021).

Odbor bezpečnostní politiky MVČR (2022a): Extremismus. Souhrnné situační zprávy (2009–2022). Online: <https://www.mvcr.cz/clanek/ctvrtletni-zpravy-o-extremismu-odboru-bezpecnostni-politiky-mv.aspx> (15. 8. 2022).

Odbor bezpečnostní politiky MVČR (2022b): Koncepce boje proti projevům extremismu a předsudečné nenávisti. Online: <https://www.mvcr.cz/clanek/extremismus-vyrocnizpravy-o-extremismu-a-strategie-boje-proti-extremismu.aspx> (15. 8. 2022).

Odbor bezpečnostní politiky MVČR (2022c): Strategie boje proti extremismu. Online: <https://www.mvcr.cz/soubor/strategie-boje-proti-extremismu-v-roce-2009.aspx> (15. 8. 2022).

7.2.3 Rešerše zdrojů: legislativní veřejně-politické dokumenty v ČR

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod.

Zákon č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách České republiky.

Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon).

Zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich.

Zákon č. 254/2019 Sb., o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech.

Zákon č. 262/2011 Sb., o účastnících odboje a odporu proti komunismu.

Zákon č. 294/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 84/1990 Sb., o právu shromažďovacím.

Zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (TZ).

Zákon č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti.

Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád.

Zákon č. 84/1990 Sb., o právu shromažďovacím.

7.2.4 Rešerše zdrojů: legislativní veřejně-politické dokumenty, oblast mezinárodních smluv a evropského práva

Deklarace OSN o právech osob příslušejících k národnostním, etnickým, náboženským a jazykovým menšinám. Online: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/minorities.aspx> (11. 12. 2020).

Charta OSN (30/1947 Sb.).

Listina základních práv Evropské unie (2012/C 326/02).

Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (120/1976 Sb.).

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (120/1976 Sb.).

Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace (95/1974 Sb.).

Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin (96/1998 Sb.).

Rámcové rozhodnutí Rady 2008/913/SVV o boji proti některým formám a projevům rasismu a xenofobie prostřednictvím trestního práva.

Směrnice Rady Evropské unie č. 2000/43/EC – rovné zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ.

Úmluva o nepromlčitelnosti válečných zločinů a zločinů proti lidskosti (53/1974 Sb.).

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (209/1992 Sb.).

Úmluva o zabránění a trestání zločinů genocidia (32/1955 Sb.).

Všeobecná deklaráce lidských práv. Online: <https://www.osn.cz/wp-content/uploads/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf> (10. 12. 2020).

7.2.5 Rešerše zdrojů: judikatura v ČR a EU

Nález Ústavního soudu ČR, I.ÚS 2832/18.

Nález Ústavního soudu ČR, III. ÚS 299/06.

Nález Ústavního soudu ČR, III.ÚS 2300/18.

Nález Ústavního soudu ČR, IV.ÚS 2011/10.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Balász vs. Hungary (15529/12).

Rozsudek Nejvyššího soudu, 2 Cdo 1810/2009.

Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci, 6To 19/2011.

Stanovisko Nejvyššího soudu, Tpjn 302/2005.

Usnesení Nejvyššího soudu, 3 Tdo 1174/2004.

Usnesení Nejvyššího soudu, 6 Tdo 194/2020.

Usnesení Nejvyššího soudu, 7 Tdo 1014/2017.

Usnesení Nejvyššího soudu, 8 Tdo 1449/2016.

Usnesení Nejvyššího soudu, 8 Tdo 314/2019.

Usnesení Nejvyššího soudu, 8 Tdo 819/2015.

Usnesení Nejvyššího soudu, 8 Tdo 856/2020.

Usnesení Nejvyššího soudu, 8 Tdo 972/2011.

7.3 Rešerše zdrojů z oblasti obsahové analýzy

Anandarajan, M., Hill, Ch., Nolan, T. (2019): Practical Text Analytics. Maximizing the Value of Text Data. Springer: Cham.

Arthos, J. (2018): Hermeneutics After Ricoeur. Bloomsbury Publishing: London.

Bloor, M., Bloor, T. (2013): The Practice of Critical Discourse Analysis: an Introduction. Routledge: London.

Drisko, J. W., Maschi, T. (2016): Content Analysis. Oxford University Press: Oxford.

Elliot, J. (2005): Using Narrative in Social Research. SAGE: London.

Fisher, W. P. (2003): Mathematics, Measurement, Metaphor and Metaphysics I. Implications for Method in Postmodern Science. *Theory and Psychology* 13(6), 753–790.

Franzosi, R. (2004): From Words to Numbers: Narrative, Data, and Social Science. Cambridge University Press: Cambridge.

Gerdes, E. (2014): How to Read. Guide Dog Books: Bowie.

Guttenplan, S. (2005): Objects Of Metaphor. Clarenton Press: Oxford.

Gutzmann, D., Turgay, K., eds. (2019): Secondary Content. Brill: Leiden.

Hájek, M. (2014). Čtenář a stroj. SLON: Praha.

Hsieh, H.-F., Shannon, S. E. (2005): Three Approaches to Qualitative Content Analysis. *Qualitative Health Research* 15(9), 1277–1288.

Charmaz, K. (2006): Construction Grounded Theory. SAGE: London.

Charteris-Black, J. (2013): Analysing Political Speeches: Rhetoric, Discourse and Metaphor. Palgrave Macmillan: New York.

Chu, Y. (2017): Twenty Years of Social Studies Textbook Content Analysis: Still “Decidedly Disappointing”? *The Social Studies* 108(6), 229–241.

- Johnson, M. (1981): *Philosophical Perspectives on Metaphor*. University of Minnesota Press: Minneapolis.
- Krippendorff, K. (2004): *Content Analysis*. SAGE: Thousand Oaks.
- Krug, M. G., Schluter, J., eds. (2013): *Research Methods in Language Variation and Change*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Kuckartz, U. (2014): *Qualitative Text Analysis*. SAGE: Thousand Oaks.
- Lakoff, G.; Johnson, M. (2002): *Metafory, kterými žijeme*. Host: Brno.
- Leetaru, K. H. (2012): *Data Mining Methods for the Content Analyst*. Routledge: London.
- Lieblich, A., Tuval-Mashiach, R., Zilber, T. (1998): *Narrative Research. Reading, Analysis, and Interpretation*. SAGE: London.
- Litosseliti, L., ed. (2010): *Research Methods in Linguistics*. Continuum: London.
- Maasen, S., Weingart, P. (2000): *Metaphors and the Dynamics of Knowledge*. Routledge: London.
- McEnery, T., Hardie, A. (2012): *Corpus Linguistics*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Neuendorf, K. A. (2002): *The Content Analysis Guidebook*. SAGE: Thousand Oaks.
- Ortony, A., ed. (1993): *Metaphor and Thought*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Ricoeur, P. (2003): *The Rule of Metaphor*. Routledge: London, New York.
- Riffe, D., Lacy, S., Fico, F. G. (2005): *Analyzing Media Messages*. Lawrence Erlbaum Associates Publishers: London.
- Roberts, C. W., ed. (1997): *Text Analysis for the Social Sciences*. Lawrence Erlbaum Associates Publishers: London.
- Rose, G. (2016): *Visual Methodologies*. SAGE: Thousand Oaks.

- Semino, E. (2008): *Metaphor in Discourse*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Sharp, H.; Woodman, M.; Hovenden, F. (2005): Using Metaphor to Analyse Qualitative Data: Vulcans and Humans in Software Development. *Empirical Software Engineering* 10, 343–365.
- Schreier, M. (2012): *Qualitative Content Analysis in Practice*. SAGE: Thousand Oaks.
- Stalnaker, R. (2014): *Context*. Oxford University Press: Oxford.
- Strauss, A., Corbin, J. (1999): *Základy kvalitativního výzkumu*. Albert: Brno.
- Stroud, B. (2002): *Meaning, Understanding, and Practice: Philosophical Essays*. Oxford University Press: Oxford.
- Titscher, S., Meyer, M., Wodak, R., Vetter, E. (2000): *Methods of Text and Discourse Analysis*. SAGE: London.
- Waismann, F. (1997): *The Principles of Linguistic Philosophy*. Palgrave Macmillan: New York.
- Weber, P. (1990): *Basic Content Analysis*. SAGE: Thousand Oaks.
- West, M. D. (2001): *Theory, Method, and Practice in Computer Content Analysis*. Ablex Publishing: London.
- Wetherell, M., Taylor, S., Yates, S. (2001): *Discourse as Data. A Guide for Analysis*. SAGE: London.
- Witten, I. H., Frank, E., Hall, M. A., Pal, Ch. J. (2017): *Data Mining. Practical Machine Learning Tools and Techniques*. Morgan Kaufmann: Cambridge.
- Wodak, R., Krzyzanowski, M., eds. (2008): *Qualitative Discourse Analysis in the Social Sciences*. Palgrave Macmillan: New York.
- Yin, R. K. (2016): *Qualitative Research from Start to Finish*. The Guilford Press: New York.

8 SEZNAM V TEXTU ODKÁZANÝCH ZDROJŮ

Adobe Acrobat Professional (2022): Acrobat Pro Homepage. Online: <https://www.adobe.com/cz/acrobat/acrobat-pro.html> (9. 8. 2022).

Anderson, B. (2008): Představy společenství. Úvahy o původu a šíření nacionalismu. Karolinum: Praha.

Anomaly, J. (2022): Race, Eugenics, and the Holocaust. In: Gallin, S., Bedzow, I. (eds.), Bioethics and the Holocaust. Springer: Cham, 153–171.

Anonymizovaný participant č. 1 (AP1). Workshop č. 1 k projektu TL03000583 konaný 19. 10. 2020.

Anonymizovaný participant č. 2 (AP2). Workshop č. 1 k projektu TL03000583 konaný 19. 10. 2020.

Anonymizovaný participant č. 3 (AP3). Workshop č. 1 k projektu TL03000583 konaný 19. 10. 2020.

Anonymizovaný participant č. 4 (AP4). Workshop č. 1 k projektu TL03000583 konaný 19. 10. 2020.

Anonymizovaný participant č. 5 (AP5). Workshop č. 1 k projektu TL03000583 konaný 19. 10. 2020.

Anonymizovaný participant č. 6 (AP6). Workshop č. 1 k projektu TL03000583 konaný 19. 10. 2020.

Anonymizovaný participant č. X (APX). Workshop č. 2 k projektu TL03000583 konaný 4. 5. 2022.

Anonymizovaný participant č. Z (APZ). Workshop č. 3 k projektu TL03000583 konaný 3. 11. 2022.

AntConc (2022): AntConc Homepage. Online: <https://www.laurenceanthony.net/software/antconc/> (9. 8. 2022).

Atkins, S. E. (2009): Holocaust as an International Movement. Praeger: Westport.

Aurelius, M. A. (1975): Hovory k sobě. Svoboda: Praha.

- Baert, P. (2003): Pragmatism, Realism and Hermeneutics. *Foundation of Science* 8, 89–106.
- Ball, M. M. (1942): The Leadership Principle in National Socialism. *Journal of the History of Ideas* 3(1), 74–93.
- Becker, H. (1997): *Outsiders: Studies In The Sociology Of Deviance*. The Free Press: New York.
- Bielskis, A. (2005): *Towards a Post-Modern Understanding of the Political. From Genealogy to Hermeneutics*. Palgrave Macmillan: New York.
- BIS (2010–2013): Informace BIS o vývoji na extremistické scéně [čtvrtletně od 2010 do 2013]. Online: <https://www.mvcr.cz/clanek/ctvrtletni-zpravy-bezpecnostni-informacni-sluzby-o-extremismu.aspx>.
- BIS (2022a): Demokracie a ústavnost. Online: <https://www.bis.cz/demokracie-a-ustavnost/> (12. 8. 2022).
- BIS (2022b): Výroční zprávy Bezpečnostní informační služby (1996–2019). Online: <https://www.bis.cz/vyrocní-zpravy/> (12. 8. 2022).
- Bizumic, B. (2014): Who Coined the Concept of Ethnocentrism? A Brief Report. *Journal of Social and Political Psychology* 2(1), 3–10.
- Bolton, J. /ed./ (2007). *Nový historismus*. Host: Praha.
- Bourdieu, P. (1988): Vive la crise! For heterodoxy in social science. *Theory and Society* 17, 773–787.
- Brock, G., Brighouse, H. /eds/. (2005): *The Political Philosophy of Cosmopolitanism*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Burleigh, M., Wippermann, W. (1991): *The Racial State: Germany 1933–1945*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Cabada, L., Charvát, J., Stulík, O. (2015): *Současná komparativní politologie*. Aleš Čeněk: Plzeň.

Carlsson, L. (2017): Policy Science at an Impasse: A Matter of Conceptual Stretching? *Politics & Policy* 45(2), 148–168.

Carver, T. (2003): Ideology in the Age of Digital Reproduction. In: Steger, M. (ed.), *Rethinking Globalism*. Rowman and Littlefield: Lanham, 95–105.

Creswell, J. W. (2007): *Qualitative Inquiry and Research Design*. SAGE: Thousand Oaks.

Čermák, V. (1998): Politický extremismus v kontextu sociálního konfliktu. In: Fiala, P. (ed.), *Politický extremismus a radikalismus v České republice*. Masarykova univerzita: Brno, 19–26.

Černý, P. (2005): *Politický extremismus a právo*. Eurolex Bohemia: Praha.

ČSN ISO 690 (2011): Nová citační norma ČSN ISO 690:2011: Bibliografické citace – podrobný návod, jak citovat literaturu a prameny, s českými příklady. Online: <https://www.iso690.zcu.cz/> (10. 8. 2022).

Dahl, R. (2001): *O demokracii*. Portál: Praha.

Danics, Š. (2002): *Extremismus – hrozba demokracie*. Police History: Praha.

Danics, Š. (2003): *Extremismus: řešení krizových situací*. Triton: Praha.

Danics, Š., Kamín, T. (2008): *Extremismus, rasismu a antisemitismus*. Policejní akademie ČR: Praha.

Danics, Š., Tejchmanová, L. (2017): *Extremismus, radikalismus, populismus a euroskepticismus*. Univerzita Jana Amose Komenského: Praha.

Dedominicis, B. (2017): Pan-Slavism and Soft Power in Post-Cold War Southeast European International Relations. *The International Journal of Interdisciplinary Civic and Political Studies* 12(3), 1–17.

Deklarace OSN o právech osob příslušejících k národnostním, etnickým, náboženským a jazykovým menšinám. Online: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/minorities.aspx> (11. 12. 2020).

Délice, A. (2010): The Sampling Issues in Quantitative Research. *Educational Sciences: Theory & Practice* 10(4), 2001–2018.

Dvořák, V., Janda, D., Motyka, V., Fiedler, V., Janků, M.: 2017. *Extremismus. Příručka pro policejní specialisty*. MVČR: Praha.

ECPS (2022): European Center for Populism Studies. Populist Anti-Communism. Online: <https://www.populismstudies.org/Vocabulary/populist-anti-communism/> (11. 8. 2022).

Elliot, G. C. (1980): Components of Pacifism. *Conceptualization and Measurement*. *The Journal of Conflict Resolution* 24(1), 27–54.

Ferri, E. (1905): *Criminal Sociology*. HardPress Publishing: Sligo [Reprint 2010].

Fiala, P. (1998): Český politický extremismus a radikalismus z hlediska politologie. In: Fiala, P. (ed.), *Politický extremismus a radikalismus v České republice*. Masarykova univerzita: Brno, 7–16.

Fiala, P., Mareš, M. (1998): Česká veřejnost a extremismus politických stran. In: Fiala, P. (ed.), *Politický extremismus a radikalismus v České republice*. Masarykova univerzita: Brno, 80–94.

Fisher, W. P. (2004): Meaning and Method in the Social Science. *Human Studies* 27: 429–454.

Forster, A., Epstein, B. R. (1974): *The New Anti-Semitism*. McGraw Hill: New York.

Foucault, M. (2009): *Zrození biopolitiky*. CDK: Brno.

Foucault, M. (2010): *Zrození kliniky*. Pavel Mervart: Červený Kostelec.

Foucault, M. (2019): *Historie šílenství v době klasicismu*. Herrmann & synové: Praha.

Gadamer, H. G. (1994): *Problém dějinného vědomí*. Filosofia: Praha.

Gadamer, H. G. (1998): Jazyk jako médium hermeneutické zkušenosti. *Filosofický časopis* 46: 597–603.

- Gadamer, H. G. (2000): Text a interpretace. *Reflexe* 21, 5–35.
- Gadamer, H. G. (2009): Čo je pravda? *Filosofia* 64, 252–261.
- Gadamer, H. G. (2010): Pravda a metoda I. Triáda: Praha.
- Geertz, C. (1973): *The Interpretation of Cultures*. Basic Books: New York.
- Gellner, E. (1993): *Národy a nacionalismus*. Josef Hříbal: Praha.
- Grice, H. P. (1969): Utterer's Meaning and Intention. *The Philosophical Review* 78(2), 147–177.
- Grice, H. P. (1969): Utterer's Meaning, Sentence-Meaning, and Word-Meaning. *Foundation of Language* 4(3), 225–242.
- Grice, H. P. (1989): *Studies in the Way of Words*. Harvard University Press: Cambridge and London.
- Habermas, J. (2000): *Strukturální přeměna veřejnosti*. *Filosofia*: Praha.
- Habermas, J. (2003): *Budoucnost lidské přirozenosti :na cestě k liberální eugenicé?* *Filosofia*: Praha.
- Hájek, M. (2014): *Čtenář a stroj*. SLON: Praha.
- Havelka, M. (2011): *Dějiny a smysl*. Nakladatelství Lidové noviny: Praha.
- Havlík, V. (2019): Technocratic Populism and Political Illiberalism in Central Europe. *Problems of Post-Communism* 66(6), 369–384.
- Heidegger, M. (2018): *Bytí a čas*. Oikoymenh: Praha.
- Hirt, T. (2007): Přehled myšlenkových proudů a kritik multikulturalismu. In: Rosůlek, P. a kol., *Politická filozofie. Aktuální problémy*. Aleš Čeněk: Plzeň, 42–62.
- Holmes, S. (1993): *The Anatomy of Antiliberalism*. Harvard University Press: Cambridge.
- Holzer, J., Laryš, M., Mareš, M. (2019): *Militant Right-Wing Extremism in Putin's Russia*. London: Routledge.

Hopkin, J. (2010): The Comparative Method. In: March, D., Stoker, G. (eds.), Theory and Methods in Political Sciences. Palgrave Macmillan: New York.

Hroch, M. (1999): V národním zájmu. Lidové noviny: Praha.

Huddy, L., Del Ponte, A. (2019): National Identity, Pride, and Chauvinism – their Origins and Consequences for Globalization Attitudes. In: Gustavsson, G., Miller, D. (eds.), Liberal Nationalism and Its Critics: Normative and Empirical Questions. Oxford University Press: Oxford.

Husserl, E. (2001): Idea fenomenologie. Oikoymenh: Praha.

Charta OSN (30/1947 Sb.).

Charvát, J. (2004): Analýza současného pravicového extremismu. Politologická revue 2.

Charvát, J. (2007): Současný politický extremismus a radikalismus. Portál: Praha.

Charvát, J. (2017): Pojem extremismus a jeho aktuální možnosti použití v České republice. Bezpečnostní teorie a praxe 18(2), 91–108.

Chenari, M. (2009): Hermeneutics and Theory of Mind. Phenom. Cognitive Science 8, 17–31.

Chmelík, J. (2001): Extremismus a jeho sociologické a právní aspekty. Linde: Praha.

Chmelík, J. a kol. (2012): Extremismus. Aleš Čeněk: Plzeň.

In IUSTITIA (2019): Předsudečné násilí. Online: <https://in-ius.cz/predsudecne-nasili> (16. 7. 2021).

Jelínek a kol. (2008): Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. Linde: Praha.

Johnson, J. B., Reynolds, H. T. (2008): Political Science Research Methods. Sage: Washington.

Kalamár, Š. a kol. (2011a): Extremismus I. Policejní akademie ČR: Praha.

Kalamár, Š. a kol. (2011b): Terminologie a symbolika užívaná soudobou extremistickou scénou. Key Publishing: Ostrava.

Kalibová, K. (2017): Trestná činnost z nenávisti de lege lata a de lege ferenda – některé hmotně právní aspekty. MU: Brno (disertační práce).

Kalibová, K., Houžvová, M., Kaňovská, E. (2017): Předsudečné trestné činy. Příručka pro soudce a státní zástupce. In IUSTITIA: Praha.

Kalibová, K., Pawlik, K., Bihářiová, I. (2016): Tváří v tvář předsudečnému násilí – příručka pro sociální pracovníky a pracovnice. In IUSTITIA: Praha.

Keller, J. (1998): Extremismus a stigmatizace. In: Fiala, P. (ed.), Politický extremismus a radikalismus v České republice. Masarykova univerzita: Brno, 75–79.

Kolektiv autorů (2010): Zapomenuté oběti. In IUSTITIA: Praha.

Koubek, J., Polášek, M. (2013): Antikomunismus: nekonečný příběh české politiky? Friedrich-Ebert-Stiftung: Praha.

Krčál, P. (2012): Pravicový extremismus jako zdroj penální legitimity. Rexter 1, 72–104.

Krčál, P. (2016): Politický extremismus a radikalismus jako jedny z referenčních bodů státních aparátů na úrovni diskurzivní produkce. Rexter 14(1), 92–137.

Kuhn, T. S. (1997): Struktura vědeckých revolucí. Oikoymenh: Praha.

Kurtz, D. V. (2001): Political Antropology. Power and Paradigms. Westview Press: Oxford.

Lebeda, D. (2013): Úvod do problematiky extremismu. Wolters Kluwer: Praha.

Listina základních práv Evropské unie (2012/C 326/02).

Lukes, S. (2005): Power: A Radical View. Palgrave Macmillan: New York.

Lyotard, J-F. (1993): O postmodernismu. Filosofia: Praha.

Mareš, M. (2001): Přistěhovalectví a krajní pravice v České republice. CEPSR 3(3).

Mareš, M. (2003): Pravicový extremismus a radikalismus v ČR. Barrister and Principal: Brno.

Mareš, M. (2009): Hrozba politického extremismu z hlediska Ozbrojených sil České republiky. *Vojenské rozhledy* 18(2).

Mareš, M. (2010): Iredentismus: tradiční a nová dimenze hrozby pro Českou republiku. *Obrana a strategie* 2, 101–119.

Marešová, A. (1999): *Kriminologické a právní aspekty extremismu*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci: Praha.

March, D., Stoker, G. (2010): *Theory and Methods in Political Science*. Palgrave Macmillan: New York.

Marx, K., Engels, F. (1932): *Die deutsche Ideologie*. Verlag für Literatur und Politik: Wien, Berlin.

MaxQda (2022): *The Software for Qualitative and Mixed Methods Research*. Online: <https://www.maxqda.com/> (9. 8. 2022).

McNabb, D. E. (2010): *Research Methods for Political Science*. Routledge: London.

Metodika (2017): *Metodika hodnocení výzkumných organizací a programů účelové podpory výzkumu, vývoje a inovací. Příloha: Definice druhů výsledků*. Online: <https://www.vyzkum.cz/FrontClanek.aspx?idsekce=799796> (10. 8. 2022).

Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (120/1976 Sb.).

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (120/1976 Sb.).

Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace (95/1974 Sb.).

Miles, R., Brown, M. (2003): *Rasism*. Routledge: London.

Morlino, L. (2018): *Comparison. A Methodological Introduction for the Social Sciences*. Barbara Budrich Publishers: Opladen, Berlin, Toronto.

MorphoDiTa (2022): *MorphoDiTa Run*. Online: <http://lindat.mff.cuni.cz/services/morphodita/> (9. 8. 2022).

Mudde, C., Rovira Kaltwasser, C. (2012): *Populism and (Liberal) Democracy: A Framework for Analysis*. In: Mudde, C., Kaltwasser, Rovira, C. (eds.), *Populism in*

Europe and the Americas: Threat or Corrective to Democracy? Cambridge University Press: New York, 1–26.

MVČR (2020a): Co je extremismus. Online: <https://www.mvcr.cz/clanek/co-je-extremismus.aspx> (10. 9. 2020).

MVČR (2020b): Výroční zprávy o extremismu. Online: <https://www.mvcr.cz/clanek/extremismus-vyrocnizpravy-o-extremismu-a-strategie-boje-proti-extremismu.aspx> (20. 11. 2020).

Nález Ústavního soudu ČR, I.ÚS 2832/18.

Nález Ústavního soudu ČR, III. ÚS 299/06.

Nález Ústavního soudu ČR, III.ÚS 2300/18.

Nález Ústavního soudu ČR, IV.ÚS 2011/10.

Návrh vyhlášky o zveřejňování soudních rozhodnutí (2022): Čj. předkladatele – MSP-19/2022-LO-SP. Online: <https://apps.odok.cz/veklep-detail?pid=KORNCEJJUV17>

Naxera, V., Stulík, O. (2021): "I Will Handle It Personally": The Neo-patrimonial Rhetoric of the Czech Prime Minister in the Times of COVID-19. *Journal of Contemporary European Studies*.

Nejvyšší státní zastupitelství (2003). Stanovisko NSZ 9/2003 k problematice odborných vyjádření po novele trestního řádu č. 265/2001 Sb. se zaměřením na jejich vztah ke znaleckým posudkům a výslechu osoby, která odborné vyjádření podala. Online: <https://verejnazaloba.cz/wp-content/uploads/2020/03/stanovisko-9-2003.pdf> (12. 8. 2022).

Nejvyšší státní zastupitelství (2009): Metodický materiál – extremismus. Brno: NSZ.

Nejvyšší státní zastupitelství (2022). Zprávy o činnosti. Online: <https://verejnazaloba.cz/nsz/cinnost-nejvyssiho-statniho-zastupitelstvi/zpravy-o-cinnosti/> (15. 8. 2022).

Nociar, T. (2015): Politológ ako lekár, psychiater a ideologický štátny aparát: kritický pohľad na problematické aspekty terminológie politickej krajnosti. *Rexter* 13, 48–92.

Nociar, T. (2016): Politológov sprievodca „terminologickým chaosom“: Terminológia, charakteristika a konceptualizácia krajnepravicovej ideologickej rodiny. *Rexter*, 44–91.

OBSE (2009): Preventing and responding to hate crimes. A resource guide for NGOs in the OSCE region. Online: <https://www.osce.org/files/f/documents/8/a/39821.pdf> (12. 5. 2021).

Odbor bezpečnostní politiky MVČR (2022a): Extremismus. Souhrnné situační zprávy (2009–2022). Online: <https://www.mvcr.cz/clanek/ctvrtletni-zpravy-o-extremismu-odboru-bezpecnostni-politiky-mv.aspx> (15. 8. 2022).

Odbor bezpečnostní politiky MVČR (2022b): Koncepce boje proti projevům extremismu a předsudečné nenávisti. Online: <https://www.mvcr.cz/clanek/extremismus-vyrocní-zpravy-o-extremismu-a-strategie-boje-proti-extremismu.aspx> (15. 8. 2022).

Odbor bezpečnostní politiky MVČR (2022c): Strategie boje proti extremismu. Online: <https://www.mvcr.cz/soubor/strategie-boje-proti-extremismu-v-roce-2009.aspx> (15. 8. 2022).

Opatření nejvyšší státního zástupce ČR č. 8/2016.

Pokhrel, A. K. (2011): Alterglobalization. In: Chatterjee, D. K. (ed.), *Encyclopedia of Global Justice*. Springer: Dordrecht.

Popper, K. R. (1997): *Logika vědeckého bádání*. Oikoymenh: Praha.

Popper, K. R. (2000): *Bída historicismu*. Oikoymenh: Praha.

Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin (96/1998 Sb.).

Rámcové rozhodnutí Rady 2008/913/SVV o boji proti některým formám a projevům rasismu a xenofobie prostřednictvím trestního práva.

Ricoeur, P. (2000): *Čas a vyprávění*. Oikoymenh: Praha.

Ricoeur, P. (2004): Úkol hermeneutiky. Filosofia: Praha.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Balász vs. Hungary (15529/12).

Rozsudek Nejvyššího soudu, 2 Cdo 1810/2009.

Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci, 6To 19/2011.

Saad-Filho, A. /ed./ (2003): Anti-Capitalism. A Marxist Introduction. Pluto Press: London.

Sartori, G. (1987): The Theory of Democracy Revisited. Chatham House Publishers: Chatham.

ScanTailor (2022): ScanTailor Homepage. Online: <https://scantailor.org/> (9. 8. 2022).

Schiffer, S., Wagner, C. (2011): Anti-Semitism and Islamophobia – new enemies, old patterns. *Race & Class* 52(3): 77–84.

Schmidt, L. K. (2006): Understanding Hermeneutics. Acumen: Durham.

Směrnice Rady Evropské unie č. 2000/43/EC – rovné zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ.

Snyder, L. L. (1962): Idea of Racialism. Van Nostrand: Princeton.

Stankiewicz, W. J. (2006): Hledání politické filozofie. Ideologie na sklonku dvacátého století. CDK: Brno.

Stanovisko Nejvyššího soudu, Tpjn 302/2005.

Steiner, G. (1997): “This Project is Mad”: Descartes, Derrida, and the Notion of Philosophical crisis. *Man and World* 30, 179–198.

Strmiska, M. (1998): Demokracie, extremismus, antisystémová orientace. In: Fiala, P. (ed.), Politický extremismus a radikalismus v České republice. Masarykova univerzita: Brno, 27–44.

Stulík, O. (2014): Jednorozměrná demokracie: případová studie otevřené společnosti K. R. Poppera (disertační práce). ZČU: Plzeň.

Stulík, O. (2019): Do we have all the necessary data? The challenge of measuring populism through metaphors. *Quality & Quantity*, 53(5), 2653–2670.

Stulík, O. (2022): Recognising and applying equivalent meanings: an example of creating a codebook from a language-game of extremism in the Czech Republic. *Quality & Quantity* (in print).

Summers, W. G. (1906): *Folkways*. Ginn: Boston.

Štěchová, M. (2001): Interetnické konflikty jako důsledek rasové nevraživosti. Institut pro kriminologii a sociální prevenci: Praha.

TAČR (2022): Projekt s názvem „Politický extrémismus v České republice“ realizovaný v letech 1996 a 1997. Online: <https://starfos.tacr.cz/cs/project/RN19961997005> (9. 8. 2022).

Úmluva o nepromlčitelnosti válečných zločinů a zločinů proti lidskosti (53/1974 Sb.).

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (209/1992 Sb.).

Úmluva o zabránění a trestání zločinů genocidia (32/1955 Sb.).

Usnesení Nejvyššího soudu, 3 Tdo 1174/2004.

Usnesení Nejvyššího soudu, 6 Tdo 194/2020.

Usnesení Nejvyššího soudu, 7 Tdo 1014/2017.

Usnesení Nejvyššího soudu, 8 Tdo 1449/2016.

Usnesení Nejvyššího soudu, 8 Tdo 314/2019.

Usnesení Nejvyššího soudu, 8 Tdo 856/2020.

Usnesení Nejvyššího soudu, 8 Tdo 972/2011.

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

Vejvodová, P. (2012): Politický extremismus a jeho základní charakteristiky. Extrémisté na české politické scéně. Seminář „Politický extremismus – jsme na něj připraveni?“ ze dne 16. 4. 2012. CEVRO: Praha.

Veřejnážaloba.cz (2020): Zprávy o činnosti státního zastupitelství jsou dostupné zde: <https://verejnazaloba.cz/nasz/cinnost-nejvyssiho-statniho-zastupitelstvi/zpravy-o-cinnosti/> (20. 11. 2020).

Vláčil, J. (2022): Postoj. Sociologická encyklopedie. Sociologický ústav AV ČR. Online: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Postoj> (10. 8. 2022).

Vovchenko, D. (2011): Gendering irredentism? Self and other in Russian Pan-Orthodoxy and Pan-Slavism (1856–85). *Ethnic and Racial Studies*, 34(2), 248–274.

Voyant (2022): Voyant Tools Homepage. Online: <https://voyant-tools.org/> (25. 11. 2022).

Všeobecná deklaráce lidských práv. Online: <https://www.osn.cz/wp-content/uploads/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf> (10. 12. 2020).

Výborný, Š., Mareš, M. (2014): Práce se znalcem v oblasti extremismu. MVČR: Praha.

Vyhláška č. 505/2020 Sb., Vyhláška, kterou se stanoví seznam znaleckých odvětví jednotlivých znaleckých oborů, jiná osvědčení o odborné způsobilosti, osvědčení vydaná profesními komorami a specializační studia pro obory a odvětví.

Walach, V., Kupka, P. (2015): Politický extremismus: čas vrátit dar. A2. On-line: <https://a2larm.cz/2015/07/politicky-extremismus-cas-vratit-dar/>

Walach, V., Kupka, P. (2019): Jakým jazykem mluví a na co útočí Miroslav Mareš? A2. On-line: <https://a2larm.cz/2019/01/jakym-jazykem-mluvi-a-na-co-utoci-miroslav-mares/>

Watts, D. (2007): *Pressure Groups*. Edinburg University Press: Edinburg.

Wittgenstein, L. (1998): *Filosofická zkoumání*. Filosofia: Praha.

Wittgenstein, L. (2006): *Modrá a Hnědá kniha*. Filosofia: Praha.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád – TR).

Zákon č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách České republiky.

Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon).

Zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich.

Zákon č. 254/2019 Sb., o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech.

Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce.

Zákon č. 262/2011 Sb., o účastnících odboje a odporu proti komunismu.

Zákon č. 294/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 84/1990 Sb., o právu shromažďovacím.

Zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících.

Zákon č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (TZ).

Zákon č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti.

Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád (SR).

Zákon č. 84/1990 Sb., o právu shromažďovacím.

9 PŘÍLOHY

9.1 Příloha č. 1: Problém hodnocení kontextu pomocí obecně formulovaných kritérií

Při aplikaci v praxi se můžeme dostat do jednoho problému, který s kontextem souvisí. Všimněme si především toho, že kontext²¹⁶ spoluvytváří sám aktér, jehož text hodnotíme, tedy hodnotíme právě „ten“ jím spoluvytvořený kontext.²¹⁷ Aktér tak spoluvytváří hranice jazykové hry, což zapadá do logiky post-positivistického paradigmatu. Pokud ale aktér spoluvytváří hranice hry, pak každý aktér vytváří hranice hry a hra samotná je vždy *trochu* jiná. Když je hra vždy trochu jiná, jak ji můžeme hodnotit pomocí nějakých obecných kritérií? To zní jako problém.

Jak z takového problému ven? Především je klíčové připomenout, že i kdyby každá hra byla vždy trochu jiná (což kontextuálně objektivně je), v něčem nicméně *může být* ekvivalentní s jinými hrami dle účelu, důsledku a/nebo statusu (vzpomeňme si na tomto místě na pasáže uvedené dříve, které se týkaly kritérií ekvivalence, viz kapitolu *Věta jako nositelka významu*). Pokusme se takový silný „herní“ vklad autora nějakého textu vysvětlit na příkladu, který nám tentokrát připravil Wittgenstein (1998: 47): „Jak bychom někomu vysvětlovali, co je to hra? Myslím, že bychom mu popisovali *různé hry*, a k popisu bychom mohli připojit: „tomuhle a *podobným věcem* se říká hry“. A cožpak my sami víme víc? Je to snad tak, že neumíme jenom povědět přesně druhému, co je to hra? – Ale to není nevědomost. Hranice nemáme proto, že žádné stanoveny nebyly. Jak bylo řečeno, můžeme – k nějakému speciálnímu účelu – určitou hranici stanovit. Ale uděláme snad teprve tím tento pojem použitelným? Naprosto ne! Leda právě pro tento speciální účel.“ Hry jsou sice různé, ale mají něco podobného (ekvivalentního), zde *speciální účel*. A jsme opět u účelu: kontext je sice výchozí bod pro hodnocení, protože obsahuje základní (např. textová) data, ale účel je pro hodnocení *určujícím* vnitřním znakem (viz také kapitolu *Ke komparačním kritériím: „PEX vs. LEX“*). Jakousi „krizi s kontextem“ jsme zažehnali: kvalitativní

²¹⁶ Jen dodatek: určit kontext je někdy problematické, pokud je kontext mimo naše předporozumění. Srozumitelný příklad uvádí Wittgenstein (2006: 30): „Na konstatování „Cítím v ruce, že tři stopy pod zemí je voda“ máme chuť odpovědět „nevím, co to znamená“. Ale proutkař by řekl „ovšemže víte, co to znamená. Víte, co znamená 'tři stopy pod zemí', a víte, co znamená 'cítím'“ Avšak já bych mu odpověděl: vím, co slovo znamená v jistých kontextech. (...) Ale použití výrazu „pocit v mé ruce, že tři stopy pod zemí je voda“ je mi nutné ještě třeba vysvětlit“.

²¹⁷ Tvrzení musíme rozumět v tom smyslu, že musíme vědět, jak jej aktér, který něco tvrdí, používá (viz Wittgenstein 2006: 91).

obsahovou analýzu můžeme nejen použít s vědomím, že autor textu sám vytváří pravidla hry, my ji dokonce musíme použít, protože jinak bychom nemohli odhalit onen účel v kontextu („speciální účel“) a porovnat jej s definicí extremismu středního rozsahu, která obsahuje účel obvyklý. Výsledkem porovnání účelů definice a zkoumaného textu by pak bylo hodnocení, zda text je nebo není extremistický.

9.2 Příloha č. 2: Příklad lemmatizace textu

Srovnajme podobu textu v originále s tím samým textem, avšak v lemmatizované podobě. Text (ANT1) v originále zní: „V moderní době byla naše malomocnost zvlášť výrazná. Měli jsme u nás kupříkladu reakci na marxismus a jeho internacionalismus, která ideově měla mnoho obdobného s podobnou reakcí v Německu o třicet let později. Ale co z této jinak zdravé reakce národní a socialistické zbylo u nás? Strana, která se jmenovala národně-socialistická, ale která se brzy stala parlamentním nástrojem na lovení mandátů a jednou z mnoha zbytečných stran, které měly nastaveny ruce na statní subvence. Naproti tomu ve velikém národě německém a italském z toho vznikla velká převratná hnutí. V Německu toto hnutí, vedené geniálním Vůdcem, provedlo na podkladě svých zásad revoluci v hospodářském životě světovém, neboť hospodářství založilo na práci a národě, a tak podlomilo dosavadní kapitalismus, který znal jen zlato a soukromý zisk. Teprve velký národ udělal ze stejné záležitosti velký dějinný čin.“

V lemmatizované verzi pak zní takto: „v moderní doba být náš malomocnost zvlášť výrazný. mít být u my kupříkladu reakce na marxismus a jeho internacionalismus, který ideově mít mnoho obdobný s podobný reakce v Německo o třicet léta pozdě. ale co z tento jinak zdravý reakce národní a socialistický zbýt u my? strana, který se jmenovat národně-socialistický, ale který se brzy stát parlamentní nástroj na lovení mandát a jeden z mnoho zbytečný strana, který mít nastavit ruka na statnět subvence. naproti ten v veliký národ německý a italský z ten vzniknout velký převratný hnutí. v Německo tento hnutí, vedený geniální vůdce, provést ba podklad svůj zásada revoluce v hospodářský život světový, neboť hospodářství založit na práce a národ a tak podlomit dosavadní kapitalismus, který znát jen zlato a soukromý zisk. teprve velký národ udělat z stejný záležitost velký dějinný čin.“

9.3 Příloha č. 3: Příklad výsledků vyhledávání v programu AntConc dle jednoho slova

Zdrojem dat pro příklad byl tzv. „Breivikův manifest“. Modelově bylo vyhledáno slovo „jew“ (Žid). Výsledkem je 47 výskytů v dokumentu, který má přes 1500 stran. Možností je z vizualizace rovnou interpretovat nebo si pasáže vykopírovat do dokumentu zvlášť – jen upozorňujeme na to, že v obrázku níže je jen náhled vět, nikoliv celé věty (výsledky lze ale rozkliknout a celé věty či odstavce s příslušných výskytem v textu dohledat).

AntConc

File Edit Settings Help

Target Corpus
 Name: temp
 Files: 1
 Tokens: 777160
 Breivik-Manifesto.pdf

KWIC Plot File Cluster N-Gram Collocate Word Keyword Wordcloud

Total Hits: 47 Page Size 100 hits 1 to 47 of 47 hits

	File	Left Context	Hit	Right Context
31	Breivik-...	Freemasons is a Christian only organisation and no Muslim or	Jew	could become a member even if they wanted to.
32	Breivik-...	To quote Fjordman: "I'm sick and tired of the	Jew	fetishism some people seem to have, who are incapable
33	Breivik-...	Buddhist will go to the temple and worship peacefully, a	Jew	goes to the temple and does his "mitzvah", a
34	Breivik-...	on the self study of Nazi intellectual works (that the	Jew	had to be killed)? Of course it would. Regardless
35	Breivik-...	unjustly by the meanest Arab or Turk; for many a	Jew	has been put to death upon a false and
36	Breivik-...	severely hinder any direct cooperation. They are blinded by their	Jew	hate to a degree where they fail to see
37	Breivik-...	we shouldn't sympathise with them whatsoever. Driven by their	Jew	hate, these Nazis are willing to take side with
38	Breivik-...	instinctively dislike writing about anything related to race, ethnicity and	Jew	hate. I was brought up that way and I
39	Breivik-...	done this continent a great service by doing so. Every	Jew	hater should think about that for a while. " There
40	Breivik-...	will be hiding will say. "O Muslim! There is a	Jew	hiding behind me, so kill him." Volume 1, Book 2, Number 24;
41	Breivik-...	European amateurish resistance groups. They probably want recruits in their	Jew/	immigrant bashing efforts... Many of these people are causing
42	Breivik-...	enemy cast terror among the Jews, and there was no	Jew	in Medina who did not fear for his life.
43	Breivik-...	wrong in the world from a Nazi narrative, that the	Jew	is the root of all evil. Wouldn't that
44	Breivik-...	was wearing my kippa and quite easily identified as a	Jew	so you can understand how odd it seems to
45	Breivik-...	It should be noted that a non—dhimmi [eg., foreign]	Jew	was still not permitted to appear and witness in
46	Breivik-...	fight with the Jews, and the stone behind which a	Jew	will be hiding will say. "O Muslim! There is
47	Breivik-...	access to political influence. According to Jonathan Friedman, an American	Jew	working in Sweden for years, "no debate about immigration

Search Query Words Case Regex Results Set All hits Context Size 10 token(s)

jew Start Adv Search

Sort Options Sort to right Sort 1 1R Sort 2 2R Sort 3 3R Order by freq

Progress 100%

Time taken (creating kwic results): 0.4319 sec

9.4 Příloha č. 4: Příklad výsledků vyhledávání v programu MaxQda dle spolu-výskytu

Zdrojem dat pro příklad byl tzv. „Breivikův manifest“. Modelově bylo vyhledáno slovo „jew“ (Žid) a „kill“ (zabít) ve spolu-výskytu na úrovni jedné věty. Výsledkem je 43 výskytů v dokumentu, který má přes 1500 stran. Možností je opět z vizualizace rovnou interpretovat nebo si pasáže vykopírovat do dokumentu zvlášť.

C:\Users\ondre\OneDrive\Plocha\Priklad.mx5 - MAXQDA 11 (Release 11.1.4)

Project Edit Documents Codes Summaries Memos Variables Analysis Mixed methods Visual tools Windows Toolbars ?

emoticode

Document Browser: Breivik-Manifesto

lower in the scale came the mullawadun converts and, at the very bottom, the dhimmi Christians and Jews.

The Andalusian Maliki jurist Ibn Abdun (d. 1134) offered these telling legal opinions regarding Jews and Christians in Seville around 1100 A.D.:
No Jew or Christian may be allowed to wear the dress of an aristocrat, nor of a jurist, nor of a wealthy individual; on the contrary they must be detested and avoided. It is forbidden to [greet] them with the [expression], "Peace be upon you". In effect, Satan has gained possession of them, and caused them to forget God's warning. They are the confederates of Satan's party; Satan's confederates will surely be the losers!" (Quran 58:19 [modern Dawood translation]). A distinctive sign must be imposed upon them in order that they may be recognised and this will be for them a form of disgrace.

Ibn Abdun also forbade the selling of scientific books to dhimmis under the pretext that they translated them and attributed them to their co-religionists and bishops. In fact, plagiarism is difficult to prove since whole Jewish and Christian libraries were looted and destroyed. Another prominent Andalusian jurist, Ibn Hazm of Cordoba (d. 1064), wrote that Allah has established the infidels ownership of their property merely to provide booty for Muslims.

In Granada, the Jewish viziers Samuel Ibn Naghrela, and his son Joseph, who protected the Jewish community, were both assassinated between 1056 to 1066, followed by the annihilation of the Jewish population by the local Muslims. It is estimated that up to five thousand Jews perished in the pogrom by Muslims that accompanied the 1066 assassination. This figure equals or exceeds the number of Jews reportedly killed by the Crusaders during their pillage of the Rhineland, some thirty years later, at the outset of the First Crusade. The Granada pogrom was likely to have been incited, in part, by the bitter anti-Jewish ode of Abu Ishaq a well known Muslim jurist and poet of the times, who wrote:

Bring them down to their place and Return them to the most abject station. They used to roam around us in tatters Covered with contempt, humiliation, and scorn. They used to rummage amongst the dunghoops for a bit of a filthy rag to serve as a shroud for a man to be buried in...Do not consider that killing them is treachery. Nay, it would be treachery to leave them scoffing." [The translator then summarises: The Jews have broken their covenant (i.e., overstepped their station, with reference to the Covenant of Umar) and compunction would be out of place.]

The Muslim Berber Almohads in Spain and North Africa (1130-1232) wreaked enormous destruction on both the Jewish and Christian populations. This devastation- massacre, captivity, and forced conversion- was described by the Jewish chronicler Abraham Ibn Daud, and the poet Abraham Ibn Ezra. Suspicious of the sincerity of the Jewish converts to Islam, Muslim "inquisitors" (i.e., antedating their Christian Spanish counterparts by three centuries) removed the children from such families, placing them in the care of Muslim educators 13. Maimonides, the renowned philosopher and physician, experienced the Almohad persecutions, and had to flee Cordoba with his entire family in 1148, temporarily residing in Fez - disguised as a Muslim - before finding asylum in Fatimid Egypt.

Search results

43 hits in 1 documents and 0 document groups

Document	Search string	Page
Breivik-Manifesto	jew	67
Breivik-Manifesto	kill	67
Breivik-Manifesto	jew	87
Breivik-Manifesto	kill	87
Breivik-Manifesto	jew	89
Breivik-Manifesto	kill	89
Breivik-Manifesto	jew	92
Breivik-Manifesto	kill	92
Breivik-Manifesto	jew	92
Breivik-Manifesto	kill	92
Breivik-Manifesto	jew	107
Breivik-Manifesto	kill	107
Breivik-Manifesto	kill	107
Breivik-Manifesto	jew	111
Breivik-Manifesto	kill	111
Breivik-Manifesto	jew	140
Breivik-Manifesto	kill	140
Breivik-Manifesto	jew	140
Breivik-Manifesto	kill	140
Breivik-Manifesto	jew	179
Breivik-Manifesto	kill	179
Breivik-Manifesto	jew	186
Breivik-Manifesto	kill	186
Breivik-Manifesto	jew	186
Breivik-Manifesto	kill	186
Breivik-Manifesto	jew	186
Breivik-Manifesto	kill	186
Breivik-Manifesto	jew	371
Breivik-Manifesto	kill	371
Breivik-Manifesto	jew	491
Breivik-Manifesto	kill	491
Breivik-Manifesto	jew	508
Breivik-Manifesto	kill	508
Breivik-Manifesto	jew	640
Breivik-Manifesto	kill	640
Breivik-Manifesto	jew	640
Breivik-Manifesto	kill	640

Simple query (OR combination) 89 / 1518